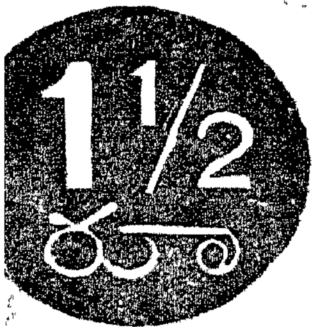
సరస్వతీ గ్రంథమండలి: ౨౧

రఘువరావు సంపాదితము

మణిహారము

బలుసు వెంకటసుబ్బారావు బి. ఎ., బి. యల్.,

(Non - detailed Text Books for S. S. L. C. and
Matriculation Examinations 1946. Fort St. George Garzette,
Part I – B, D/ 22 –5–45 Page 210 and D/26–6–45 Page 246)

పబ్లిషర్సు: అద్దేపల్లి అండ్ కో.
సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరము

శ్రీ భగవద్గీతా గర్భిత భావబోధిని

శ్రీ కోశా వెంకటరామానుజులు నాయుడుగారు రచించినది.

తెనుగులో, శ్రీమద్భగవద్గీతకు ఇంత చక్కని మహాభాష్యం మరొక లేదు. శ్రీ నాయుడుగారు భగవద్గీత అంతా చిరకాలం పారాయ చేసీ, మననం చేసీ, మథించీ తాము తెలుసుకున్న గూఢార్థాలనీ లోకశ్రేయస్సుకోరి యీగ్రంథరూపంగా భద్రపరిచి మనకు ప్ర దించారు. వారు ప్రతీ శ్లోకానికీ ముందు ప్రతిపదార్థం ఇచ్చారు తరవాత ప్రశ్నోత్తరాల రూపంగానూ వివరణరూపంగానూ గూఢార్థా లన్నీ ఉల్లేఖించారు. ఈగ్రంథం పరిశీలించకుండా ఎవరైనా స "మేము భగవద్గీత చదివాము" అనుకోడం సాహసం అనిపించుకుంటుం రాయలుసైజున 724 పేజీలూ, 16 పేజీల అవతారికా గల గొప్పగ్రంథ కాలికో బైండు చెయ్యబడ్డది. కాని వెలమాత్రం పరమ సులభం 6-0-

---

శ్రీ త్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు

సంపాదకులు — ఘృతస్థానం నరసింహాభాగవతుల వారు.

క్షిందులో, మేళకర్త రాగాల వరసను 505 కీర్తనలూ, 19 ప లింపు కీర్తనలూ వున్నాయి. ఘనరాగపంచకం కీర్తనలకుమాత్ర మొదట స్వరం చేర్చబడివుంది. తక్కిన కీర్తనలన్నీ మూలం మాత్రే ముద్రించబడ్డాయి. కఠినపదాలకు అర్థమున్నూ తెలుపబడ్డది. 16 పేజీ శ్రీ త్యాగరాజస్వామి చరిత్ర గలదు. మొదట మేళకర్త రాగా వరసనూ, చివర అకారాదిగానూ కీర్తనల సూచిక చేర్చబడ్డ దళసరి కాగితాలు. చక్కని బైండు. వెల 5—0—0 మాత్రమే

మంగళహారతులు, శ్రీకృష్ణసేవ.

శ్రీమతి కొచ్చెర్లకోట వీరలక్ష్మమ్మగారు రచించినవి.

ఈ రెండు పుస్తకాల్లోనూ స్త్రీల కందుబాటుగా ఉండే శైలిలో చక్క మాదిరులలో 150 పాటలకు తక్కువకాకుండా ఉన్నాయి. అన్నీ భక్తిర ఉట్టిపడేవి, శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణుల సేవను తెలియచేసేవీని. దేనికదే వెల 1-0

First Edition 1925
Second Edition 1941
Third Edition 1945
Fourth Edition 1945

Saraswathi Power Press: Rajahmundry
Printed and Published by
A. Lakshmanaswamy Naidu
Paper Issue Card Q.H.No. E.G. 11 and
Q.H.No. E.G. 40 (3702)— 1-10-45
For Addepally & Co.

అంకితము

ఆదిమధ్యాంతరహితంబును,

విశ్వమందలి వివిధపరివర్తనముల కాకరంబును,

కారణంబును,

భగవత్స్వరూపంబును

నగు

"కాలమునకు"

దీని నంకితము చేయుచుంటిని.

ఉపోద్ఘాతము

చదువరులకు గ్రంథకర్త విన్నవించుకొనున దేమన నీగ్రంథ ముఖ్యముగ నాంగ్లదేశకవి యగు "టెన్నిసన్" (Tennyson) వ్రాసిన "Lancelot and Elaine" అను కథ నాధారముగఁ జేసికొని కల్పింపఁబడినది. ఇందు యవన [గ్రీకు] పాత్రములకు పేరు లిడ నవసరమునఁ బదములకు భారతీయ నామధేయములకుఁ బోలిక యుండులాగున మార్పులు చేసితిమి. ఇందు చారిత్రక యాథార్థ్యము కంటెఁ గథాకల్పనా సౌందర్యమునకే నెక్కువ ప్రాముఖ్యత యీయ బడినది. కావున గుణగ్రహణ పారీణులగు పాఠకమహాశయులు దీనిని సాదరముగఁ జదివి గుణము లేమైన నున్న గ్రహించి, దోషము నా కెఱింగించినచో, మున్ముం దట్టి దోషములు కలుగకుండులాగున బ్రయత్నించెదను.

దీనియందు స్నేహభావమున నాకు జాల దోడ్పడిన శ్రీయుత లగు కాండ్రేగుల రామచంద్రరావుగారికి నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.

1—11—1923
వల్లూరు.

బులుసు సుబ్బారావు.

మణిహారము

౧

సర్వకారణములకుఁ గారణం బయిన పరమేశ్వరుని దివ్యహస్తముచే విసృష్టమైన విశ్వచక్రము కాలము చాలుకబట్టి యెన్నియో పరిణామము లొనర్చి యుండలేదు. నాఁడు ప్రకృతి బాల్యయౌవన మధ్యస్థయై నవ లావణ్యశోభితయై హృదయమునకు నిర్మలానంద మొసంగుచుండెను.

ఒక చక్కనివనము. వేకువజాము. నల్దెసలఁ బండువెన్నెల నిండి యుండె. అరుణకాంతులు తూర్పుదిక్కున నించుకించుక దోఁచుచుండెను. తీయమామిడిగున్నపైఁ గూరుచుండి యాగియాగి యొక్కొక్కమాఱు కంఠ మెత్తి పాడుచుండిన కోకిలస్వనము నరుని హృదయముఁ బ్రేమార్ద్రంబుగ నొనర్చి యానందరసానుభవమునకుఁ దగునటులఁ జేయుచుండెను. రంగురంగులగులాబిపూ లెన్నియో వికసించి కన్నుల పండువుగ నుండెను. ఆకు లేకుండఁ బూచి వికసించిన పారిజాతములు, పోకవృక్షముల నంటి ప్రాఁకుచున్న బొండుమల్లియలు, మొగలిడొంకఁ జుట్టివచ్చిన సన్నజాజులు, దవ్వులనుండి జీడిమామిడి పండ్లు, గుమ్మనువాసన వెదఁజల్లుచున్నవి. వన్యవృక్షము లన్నియుఁ జుట్టును గోడపెట్టినటు లున్నవి. నలుగు రాశ్వికులు ఖడ్గపాణులై చుట్టును నిలువ నడుమ సాక్షాత్రిజగన్మోహిని యనఁ బఱగు నారీమణి నిండుజవ్వని నిలిచి యున్నది.

మొదటి యాశ్వికుఁడు :—నేను పెండ్లియాడెదను.

రెండవ :—నన్ను వలచినది.

మూఁడవ :—నాసొత్తిది. మీ రెవ్వరు తాఁకినను మువ్వురి తలలు నెగురవేసెదను.

నాలుగవ :—నేను మొదటఁ గోరితిని.

౨

నరుసికన్నులు భూమికి మిక్కిలి చేరువగనుండుటచే దాని నిజస్వరూప మును బ్రత్యక్షము చేసికొనఁ జాలకున్నవి. పుడమి చాపవలె బఱచి నట్లు కనఁబడుచున్నది. కాని చంద్రమండలము దూరమున నుండుటచే దాని వర్తులాకారము సులభముగఁ బ్రత్యక్షమగుచున్నది. సంసార మునం బడి వెనుకముందు కీడులాడుచుఁ గష్టసుఖముల మునిగి తేలు చుండెడివాడు నిర్మలదృష్టితో లోకతత్త్వము సమగ్రముగ గ్రహింపఁ జాలఁడు. కావుననే పూర్ణతత్త్వజ్ఞానాభిలాషులు లోకసామాన్యము నుండి దూరము చని యేకీకారణ్యమధ్యమున నుండియో యేచ్చున్న పర్వత గుహాగర్భముననుండియో, తత్త్వము తెలియ ధ్యానము చేయు చుందురు. ఎవరు నీవు? యని యడుగఁగనే నా పేరు ఫలానా యని లోకములో సాధారణముగా నెల్లవారును దెల్పు చుందురు. కాని యొకనాఁడు శ్రీరాముఁడు వసిష్ఠులవారి యాశ్రమమునకరిగె నట. ఆ పర్ణకుటీరము తలుపు లోన గడియవేసికొని ముని జపముచేసికొను చుండెను. రాముడు తలుపు తట్టెను. వసిష్ఠుడు "ఎవరు వా" రనెను. అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుఁ డేమనెను? "మహాత్మా, ఆసంగతి తెలిసికొనఁగోరియే మీ సన్నిధికి వచ్చితి" నని బదులు చెప్పెను. మన కన్నులకే చెట్టు లిండ్లు నావులెటుల నిస్సంశయముగఁ గనుపించు చున్నవో, ఋషుల దృష్టిపథమున నఖిలంబునకు మూలము పునాది బీజమునగు సత్యము సదా నిశ్చలముగ నిలిచియుండును. ఆ దివ్యసత్య ప్రకాశమున భూతవర్తమాన భవిష్యత్తుల నన్యోన్యమును బంధించి యుంచు కారణపాశపరంపరలు స్పష్టముగ నుద్యోతక మగుచుండును. ఈ విశాలబహుజీవ సంకీర్ణవిశ్వముతో మానవుని స్థానము, వానికిని నన్యజీవులకును గలసంబంధము మానవుని గమ్యస్థానముఁగూడ, ఋషు లకు నిస్సందేహముగఁ గనఁబడుచుండును. వినఁబడుచు నర్వ గా

శాంతి ప్రబలి యుండును. కావున నేడును ఋషివాటికలకు రాజుండడు. న్యాయస్థానము లుండవు. ప్లీడర్ల యవసరము లేదు. జైలు లధికారులు పోలీసుఠాణా బనిలేదు. తహశీల్దారువచ్చి పన్నులు వసూలు చేయరు. నిర్బంధశాసనముల నచ్చట నెవ్వరు నమలులో పెట్టువారు లేరు. అయినప్పటికిని పందలకొలఁది వేలకొలఁది ఋషులు కుటీరములు నిర్మించుకొని దార పుత్రాదులతో సుఖముగ శాంతముగ వన మధ్యమునఁ గాపురము చేయుచుందురు. ఏదినమున కాదినము పుత్రుఁడో లేక శిష్యుఁడో తలయొకమూఁడు గుప్పెడుల నివరిధాన్యమునో లేక క్రిందరాలినపండ్లనో లేక కందమూలములనో సమిత్కుశాదులతోఁ బాటు సేకరించుకొని వచ్చును. ఋషిపత్ని నాఁటికి వానినే పచనము చేసి దేవతలపాలు దేవతలకు, నతిథులపా లతిథులకును వేఱుపఱచి తక్కినది భోజన సమయమునకు సిద్ధపఱచును. ఈలోపునఁ కుమారుఁడు పెంచుచున్న లేడిపిల్ల యాధాన్యము తినివేయుచుండుటఁ జూచియు దానినెవ్వరుఁ గొట్టరుకద! హోమద్రవ్యముల కొఱకొక ధేనువుగూడఁ బ్రతిపర్ణకుటీరము పంచను బెంచఁబడును. ఋషిబాలిక లక్కచెల్లెండ్రవలె మక్కువతో ననుదినము దేవతార్చన కొఱ కేర్పఱుపఁబడిన పూలమొక్కలను గడవలతో నీరు తెచ్చి పోసి తడుపుచుందురు. ఎచ్చటఁ జూచినఁ బ్రేమ యానందము నిండి నిబిడీకృతమై ద్వేషాహంకారములకుఁ జొరఁ జోటీయకుండును. వృక్షపాదమున కూర్చుండుటకై విశాలముగ మట్టితో నరుగులు కట్టఁబడిన మారేడు, రావి, మఱ్ఱి, మామిడి మొదలగువృక్షము లచ్చటచ్చట నెన్నియో కలవు. వానిపచ్చనియాకు లన్నియుఁ గమ్మనిహోమధూమముచే నించుక పొగచూఱి యుండెను. ఆచెట్లక్రిందఁ దిన్నెలపైఁ గూరుచుండి ఋషులు శిష్యులకు వేదశాస్త్రములు పాఠము చెప్పుచుందురు. అటకు సమీపముననె గంగానది హిమవత్పర్వతములలో నుండి క్రిందకు దిగి సన్నముగా వడిగాఁ బ్రవహించుచున్నది. అరు

గోదయ కాలమున ఋషివాటిక యంతయు స్నానజపాదు లొనర్చుచుండఁ జూచిన యెడల నెంతటి పాపకర్మునకైనను హృదయము మాఱి పవిత్రముగును. ఈ భూలోకమున నెచ్చట లేని యనాథశరణాలయ మున్నచో నది ఋషివాటికయే యని తెలియ నగును. ఈ యనాథ శరణాలయము లక్షలకొలఁది ద్రవ్యములు కర్చుపెట్టి నిర్మించినది కాదు. అమూల్యమగు సాత్త్వికగుణశక్తిచే నది నిర్మితము. ఒక్క మానవులకొఱకే యేర్పడినది కాదు. ఎనుబదినాల్గుకోట్ల జీవరాసుల కిందు నిలయము కలదు. వేటకాఁడు బాణము వేసి యీ యాశ్రమప్రాంతమున దగుల నేరదు. కిరాతునివల యీపరిసరముల నెచ్చటను బక్షులఁబట్టడు. పిల్లి చిలుకను జంపదు. కుక్క పిల్లిపై కఱవదు. పులి లేడికిచన్నిచ్చును. ఏనుఁగు సింగము జూలు నిమురును.

అట్టి యీ ఋషివాటికలో నొకనాఁడు శారద రాత్రియందు షోడశ కళాపూర్ణుఁడై పున్నమచంద్రుఁడు గగనమార్గమునుండి రజతతుల్య చంద్రికామృతము చిక్కఁగఁ గురియుచుండెను. బహువనస్పతరులతో నిండినపృథివి శుభ్రజ్యోత్స్నావాసమున నెంతయు సేవదేవ విలాసముతో వెలయుచుండె. అట్టియెడ నొక పర్ణకుటీరము ముంగిట వెన్నెలలోఁ బచ్చికొబ్బరిచాపపైఁ గాషాయవస్త్రము ధరించి యొక తెల్ల గడ్డపు ముసలితాత దాసపై నడుము వాల్చియుండెను. పదియేండ్లలోపు బాలుఁ డొకఁడు చనువుగా వచ్చి యాతాత ప్రక్కను గూర్చుండెను.

తాత :—ఏమిరా నీవు మునుపటివలెఁ గాక నీతోడివారలపై నధికారము చేయుచుంటివఁట! అందఱును సమానముగఁ సోదరులవలె నుండవలెను. గాని యిట్టిది తగునా?

బాలు :—లేదు. తాతయ్యా, మామూలుగనే యీ వేళ నందఱము కలసి సమిధలకై పోయితిమి. నేనొక చెట్టుచివర కెక్కితిని. మన "వెయ్యితుమ్మల" కవ్వలనుండి యెవ్వరో గుఱ్ఱములమీఁద

బట్టపగలు కాగడాలు పట్టుకొని విచ్చుకత్తులతోఁ బఱుగు పఱుగున పోవుచుండుట జూచితిని. వారి వేషములు చాల వికృతముగ నున్నవి.

తాత :— కనుక,

బాలు :—అందఱును దిగండి, దిగండి, పదండి, చూత మేడ్లో దండు నడుచుచున్న దన్నాను. అడుగుకొమ్మల మీఁది వారికిది యేదియుఁ గనఁబడలేదు. నే నబద్ధము చెప్పితి నన్నారు. నే నబద్ధము లాడుదునా? యని పట్టరాని కోపము వచ్చి యుంగఱును క్రిందకు దిగిన వెనుక నెల్లవారిని పట్టుకొని కొట్టితిని. నాది తప్పా?

తాత :—(చిఱునగవుతో) లేదు. లేదు. రాచబిడ్డకుండవలసిన పౌరుషము చూపితివి.

బాలు :—అందొకటి. అందఱు నన్ను నామకుఁ డనుచున్నారు. నాకు సరియైన పేరు లేదఁట. ఆమాట విన్నపుడు నాయొడలు మండు చుండును. నే నెవరిని? నీవిప్పుడు చెప్పవలెను. ఊరక తాత యని పిలుచుటయే గాని నా కేమియుఁ దెలియుట లేదు. నాతల్లి యెక్కడ? తండ్రియెక్కడ? అందఱు నిది నూకా మాయమ్మ యిచ్చిన దని యేదో యొకటి నాకు జూపి ఊరించు చుందురు.

తాత :—(ఇంచుక గొంతుక సవరించుకొని) నాయనా! ప్రభాకరా! చాలరాత్రి యయినది. ఇంకను నీకు నిద్ర వచ్చుటలేదా! సరే చెప్పెదను. విచారింపకుము తండ్రీ! నీ వెందు నెవ్వరికిని దక్కువ గాదు. నీవు సూర్యాంశసంభూతుఁడవు నీ తండ్రి సర్వలోక బాంధవుఁ డగు పరమపావనుఁడు. ఆదిత్యుఁడు. ఈ పృథివియం దార్యావర్తము కర్మభూమి. కావుననే పుణ్యభూమి. చాలకాలమునుండి మహర్షులును మహాయోగులు నీ దేశమును ధర్మప్రవర్తకులై కాపాడుచుండిరి. కాని క్రమక్రమముగ జనబాహుళ్య మధిక మగుచున్నది. శత్రు భయము వృద్ధి యగుచున్నది. ఇట్టిచోఁ గేవలము కైవల్యపదవిఁ గోరుచున్న సర్వసంగపరిత్యాగులకు సదా లౌకిక వ్యాపారము లందె

నిమగ్నులై యుండుట భారముగఁ దోఁచుచున్నది. కావున ధర్మపరి పాలనావిధి వేఱొకని భుజములపై నిడి నాను ధర్మోపదేశకుఁడుఁగ నుండుట సర్వవిధముల యోగ్యమని యెంచి అత్రిప్రముఖులు గోరి మహా మునులు గంగాతీరమున మహాయాగము సంకల్పించిరి. ఆ యాగము పూర్తియైనది. నే నవభృథస్నానము నొనర్చుచుండఁగా నిన్నుఁ దన గర్భమునఁ దాల్చి యొక పెద్ద తమ్మిమొగ్గ నాలోనికి నీటివేగమునఁ గొట్టుకొనివచ్చినది. అప్పుడే తూర్పుదిక్కునఁ బ్రభాకరుఁ డుదయించుచు తన పుత్రుని నే మెట్టుల గారవించెదనో యని చూచుచుండెను. నేనా యాపద్మమును జేతఁబట్టికొని విప్పి చూచునరికిఁ జిన్నిబాలుఁడవు నీవందుఁ గనఁబడితివి. అప్పుడే దత్తస్వీకారమునకు సాక్షి యైయున్న ప్రభాకరుని నామముననే నిన్నుఁ బిల్చుచుండుటకు నే నంగీకారము చేసుకొంటిని. ఇది నీ జన్మవృత్తాంతము. తరువాత నా దివ్యభగవానుని యాజ్ఞచే నీ వాపద్మమునందే జననం బయితివని నాకుఁ దెలియవచ్చె.

బాలు:—నేఁ డుదయమున నాకంటఁబడిన క్రూర మృగ దండ వ్వారిది ? ఆ మండుచున్న కాగడాలతో నెవరి కొంప ముట్టించెదరో ? యీ దేశమును వారే పాలించుచుండిరా ? ఇఁక మఱి పాలింతురా ?

తాత:—ఈ లోకమున నింతవఱకు సుస్థిర సామ్రాజ్య మొక్కఁటియు నేర్పడి యుండలేదు. ప్రస్తుత మంతటను నేఁ డొకఁడు రేపొకఁ డుగనున్నది. కావుననే లోకము—అందు ముఖ్యముగా భరత వర్షము—ఆర్యావర్తము—సామ్రాట్టుకొఱకు పరితపించుచున్నది. కాన నీకు నేఁడు రాజ్యవిషయమై నింతగఁ గావలసివచ్చుచున్నదే ?

బాలు.—ఆ యశ్వప్రదర్శమును నేను కాఁజాలలేనా ? కాని తాతా! అందఱికన్ని ప్రశ్నలు చెప్పుచుందువు. నాకొక ప్రశ్న చెప్పెదవా!

తాత:—[స్వగతము] అదృష్టము బయటపడుచున్నది. మహా యోగము, రాజయోగము పట్టనున్నది. నా తపము ధన్యంబయ్యెను. [ప్రకాశముగ] అడుగుము ఏమడిగెదవో చూచెదను.

బాలు :—మనయది భరతవర్షము కదా? ఇందు సుస్థిర సామ్రాజ్యము నెవరు స్థాపించి పాలింతురు?

తాత :—పట్టుమని పదేండ్లు లేవు నీకిప్పు డాలోచనయంతయు కావలెనా?

బాలు :—పోనిమ్ము అడుగకూడదనవో మఱియొకటి చెప్పుము. ఈపైన మినుకుమినుకు మనుచున్న గ్రహములు ఈక్రింది భూమిపై జరించుచున్న నాయొక్కయు నీయొక్కయు జీవితము నిర్ణయించి నడిపించుచుండు నని చెప్పితివి కదా! అది యెట్లు?

తాత :—నీ వడుగరా దనలేదు. దాని కేమి? చెప్పెదను. శ్రద్ధగా వినుము. సామ్రాజ్యలక్ష్మి భూలోక సంగ్రహార్థమై మున్నొకనా డవతరించెను. ఆలక్ష్మీస్వయంవరమునకు నాలుగు దిక్కులనుండియు రాజు లేతెంచిరి. ఆమె తన కంఠస్థమైయున్న రత్నహారమును పైకెగుర వేసి యది యెవ్వనికంఠ మలంకరించిన వానిని జన్మాంతరము నందైనను తప్పక వరించెద నని బాస చేసెను. తనయెదుటి వానికంఠమున నెక్కడ బడునో యారత్నహార మని ప్రతిమనుష్యుడును దన యెదుటి వానితల ద్రుంచెను! ఇట్లొకకాలమునందే నలుగురి శిరములు నేల గూలెను.

బాలు :—చాల చిత్రముగ నున్నది. మఱి యారత్నహార మేమైనది లక్ష్మి యెవరిని వరించి యున్నది.

తాత :—(నవ్వుచు) నీకొఱకై వేచి యున్నది. ఎవ్వరిని వరింపలేదు. నీ వారత్నహార మెచ్చట నున్నదో గ్రహించి కంఠమున దాల్చుకొనగలవా?

బాలు :—ఆ హార మెచ్చట నున్నది?

తాత :—ఒక వనములో నొకచోట మొగలిడొంకలనడుమ సన్నజాజిలతలను దగుల్కొని వ్రేలాడుచున్నది. ఆసరమున నలువది నాలుగు రత్నములు కలవు. ఒక్కొక్కరత్న మొకవిద్య. అందు

నాయకమణిగ నున్న వజ్రము బ్రహ్మజ్ఞానముతోఁ గూడిన కర్మ యోగము. త్రేతాయుగమునందలి జనకుండు బాలికధృవాత్త, ఆ మణి హారము నెవ్వగు స్థిరముగ మెడవాల్తురో వారి సి సామ్రాజ్యలక్ష్మి తప్పక వరించి యనుసరించును. ఎల్లవారికి యజ్ఞాధికారము లేనటులే ప్రతిమనుష్యుఁడు నీ మణిహారము ధరించుట కర్హులు గాఁజాలరు. నిష్కళంకము నీతియుక్తమునగు సత్త్వరత్నము నిక్కలి యవసరము. జాతి కులధర్మముల కట్టి సాంకర్యము కలుగకుండఁ గాపాడుకొను చుండవలయును. ”

పదిసంవత్సరములు పూర్తిగాలేని బాలకుఁడీయుపదేశ మెంత వఱకు గ్రహించెనో చూడవలయు. తొల్లి గర్భస్థుఁడైన ప్రహ్లాదుఁడు నారదోపదేశంబున హరిభక్తశిఖామణి యయ్యెను. తల్లియుదరమున నుండియే అభిమన్యుఁడు తండ్రి యుపదేశమునఁ బద్మవ్యూహభేదనా కౌశలము గ్రహించె. కావున నందఱకును వయసుతోఁ బనిలేదు. అయినను నిజము నిలకడమీదఁ దేలఁ గలదు.

బాలు:—తాతా! జాతికులధర్మము లంటిరి. అవియెట్టివి? అన్ని దేశములలో నట్టిధర్మములు లేవా? ఈశ్వరుఁడే మానవకోటి నంతను సృష్టించె నందువుగద? ఈశ్వరుఁడు నిష్పక్షపాతి యనికూడఁ జెప్పుచుందువుగద.

తాత:—(సానందముగ స్వగతము) ఏమి! యీ బాలకుని వాదము. (ప్రకాశముగ) వర్ణాశ్రమధర్మము లీజాతి వ్యక్తిత్వమునకు లక్షణము. మానవజాతియంతయు నొక్కటే గోజాతియంతయుఁగూడ నొకటే. కాని గోజాతియందువలె మానవజాతియందును యాంతర్భాగ ములు పెక్కులు గలవు. సగుణబ్రహ్మము త్రిగుణాత్మకము. సత్త్వ రజస్తమోగుణములు మూఁడు.

బాలు:—ఉపమానమే సుబోధకముగుచున్నది. తెలిసినది. ......ఎంతనిశ్శబ్దముగనున్నది. (యించుక ప్రక్కకుఁజూచి) వెన్నెల రంగు తాతా! తెలుసా? ఎఱుపా?

తాత :— తెలుపే.

బాలు :— ఆ పర్వతముపై నుండి యెఱ్ఱని వెలుఁగగుపడుచున్న దేమి ?

తాత :— (అటుచూడఁగ నయ్యో) ఏదేని యడవి తగులఁబడుచున్నది కాఁబోలు— పులులు సింహములు నొకవేళ చెదరి పఱుగెత్తుకొని వచ్చునేమో నీవు లోనికిఁ బోయి పడుకొనుము. రెండుజాములు తిరిగినది. నక్షత్రమదిగోఁ ప్రక్కకు వ్రాలినది.

బాలు :— అదిగో పొగకూడఁ జెలువగ వచ్చుచున్నది. జనుల సందడియగుచున్నది. అయ్యో స్త్రీలు! బాలురు! ఏడ్పులు బొబ్బలు వినవచ్చుచున్నవి. చూడుము మిదిగో యెవ్వరో గుంపులుగుంపులుగ నిటుఁ బఱుగెత్తుకొని వచ్చుచుండిరి.

తాత :— [తటాలున లేఁచి నిలువఁబడి] ఎవరో రాక్షసులు ఋషివాటికకు నిప్పంటించిరి. అందఱు చెల్లాచెదరై పారిపోవుచున్నారు. ఇక్కడ నిలుచుటకు సమయముకాదు.”

ఇంతలో ఋషికుటుంబములు మండుచున్న కుటీరములు విడిచి తాటియాకు గ్రంథములు నెత్తిఁబెట్టి మోసికొని పఱుగెత్తుకొనివచ్చి ప్రభాకరుని వనము జేరిరి.

ఒకముని :— అన్నా ! యేమి మనగతి.

తాత :— మనకేమి ? వనాంతరము చూచుకొందము.

ఒకశిష్యుఁడు :— గురూ ! యవనుఁడు నానెత్తిమీఁద పుస్తకములకు నిప్పంటించెను. మండిపోవుచున్నవి. నాతలవెండ్రుకలుగూడ కాలిపోవుచున్నవి.

ఇట్లు కేకలిడుచుండఁగనేగాని శిష్యుఁడు గ్రంథములు క్రిందఁ బెట్టఁడుగద ! ఏమి శిక్షణ ! సైన్యాధిపతియాజ్ఞ సైనికుఁడెంత విధేయతతో నిర్వర్తించునో ! కాని యా గురువు వేఱొకచోట యవనునిచే దెబ్బతిని ప్రాణములు విడిచెను.

ప్రభా :—“భయములేదు గర్గా! పాఱిపోకు జాబాలీ! అత్రీ అగస్త్యా! నా మాట వినిపించుకోరేమి? అహహ్హా శత్రువు నరికట్టిన పడలకాదు.”

కాని యువనాశ్వికదళము పఱుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నది. ఋషులు సకుటుంబముగ వనాంతరమునకుఁ బఱుగెత్తుచుండిరి. ప్రభాకరుని వాక్యము లెవ్వరును వినఁజాలకుండిరి. అందఱు నాస్థలమును వదలి వేయుచుండిరి. చెట్లచూరులు జవ్వునఁ గాలిపోవుచున్నవి. పెళపెళా రావములు. చిటపటలు. నిద్రనుండి యులికిపడి పక్షులన్నియు లేచి యాకసమున నిరాశ్రయమవులై వలయములు తిరుగుచు వాపోవు చున్నవి. మృగములన్ని దిక్కులకుఁ బఱుగెత్తుచున్నవి. పైకప్పు గోడ లోనికిఁ గూలి నేలపై నాలుగు గోడలమధ్యను మండుచున్నది. అంతయు దట్టముగ పొగ యులముకొన్నది. కంటికేమియుఁ గనపడుట లేదు. నాశన చిహ్నములగు భయంకరధ్వనులు మాత్రము చెవులకు వినవచ్చుచుండెను. ప్రభాకరుఁడు హోత్రము వెనుకడుగు వేయుటలేదు అందఱుఁదన్ను విడిచిపోయిరనికూడ నాతనికిఁ దెలియదు. పొగ యంతదట్టముగ నున్నది చేతనొక దండము ధరించి శత్రుసంహారమున కెదురుచూచుచుండెను. కట్టకడనున్న హోమధేనువుల మెడత్రాటిని విప్పినవారు లేరైరి. పొగయించుక తగ్గుచున్నది. ప్రభాకరుఁడు తోడన చావ మిగిలియున్న గోవులను లేగలను విప్పి సంరక్షించు చుండెను. ఇంతలోఁ యవనదళ మరుగుదెంచెను. ఇంక నెవ్వరైన నా ప్రాంతమున బ్రాణములతో మిగిలిరో లేక వారిశాస్త్రము లెవ్వి యైన దొరకునేమోయని యవనులు ప్రతిష్ఠలమును వెదుకుచుండిరి. తల్లి వెనుకఁ దానుగూడ బఱుగెత్తఁ దొందరతో గింజుకొనుచున్న లేగమెడ త్రాటిని బలమంతయు వినియోగించి విప్పుచున్న ప్రభాకరుఁడు వారి కంటఁబడెను. వెంటనే వా రాతనిఁ బట్టుకొనుటకు వేగముగ మీఁదికివచ్చిరి. తోడనే బాలకుఁడయ్యును జంకక, రొంటి

కట్టుకొన్యా నూఁతిబెట్టికి వారిమీఁదికెత్తెను. రెండవచేతితోఁ గన్న త్రాఁడు పుచ్చుకొని యువనుఁడెక్కిన గుఱ్ఱముముఖముపై గట్టిగఁ గొట్టెను ఆ దెబ్బతో గుఱ్ఱము తన ముందుకాళ్ళను లేపిని పైకెత్తి త్రొక్కి వేయువలెనని ముందునకు వచ్చెను. ఇంతలో మఱియిద్దఱు యువనయోధులు గుఱ్ఱములఁ దిగివచ్చి వెనుకనుండి వానిని బట్టుకొని కాలుచేతులు కట్టివేసి తమ నాయకునియొద్దకుఁ గొంపోయిరి. "ఓరీ నీ వెవరు ?" అని నాయకుఁడు యువనభాషను బ్రశ్నించెను. బాలుఁ డుత్తరము చెప్పక నిర్లక్ష్యముగఁ జూచుచుండెను. అంతట యువన యోధులు బాలుని ధైర్యసాహసములు తాము చూచినది చూచి నట్లుగ వర్ణించి చెప్పిరి. అంతట నావంఘములో నున్న యొక యార్యుఁ డీవలకువచ్చి "ఓరీ ! బాలక ! నీ వెవ్వరని యువన ప్రభువు లడుగు చున్నారు." అని సంస్కృతమునఁ జెప్పెను,

ప్రభా :— నే నెవ్వరినో చెప్పఁదను గాని మీ రార్యులు కారా ?

ఆర్యు :— ఆర్యుఁడనే గాని కేమిగాని నాయకుఁ డడిగిన ప్రశ్నకు జవాబు చెప్ప వేమి ? లేనిపోని పెంకితనము చేయక వినయముగ మాటలాడి ప్రాణముఁ దక్కించుకొనుము. కుఱ్ఱవాఁడవు. ఇంకను బహుకాలములపాటు బ్రదుకఁ దలఁచిన వాఁడవు.

నాయ :— ఆర్యా ! నుత్తరము చెప్పుట కిచ్చగింపఁడా ?

ఆర్యు :— బాలకా ! నాయకులు కోపము చెందుచుండిరి. వెంటనే సవినయముగ సమాధానము చెప్పికొనుము.

బాలు :— నన్ను ప్రభాకరుఁ డందురు. నాయది యార్యావర్తము. నే నార్యుఁడను. నా తాత యాజమాన్యముక్రిందట నీ పాటిక నేఁటివఱకు సుఖముగ నున్నది. కాని నేను వచ్చి దాసిబుగ్గిచేసిన యీ నాయకుఁ డెవ్వరో యేలపోని ధ్వంసము చేయవలసివచ్చెనో నాకుఁ దెలియదు. ఆసంగతి నే నెఱుఁగఁ గోరుచుంటిని.

ఆర్యు :— ప్రభూ ! ఈ దిచ్చపటియొక్క ఋషిపుత్రుఁడు బాలుఁడు అజ్ఞుఁడు తెలిసికోక దాముఖ్యరని భయములేక యిట్లు సాహసించునా ?

మీయాజ్ఞమీఱి యీబాలికను బుగ్గిపాలుచేసిన కారణముకూడఁ దెలియ వలెనంట. నాయెడ కృపజూపుడు. క్షమింతు రని నాప్రార్థన.

నాయ:—“బాలకా! యిటురమ్ము. నీనిబంధనములు విప్పివేసెదం పుము” సేవకా, ఇట్లు చేసిరి, ప్రభాకరుఁడు గంభీరగంభీరస్వరముతో నాయకుని సమీపించెను. నాయకుఁడు వచ్చియు రాని సంస్కృతంబున బాలునితో నిట్లు ప్రసంగింపఁ దొడఁగెను.

నాయ:—నిన్నుఁ జూచిన నాకుఁ జాలవిచారముగ నున్నది. నీవయస్సెంత?

బాలు:—నాకుఁ బదియేండ్లు నిండలే దన్నాఁడు మాతాత. నను నిట్లేల కట్టిపెట్టిరి? మా వారికుటీరముల నేల మంటఁగలిపిరి? మీలోఁ గొంద ఱెవరు? మిమ్ముల నెవ్వరీపని చేయుమనిరి? ఇట్లు చేయుట వలన మావా రందఱు ఎక్కడికో చెల్లాచెదరై పోయిరికద. తల్లిదండ్రులఁ గానక బిడ్డలు చెట్లక్రిందఁబడి యిప్పుడెట్టుల నేడ్చుచుండిరో? వారిని వారితలిదండ్రులకుఁ జేర్చువా రెవరు? ఇంతమంది యుంటిరి కదా? వెంటనేపోయి కొందఱీపాటి యుపకారము చేసిపెట్టరాదా? నేనే వెళ్లి యాపని చేయుదును గాని వీరు నాకాలు సేతులు గట్టిగఁ గట్టుటలో నా రెండుగుత్తులు నా రెండుమణమలు బెణికినవి. వీరు న న్నెందులకుఁ గట్టిరి.

నాయ:—నీవు వారి గుఱ్ఱమును త్రాటితో గట్టిగఁ గొట్టితి వంటకాదా? దాని కింటివెంట నూరక నీ రెట్లు కారుచున్నదో చూడుము.

బాలు:—ఆవిరిఁబట్టి బట్టతో నొత్తినవెంటనే కట్టును. (అని తన పైబట్టతీసి యొత్తబోవుచుండ)

నాయ:—అక్కఱలేదు. ఆపని వారు చూచుకొందురులే. కాని నీవు దానిని మొదట యెందుకు కొట్టితివి?

బాలు:—నేను మొదట కొట్టలేదు. వారే మొదట మా బుడి పల్లెకు నిప్పుపెట్టిరి. అప్పుడుకూడ మావారు మీమీఁద దిరుగఁబడ

లేదు. శాంతముగ స్వస్థలమును విడిచి వేఱొకచోటికిఁ బోవుచుండెను. వారు గ్రంథములు నెత్తిమీఁదఁ బెట్టి మోసికొని పోవుచుండఁగా మీలో నొకఁడు నెత్తిమీఁది పుస్తకములకు నిప్పుపెట్టెను. పాపము! వాని తలవెండ్రుకలుగూడఁ గాలిపోయెను. ఈ దుండగము చూచి నేను మిమ్ముల సరికట్టుట కంపటి నాఁగుచుంటిని. కాని మా వారు మీతోఁ జేయిచేసికొనుట కిష్టపడలేదు. ఊరే పోనిమ్మని నే నావులు దూడలు మంటలోఁ గ్రుమ్మిపోకుండ విప్పుచుండఁగ నన్నుఁ బట్టుటకుఁ బదిమంది గలిసి వచ్చిరి. ఆడుదానివలె నే నప్పుడు వాపోకునా! చేత నున్న త్రాటితోఁ గొట్టితిని. ఆ సమయమునఁ జేతకానివానివలె నక్రమముగ వెనుకనుండి వచ్చి నన్నుఁ బట్టుకొనిరి. నాయుడు తప్పా! ఇదంతయుఁ జేయుట మీ కిష్టమా? మీరే యీ పాపముల నన్నిఁటిని జేయించితిరా?

ఆర్యు:—పిట్టకొంచెము కూఁత ఘనముగా నున్నదే.

నాయు:—సరే జరిగినదేమో జరిగినది. నీవు చాలఁ దెలివిగలవానివలెఁ గనఁబడుచుంటివి. ఇఁక ముం దేమిజరుగ నున్నదో గ్రహించితివా?

బాలు:—నాకుఁ దెలియదు. యేమిజరుగును?

నాయు:—మేము యవనులము. మీకు శత్రులము. మీ యార్యావర్తముపై దాడివచ్చితిమి. ఇప్పు డార్యావర్తము మా వశమై యవనాక్రాంతమైనది. మీ దేశమునుండి ధనము విద్య వీనికి ప్రతినిధులై నిలచిన శూరులను మా దేశమునకుఁ దీసికొని పోవుచున్నాము. నీవు మా వీరులతో నెదుర్కొని పోరాడితివి. కనుక నీవు వారిచేఁ గట్టుబడితివి. ఇప్పుడు నీవు మాకైదీ వైతివి. ఇదిగో నీ యార్యుఁడు మమ్ములనే శరణుజొచ్చెను. మాకు సాయముఁ జేయుచుండెను. ఇతని యెడ మేము కృతజ్ఞులమై యుందుము. సమయము వచ్చినపుడు ప్రత్యుపకార మొనర్చెదము. నిన్నుఁ జూచిన నాకు జాలియగుచున్నది. విజ్ఞప్తిగ

యూ పరాభవము చేయనా? లేచియుండెదవు. నీవు చేసిన తప్పిదమునకు క్షమాపణ చెప్పకొని నీ యాగ్రహమును విడిచి నీవు నాయుధము లొసంగుము. వచ్చినచో నిన్ను గూడ బంధించి కారాగృహమున జేసెదను. కాని చంపెదను. సమయము వచ్చినపుడు ప్రత్యుపకారము చేసెదను. నీవు బుద్ధిశాలివి. ఒకవేళ నీవే యుద్ధమున జయము కలిగిన ఉత్తమ ధర్మము కావచ్చును. ఆలోచించుకొనుము.

బాలు:—మీ దేశమునకై యుద్ధము చేయుచున్న నొకవేళ నా స్థానమందుంటిరేని యప్పుడు మీరు మాత్రము మమ్మెదిరించి పోరాడకుందురా? అట్లు పోరాడకుండుట ధర్మమా? దేశద్రోహము కాదా? మీరు పోరాడితిరి కదా యని మిమ్ము మేము నేరస్థులుగా నెంచి శిక్షించెదమా? అట్లు చేయుటకు నా తాత యెన్నడు నంగీకరింపడు. అట్టిచో నాచేసినది మాత్ర మధర్మ మెట్లైనది. నేను క్షమాపణ చెప్పవలసిన యకార్యమేమి చేసితిని. శత్రువునకు దాసోహమనుట క్షత్రియున కధర్మమని చెప్పెదరు. కష్టపని చేయజాలను చేయను. ఏమైనను గానిండు.

నాయ:—సరే భటులారా! వీనికి మరల సంకెళ్ళు తగిలింపుడు. వీనివిషయమై మహారాజుగారే యోజింతురుగాక.

భటులు తిరిగి ప్రభాకరునకు సంకెలలు తగిలించిరి.

ఆర్యు:—డింభకా! తెగసిలుగుట కట్టిబెట్టు. ఇప్పుడైనను మించినది లేదు. బ్రతుకు తెరవు చూచుకో. నీవే మహాశూరుడ ననుకొనకు. మేమందరమును గాజులు తొడిగించుకొనలేదు. చూడుము గాజులో—సంకెలలో నీ చేతుల కేతొడుగుచుండిరి గాని నా చేతుల కేమియు లేవు. ఇటు చూడు.

ఒక భటుడు:—(పరిహాస్యముగ) పాప మంతగట్టిగా బిగించకురా లేతచేతులు.

రెండవ భటుడు వదులుచేసెను.

ప్రభా:—(మందహాసముతో) భయము లేదు. మీ కెట్లాజ్ఞ యైన నట్లే జేయుడు.

నాయు:— ఏలిసి గూడ "వహ్నిని" "చంద్రహాసుడు." "ప్రతాపుడు" మొదలగు వారితోఁ జేర్చి తీసికొనిరండు. (ఆర్యుని దిక్కు మొగమయి) దురదృష్టవంతుని బాగుచేయునా డున్నాడా?

ఆగస్త్య:—ఎవరి యదృష్టమునకు వారే కర్తలు. నేను గూడ చెప్పి చూచితిని. కుట్రదారునకు బాగుగ వచ్చినాయుధము వగరు పోవ్వునికఁ గోదు.

నాయు:—ఇఁక మనము గంగాతీరమును వదలి వెనుకకు మరలి సింధుతీరమున కరుగవలెను.

ఒక్కసారి జయఘోషలు మిన్నుముట్టె. భేరీమృదంగాది వాద్యములు మ్రోసె. హయహేషలు చెలంగె. ఫౌజు బారులుదీరి నిలిచెను. త్రుటికాలములో గుఱ్ఱపుడెక్కలు కదముచప్పుడు దూరము నుండి వినఁబడుచుండెను. భూమ్యాకాశముల కొక్క తెర వేసినటులు ధూళి క్రమ్ముకొనెను. యవనదళము సింధునదీతీరమును జేరుచున్నది. వెనుక దేశమెల్ల శ్మశానతుల్యము చేయఁబడుచున్నది. ధనమును గొనిపోవుచున్నది. శాస్త్రములను బట్టికొని పోవుచున్నది. చేఁజిక్కినవీరుల నెల్ల బంధించికొని పోవుచున్నది. అన్నిటికంటె ముఖ్యముగ వరప్రసాదుని ప్రభాకరుని గొనిపోవుచున్నది. తెల్లవారిన తరువాత బెంపుడులేళ్ళు తిరిగి వచ్చి మొండిగోడలలోఁ దమ నెచ్చెలు లుండిరేమో యని యాశతో వెదకుచున్నవి. అనుదినము క్రొత్తనివచ్చిక చిగుళ్ళు నోటి కందిచ్చెడి ఋషికుమారులఁ గానక మృగశాబకములు బెంగగొని నీరు మేత మాని కృశించుచున్నవి. కొన్ని లేగలు తల్లులఁ గానలేక పాలు లేక చచ్చిపోవుచున్నవి. కాని రెక్కలు కాలిపోనిపక్షులు మాత్రము క్షేమముగ వేఱుస్థలముల వృక్షముల నాశ్రయించినవి. మఱునాఁ డుదయమున గంగాతీరమున స్నానఘట్టమునందు నిశ్శబ్దముగ భయంకరముగ నున్నది. వృక్షతలమందలి వేదిక లన్నియు నలికిన వారును ముగ్గుపెట్టిన వారు లేక కలకలలాడుట తప్పి పాడువడిన ట్లుండెను.

3

యవనభూమి భోగభూమి అది కర్మభూమి కాదు. అచ్చట నార్యావర్తమునందుం బోలె వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయము మత సాంప్రదాయమును సారముగ లేదు. జను లందఱును సోదరభావమునం గలిసి మెలసి తిరుగుచుందురు. ఐహిక సౌఖ్యము వారి పరమావధి. దానికి వలయు ప్రయత్నము లన్నియు దీక్షతో సలిపి యెన్నియో సౌకర్యములు చేసికొందురు. అచ్చటి స్త్రీలకు ఘోషాపద్ధతి లేదు. పురుషులతో ధారాళముగఁ గలసి మెలగవచ్చును. పాడవచ్చును. నృత్యము చేయవచ్చును. రజస్వలా వివాహము విధవా వివాహమును దూష్యములు కావు. మద్యమాంసము లెవ్వరికిని నిషిద్ధములు కావు. అది మన దేశము కంటె శీతలప్రదేశము కావున జనులు దీర్ఘశరీరులుగను దృఢకాయులుగను శ్వేతవర్ణులుగను మిక్కిలి సుందరముగను నుందురు.

యవన దేశాధీశుఁ డగు నలకసుందరుఁ డార్యావర్తముపై దాడివెడలి తన పటాలములతో వచ్చి తన కాప్తుఁడైన యార్యునితో ముచ్చటించుచుండెను.

అలక :— విక్రమా! కమలాకాంతా! పది సంవత్సరములు కావచ్చినది. ఎన్నిసారులైన నుప్పెనకెరటమువలె ముందునకుం బోవుటయుఁ బోడనే వెనుకకు మరలవలసి వచ్చుటయు తటస్థించుచున్నదే కాని యచ్చట స్థిరముగా రాజ్యము స్థాపించుట సమకూడకున్నది. ఏమికారణమో తెలియకున్నది. చాలఁ జిత్రముగ నున్నది.

కమలా :— సైన్యాధిపతు లేమి చెప్పెదరో.

అలక :— ఏమిచెప్పుట కేమున్నది. సైన్యము నిరాఘాటముగ నెంతదూరమైన బోవుచుండును. కాని యేమిలాభము. యవనుఁ డాభూమిపై నిల్చి యున్నంతకాలము నెవ్వరును సస్యము వేయరు. ఇండ్లలో నున్నవట్టున నుండి కాపురముచేయరు. మే మున్న చోటికిఁ

జుట్టును బదిమైల్లు ఖాళీచేసి లేచిపోవుదురు. ఎవ్వఁడైన నొకరాజుగాఁ డేమి వానిని జయించిన దేశము లొంగుపాటునకు వచ్చునని నట్టి యేలికయు జూపట్టఁడు. అట్టి పరిస్థితులలోఁ జేయవలసిన దేమి? ఆర్యుల నెల్లఁ దలనరకి భరతఖండము మేము స్వాధీనము చేసికొనవలయు. లేదా యమితవ్యయము కాకుండ దోడనే తిరిగి రావలయు కాని యీ యనార్యుల నెవరు నడిపించుచుండిరో?

కమలా:—హైందవ సమాజముయొక్క కట్టుపాట్లతిచిత్రము లే. దానిని సన్న్యాసులును, ఋషులును, యోగులును నడిపింతురు. వేదశాస్త్రములు వారికి ప్రమాణములు.

అలక:—అవును నే నట్లులే వింటిని. వారి కెట్టియైహిక వాంఛ లుండ వట కాదా? ఎట్లయినను వారిని మనము సామమువనో దానమువనో భేదమువనో వశపఱచుకొనవలసిన దని చెప్పి చూచితిని. తుదకు వారు నయమునను భయమునను గూడ లొంగువారివలెఁ గనుపింప లేదు. వారి శాస్త్రములనెల్ల గొల్లగొట్టి తెప్పించితిని. ఇచ్చట పండితులకు వేతనము లిచ్చి వాని సారము తీయించుచుంటిని. ఈసాధనమున వారిని వారి సంఘమును గూడ వశపఱచుకొనవలెనని ప్రయత్నించుచుంటిని.

కమలా:—బాగుగనే యున్నది. పురుష ప్రయత్నము చేయవలసినదే కాని భారతసామ్రాజ్యము వశపఱచుకొనుటకు...

అలక:—మాయొద్ద నున్నబలము చాలదా?

కమలా:—సామ్రాజ్యము సుస్థిరముగ స్థాపించుట కెంతబల మున్నను జాలదు.

అలక:—మఱి యేమి యుపాయము?

కమలా:—ఉపాయ మొకటి యున్నది—కాని—నేను—

అలక:—చెప్పరానిదా? నాకు ఇదివరలో మన కిరువురినడుమ నెట్టిరహస్యములు లేవను కొనుచుంటిని. రంజని నిజముగ యదృష్ట

వంతురాలనుకొంటిని. ఆమె భరత సామ్రాజ్ఞి యగునని యే తలంచు చుంటిని. నీ వింకను 'కాని' యందువనుకొన లేదు.

కమలా :—మీరావు వేఱుగ కలంపవలదు. నే నాపరమారహస్య మెఱింగింపఁగలను. కాని దానిని నిర్వహింపఁ జాల నని చింతిల్లు చుంటిని. భరత ఖండములో నొక వనములో నొకచోట మొగలి డొంకల నడుమ సన్నజాజిలతలలో దగుల్కొని మణిహార మొకటి వ్రేలాడుచున్నదట. దానిని గంతమున ధరింపఁగలవాఁడు భరత సామ్రాజ్యమును స్థాపింపఁగలవాఁడగును. ఈవిషయము మాప్రథాశిరుని తాత వానికి తెలుపుచుండఁగా నొక రాత్రి నేను వినుట తటస్థించెను. ఆ మణిహార మెచ్చటనున్నదో వెదకింపవలయు.

అలక :—నాకీకథ బహువిచిత్రముగఁ దోఁచుచుండును. ఒకొ రాతిలో నొక లతలో నొక పువ్వులో నేమేమో మహాత్మ్యమున్నదని చెప్పు కొందురు. ఈవిషయమున నార్యులు పిచ్చివారని యే నా నమ్మకము.

అలకసుందరుఁ డిట్లనుచుండగ నే వేషభూషాలంకృతయై రాజకుమారి యగు రంజని వారికడ కరుదెంచెను.

అలక :—ప్రియకుమారీ ! ఏమమ్మా, నీ యభిప్రాయ మేమి ! ఆర్యులొక్కకయెడఁ గేవలము పిచ్చివారుగఁ దోఁచుచుందురు కాదా !

రంజ :—లోకమునకు వెఱ్ఱివాఁడు మతిభ్రష్టుఁడుగఁ గానుపించు వెఱ్ఱివానికి లోకమంతయు బిచ్చిదిగ కనుపించును.

అలక :—కావున నార్యులాచారములు, నభిప్రాయములన్నియు గౌరవనీయము లనియే తలఁతువా !

రంజ :—గౌరవయోగ్యములగునో కావో చెప్పలేను గాని మనో హరము లగుట మాత్రము నిశ్చయము. నా కెప్పుడు నవిచూడ విన మచ్చటగుచుండును.

అలక :—కావుననే కాఁబోలు యవనపరిచారికలనెల్లఁ దప్పించి, నీయంతఃపురమును నార్యనారులతో నింపుచుంటివి. నీవు సదా మంతన

శ్రీయవు. నరీశాని భారతసామ్రాజ్యము స్థాపించువిషయమున నేదో మణిహారమున్నదనియు నేదో వారికొక కథ యున్నదఁట. అది నీ వెప్పుడైన వింటివా ?

రంజ:—లేదు ! లేదు ! ఏమది ? మణిహారమా ?

కమలా :—నానసే ఖైదీగఁ దీసికొం. పోఁబడిన ప్రభాకరుఁడను వాఁడా విషయమై విశేషముగ నెఱుఁగును. అతనివలన నీ రహస్యము వెల్లడి కావలెను.

రంజ :— అవును. ప్రభాకరుఁ డనుపేరు వింటిని. అతఁడు మిక్కిలి రూపసియఁట. తేజస్వియఁట. నుతి వాఁడే ముందార్యావర్తమున సామ్రాజ్యము స్థాపించుటకై యవతరించె ననికూడ వారు చెప్పుచుందురు. నా కామాటలు వినినప్పు డెంతయో నవ్వువచ్చుచుండును. జాలి కలుగుచుండును.

అలక :—అట్లయిన నా ప్రభాకరు నిటకు రప్పింతుమా ?

రంజ :—నాకును వాఁ డెట్లుండునో చూడవలెనని యున్నది.

కమలా :—అదియే కార్యము.

అలక :—ఎవ రక్కడ ?

సేవకుఁడు తోడనే ప్రవేశించి మోకాళ్ళపై నిలిచి తలవంచి కుడిచేతితో భూమిపై దాఁకి యటునుండి నెమ్మదిగ చేతినెత్తి నెన్నుదురు చేర్చి మిక్కిలి వినయముగ సలాముచేసి నిలువఁబడి యాజ్ఞకై వేచి యుండెను.

అలక :—(సేవకుని కొకచీటి నిచ్చి) దీనిని గొనిపోయి రాజకీయపుఁ జెఱసాలాధికారికిం జూపి, ప్రభాకరుఁ డనువాని సగౌరవంబుగ నిటకుఁ దీసికొని రమ్ము.

సేవకుఁడు చిత్తమని వెడలిపోయెను.

అలక :—అతఁడు వచ్చిన వెంటనే మన మాతనితో నెటుల మాట్లాడవలెను. సరాసరిగ యా మణిహారవృత్తాంతము నీ వెఱిఁగిన

నంతయు చెప్పెదవా లేదాయని యడిగి బెదరించిన వాఁడు రహస్యము బయటఁ బెట్టునా ?

కమలా :—బెదరించిన బెదరువాఁడు కాఁడు.

అలక :—అవును. వాఁడు మిక్కిలి ధైర్యసాహసౌదార్యవంతుఁడఁట. అంతిమోత్కుఁడు వానిని గురించి చాలఁ జెప్పినాఁడు. వానిని నయమున సాధింపవలెను గాని వేఱుమార్గము లేదు.

కమలా :—స్నేహధర్మమున వాని కడనుండి మెల్లగా రహస్యము బయటికి—

అలక :—ఆభారమంతయు రంజని వహింపఁగలదు.

కమలా :—"నా కడంతగా నుడించుట లేదని" తనలో ననుకొనుచు. ప్రభాకరుని సగౌరవముగా రాజసేవకుఁడును చెఱసాలాధికారియుఁ గొనివచ్చి, యలకసుందరుని ప్రక్కల దిగవిడిచి రాజాజ్ఞఁ బొంది పోయిరి.

అలక :—ప్రభాకరా! నీకిదె సుస్వాగతము.

రంజ :—సోదరా! ఇటు రమ్ము నా చెంత నీ యాసన మలంకరింపుము. (తండ్రివంకఁ దిరిగి) ప్రియజనకా! ఇట్టి కుసుమగాత్రుసిఁ జెరనుంచుటకు మీ మనసెట్లొప్పె.

ప్రభాకరుఁడేమియుఁ బలుకక, యూరక యుండెడి మొగములను జూచుచు నిలువఁబడి యుండెను. రంజని లేచి యాతనిచేతుల తన రెండు చేతుల సంధించి మెల్లనఁ దీసికొనివచ్చి తనసరసనొక సోఫాపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టెను.

అలక :—ప్రభాకరకుమారా! ఇంతవఱకుఁ గొంత తెలిసియుఁ గొంత తెలియకయు నీకుఁ గడుకష్టము లొడఁగూర్చితిని. ఆ కీడు నీమనమున నిలిచి యుండనీయకుము. ఇదిగో నాముద్దుల రంజని నిన్ను సోదరాయని పిలుచుచున్నది. నాకును బుత్రసంతతి లేదు. నీ కొక ప్రసాదమున బ్రత్యేకముగ స్థిరపఱిచితిని. నీ వందు సుఖముగ నుండ వచ్చును.

ప్రభా :—ఇది నిజమా ? కల్లయా ? నేఁగలఁ గాంచుచుంటినా ?

కమలా :—నత్సా! లేదు. లేదు. ఇది సత్యము. ఈ రంజని చేపట్టువలన యవనాధీశుఁడు తనపట్టపుభద్రా చెల్లింపకఁ దొరకఁ జేసినా చెర నుండి విముక్తునిఁ గావించి నీకిట్టి వైభవము కలుగఁజేయుచున్నాఁడు.

ప్రభా :—నాన కునినవాకెన్నఁడో కలిసికొన్నట్లున్నదే ! లేదు... కాని యవనరాజకుమారీ ? ఈదురదృష్టవంతుఁ డగుదీనునిపైఁ నీకింత కటాక్షము కలుగుట కితడేమి పుణ్యము చేసెను.

రంజ :—అన్ని విషయముల సావకాశముగ మాటలాడుకొనవచ్చును. ముందు నీకు మిక్కిలి యాకలిగ నున్నట్లున్నది. లోనికిఁ బోవుదము రమ్ము.

అని ప్రభాకరుని లేవదీసి యాతని చేయి పట్టుకొని సవిలాసముగా లోనికిఁ గొనిపోయెను. తోడనే యవలకసుందరుఁడుకూడఁ దనకొఱకై దండనాథులు వేచియుందురని చెప్పి కొలువు కూటమునకు బోయెను.

కమల :—న్యాయంక్రూరాప రాధమున కెవరి నేమందును ? నా రంజని ప్రభాకరునితో సంతమచ్చిక నుండుట చూచి నేనోర్వఁ జాలను. నా హృదయము డికిపోవుచున్నది. నా కన్నులు మండిపోవుచున్నవి. రంజని నాయది. ప్రభాకరునిది కాదు. కానేరదు. కానీయను. భారతసామ్రాట్టును నేను. సామ్రాజ్ఞి యామె" అని యనుకొనుచుఁ దానుకూడఁ గొలువుకూటమును జేరెను. ద్వారము వెలుపల రాజసేవకుఁడును, చెరసాలలోని పహరా జవాను నిట్లు మాటలాడికొనుచుండిరి.

జవా :—అందఱి మొగాలు దిగాలుపడియుండేవి. గాని వీని ముఖము మాత్రము నవ్వుతూన్నట్లే కనబడేది.

సేవ :—విచారము లేదు కాఁబోలు.

జవా :—విచారమేమిటీ ? రాజులా కూర్చునేవాఁడు. ఒకనాఁడొక సాహసము చేసినాడు, తన కెదురుగదిలోఁ బద్మిని యనునామె పెట్టబడి యుండెను. నాఁటి రాత్రి వల్లత్రాచు బాగుగ రెండుబారలు

పైగనున్నది పిల్లయున్న గదిలోనికి దూఁగుచున్నది. వెంటనే యాతఁడు దానితోఁక పట్టుకొని లాగెను. తోడనే యది వెనుకదిరిగి యాతని గదిలోనికి పడగవిప్పుచు దుముకెను. వెంటనే శివస్వామి యుత్తరీయమును దీసి యాపడగపైఁ బడవేసెను. దానిని గాటువేయనీయక గోఁగ లలుముఁ జిక్కుకొనెను. కండ్లమీఁద గుడ్డదట్టముగ నున్నది. సగములోనికి సగమీవలకు జాలకములమధ్యనుండి కొట్టుకొనుచున్నది. అడుగులుకును విని బాలిక లేచి భయముచే నేడ్వసాగెను. ఆసందడి విని మేము వచ్చునప్పటికి బాలుడు "అమ్మా భయములేదులే. భయములేదు. ఏడువకని" యా బాలిక నూఱడించుచుండెను.

సేవ :—అబ్బ యెంత యుపాయముచేసినాఁడు ?

జవా :—ఆ పిల్లను రక్షించెను. తన్నుఁ గాపాడుకొనెను. ఆతని చర్యలు గుణములుయెన్ని రాత్రులు చెప్పుకొనినను తరుగవు. తనివి తీరదు—ఇటుపై నీవే చూచెదవుకదా స్వయముగ—దానిని జైలుసాలనుండి రాజప్రాసాదమును జేర్చుట మాదురదృష్టము. మీయదృష్టము. నేఁబోయెద. తీసికొని రమ్మన్న నిశ్చేష్టమేనా యని యాప్పట నాస్నేహితులు నాకొఱకెదురు చూచుచుందురు.

సేవ :—నేనును రాజప్రాసాదము నాశ్రమాన ప్రభువుగారికై యలంకరింపవలయును. అయ్యో! యెంతంటిని అనరాని మాటంటిని.

జవా :—సరే దానికేమిలే.

అని పరిహాసములాడుకొనుచు వారిరువురుఁ జనగ నియమితకార్యము లోనర్చుటకుఁగా నాప్రదేశము విడిచిరి.

౪

సూర్యోదయమగుచున్నది. రాజప్రాసాదోపరిభాగ మరుణకాంతుల పూఁతలచే మెఱుఁగెక్కి శోభాయమానముగ నుండెను. పూర్వదిక్కున రంగురంగుల బెడగొండలు మనోహరముగనుండెను. పక్షులన్నియుఁ గిలకిలారావములు చేయుచు శ్రేణులుగట్టి నభోంతరాళమున బఱుఁగు

లియుచుండెను. పొగమంచులన్నియు నంతరింపఁ బ్రభాతవేళఁ బ్రకృతి యభ్యంగన మొనర్చినటుల నిముడించిన లావణ్య వికాసములతో మెఱయుచుండెను. నూతనజీవనము నూతనవికాసము ప్రతివృక్షము నందును—మొక్కయందును - లతయందును—పువ్వునందును—పండు నందును—దానిపై నిలిచియున్న హిమబిందువునందును—దానిలోఁ బ్రతిఫలించుచున్న యరుణకిరణములందును—నిండి నిబిడీకృతమై పొంగి పొరలుచున్నవి. వినీలాకాశము నిర్మలమై వికసిత నీలోత్పలమువలె వెలయుచుండెను. ప్రకృతిసతి చేతిముకురమన నొప్పు సరోవర జలములం దీరామణీయక మంతయుఁ బ్రతిఫలించుచుండెను.

అట్టిసమయమున రంజనీ ప్రభాకరులు ప్రాసాదమును వీడి యుద్యాన వనముఁ జొచ్చి మెల్లగా నడచుచు నీసరోవరతీరమును డాయుచుండిరి.

ప్రభా :—యువరాజ కుమారీ !...

రంజ :—అట్లు పిల్చిన నేఁబలుకను.

ప్రభా :—రంజనీ !

రంజ :—నీవు నన్ను పేరు పెట్టి పిలుతువా ?

ప్రభా :—సోదరీ !

రంజ :—(స్వగతమున) నా కీసంబోధనము గూడ నంత సరసముగఁ దోఁచుట లేదు.

ప్రభా :—చూచితివా ! ఈ గడ్డిపూలు నీమృదుపాదస్పర్శ నెంత యాతురతతోఁ గూడి యూగులాడుచున్నవో ! నీ పాదాంగుళిని ముద్దుపెట్టుకొనుచున్నట్లున్నవి సుమీ !

రంజ :—(ఒక వృక్షమునుండి వ్రేలాడుచున్న పండువంకఁ జూపుచు) నీ పండు నందుకొనగలవా ?

ప్రభా :—అందుకొందును గాని దాని పేరేమి ?

రంజ :—యాపిల్, (Apple) అందురు. రేగుపండ్లలో నొకజాతి,

ప్రభా:—(కోసి) ఎంతకోమలముగ నున్నది. మనోహరముగు సువాసనగదా!

రంజ:—నా కంటెనిది నీ కెంతసులువుగ నందినది.

ప్రభా:—మఱి నీకంటె పొడవుకాదా!

రంజ:—చాలబాగుగఁ జెప్పితివి. "చూడు మిదిగో" యని సరసను నిలిచి కొలచూచి "యేదీ పొడుగు?"

ప్రభా:—ఇదిగో మూఁడు వేళ్ళ పొడుగు.

రంజ:—(కొంచెము మొగము వాల్చి చూచుచు) నీకు వయసెంత?

ప్రభా:—నీకు?

రంజ:—నాకు పదునెనిమిది. నేను జెప్పితినా? మఱి నీకు?

ప్రభా:—(ఊరకుండును)

రంజ:—నాచేతఁ జెప్పించి నీవూరకుందువా?

ప్రభా:—నెచ్చెలీ! నిజముగా నా కెన్నియేండ్లో నే నెఱుంగను. మఱచిపోయినాను. నన్ను మీ యువనుఁడు ఖైదుచేయునాఁటికిఁ బది యేండ్లు నిండుగలేవు. తరువాతఁ జెఱసాలలో నెన్ని సంవత్సరము లుంటినో లెక్కచూచుకొనుట మానివేసితిని. ఆమరణాంతము నన్ను ఖైదుననే యుండుమని చెప్పినారు. కనుక దినములతో మాసములతో సంవత్సరములతో నాకేమి పని యని యూరకుంటిని. లెక్క చూచుకొనుట మానివేసి—నాకు విముదల నిచ్చు మరణమునకై యెదురు చూచుచుండెడివాఁడను.

ఈ మాటలు చెప్పుచుండగనే వాని నేత్రములనుండి నీరు కారుచుండెను. రంజని కూడ నప్రయత్నముగ నశ్రువులరాల్ప మొదలిడెను.

రంజ:—విచారింపకుము ప్రియసఖా! కన్నీరు తేకుము. నేఁ జూడఁజాల" ఇట్లనుచుండగనే రంజనికి దుఃఖము మఱింత పొంగి వచ్చుచుండెను.

ప్రభా :—(రంజనిని దగ్గఱఁ జేరఁ దీసి పజ్జఁ గూర్చుండఁ బెట్టి కొని) సోదరీ ? నీహృదయము మతికోమలము. ఏడువకుము. (తనగోట నాపెబుగ్గలపైఁ గన్నీట మీటుచు) ప్రియసఖీ ! నన్నుఁ జూడుము. నేను విచారించుట లేదు. ఇదివఱ కెన్నఁడు నాకంట వేడి కన్నీరు కార్చి యెఱుఁగను కాని నేఁ డేమొ దుఃఖ మాఁగినది కాదు. అది కేవలము దుఃఖ మనియుఁ జెప్పలేను. అపరిమిత దుఃఖము పోయినది. అపరిమితానందము కలిగినది. కష్టసుఖముల సంధిలోఁ గన్నులనీరు గ్రమ్మెను. నీయెదుట నే నానందాశ్రువులు గాక యన్యంబు లెట్లు రాల్తును ?

రంజ :—(ఉదయించుచున్న సూర్యునివంకఁ జూచుచు) ప్రభాకరా ?

ప్రభా :—నీ విశాలబాష్పార్ద్రనయనంబు లీ ప్రభాకరుని తేజ మునకు వింతసొబగు గూర్చుచున్నవి. నే నీవింతరంగులపూలఁ గోసి తెచ్చి నీయొడి నింపుదునా ?

రంజ :—వలదు. ఆ గులాబిపొదనిండ నుండ్లుండును.

ప్రభా :—అటు లయినచో యీ సరస్సునందలి యాసహస్ర దళపద్మము తెచ్చి నీ మృదుహస్తములఁ బెట్టెదను. నీ వేమిచేయుదువు?

రంజ :—ప్రభాకరునికి సమర్పింతును.

ప్రభా :—నీచేతులతో మహాతేజస్వియగు ప్రభాకరునిఁ దాఁక కలవా ?

రంజ :—ఇతరులకుఁ దేటిపాటిచూడ నైన శక్యముగాని వాఁడు కాని, భక్తుల కందరానివాఁడా ? ప్రభాకరుఁడు భక్తవత్సలుఁ డనెదరు. అది యసత్యమా ?

ప్రభా :—భక్తియనగా నేమి ?

రంజ :—ప్రేమ.

ప్రభా :—నీవు సూర్యోపాసన చేయుదువా ?

రంజ :—దానిని గురించి చాల వినియున్నాను. ఆ విధివిధాన మ్మంతయు నా మనమునకు మిక్కిలి సుందరముగా నానందదాయక ముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఎట్టివి పువ్వులఁట-ఎట్టిని యత్నతలఁట-ఎట్టిని చందనమఁట-చుక్కచుక్కల నందమగు చక్కని కృష్ణాజినము-మనో హరమగు సుప్రభాతము—

ప్రభా :—నిష్కల్మషమగు మనసు-ఆమాట వదలివేసితి వేమి? అదియే ముఖ్యము.

రంజ :—ఆ సంగతి వేఱె చెప్పెడిదేమి? ఆ సమయమునఁ బూజాద్రవ్యముల నెదుటఁ బెట్టుకొని సవితృమండలముపై దృష్టినిలిపి నపుడు కల్మషమెచ్చట నుండగలదు?

ప్రభా :—నెచ్చెలీ! నాకు, నీ సంగతి చూడ మిగుల వింతగ నున్నది. మీరు యువనులుగద-నీకీయార్యాచార సాంప్రదాయములపై నింతప్రీతి కలుగుటకుఁ గారణమేమి?

రంజ :—ప్రియసఖా! తన కాధార భూతమగు జలమునే శోషింపఁజేయు సూర్యునిఁ జూచినఁ గమలమున కంత ప్రీతియేల?

ప్రభా :—లోపలను వెలుపలనుగూడ నెంత నిశ్శబ్దముగ నున్నది? ఈ ప్రకృతియంతయు నిశ్చలమై మనవెనుక నొకజవనికవలె నున్నది. తెరముందు నిలిచి నిన్నటి నాటకమందలి పాత్రలవలె, మన మిరువుర మేమో కథాకలాపము వినిపించుచుంటిమి. కాని మన నాటక మునకు ప్రేక్షకు లెవ్వరును గానవచ్చుటలేదు. ఇది బహిరంగ ప్రదర్శ నము కాదు కాఁబోలు!

రంజ :—కాదు. ఆంతరంగికాభ్యాసము. మన మిరువురము నటీసూత్రధారులము.

ప్రభా :—అటులయిన నార్యావర్తయవనావర్తములు రెండును నంతసింపఁగల నాటకము ప్రయోగింపవలయు.

ఇట్లనుచు నిరువురు నుద్యానవనము వీడి రాజప్రాసాదము చేరిరి, మన్మథుఁ డా మహానాటక రాజమును రచించుటకుఁ బ్రారంభించెను.

౫

కమలాకాంతుఁడు రంజనియందు బద్ధానురాగుఁడై యుండుటయుఁ గొన్ని రాజకీయకారణములచే నలకసుందరుఁడు కమలాకాంతుని కిచ్చి వివాహము చేయ నంగీకరించుటయుఁ బిదప రంజని ప్రభాకరుని యెడల నధిక గౌరవానురాగములఁ జూపుటచేఁ గమలాకాంతునకు సహింపశక్యముగాని యీర్ష్య జనించుటయు నిదివఱకే సూచింపఁబడి యుండెను. నేఁడు యవనదండనాథుఁడగు సంతిరోమాకుఁడు కమలాకాంతుని దర్శింపరాఁగా వారిరువురకు రహస్యాలోచనాగారమున నీక్రిందివిధముగ మంతనము జరుగుచుండెను.

కమల :—మూఁడు దినములలో దుదముట్టింపవలెను. నేను కన్నులారఁజూచితిని. వాఁడు కృతఘ్నుఁడై యిచ్చటి గుట్టెల్ల బయటకుఁ జేరవేయుచున్నాఁడు.

అంతి :—అట్లయినచో నాతనికి గఠిన నరకము తిరిగి యేల వేయరాదు. ?

కమల :—అందలిరహస్యము నేఁ జెప్పితిని గాదా-తేఁడు కూతునకు వశ్యుఁడు కూతురు పీనికి దాసురాలు. గోడలకుఁ జెవులుండును. ఎవరికిని దెలియరాదు. చక్రవర్తి తల్లిలేని ముద్దుబిడ్డకుఁ గష్టమును చేయఁజాలఁడు. అతనితో నీవిషయములు ముందుచెప్పి యాతని మనస్సునకు క్షోభకలిగించు టేల ? జరిగినతరువాత జరిగిపోయినది. జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలమేమి యని యేదో రీతిగ సమాధాన పెట్టవచ్చును. నే నిన్ని మాటలవాఁడను గాను. నీ కీయవన దేశ మార్యాక్రాంత మగుట కిష్టము లేదేని మూఁడు దినములలో నీయనిష్టమును దెలియఁజేయుము.

అంతి :—అట్లే చేసెదను.

కమల :—నేనుగూడ తేని దర్శించెద నని చెప్పి

యిరువురును స్వకార్యనిర్వహణార్థమై యేగిరి.

౬

నేలపై విశాలమగు నొకగదిలో దంతపు కుర్చీలును మేజాలును బల్లులతివాసులపై సమర్పఁబడి యుండెను. నారీమణు లారతి పట్టుచున్నటుల నేర్పుగ జేసి పూదినపూలతలాగున, మానికము తలఁదాల్చి పడగవిప్పి చూచుచుండిన కృష్ణసర్పము పోలిక, పోతపోయఁబడిన దీపస్తంభములయందు సుగంధతైలదీపములు బాగుగఁ బ్రకాశించుచున్నవి. శృంగారముగఁ జైకప్పునకమర్పఁబడిన గులోబులును, రంగు రంగుల చిత్రవర్ణములతో శోభిల్లుచుండెను. గవాక్షమునుండి యవ్వలి యంధకారమున మినుకు మినుకుమని మెఱయుచున్న నక్షత్రములు గానవచ్చుచుండెను. ఒక సోఫాపై నలకసుందరుఁడును చెంతనే యొక కుర్చీపై రంజనియు నాసీనులై యుండిరి.

అలక :—ఏమి గ్రహించితివి ?

రంజ :—(ఊరకుండును)

అలక :—ఇన్ని దినములనుండియు నీ వతనికడ నేమిగ్రహించుచుంటివి ?

రంజ :—ఆర్యుని సత్ప్రవర్తనోత్కృష్టతను గ్రహించుచుంటిని.

అలక :—మనకు గావలసిన విషయమేమైన—

రంజ :—పరదేశములపై దండెత్తుట పాపమనికూడ నతనివలన గ్రహించితిని.

అలక :—(మందహాసముతో) ఎందుచేత ?

రంజ :—"ప్లేటో" యుపదేశించినను. "సోక్రటీసు" వాదించినను, "అరిస్టాటిల్"; బోధించినను, సృష్టి పశుబలముపైఁ గాక, ధర్మముపై నాధారపడియున్నదని కదా చెప్పెదురు.

అలక :—కనుక ?

రంజ :—ఒకరు మఱియొకరికంటె బలముగ నున్నంత మాత్రమున, బలవంతులు బలహీనులకడనుండి వారి సర్వస్వమును, గ్రహిం

చుట పాడియగునా? దోపిడిగాండ్రు శిక్షాపాత్రులు గదా? వారిని శాసించి దండించు రాజులే దండోపాధ్యాయులు మనుచున్నాము. పేరు పెట్టి దోపిడిచేయుఁ జూచినఁ జెప్పవలసిన దేమి? కంచియే చేనుమేసిన దిక్కు కలదా?

అలక:—అనాగరకులును మృగప్రాయులు నైన వారియెడల గరుణ వహించి వారికిఁ గొంచెము క్రమశిక్షణ మొసంగఁ బూనుటయుఁ బాపమే కాఁబోలు?

రంజ:—ఎవరైనను వచ్చి "గురువులుగాఁ దయచేయుఁడు" అని వేడి, శిష్యత్వమును గోరి వచ్చినప్పు డుపాధ్యాయత్వమునకుఁ బూనుట సరసముగాని లేనిచో నీబలాత్కారనాగరకతా విద్యాదాన ప్రహసనము నవ్వులాటగ నుండును. అదియును గాక యార్యులు మన యొద్ద నభ్యసింపఁ దగినవిద్య యేదైన నున్నచో, నార్యులకడ మనము గ్రహింపవలసిన సంగతులు పెక్కులుండును. అట్టి సందర్భములో యుద్ధముకన్న వేఱుమార్గమే ప్రయోజనకారి.

అలక:—ఇఁక నీ శిష్యునకు సెలవొసంగెదవా? మణిహార వృత్తాంతము మన కవసరముకాదా? నీ యుపన్యాసమున కంతకును సారాంశ మిదియని యే నాబుద్ధికి దోఁచుచున్నది. కానిమ్ము. నేను నీకొకకటియే చెప్పదలఁచుకొంటిని. శ్రద్ధగ విని బాగుగ నాలోచించు కొనుము. కాకికి కాకిపిల్లయే ముద్దు గానిఁ గోకిల యెన్నటికిని గాదు. రామచిలుక యూరపిచ్చుక నెన్నటికిని వలవదు. స్వజాతి స్వధర్మము లపై నభిమానము జీవులకు సహజలక్షణము. నేఁబోయి వచ్చెద నని కఠినముగఁ బల్కుచు వెంటనే యామందిరము వీడి చనెను.

రంజ:—"స్వజాతి—స్వధర్మము— బుద్ధిహీనంబులగు మృగ పక్ష్యాదుల సాదృశ్యము లప్రస్తుతములు—ప్రేమ దివ్యాంశము. కౌముదీ ప్రసారమువంటిది. ప్రేమ ప్రసారము.—నాహృదయపద్మ మాప్రభాకర సందర్శనంబున వికసించినది, అదియు సహజలక్షణ మెట్లగును? సహజము

కానిమ్ము—అసహజము కానిమ్ము—నాతండ్రి మెచ్చనిమ్ము—తిట్టనిమ్ము—బంధువులును దోశివారును హాస్యంపనిమ్ము— దూషింపనిమ్ము—పుణ్యమైనను సరే—పాపమైనను సరే, నాహృదయము ప్రభాకరునకు దత్తమైనది. నామనోనాయకుఁడే నన్ను నిరాకరించినను నేనాతనినే ప్రేమించుచు బ్రహ్మచారిణిగా నైన నుండుటకు మనోనిశ్చయము చేసి కొంటిని. ఇంక వేయునిందయములతోఁ గుసంగులతోఁ బనియేమి! నాహృదయేశ్వరుఁడు సత్యవంతుఁడు. నే సావిత్రి నయ్యెదను!" ఇట్లు చింతించుచుండఁగనే ప్రియంవద యను రంజనీదేవి చెలికత్తె ఖిన్న వదనయై మెల్లగ నామెను సమీపించెను.

రంజ:—ఏమమ్మా—ఇట్టి సుందరమగు చల్లని రాత్రివేళ ఖిన్న వదనవై చూపట్టుచుంటివి! ఒక్కసారి నవ్వివేసినచో నిలిచియుండు కష్టములు గాని, దుఃఖములు కాని, యెవ్వియైన జూపట్టునా?

ప్రియం:—ఏమని చెప్పుదును? నేనిక్కడకు వచ్చుచుండఁగా—ఆ—కపాలుఁడు నను బిలిచి "మీరంజని లోన నున్నదా?" యని యడిగెను.

రంజ:—బాగు.

ప్రియం:—"నేనిదే పోవుచుంటిని. చూడలేదు. ఉండిన నుండవచ్చును. అయిన నిప్పు డామె ప్రభాకరునిఁ జూడఁబోవు సమయమైనది." అంటిని. తోడనే యాక్రూరుఁడు "పాప మీరొక్క రాత్రియే కదా!" యని యింతలో మాటమాపి తెల్లబోయి యది కప్పిపుచ్చుట కెంతయో తంటాలు పడఁజొచ్చె. ఏమి! అట్లనుచుంటి వేమి యని యూరుకొనక తిరిగి యడిగితిని. అంతట వాఁడు ముఖమున నకస్మాత్తుగ వింత తెలివి పొడచూప "ఔను. వాని కింక నీ రాత్రియు తేపువగలుతో నాయుర్దాయము నిండునఁట—ఒక కాలజ్ఞుఁడు నాకుఁ జెప్పినాఁడు. సరే దాని కేమి? ఇప్పుడు నేను మీ రంజనిని జూచుట కనియే బయలుదేరితిని. పద. నే వచ్చుచుంటి నని చెప్పు" మని

ముందుగ వెళ్లుమని తొందర పెట్టెను. ఇంతలో నీకడనుండి మీ తండ్రి గారు వచ్చుచు నెదురుపడిరి. వారు రసుప్పురు మాటలాడుచుండిరి. నే నిటు వచ్చితిని.”

ప్రియంవద యిట్లు చెప్పుచుండఁగనే రంజని సోఫాపైఁ జేరగిలఁ బడి మూర్ఛపోయెను. ప్రియంవదకు సంగతి తెలియక యూరక చెప్పుచుండెను. తరువాత తన ప్రియసఖి యవస్థ తెలిసికొని శీత లోపచారములు చేయ మొదలు పెట్టెను.

రంజ :—(కొంతవడికిఁ దెలివివచ్చి) హా! ప్రభాకరా! మన్మనోహరా! జీవితేశ్వరా! నన్ను విడిచి, యీ లోకమును విడిచి పోవ సంసిద్ధుఁడవై యుంటివా! ఏమిగతి!

ఈ మాటలు ముగియకపూర్వమే రంజని యంతఃపురమునకు కమలా కాంతుఁడు ప్రవేశించెను. ఆమె మాటలు విని.

కమ :—రంజనీ! నీ కేమిలోటు. ఈ లోకమున పుట్టిన వెన్ని గిట్టుటలేదు. అన్నిటికొఱకును మన మీరీతి వాపోవుచుండుట తగునా! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.

రంజ :—ఎవరు మీరు? నా ప్రభాకరుని ప్రాణములు తరలించు కొని పోవ వచ్చిన ధర్మమూర్తులా? అయ్యా! మీకు స్వాగతమిచ్చు చున్నాను. కాని నేను మిమ్ములను కొన్ని ప్రశ్నలడుగఁ దలఁచి యుంటిని. దయయుంచి వానికి యథార్థములగు సమాధానము లిత్తురా?.

కమలాకాంతుఁడును ప్రియంవదయును ఆశ్చర్యపడి చూచుచుండిరి. కమలాకాంతుఁ డుండి యుండి యెవ్వరును గూర్చుండు మనకయే, స్వతంత్రముగ నొక కుర్చీని రంజని సోఫాప్రక్కకు లాగు కొని కూర్చుండెను.

రంజ :—ఓహో! సీతా! ప్రియంవదా! నేటికి మన నాటకము ముగింతము. ఇఁక నీకిచ్చట నేమిపని? నీవు పోయి హాయిగఁ బండు కొనుము. చాల రాత్రి యయినది.

తోడనే ప్రియంవద యాస్థలము విడిపోయెను.

రంజ:—ప్రపంచలోలుముఖదాత మఱియొకఁడు లేఁడు. కావుననే యవిచ్ఛిన్నమగు దీర్ఘాయుస్సు యవిచ్ఛిన్నమగు దీర్ఘసౌఖ్యము నొందఁ గూర్చునదియగు. ఏమందువు కమలాకాంతా!

కమల:—నిజమే! నీవు చెప్పిన దానియందసత్యమేమియు లేదు.

రంజ:—అయినచో నీకట్టి నిరంతరసౌఖ్యము కలుగుఁగాక! అని మొలనుండి బాకుతీసి మహాకాళివలె విజృంభించెను. నిరాయుధుం డగు కమలాకాంతుండు భయముతో గజగజ వడఁక మొదలిడెను. ప్రక్కలోఁ జాటునుండి యంతయు వినుచున్న ప్రియంవద, తలుపులు లోపల మూసివైచి, రెండుచేతుల రెండు తెల్లత్రాచులవంటి మహా యుధములఁ బూని యాస్థలమునకుఁ జేరెను.

రంజని:—(కమలునితో) కూర్చుండుము!

కమలాకాంతుఁడు మాఱుమాటాడక కుర్చీలోఁ జతికిలఁబడెను. ఆయుధపాణియై యెదుట రంజని మహాశక్తిస్వరూపముఁ దాల్చి నిల్చెను. ఆయుధముల నిరుగేలఁ బూని వెనుక ప్రియంవదయు నప్రమత్తురాలై నిల్చియుండెను. కమలాకాంతునకు భయముచేతను రంజనికి కోపముచేతను, నోట మాట రాకుండెను. ఇట్లు కొన్ని నిమిషములున్న పిదప—

రంజ:—కమలాకాంతా! అట్లు వణఁకుచుంటివేమి! ఒకరికి మంచిపని చెప్పిన సౌఖ్యము నీకనుభవించుటకు భయమగుచున్నదా! కాలజ్ఞుఁడు నీకింక నాయుర్దాయ మున్నదని చెప్పెనా! మాటాడ వేమి! నోట మాట వచ్చుటలేదా యేమి! ప్రియంవదా! ఈతని మాటలాడింతమా!

ప్రియం:—ఆ దెంతపని!

యని కత్తి ఝుళిపించుచున్నది. కమలాకాంతుఁ డెలుఁగెత్తి కేక వేయు మొదలిడెను.

రంజ :— కిక్కురమనక నోరుమూసికొనుము. లేనిచో నిప్పుడే నీకంఠనాళమున నా కత్తి దిఁపెదను. నీకవకాశ మొసంగితిని. ఈశ్వర ప్రార్థన చేసికొనుము.

లోకమంతయు నిద్రించుచున్నది. అర్ధరాత్రమైనది. గదియందు స్వచ్ఛమగు దీపకాంతి దట్టముగ నిండియుండెను. గవాక్షమున కవ్వల గగనవీధిని వెల్లమబ్బులు వేగముగఁ బఱుగులిడుచున్నవి. చంద్రోదయమైనది. చల్లనిగాలి సోరణగండ్లనుండి లోనికి వీచుచున్నది. క్రోధ భయావేశముచేఁ గరిగిన స్వేదజలమును బూర్తిగ నార్చుచుండెను.

కమలా :— రంజనీ! దైవప్రార్థన చేసికొనుమని నాకుఁ గొంత యవకాశము కలిగించితివి కదా! నాకు దేవుఁడు లేఁడు. ఉన్నచో నేఁ జేసిన మహాద్రోహములలో నొక్కదాని నైనను నేఁ జేయఁ జాలి యుండను. నే చేసిన ద్రోహములన్నియుఁ దలఁచుకొనఁగ నాకుఁ జావనఁగ భయమగుచున్నది. ఆర్యుఁడను. స్వరాజ్యమునకు నాశనకారణుఁడ నైతిని. స్వధర్మమును వీడి యవనులలోఁ గలిసిపోయితిని. నీవు ప్రభాకరునిమీఁద మిక్కిలి ప్రేమ చూపుచుంటివని మత్సరమున నే నంతిమోహనుతోఁ గలిసి కుట్రచేసి ప్రభాకరుని తేపు రాత్రి తుదముట్టింప నిశ్చయించితిని. అంతిమోహనునివంపున తేపురాత్రి ప్రభాకరుని శయనాగారమునఁ బాలలో విషము కలుపఁబడును. కృష్ణసర్పము విడువఁబడును. అవసరమైనచోఁ దెల్లవారులోపున నే పంకా లాగువాఁడు పుణ్యముకట్టుకొనుటకు సంసిద్ధుడై యుండెను. ఇట్టి ఘోరపాపములు చేసినట్టియుఁ జేయఁదలఁచినట్టియు, నాకు చచ్చుటకు భయమగుచున్నది. కావున నన్నుఁ బ్రాణములతో విడిచిపెట్టుమని దేవునకు మాఱుగా నిన్నే ప్రార్థించుచున్నాను. అని బాలునివలె రోదనము చేయుచు రంజని పాదపద్మములపైఁ బడి రెండు చేతులఁ బట్టుకొనెను.

రంజ :— ప్రియంవదా! ఈతనికిఁ బ్రాణదానము చేయవచ్చునా!

ప్రియం :— ఏదానమునకైనను సత్పాత్రము కావలెను గదా!

కమలా :—ప్రియంవదా! నీవు గూడ నార్యయువతివి. నే నార్యుఁడను. రాజపుత్రుఁడను. ప్రియముఁ బలుకుము.

ప్రియం :—మన యీ యార్యత్వము రాజత్వము మంటగలిసి నట్లే యున్నది. ఆ మాటె త్తకుము. సిగ్గుచేటు.

రంజ :—నిన్ను మే మిప్పుడు వదలిపెట్టినచో నేమిచేయుదువు?

కమలా :—మీ కిరువురకు నిరువదివేల నమస్కారములు చేసి మాఱు మాటాడక మఱియొకని మొగము చూడక మా దేశము పోయెదను.

రంజ :—వట్టిమాట కేవలము బద్ధము.

ప్రియం :—వెంటనే యీ యంతిపురమునకడ కరిగి మాఱు పూజనలు చేయును.

రంజ :—అగునా? కాదా?

కమలాకాంతుఁడు మాటలాడ కూరకుండును.

రంజ :—ప్రియంవదా! ఈ రెండవ యుంత స్తునం దీగోడగదిలో నితనిఁ బెట్టి తాళము వైతము. ఎల్లుండి ప్రొద్దునఁ దీయుదము. చెప్పిన మాటలు ఋజువైనచో నెల్లుండి వాని దేశము పోవచ్చును. లేనిచో యముని దేశమున కరుగవచ్చును. ఈ లోపుగ వీఁడు చెప్పినదాని సత్యాసత్యములు విచారించి నిర్ణయింతము.

ప్రియం :—అగు నది మంచి యాలోచన (గోడతలుపుతీసి) 'రావోయి' నీచుఁడా యిందులోనికి.

రంజ :—కమలాకాంతా యేమిచేయుదువు? తప్పదు నడువుము. కమలాకాంతుఁడు మాఱుమాటాడక తలవంచుకొని యరుగఁజొచ్చెను. ప్రియంవద యెప్పటియట్లు తలుపుమూసి తాళము వైచెను. పైనది మామూలుగోడవలెఁ గనబడుచున్నది.

రంజ :—ఇఁక నెంతరాత్రి యున్నది.

ప్రియం :—[గవాక్షమునుండి చూచి] అదిగో వేగుచుక్క పొడిచినది.

రంజ :—ఒక కాగితమును కలమును దెమ్ము.

ప్రియంవద కాగితముఁ బట్టుకొని వచ్చును.

రంజని దాని నందుకొని యాలోచించి యొక లేఖను వ్రాసి "ప్రియంవదా! ఇది విను"

"ప్రియసోదరా! నేఁటి రాత్రియంతయు రంజని కడను ప్రభాకరుని కథను గడపితిని. నా రీతులనో మన కుట్ర గ్రహించిరి. అందుకుఁ దగిన ప్రతీకారము చేయఁబోవుచున్నారు. కనుక నేను రేపు పగలంతయు వీరికడనే గడిపి, యేదమఱుపు గలిగించి, రేపురాత్రి వెన్నెలలో వేఁట వేడుక పుట్టించి ప్రభాకరుని నడవులలోనికి గొనిపోవుదును. రేపు రాత్రి ప్రభాకరుని నెవ్వరు నచ్చట నాటంకపఱుప కుండులాగున కావలివారలకు నాజ్ఞ యిమ్ము. ఎల్లుండి యుదయముననో, మధ్యాహ్నముననో కాని నీకుఁ గనఁబడఁజాలను. కావున నీయుత్తరము వ్రాయుట యైనది. నే జెప్పిన చొప్పున నాజ్ఞ వ్రాసి ప్రభాకరుని కనుకూలముగ— కాదు నా కనుకూలముగ— ఈవార్తాహరునిచేత నే యంపెద వని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు,

నీ నమ్మిన ప్రియసోదరుఁడు,

కమలాకాంతుఁడు."

ఎట్లున్నది?

ప్రియం :— బాగుగ నున్నది.

రంజ :— మఱచితిమి. పాములఁబట్టు మణియొక మాఱు తీయుము.

ప్రియం :— అవును. మణితీయుట మఱచితిమి, అని గోడ తలుపు తెఱచెను.

కమలా :—ఎల్లుండి అయినదా! నేఁడేవచ్చునా?

ప్రియం :—ఆగుము. కదలిన యెడల నీతల యెగురఁగలదు. ముద్రవేయు సంగర మిటు తెమ్ము.

రంజ :—ఇయ్యనిచో చేయి సఱికి యిటు తెమ్ము. మనమే తీసికొందము.

కమ :—వలదు తీసి యిచ్చెదను. (ఉంగరమిచ్చును.)

ప్రియం :—పిరికిపందా! ఇఁక గొంచెము లోనికి జరుగుము. అని తలుపు మూసి బిగించెను.

రంజ :—[ఉత్తరముపైఁ గమలాకాంతుని ముద్రవైచి] ప్రియంవదా! ఇదిగోఁ తీసికొనుము.

ప్రియం :—సరే పోయి వచ్చెదనని యాలేఖను గైకొని యుదితయోధుని గృహమువైపు చనియె.

రంజ :—శుభమగుఁగాక. అదిగో యిప్పుడే యరుణోదయ మగుచున్నది. ప్రభాకరుని దర్శనమై యెన్నాళ్లైనదో! యనుచుఁ గాలకృత్యములఁ దీర్చుకొనుటకై యుపవనమునకుం జనియెను.

ఎన్నియో నాళ్లు గాలేదు. ఒక రాత్రియే వియోగము కలిగినది. ప్రేమగలవారి కదియే పెక్కుయుగములై తోఁచును గాఁబోలు?

౨

ప్రభాకరుఁడు యవనదేశమున రాజప్రాసాదమునఁ బంజరములోఁ బెట్టఁబడిన రాకుమారి ముద్దుచిలుకవలెఁ బెంపఁబడుచుండెను. అతనికి సమస్తసౌకర్యములు కూర్పఁబడెను. ఏమియుఁ గొఱఁత లేకుండెను. ఆటలు, పాటలు, నాటకప్రదర్శనములు నుద్యానవనవిహారములు, నిరంతరము సాగుచుండెను. ఒక యవనవృద్ధు వచ్చి ప్రభాకరునకు యవనభాష నేర్పుచుండెను. రంజనియుఁ బ్రభాకరుఁడును యవనభాషలోనే ముచ్చటించుకొన మొదలిడిరి. చిత్రకారిణులువచ్చి యార్య

యువకయువతుల వేషరూపసౌందర్యముల హెచ్చుతగ్గులఁ గూర్చి ప్రభాకరునితోఁ జర్చించి పోవుచుండిరి. అప్పుడప్పుడు చక్రవర్తియగు నలకసుందరుఁ డేవో వింతవింత పుష్పములను ఫలములను నలంకారాములను, ప్రభాకరుని కంపుచుఁ దాను స్వయముగ వచ్చి యిష్టాగోష్ఠి సలిపి పోవుచుండెను. రంజని వచ్చి యానాఁటి సభఁ గానకళలగురించి సరసముగఁ బ్రసంగించి యవనదేశముయొక్క యౌన్నత్యము నించుక గర్వముతో నుగ్గడించుచుండును. మణియొకప్పుడు తలవంచుకొని "ప్రియసఖా! ప్రభాకరా! నిజమునకు మావారివి పై మెఱుగులే సుమా! ఇది యుత్తరప్రాసిన చేతవ్రాఁత! కాని మీలో నట్టివి లేవు కదా!" అని మెల్లగఁ బ్రభాకరుని హస్తమునఁ దన మోము నిప్పి కొని పలుకుచుండును.

మేడపైని గదిలోఁ గమలాకాంతుని కంఠముపైఁ దన బాకు మొన పెట్టి మాటలాడుచున్నపుడు ప్రభాకరుఁ డులికిపడి నిద్రనుండి మేల్కాంచెను. గదిలో సుగంధతైల దీపములు నిశ్చలముగ వెలుఁగు చుండెను.

ప్రభాకరుఁడు తటాలున లేచి గవాక్షముగడ కరిగి యవ్వలి యంధకారములోనికి దృష్టిఁ బ్రసరింపఁ జేయుచుండెను. దూరమున రంజని మేడగవాక్షములనుండి వెలుఁగు కనఁబడుచున్నది. ఆకసమున రంగు రంగు పొడగనవు బుడ్డవలె నక్షత్రకోటి మెఱయుచుండెను. ఈరీతిగా నతఁడు తనలో ననుకొన జొచ్చెను. "ఏమిది! ఎన్ని సంవత్సరములైనది? వత్సా! మేలుకొ" అని మాతాత వచ్చి నన్నుఁ దట్టి లేపినట్టులు కల వచ్చినది. కల కాదు. ఇంకను నిజముగా వచ్చి తట్టి నట్టులే తోఁచుచున్నది. ఈ గవాక్షమునుండి గగనమార్గమున వెడలి పోయెను. జాలకము లడ్డురాలేదు. కాఁబోలు? ఇంత పిచ్చివాఁడ నగుచుంటి నేమి? కలఁగంటిని! కల్లయా? నిజమా? అని సందేహమా? నేను మేలుకొన్నను నిద్రించుచున్నను సర్వము స్వప్న కథవలెనే

యున్నది. ఇది వఱలో మూఁడవంకి మున్నైనది. ఋషివాటిక మొదటి యంకము. రెండవ యంకము చెలినాలు. ఇది మూఁడవ యంకము. రాజమందిరము. మొన్న రంజనితోఁ గలిసి వేషము వేసి చూడ లేదా? నటుని సౌఖ్యము నా సౌఖ్యము నొక్కతీరున నున్నవి. నాట కము చూచువారి కానందము గాని వేయువారి కాయానందముండదు గదా! ఎక్కడ చెట్లక్రిందఁ నానాటి ఋషిబాలురతో గంగా తీరమున నాట లాడికొనిన కాలము తిరిగి యెన్నఁడైన వచ్చునా! పాలఁబోలు నా గంగ, పావన మగు నా గంగ లోకపావనిగంగ! ఆ గంగా నదిలోఁ దిగి నే నెన్నఁడైన స్నానము చేయుదునా! పందెము వేసి యద్దరినుండి వెంటనే యిద్దరికి వత్తునా? ఆహా! ఎంతపాపినై నా చితిని. శ్రావ్యమగు సామగానము నా కర్ణముల సార్థకపఱచి యెన్ని సంవత్సరములైనది? ఆ కమ్మని హోమధూమమును నే నెన్నఁడైనఁ దిరిగి యాఘ్రాణింతునా? నా కిష్టతరువులు, పక్షులు, చంద నములు, పట్టు పరుపులు. వెండిగిన్నెలు, మరబత్తులు, ఆట పాటలు, హాస్యములు, వనవిహారములు, ప్రేమ గోష్ఠులు, వెగటై మొగము మొత్తుచున్నవి. ఇనుముతోఁ జేసినను బంగారముతోఁ జేసినను సంకెల సంకెలయే గాని మఱేమగును? నేను దిరిగి యార్యావర్త ములోఁ బడిపోవలెను. మెట్టను బడినచేప గిజగిజఁ గొట్టుకొని పట బడుచుండుట లేదా? ఎవరిస్థానమున నెవరి దేశమున వారుండుటయే భగవంతుని సృష్టినియమము కాని రంజని నాతోఁగూడ వచ్చునా? ఆమెయే నా కీమూవతృష్ణ కలిగించినది. పాల సముద్రమును కంటెను, దేవసముద్రము కంటెను, ప్రియమగు నిజసౌందర్యసాగరము నాకడ్డు చూపుచున్నది. స్నేహమాత్రమునఁ బ్రియవచనోపచారములచేఁ ముందడుగు పడకుండులాగున దానితో బంధించుచున్నది. ఆమచ్చిక, యాచూపులు, యామాటలు, యాస్నేహము, స్నేహితురాలికంటెఁ సహోదరికంటెఁ నెక్కుడగా నాయందుఁ గనఁబఱచు నా ప్రేమ

సర్వమును శోధించికొని పోవలయును. నాకడ బనిలేకయే యేమేమో మాటలాడుచు నూతన సంభాషణము పెంచుచుండును. ఇంతింతనరాని యానందమునొందు నాకన్య—ఇదిగో వచ్చుచున్నది. ”

రంజని దూరమునుండి చిఱునగవుతో వచ్చుచుండెను. ప్రభాకరుఁ డామెను సమీపించెను.

రంజ:—ప్రియసఖా! అట్లు చూచుచుంటి వేమి? నీ కన్ను లెఱ్ఱఁ బాఱినవి. రాత్రినిదుర సరిగ పట్టలేదా?

ప్రభా:—రాత్రులు నాకు నిద్ర సరిగపట్టుట లేదు. నీ కంటి కొలుకులఁగూడ నెఱు పున్న దేమి?

రంజ:—నాకును గన్ను మూతపడదు. త్రాగలేక బోర్ల తన్నినపాలవలె వెన్నెల యెంతవ్యర్థముగాఁ గాయుచున్నదో యని తోఁచుచుండును. అందఱు హాయి నిచ్చుచున్నదను చల్లగాలి నా హృదయములో నేమో రగులుగొల్పుచుండును. స్తబ్ధమగు ప్రకృతి యందలి సౌందర్యమును రేపి దానిముందర నా రూపము డిందుపఱిచి నాకు సస్పృహత కలిగించుచుండును. నా యుద్యానవనమునకుఁ బోయితినా యందలి పూలత లప్పుడే వికసింప నేలయని నాకుఁ గోపము గలుగుచుండును. నీ కడకు వత్తునా యన్నియు మఱచి పోవుదును. ఒక్కొకతరి నన్ను నేనే మఱచి పోవుచుందును.

ప్రభా:—నీ విచ్చటికి రానపుడు నేనును మా యార్యావర్తము పోవలెనని యెన్నియోసార్లు కోరుకొనుచుందును. మనోనిశ్చయము చేసికొనుచుందును. కాని నిన్నుఁ జూచినతోడనే నా కోరికలు సంకల్పములు నన్నియు నీడేరినటులనే హృదయమున కెక్కడలేని శాంతియుఁ గలిగి బాలునివలె నీ సల్లాపముల నెంతకాల మైనదియు నెఱుఁగకుండ విందును. మనోరంజకమగు కలయందువలె నెన్ని సంవత్సరముల యనుభవమో యొకత్రుటికాలములోఁ గలుగుచుండును.

ఎన్నిగంటల కాలమో యీ సల్లాపసౌఖ్యమున మునింగి తేలియాడు చుండుట మనకుం దెలియకుండంగనే జరిగి పోవుచుండును.

రంజ :—మనసుకలసినవారి కది సహజమేకద.

ప్రభా :—కాని నేఁడు నాకొక కల వచ్చినది.

రంజ :—కలవచ్చిన వచ్చుగాక! అందుకు నీవు 'కాని' యననేల? చూతము. ఏమనివచ్చినది చెప్పుము.

ప్రభా :—దైవమున కనూయ మెండుగదా యని నేను 'కాని' యనవలసి వచ్చినది.

రంజ :—(మోమున నించుకదిగులుపాటు పొడసూప) నీ మాటలు నా కేమియు బోధపడుట లేదు. ఏమైనను మన మిరువుర మొకటే కాని రెండు కాదు. నేనట్లు కానేరను. నీవు కావలదు. పాపిష్టి దైవము మనల నేమిచేయఁగలఁడో చూతము? ఏమందువు?

ప్రభా :—రంజనీ! నిన్న రాత్రి నీవు వచ్చెద వని నేను 'పేరిస్ తీర్పు' దీసిపెట్టుకొని చదువక నీకొఱకై యెదురు చూచుచు వేచి యుండియుండి యెప్పుడో నిదురఁబోయితిని.

ఆ నిద్రలోను గలవచ్చినది. ఋషివాటిక భస్మమైన తరువాత మఱునాఁడు మా తాత నన్ను వెదకికొనుచుఁ గాలిపోయిన గుడిసెలలో దిరుగుచుండెను. ఈ మేడపై నుండి నే నతనిని జూచితిని. అతఁడు నన్నుఁ గేకలు వెట్టి ప్రభాకరా! అని పిలుచుచుండెను. ఆ పిలుపు నాకు వినఁబడుచుండెను. కాని కంఠస్వరము మునుపటివలె లేదు. నేను 'ఓ' యని పలుకఁబోయితిని కాని నా కంఠము మందారమాలతో బిగింపఁబడెను. నా కనులనుండి కన్నీరు వరదవలె నిర్హ్యావర్తము మీఁదుగాఁ బ్రవహింపఁ జొచ్చినది. ఇంతలోఁ గమలాకాంతుఁడు వచ్చి "ఓరీ! కులభ్రష్ట! నీచా!" యని యేమేమొ మనము నోటితో నుచ్చరించుటమాటటుండ మనసునఁ దలఁపనైనరాని మహాపాతకము మనయిరువురపై మోపి నా కంఠముపైఁ దనబాకు దీసి పొడువఁ

బోయెను. ఇంతలోఁ బెద్దమెఱుపు మెఱసిన ట్లయ్యెను. నేఁ గనుల మూసికొంటిని. కమలాకాంతుఁ డేమయ్యెనో నే నెఱుఁగ. నా తాత వచ్చి తన చల్లనిచేతులతో నన్నుఁ దట్టుచుఁ "ధర్మము కాపాడుకో— నాయన! ఆపగలుపొందకు వత్సా! మేలుకో" యని నన్ను లేపెను. తోడనే నాకు నిజముగా మెలఁకువ వచ్చి లేచి కూర్చుంటిని. ఆ వృద్ధ ఋషియు వెనుదిరుగకయే—తననెరసిన కనుబొమలు భ్రూమధ్యమునఁ గలియ నా ముఖముపైఁ దన నిశ్చలదృష్టి నిలుపుచు నీగవాక్షమునుండి దూదిపింజవలె దాఁటి తెల్లమబ్బువలె నంతరాళమునఁ దేలియాడుచు జరిగిపోయెను. కను దూర మేఁగుకంటెకు నేను నిశ్చేష్టుఁడనై కన్ను మూయక చూచితిని.

"ఏమందువు? అని నన్నడిగితివి. అంతయుఁ జెప్పితిని. ఏమందువో చెప్పుము."

ప్రభాకరుఁ డిట్లు తన స్వప్నవృత్తాంతమంతయు నన్నని కంఠస్వరముతో సవిచారంబగు మోముతోఁ దనచేతులతో యువనరాజకుమారి రెండు చేతులు పట్టుకొని తలవంచుకొని చెప్పి ముగించుచుండ రంజని తన బాహులతలు సాచి యాతనిఁ గౌఁగిలించుకొని మోము పైకెత్తి నయనంబులతోఁ బ్రార్థించుచు, "హృదయేశ్వరా!" అని సంబోధించెను. ఆ కంఠస్వరముకూడ దీనాలాపమునే సూచించుచుండెను. ఇదివఱకెన్నఁడును బ్రభాకరుఁ డట్టిచర్యలనుగాని, సంబోధనను గాని చూచి యుండలేదు. వినియుండలేదు.

ప్రభా:—ఏమిటిది?

రంజ:—ఏమందు వని యడిగితివిగదా! నన్ను బ్రియా! క్షమించుము. ఇదివఱకెన్నఁడును నేను నిన్నుఁ గోరలేదు.

ప్రభా:—(రంజని బాహుపాశములను మృదువుగాఁ దొలఁగించుకొని యీవల నిలిచి) రాజకుమారీ! ఇది పాడియా!

రంజ :—ప్రభాకరా !, నామాట లొక్కింత శాంతముగ నాలింపుము. నీకు నేనును నాకు నీవునుగాక మఱియెవ్వరు కలరు! ఇంతవఱకు మనలో మనకిట్టి ప్రవృత్తియే రాకపోయినను నా తండ్రి నాపైఁ గ్రోధమువహించెను. కన్నుకుట్టి కమలాకాంతుఁడు సంతోషకుఁడు మొదలగువారందఱుఁ గూడ నేడ్చుచున్నారు. నిన్నొకప్రశ్న నడిగెదను. మర్మము విడిచి నీవు నాకు నిజము చెప్పెదవా! చెప్పఁజాలవా!

ప్రభా :—నాకడ మాయ లెన్నఁడైనఁ జూచితివా? తప్పక చెప్పెదను.

రంజ :—నీవు నన్నుఁ బ్రేమించుటలేదా? ప్రేమింపవా!

ప్రభా :—నెచ్చెలీ! అది నీ వెఱుఁగవా?

రంజ :—"అట్లయిన మన మొండొరులఁ బరిణయమై" స్త్రీసహజమగు సిగ్గు, ప్రేమ జనియించి యామెనోటి కడ్డమై మాట వెడలనిచ్చినదికాదు. రంజని యెఱ్ఱబారిన తన మోమును బ్రక్కకుఁ ద్రిప్పి రెండుచేతులతోఁ గప్పుకొనెను, ప్రభాకరునకు స్వప్నమందు తాత చెప్పిన వాక్యముల కొక క్రొత్తయర్థము స్ఫురించుచున్నది. "ధర్మము కాపాడుకో—నాయనా! ఆపదలఁ బొందకు—వత్సా మేలుకో!"

ప్రభా :—మన మొండొరులఁ బెండ్లియాడుట యెట్లు?

రంజ :—ప్రేమ గలవారి కాప్రశ్న యర్థమే కాదు.

ప్రభా :—కేవలము నింద్రియములకు వశ మగుట మానవులకు హైన్యము కాదు! నే నార్యుఁడను. నీవు యవనయువతివి.

రంజ :—నా తండ్రియు నిట్టిదే కాఁబో లర్థములేని రెండు శబ్దములు ప్రయోగించెను. స్వజాతి యఁట—స్వధర్మమఁట! ప్రభాకరా! నీవే నా కనేక పర్యాయములు చెప్పితివి. అందఱకు భగవంతుఁ డొక్కఁడే. ధర్మము నొక్కటియే యని. మానవుల నందఱి నాదేవుఁడే కాదా సృజించినది?"

[రంజని నేఁడు వేసినప్రశ్న యొకనాఁటి రాత్రి ప్రభాకరుఁడు తన తాత నడిగెను. అంధకారమున మెఱుపు మెఱసిన విధమున వాని కాయుష్మ చెప్పినయుక్తి సాదృశ్యపూర్వక సమాధానము జ్ఞప్తికి వచ్చెను.]

ప్రభా :—గోజాతి యంతయు నొకటి కాని యందంతర్భాగము లున్నవి కావా ? వర్ణాశ్రమధర్మము నాజాతి యొక్క వ్యక్తిత్వ లక్షణము ! నే నిప్పటికే చాలవఱకు వాఁ డన్నట్లు కులభ్రష్టుఁనైతి.

రంజ :—నా సహవాస మూలముననే ?

ప్రభా :—ఎన్నటికిఁ గాదు. నే నాకర్మభూమిలోఁ బుట్టుటచేత నామన సిదివఱకే డోలాయమాన మగుచున్నది. నన్ను రెండుశక్తులు చెరియొకవైపునకు లాగుచున్నవి. నేనేమియుఁ జెప్పజాలను. నా హృదయ మూరక కొట్టుకొనుచున్నది. కాని మనసున యాలోచన లన్నియు స్తంభీకృతమయ్యెను. రంజనీ ! నీవే నా హృదయరంజనివి ! నిన్ను నేను ప్రేమించుచుంటిని. అది ముమ్మాటికి సత్యము. కాని—

రంజ :—చాలు నేజీవించి యుండెదను. ఇఁక నీ వేమియుఁ జెప్పవలదు. నా జన్మము ధన్యంబైనది. తుచ్ఛభోగములు తాత్కాలిక ములు. క్షణభంగురములు. ఆమరణాంత మిట్టులనే యుండవచ్చును. "ఒక్కసారి నా హృదయరంజనీ" అని పిలిచితివి. ఇఁక నాకుఁ బెండ్లి యనవసరము. ఈయున్నటు లున్నఁజాలును. కాని యా పాపిష్టిదైవము నకు నీవు చెప్పిన ట్లసూయ యెందుకదా !

ప్రభా :—ఇదియేమి ! నీవుకూడ నామాటయే యనుచుంటివి.

రంజ :—ఇంతవరకు నీకతనచిత్తురాలు నీకు రానై యున్న మహాపద నెఱింగియు నీకడఁ జెప్పక జాగుచేసినది క్షమింప వేఁడు చున్నది. ఇదివఱకే లోకమంతయు మనలనుగూర్చి యనేకముగఁ జెప్పుకొనుచున్నది. నా తండ్రివచ్చి నిన్నుఁ బ్రేమింపవలదని యేమేమొ యుపన్యసించి మందలింపఁ జొచ్చెను. కొకిపందయుఁ మదాంధుఁడును

సగు నా చెప్పరానివాఁ డంతిమోహనునితోఁ గలసి కుట్రచేసి నిన్ను నేఁటి రాత్రి——

ప్రభా:——చిరునగవుతో నిటులనాడు ఒక మనుష్యమాత్రుఁడు వేఱొకరిని సాధింపఁగలడన్నమాట కేవలము భ్రమ. "ధర్మఏవహతో హంతిధర్మోరక్షతిరక్షితః" అను సువర్ణోక్తి నీవెఱుఁగవా! ఆ శివు నాజ్ఞలేనిది చీమైనఁ గుట్టనేరదు. ఊరక దిగులుచెంద నేల? కాక యీ వచ్చెడివారి బలసాహసములఁ గొద్దియో గొప్పయో నేనును జూచెదను గాని వారి నూరక విడువను. ఇప్పుడు మనకు విచారమేల? నాకు సూర్యోపాసన చేయవలెనని కోరిక కలుగుచున్నది. అది మంచి పని కాదా! మఱచితిని వెనుక దానినొకప్పుడు మిక్కిలి మెచ్చి పొగడితివి జ్ఞాపక మున్నదా!

రంజ:——అటులే చేయవచ్చును. (అని యిరువురు నిష్క్రమించిరి)

ఇంతలోఁ బ్రియంవద వచ్చి అమ్మా! అమ్మా! రంజనీ! అని పెక్కుసారులు పిలువగా——

రంజ:——తిరిగివచ్చి "యిదేమి? అప్పుడే వచ్చితివి?"

ప్రియం:——ఔ నౌను. కాదా మఱి.

రంజ:——నీ పరిహాసముల కేమిగాని కార్యమేమి చేసితివి?

ప్రియం:——ఎంత గడుసుదానవమ్మ! నే నడుగఁ దలఁచిన దానిని ముందుగ నీవే యడుగుచుంటివి!

రంజ:——సిగ్గును మందహాసముచేతను, మందహాసము గోపము చేతను గప్పిపుచ్చఁ బ్రయత్నించుచుఁ "చాలు చాలు! నీవు నాకేమి కార్యము నొప్పగించితివి?"

ప్రియం:——నే నొప్పగించితి నంటినా? నీయంతట నీవే యొప్పగించుకొనుచుంటివి. నన్నొప్పగింతే లప్పగించువా రెవ్వరు?

రంజ:——ఎక్కడను లేని చిత్రము!

ప్రియం :—అదే నాథ మహావిచిత్రముగా నున్నది.

రంజ :—ఓరక యున్న నేమి ప్రయోజనము ? నే నెవరికి జెప్పు గించు కొనుచుంటిని ?

ప్రియం :—పోనీగాని యెంతపిలిచినఁ బలికినావు కావేమయ్యా ?

రంజ :—అస లేమిజరిగినదో. చెప్పవు. నాకిక్కడ జాగు సేయుట కవకాశము లేదు. కార్య మేమి చేసితివి ?

ప్రియం :—ఇక్కడ జాగు సేయుట కవకాశము లేదూ ! నిజమే యా మాట. ఎక్కడ జాగు సేయవలయునో !

రంజ :—(దానిచేయిపట్టుకొని) రా యాస్థలము చూపించెదను. (అని యిరువురును వెడలిపోయిరి.)

౮

" వాయుకళంబు లెరుంగని వారిధరంబులు మింటఁ గూడుచుం బాయుచు నుండు కైవడిఁ బ్రపంచము సర్వము కాలతంత్రమై పాయుచు గూడుచుండు నొకభంగి చరింపదు. "—భాగవతము.

వేఁటకాని వేషము ధరించిన ప్రభాకరుఁడును వానిసాగనంపుటకై రంజనియు నగరము వెలుపలివఱకు వచ్చిరి. రాత్రి రెండుయామములు జరిగిపోయినవి. నగరము విడిచి చాలదూరము వచ్చిరి. నగర సింహ ద్వారముకడ పహరా నిచ్చుచు నిల్చినవారి సంకేతవాక్యము దవ్వుల నుండి వినవచ్చుచున్నది. ఇరువురప్రక్క నొక్కొక గుఱ్ఱమున్నది.

ప్రభా :—ప్రియసఖి ! ఇఁక సెలవా పోయివత్తునా ? గుఱ్ఱము నెక్కుము.

రంజ :—తిరిగి యెన్నటికో !

ప్రభాకరుఁడు తటాలున గుఱ్ఱము దిగి నీ వామాటఁ దలపెట్టిన నా కడుగు పడుటలేదు. భావి యెల్ల నగమ్యగోచర మగుచున్నది. మన మిక్కడనే హాయిగ నుందము. అట్టు నాకొఱ కేవ రేడ్చువారు !

రంజ:—ప్రభాకరా! మత్ప్రాణాధికా! మన కట్టి యదృష్ట మెక్కడ? ఛీ! స్త్రీహృదయ మెంతదుర్బల మైనది. నీప్రాణాపాయము నెఱింగియు నే నెంత స్వార్థపరాయణి నైతిని. నను మన్నింపకుము. పొమ్మని యనఁజాలకుంటిని. నన్నొకపాప గట్టిగా నిందించి మందలించి నన్నుఁ గాపాడుకొనుమా. ఏమన నీ కపాయము కలిగిన నేఁ బ్రతుకఁజాల.

ప్రభా:—పోనిమ్ము. నిజముగ రాఁదలఁచిన, మరణమునుండి తప్పించుకొని మన మెందు పాఱిపోగలము? ఇంతకుఁ బూర్వ మెన్నఁడును భయమన నేమొ యెఱుఁగను. నాకును లోకమునకును మిక్కిలి స్వల్పానుబంధ ముండెడిది. నేఁ డాబంధము దృఢతరమగుటచేత నేమొ కాని ప్రాణరక్షణార్థము పాఱిపోవుట మంచి దని తోఁచినది. అయిన నేమి? భయము నేర్పిన నీవే తిరిగి ధైర్యము నేర్పుచుంటివి. నీకొఱకై నే నిటనే యుండెద నేమగునో చూచెద.

రంజ:—వలదు - ప్రాణేశ్వరా! - వలదు. నేఁడు తప్పిన ఱేపైన నున్నదే యాయాపద—ఱేపు కానిచో నెల్లుండియైన నానీచుని విడిచిపెట్టవలెను. వానిఁ దుదముట్టించినచో మొదటికే మోసము వచ్చునుగద. వాఁడు నా మేడకు వచ్చుట నా తండ్రియే యెఱుఁగును. ఇఁక విడిచినచో వారు కుట్రలు పన్నుచునే యుందురు. ఒకవేళఁ జక్రవర్తితోఁ జెప్పి యేమిచేయింతురో - నా కెంతకైనఁ దగుదురు. నాతండ్రియు మనకుఁ బ్రతికూలుఁడుగనే యుండెనుగదా. కావున వలదు.

ప్రాణేశ్వరా! - వలదు నీ వాఁగవలదు. బ్రతికియుండిన నేనీ లోకమున...

ప్రభా:—లేనిచోఁ బైలోకమున...

రంజ:—తప్పక కలిసికొనఁగలము. తెల్లవారుచున్నది. అంతి రూకుఁడిచ్చిన చీటి నిటు తెమ్ము. ఇఁక దాసితోఁ బని యేమి యున్నది? పోనిమ్ము నీదగ్గఱనే యుంచుము. గుఱ్ఱము నెక్కుము.

ప్రభాకరుఁడు రంజనీ సహాయమున గుఱ్ఱము నెక్కెను.

“నీమందస్మిత వదనారవింద మీ ప్రభాకరునకు నొకమాఱు చూపవా?” యని ప్రభాకరుఁ డనెను.

రంజ:—వరసకుఁ జేరి యొక్క ముద్దు పెట్టనా? నాథా?

ప్రభా:—పాపము శాంతించుఁగాక!

తటాలున గుఱ్ఱము పరుగిడి పోయినది.

ఆకర్ణాంతము లాగి విడిచిన బాణమువలె నశ్వము వాయు వేగమును మించి పోవుచుండెను.

రంజనీ చూపులును ప్రభాకరునియందు లగ్నమై వాని వెన్నంటి పోవుచున్నవి. ఆమె మనంబును నాచూపులయందె లీనమై మనోహరుని విడిచి రాలేకున్నది. కొయ్యబొమ్మవలె నారీతిఁ గొంతసేపు నిలిచి యుండి యెంతయణఁచికొనినను లోనాఁగక పైకి పొంగి వచ్చుచున్న దుఃఖవేగమునకు తాళి నిలువలేక తనగుఱ్ఱము మెడపై వ్రాలి మోము నానుకొని చిన్న బాలికవలె వెక్కి వెక్కి యేడువసాగెను. కన్నీరు కాల్వలు గట్టి యా యశ్వకంఠము నూరక తడుపుచుండెను.

అర్ధరాత్రమున నచ్చట పాప మామెను నూరడించి యోదార్చువారెవ్వరు? దుర్భరవిచారము కలిగినప్పుడు మనసార నొకమాఱు కంఠమెత్తి కన్నీరు కార నేడ్చినచో నా దుఃఖము పొంగి కొంతవఱకుఁ జల్లారి యుపశమించును.

కొంత సేపటికి రంజనియొక్క దుఃఖభారము తగ్గుటచే మోము పైకెత్తి చంద్రబింబమువంకఁ జూచుచు డాకేల నాయరబ్బీగుఱ్ఱము మెడ కౌఁగిలించుకొని నిలువఁబడి యిట్లు చింతింపసాగెను. “ఇప్పుడు మా యమ్మయే యున్నచో నేనిప్పు డేమిచేయుదును? కష్టము సుఖము చెప్పుకొని యాలోచన నడుగుద మన్న నాకు నా యన్నవారెవ్వరు

గలదు! లోకైకవీరుఁడగు యవనసామ్రాట్టున కేకపుత్రికను. గారాబు తనయను. తోడు నీడలేక యర్ధరాత్రమున నూరి వెలుపల నిల్చి యిట్లు వాపోవుచుంటిని. నా కేమని నగరు ప్రవేశింతును? నేనా ప్రభాకరుని శూన్యమందిర మెట్లు చూతును? ఆయుద్యానవనము లన్నియు నానేత్రములకిప్పుడు శ్మశానవాటికవలె భయంకరములై తోఁచుచున్నవి. నా తండ్రిమోము తిరిగి చూచుటకుఁ గూడ నాకు మనస్కరించుట లేదు. ఎందుఁబోవుదు? నా మనోహరుని వెన్నంటిపోవుదునా! పాపము శమించుఁగాక! అతఁడు మాత్రము నన్నేల యాదరించును? ఆదరించువాఁడేయైన చివర కామాటల యొప్పగించిపోవును? ఇంక నెన్నియో చెప్పఁదలచుకొంటిని. ఏమియో యడుగఁ దలఁచుకొంటిని. ఓండొరుల హృదయములు పెనవేసికొని సాగుచున్న స్నేహలత తటాలునఁ దెగిపోయినట్లయినది. తుదకు నే నెవరికి నక్కఱలేనిదాన నైతిని. అయినచో నీచుఁడగు నా మదాంధుని చేఁ బడనుంటినా? నీకు మఱికొంత స్వాధీనమగుటకై నన్నా ఘాతకునికి స్వాధీనము చేయుదువా? నీసామ్రాజ్యమునకు మేలగునెడల నన్ను వేయువిధముల బలి యీయరాదా! నే నెంత అనహాయనైనను నా మానసంరక్షణము చేసికొనలేక పోను. ఆర్యావర్తమున నే దీనబంధునిపాదముల నాశ్రయించినను నాకుఁ దరుణోపాయము గలుగఁగలదు. ఆ మునులు, యోగులు, శరణాగతత్రాణబిరుదాంకితులు. పాప మా కమలాకాంతుని తెల్లవారిన పిదపఁ బ్రియంవదయే విడుదలచేయును. నేనును రాజమందిరములను వీడి ఋషివాటికలను జేరఁ బోయెదను."

అని యనుకొనుచు నశ్వము నారోహించి రంజని తూర్పు దిక్కుగాఁ బయనము గావించెను. ఆహా! యెంతచిత్రము! నిజముగఁ దాను గోరుచున్న దేమో తానే తెలిసికొనలేక పోవుచుండెను. రంజని తాను దన్నెంతచక్కఁగ మోసగించుకొనుచున్నది. తా నార్యావర్తము పోవుచుండుట ప్రభాకరుని కొఱకు కాదఁట! ఏమిచిత్రము!

౯

ఎక్కడ విన్నను నొక్కటే మాట! "చక్రవర్తి కూఁతురు రాక్షసునితో వెళ్లిపోయిన" దని. యీ విషయమే స్థలకాలపాత్రల ననుసరించి వేర్వేఱు రూపములఁ దాల్చుచుండెను. అలకసుందరునకుఁ బట్టరాని కోపము దుఃఖము నావేశించెను. తన మేడపై నేమిచేయుటకును దోఁచక యూరక పచారుచేయుచుండెను. అంతిరోహుఁడు తేలు కుట్టిన దొంగవలెఁ దనమీఁద నెక్కడ విరిగిపడునో యని లోలోన మిక్కిలి భయపడుచుండెను. రంజని యంతఃపురమునఁ బ్రియంవద గోడ తలుపులు తెఱచి కమలాకాంతు నీవలకుఁ దీసికొని వచ్చినది. కమలుఁడు మిక్కిలి సలిగి వాడి పాలిపోయినట్లుండెను. ప్రియంవద యాతనితో నేమియు మాటలాడలేదు. ఆతఁడాయువతి నేమియు నడుగలేదు. తలవంచుకొని తనదారిఁ బోయెను. ఎట్టకేలకు నలకసుందరుఁడు తన కాప్తుఁడగు కమలాకాంతునితో మంతన మొనరింపఁ దలఁచి పిలువనంపెను. కాని "వాఁడు మందిరమున లేఁడు—నగరమున లేఁడు—ఎందును వాని జాడయే గానరాదని" సేవకులు వచ్చి రాజునకు భయపడుచు విన్నవించుకొనిరి.

అలక :—పోయినవారినిఁ బోనిండు! అంతిరోహునిఁ దత్క్షణమే తీసికొనిరం" డని సేవకుల కాజ్ఞాపించెను. వారు చనిన వెనుకఁ దనలోఁ దానిట్లాలోచించుకొనుచుండెను.

"ఒకవేళ నిదియెల్ల నా కమలుని కపటమే కాదు గద! మొన్న రాత్రి వాఁడు రంజని మేడ కరుగుచు నాకుఁ గనఁబడెను. తిరిగి వాని జాడ లేదు. నిన్న రాత్రి యానీచులు పరారి యైరని తెలియుచున్నది. ఈ రెంటికి నేమైన సంబంధ ముండితీరవలయును. మొట్టమొదటఁ బ్రభాకరుని విడుదలచేయించుటకును వాఁడే కారణము. ఒకవేళ నా దేశద్రోహికిఁ బశ్చాత్తాపము కలుగలేదుగద!—అతని కట్టి పాపము పోఁకకుండుట కేగద భరతఖండమున కతనినే రాజుగఁ జేసెదననియు

రంజని నాతని కిచ్చి పెండ్లిచేసెద ననియుఁగూడ నానలు కొలిపితిని— అయినచో నేమి యాచిత్రము! ఈమూఁడు పరారుల కేమికతంబు ?" ఇట్లు వితర్కించుచుండ నంతిరోకుఁడు రాజాగ్రమోల సాష్టాంగపడి "ప్రభూ! యేమి యాజ్ఞ" యనెను.

అలక :—[ముఖము నిదానించి చూచుచు] నీవు వినలేదా? ప్రభాకరుఁడు నిన్నరాత్రి పరారి యయ్యె. రంజనియు నంతఃపురమున లేదు. కమలాకాంతుఁ డెచ్చటను గానఁబడఁడు.

అంతి :—ఏమేమి? ఇంతపనికి నేమియు నెఱుఁగకుంటినే!

అలక :—మనజాగ్రత్త యీలాగున నున్నది. నిన్నను, నేఁడు, నగరద్వారమున నెవరు పహరా యిచ్చుచుండిరో ప్రభాకరుని ముంది రక్షకుల నెవరు కాపుండిరో వారి నెల్లఁ దర్జనభర్జన చేసినఁ గొంత నిజము తేలఁగలదు.

అంతి :—ఏమని విన్నవించుకొందును? ఇది యెంచి చూడ వైన మాయగ నున్నది. అవశ్యము కావలివారల నిలువఁదీసి కనుగొనియెదను. కాని కమలాకాంతునియందు మనము తగనివిశ్వాస ముంచితిమేమోయని తోఁచుచున్నది. గూఢచారులఁగూడ నికార్యమందు నియోగించెదను.

అలక :—మంచిది. తూర్పుదిక్కునకుఁ గొందఱ జవనాశ్వములపైఁ బంపవలయును. వారు మఱొకదిక్కునకుఁ బోయి యుండరు. వెంటనే యీ పనులు జరుగవలయును.

అంతి :—"సార్వభౌముని యాజ్ఞ యీక్షణముననే నిర్వర్తింపఁ బడుచున్న" దని సెలవు దీసికొని పోయెను.

అలక :—నా కేమియుఁ దోఁచుటలేదు. మతిపోయినట్లున్నది. కమలాకాంతా! నిన్ననవలసిన దేమున్నది? ఎంతచేసితివే రంజనీ! నాతనయయే శత్రువులలోఁ గలసిపోయినదా?—నమ్మజాల? ఎవరురా యక్కడ?

ఒక సేవకుఁడు తత్క్షణమే ప్రవేశించి "జయము! జయము! మహారాజా" యనెను.

అలక :—రంజనీమందిరమున కరిగి ప్రియంవద యను నార్యయువతి నిక్కడకుఁ దీసికొని రమ్ము. సత్వరముగఁ బోయి రమ్ము. సేవకుఁడు సెలవు దీసికొని పోయెను. పిదప నలకసుందరుఁడు తిరిగి యాలోచనా నిమగ్నుఁ డాయెను.

అలక :—"అది నిజము చెప్పునా! కాని దానికిమాత్ర మీకుట్ర తప్పక తెలిసి యుండును. ఏమైన నాశపెట్టి చూచెదను. అట్లు లొంగనిచో బెదరించి చూచెదను గాక! ఏమని యాసగొల్పుదును? బంగారమును వాగు చిల్ల పెంకులుగఁ జూతురుగద. ఆజాతివారికి స్వేచ్ఛయే ప్రాణము. గౌరవమే జీవనము. కావున యీ బానిసతనమునుండి విడుదల చేయించెద నని చెప్పి చూచెదను. ఏమనునో?"

అని యనుకొనుచుండ యవనతశిరస్కయు మితాలంకార శోభితయు సుందరగాత్రియు నగు ప్రియంవద ప్రవేశించి "జయము జయము సార్వభౌమ! ప్రభువువారి యాజ్ఞానుసారముగ దేవరదాసి ప్రియంవద యిదిగో వచ్చి యున్నది.

అలక :—ప్రియంవదా! ఇటు రమ్ము. వచ్చి యీయాసనమునఁ గూర్చుండుము. నీతో మిక్కిలి ముఖ్యమగు విషయమును గుఱించి మాటాడఁ దలఁచి పిలిపించితిని - రమ్ము - సందేహించెద వేల? వచ్చి యీకుర్చీపైఁ గూర్చుండుము. నీవు నా ప్రియకుమారియగు రంజనికి నెచ్చెలివి కావా? నాకు మీయిరువురియెడ సమానానురాగమే కాని యెన్నఁడును వేఱు లేదు. ఆ సంగతి నీకుఁ దెలిసియే యుండ వచ్చును.

ప్రియం :—నన్ను మీరెక్కువఁగా మన్నించుచుండిరి. ఈగౌరవమునకు నే నెట్లర్హురాలను గాఁగలనో కదా! నాకట్టి శక్తి భగవంతుఁ డనుగ్రహించుఁగాక!" అని నిర్దిష్టాసన మలంకరించెను.

అలక :—ప్రియంవద! నీకది సార్థకనామము. నీకీనీచమగు బానిసతనము తగదు. నిన్నింటనుండి తొలఁగించి నీకర్హమగు గౌరవస్థాన మీయవలెను. ఇటుపై నిన్ను నా రంజనివలెఁ జూచుకొందును. నాకన్నకూఁతురు నన్ను విడనాడి పోయెనుగద? నీచెలి యెందేగెనో యెవ్వరికిని దెలియదఁట అయ్యో! యెందేగెనోగదా!

ప్రియం :—నిన్నరాత్రి నన్నుఁగూడ రావలదని వారించి ప్రభాకరునిమేడ కరిగినది.—తెల్లవారునప్పటి కిరువురుకుఁగూడ లేరను గోల పుట్టినది.

అలక :—అంతగ వానినిఁ ప్రేమించుచున్నచో నేనుమాత్రమంత క్రూరుఁడనా! ఒల్లనన్నచోఁ గూఁతుమెడలు వంచి యన్యునకిచ్చి వివాహముచేయుటవలన లాభమేమున్నది? అది నేనెఱుఁగనా?

ప్రియం :—కమలాకాంతుఁడన్నచో నామె కేవగింపు. మాటిమాటికిని వచ్చి యేదో ప్రేలుచుండెడివాఁడు. ఆమె ప్రాణమెంతో సంకటం బడెడిది. పిదప మేమెంతయో యోదార్చినగాని యా దుఃఖముపశమిల్లెడిదే కాదు.

అలక :—నేఁడాకమలాకాంతుడుకూడ మాయమాయె నదేమి చిత్రమో? మొన్నరాత్రి వాఁడు మీమేడకు వచ్చుచుండఁగ నేఁ జూచితిని. కొంతసేపు మేమిరువురము మాట్లాడుకొంటిమి! మొన్నరాత్రి వాఁడు మీకడకువచ్చి యేమి ప్రసంగించెను?

ప్రియం :—మొన్న రాత్రియా? మొన్న రాత్రి కమలాకాంతుఁడు రంజని మేడమీఁదికి రానేలేదు. మొన్న తెల్లవారువఱకు మేమిరువురము కలసియే యుంటిమి. చాలరాత్రివఱకు "జాసన్" బంగారు ఉన్నికొఱకు బయలుదేరుట "మేడియా సహాయమునఁ గృతకృత్యుఁడగుట" యనుకథ రంజని చదివి నాకుఁ జెప్పుచుండగ నేమిరువుర మెట్లో యెప్పుడో గాఢనిద్రం బడితిమి. తెల్లవారినపిదపఁగూడ వానిని మేము చూడలేదు.

అలక :—మువ్వురు నేకరాత్రి పాఱిపోయిరి. రంజనీప్రభాకరు లెందుఁబోయిరో! కమలాకాంతుఁ డెందరిగెనో!

ప్రియం :—ఎందుఁ బోయినను రంజనీ ప్రభాకరులు కలిసి యుందు రనియే చెప్పఁగలను. రంజని తనతోఁగూడ సన్ను రావల దన్నది. లేనిచో వారిజాడ కొంచెమైనను గనిపెట్టఁ గలిగియుందును. సతి కమలాకాంతుఁడు నినన్న మొఱంగియే వారి వెన్నంటి పోయి యుండును. వెంటనే నలుదిక్కులకుఁ జారులనంపినఁ దప్పక జాడతీయ వచ్చును.

ఇంతలో నొకప్రతీహారి ప్రవేశించి "జయము జయము. మహా రాజా" సంగతి కొంత తెలియవచ్చినది. తెలిసినంతవఱకు విన్నవింప నాజ్ఞాపింపఁబడి దేవరసన్నిధి కరుదెంచితిని.

అలక :—మేలు! ఏమి తెలియవచ్చినది!

ప్రతీ :—కమలాకాంతుఁడు మొన్నరాత్రినుండి నేఁటియుద యమువఱకును రంజనీదేవిగారి మేడయందే యుండిరనియు, రంజనీ దేవిగారు నిన్నఁ బగలంతయుఁగూడఁ బ్రభాకరుని ప్రాసాదముననే గడపిరనియు, నిన్న నుదయము వారు సూర్యు నారాధించి, బీదలను సత్కరించిరనియు, రంజనీదేవిగారి పనికత్తెయుఁ జెలికత్తెయు నగు ప్రియంవదమ్మగారు నచ్చటనే యుండిరనియు సప్రమాణముగఁ దెలియ వచ్చుచున్నది.

అలక :—కమలాకాంతుఁడు రంజని మేడయందు నేఁటి యుద యమువఱకుండె ననుట కేమైన నిదర్శనములున్నవా!

ఈపై సంభాషణ జరుగుచుండఁ బ్రియంవద కాందోళన మిక్కుట మగుచున్నట్లు, యామె ముఖచర్యవలన స్పష్టమగుచుండెను.

ప్రతీ :—ప్రత్యక్ష ప్రమాణములున్నవి. నేఁటి యుదయముననే కమలాకాంతుఁడు రంజనీదేవి యంతఃపురమునుండి, దిగి వచ్చుచుండఁగా,

నేనీ నా రెండుకన్నులతోఁ జూచితి నని ప్రమాణము చేయుచున్నాను. ఆయన యేమికారణమో కాని, జబ్బుపడినట్లు గూడఁ గన్పట్టెను.

అలక :—ఆఁగుము. ప్రియంవదా! వింటివా? ఏమి యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు? నీ వేమందువు?

ప్రియం :—మహారాజా! నిజము మీకే తెలియఁగలదు! నే నేమని చెప్పుదును. ఒక్కొక్కప్పుడు గూఢచారులు కూడ స్వలాభముకొఱకు లేనిపోని యసత్యము కల్పించి చెప్పుచుందురు.

అలక :—ఏమిరా?

ప్రతీ :—ఏలినవారికి నేఁజెప్పెడిమాటలయందు నమ్మకముచాల లేని నీయుత్తరము చూచినప్పుడైన నన్ను విశ్వసింపక పోరని తలంచెదనని జేబునుండి యుత్తరమొకటిదీసి మహారాజున కందిచ్చెను. అలక సుందరుఁడు దాని నందుకొని, చూడఁబోవుచుండఁ బ్రతీహారింకను నిట్లు చెప్పఁ దొడంగెను.

“స్వామీ! యేమి! మీరు నేఁడు జబ్బుగ నున్నట్లగుపడు చుండిరని వినయపూర్వకముగ నేనడిగితిని. ఆయన నా ముఖమించుక పరీక్షించుచు, నాలాగున నొక్క నిమిషమాత్రము చూచి జేబులోనుండి యీలేఖను దీసి “దానిని నేలినవారి కందఁజేయుమని చెప్పి తమ యింటిదిక్కుగాఁ జనిరి. నేను నీలేఖను దమకందఁ జేయవలెనని వచ్చుచుండగా, నంతియోకుప్రభు నాజ్ఞయైనదని తెలిసి యటఁ బోయితిని. పిదప నింతవఱకు సంగతులు తెలిసికొని దేవరకు విన్నవించుకొనుటకై వచ్చియుంటిని.”

ప్రతీహారి తనవృత్తాంతమును బూర్తిగఁ జెప్పి ముగించునరికి నలక సుందరుఁడును లేఖను బూర్తిగఁ జదివి ముగించెను.

అలక :—మంచిది. నీవు పొమ్ము. వారెచ్చటికిఁ బోయిరో యరసికొని రమ్ము.

ప్రతీహారి సెలవు దీసికొని పోయినపిదప నలకనుండి సుదు ప్రియంవద దిక్కు మొగంబై "ఏమి! ఎట్లుంటివి" యని నెమ్మదిగఁ బ్రశ్నించెను.

ప్రియం:—ఎట్లుంటిని! రాజకుని జూచిన నాకేమియుఁ దోఁచుట లేదు. ఎట్లో విచారముగ నున్నది.

అలక:—చెలియా! నీకనుజ్ఞ నిచ్చిన నీవు కూడ నీయావార్తను విన్నదవా?

ప్రియం:—(కొంచెము సేపు మాటలాడక నేలఁ జూచుచు నూరకుండి) రంజనీప్రభాకరుల వార్త్యావర్త మెఱిగిరని తెలిసినదా? ఆయుత్తరములో నా విషయమేమైన వ్రాయఁబడినదా? అది నిజముగఁ గమలాకాంతుఁడు వ్రాసినదేనా?

అలక:—ఇదిగో బాగుగఁ జదివి పరీక్షించి చూడుము.

ప్రియంవద కంపితహస్తముతో నాకమ్మ నందుకొనుచుండ,

అలక:—ఏమమ్మా నీ దేహమట్లు కంపించుచున్నది! దేహములో నేమియు నస్వస్థత లేదుగద? ఉన్నచోఁ జెప్పుము. దాచకుము. రాజవైద్యులఁ బిలిపింతును. ఎవరక్కడ?

ప్రియం:—ఏమియు వలదు. నా దేహము సంపూర్ణారోగ్యస్థితి యందే యున్నది. (అని వణకుచు) ఈయుత్తరము వానిది కాదని తోఁచుచున్నది. ఇది యంతయు నొక చక్కని కల్పితకథవలె నున్నది. ఒక మహావీరుని నిరువురు బాలురు బంధించి రన్న నమ్మఁదగిన మాటయేనా? తనచేతి ముద్రికను బలాత్కారముగ లాగుకొనిరా! కథ కల్పించినను నమ్మఁదగి యుండవలెను. అబద్ధము చెప్పినను నిజమాడి నట్లుండవలదా! ఈ యుత్తరమే నిజమైనచోఁ దాను నిరాయుధుడనని వ్రాయుచున్నాఁడు. మొన్న రాత్రి మీరు చూచునప్పటికి వాని చేతులను ఖడ్గమున్నదో లేదో మీరు బాగుగ జ్ఞాపకము చేసి కొనుఁడు. ఇందలి యథార్థము మీకే బోధపడఁగలదు. అదుదానను,

అడిగెను. ఈదిక్కులు, మూలికలు, నాకుఁ దెలియవు. ఒక్కవిషయము జూడుఁడు. నేటియుదయముననే గదా మీరు నగర మంతయు గాలించి గాలించి వదలినది. అట్టి సందర్భమున రంజనీదేవిగారి మేడముంగిట నీప్రతీహారితోఁ గమలాకాంతుఁ డొక గంటసేపు ముచ్చటాడుచుండగ నెవ్వరును జూడలేకపోయిరా? అప్పటికిఁబ్రతీహారి కొక్కనికే చూపు న్నది కాఁబోలు. మిగిలినవారి కన్నులు పోయెనా?

అలక:—అక్షరముల పోలికనుబట్టి చూడఁగఁ గమలాకాంతుని వ్రాఁతయే యని తోఁచుచున్నది. కాదా? నాకీమె మాటలతీరు చూడగ నీమె యిలా కుట్రయుందున్నదనియే తోఁచుచున్నది. తిరిగి వెంటనే యేమియు నెఱుఁగ దనికూడఁ దోఁచుచున్నది. నేనీమె యథార్థము కనుగొనలేనిచో నాకీసార్వభౌమత్వ మేల? కాల్పనా? నాతలపైఁ గిరీటము దీసి యీమె తలపైఁ బెట్టిన బాగుండు నని తనలోఁ దా ననుకొనుచుండెను. ప్రియంవద యింతను జెప్పుచునే యుండెను.

"దస్తూరీల పోలికయా? ఒకకలము కాగితము నివ్వింపుడు. మీరంజనీదేవియొద్దనుండి వచ్చినటువంటి యొక యుత్తరమును మీ యెదుటనే వ్రాసి చూపించెదను."

అలక:—నీకీ లోకములో సత్యమునకును నసత్యమునకును గల భేద మేమి!

ప్రియం:—ఏమియును లేదు ప్రభువర్యా! నలుగురు మెచ్చి యున్న వేశ్యయే కులస్త్రీయున్న నవకాశ్యమే.

ఇట్లు ప్రియంవద తంత్రోక్తులాడుచుండ మఱియొక సూత్రధారి తొందరలో మహారాజును సమీపించింది. "జయం! జయం! మహా రాజా! ఈయుత్తర మంత్రియొక్కని బాలు నాడించు దాది కుమారుని చేతిలో దొరకినది" అని చెప్పి, దానిని రాజున కందిచ్చెను,

తిలకసుందరుఁడా యుత్తరమును జూచుచుండెను. అది మొన్న రాత్రి రంజని వ్రాసి ప్రియంవదచే సంతిరయోకుని కంపిన యుత్తరము.

అలక :—మంచిది! నీవు పొమ్ము. నా రేపటనుండియో నరసి పొమ్ము. సెలవుదీసికొని గూఢచారి వెడలిపోయెను.

అలక :—ఇవి సరిగ రంజని యక్షరములె... కావు. కావు. కమలాకాంతుని యక్షరములబోలిక యున్నది. కమలాకాంతుఁడు వ్రాసినది కానీ యుత్తరము. ముద్ర తలక్రిందుగఁ బడి యున్నది.

ప్రియం.—(నవ్వుచు.) అక్షరములకు రంజని యక్షరముల పోలిక యుండుట కేమి హేతువో! ముద్ర తలక్రిందుగఁ బడుటకు నదే హేతువు;

అని చెప్పి, యుత్తరము పుచ్చుకొని, పరిశీలించి చూచి,

మహారాజ! ఇది యంతయుఁ బెద్దపద్మవ్యూహమువలె నున్నది. కమలాకాంతుఁడే రంజని దస్తూరితో నీ యుత్తరమును వ్రాయనమకట్టి యుండవచ్చును. ఏది యెట్లైన నిది రంజని దేవిచే వ్రాయఁబడినదని నేనిమ్మఁజాల. పిదపఁ దమ యిష్టము.”

అలక :—ఒకటి మాత్రము నిశ్చయము. మొన్న రాత్రి యీయక్షరముల నాకాగితముపై రంజనియో కమలాకాంతుఁడో వ్రాసి యుండవలయును. నేఁడు వ్రాయఁబడిన యుత్తరమే సజమైనచో నీ యుత్తరమును రంజనియు నీవు కలసి యాలోచించి వ్రాసినదనుట కిసుమంతయు సందియము నుండజాలదు. నేటియుదయమున కమలాకాంతుఁ డిచ్చియున్న యీ యుత్తర మబద్ధమైనచో నీవు చెప్పినదే నిజము కావచ్చును. కనుక ప్రధానమినుయ మీ యుత్తర మెవరు వ్రాసినదో తెలపవలయును.

ప్రియం :—ఒకవేళఁ గమలాకాంతుఁడే వ్రాసె ననుకొందము. వాఁడు వ్రాసినదంతయు సత్యమేయని నమ్ముదురా! నమ్మదగునా!

అలక :— క్రమక్రమముగా విషయ మగాధమగుచున్నది. నీవు మిక్కిలి కుశాగ్రబుద్ధివి. సందేహములేదు. సార్వభౌముఁడగు నలకసుందరుఁడు నేఁడొక యార్యయువతిచే నోడింపఁబడెనని యంగీకరించుచున్నాను. కాని యింకను సాక్ష్యములు బుజువగువఱకు నన్ను స్వేచ్ఛగ విడువఁజాలను. నీకీక్షత్రియుం డెట్టిసంబంధమున్నను జెప్పుము. చెప్పి క్షమింపుమని వేఁడుకొనుము. నిన్ను క్షమించి నీ బానిసతనము కూడఁ దొలఁగించివేసెద. నీవు తిరిగి మీ యార్యావర్తము పోవచ్చును. లేదా యిక్కడనైన గౌరవముగ నుండవచ్చును. అట్లుగాక నీవు సత్యము వచింపనిచో నా కార్యార్థము తెలియువఱకు నీకిక్కడనే చెఱ విధించుచున్నాను. నీవు దోషివని బుజువైన మొదల నతిశిక్షకు పాల్పడుదువు. తప్పదు. నీయం దనుమానముండియే యిటుకఁ బిలిపించితిని. నయమునను నడిగి చూచితిని. ఎక్కడికక్కడకే యుక్తి చెప్పుచుంటివి. (నవ్వుచు) అబద్ధమునే నిజములాగునఁ జెప్పుచుంటివి కాబోలు. చాలు. ఇట్టి ప్రసంగము లిఁక జాలును. నీవు నిజము చెప్పి సుఖముఁ బడెదవా? లేనిచోఁ గష్టముల పాలగుటకు సిద్ధముగ నుంటివా?

ప్రియం :— (చాలసేపూరకుండి చేతివ్రేలు నున్న వజ్రపుటుంగరమును మెల్లఁగఁదీసి నోటవైచుకొని గంభీరముగా) అలకసుందరా! నేను బానిసను. నిజమే. నా దేహముపైనే మీ యధికారము కాని నా మనసుపై మీ కించుకైన నధికారము లేదు. ఎట్టిసుఖమైనను, నెట్టి కష్టమైనను మరణమువఱకె నేనార్యయువతిని. స్వామిద్రోహము చేయఁజాలను. రక్షవి నా ప్రాణము. ప్రభాకరుఁడు మా పాలిటి దేవుఁడు. "పరిత్రాణాయ సాధూనాం, వినాశాయచ దుష్కృతాం, ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే" యని చేసిన వాగ్దాన ప్రకార మవతరించిన యవతారమూర్తి యాప్రభాకరుఁడు...

ఆరత్నహారము ప్రభాకరునిచేతనే పడును. మీరంజని మెడలో... ......ప..........డు.........." ఇట్లు పల్కుచుండగనే ప్రాణముల విడిచెను.

అలకసుందరుఁడు నిశ్చేష్టుఁడై తెల్లఁబోయి చూచుచు నిలువఁబడెను. బల్లపై రెండుత్తరములును తటతట గొట్టుకొని యెగురఁ జొచ్చెను.

౧౦

ప్రభాకరుఁడు నిరాటంకముగా స్వదేశాభిముఖుఁడై చనుచుండెను. వాని ఛాయవలె రంజనియు, వాని వెన్వెంటనే ప్రచ్ఛన్నముగఁ బోవుచుండెను. ప్రభాకరుఁ డామె కూడ వచ్చుచున్నదని యెఱుఁగఁడు. రంజని ప్రభాకరులఁ బట్టి తెండని యలకసుందరుఁడు నియమించిన సైన్యముల కంతలోనే వెనుదిరిగి రావలసినదని యాజ్ఞ యయ్యెను. యవనదేశ మంతఃకలహములతో మునిగిపోవుచుండెను. అలకసుందరుని పక్షమునఁ గొందఱును అంతియోకుని పక్షమునఁ గొందరును వహించిరి. ఘోర రక్తపాత మగుచుండెను. అంతియోకుఁడు కూడఁ గుట్రలోఁ జేరెనని యలకసుందరుఁడు నిశ్చయించెను. అలకసుందరుఁడు కాంతచేతి కీలుబొమ్మయై సామ్రాజ్యము ధ్వంసము చేయుచున్నాఁడని యంతియోకుఁడు ప్రజలలో రాజద్వేషముఁ బురిగొల్పుచుండెను. అంతియోకునకు వ్రాయఁబడిన యుత్తరమును ప్రభాకరుని మందిరమునఁ బంగారాలాగు వానియొక్కయు, మఱికొందఱియొక్కయు సాక్ష్యమును అలకసుందరుఁ డంతియోకునిపై మోపిన నేరమును స్థిరపఱచుచున్నవి. కమలాకాంతునియం దలకసుందరుఁ డుంచిన విశ్వాసము, ప్రభాకరుని చెఱనుండి విడుదలచేయుట మొదలగు విషయముల నంతియోకుఁడు తన వాదమును బలపఱచుకొనుట కుపయోగించు చుండెను. దినదిన మరాజకత ప్రబలుచున్నది! చెఱసాల లన్నియుఁ

కైదు చేయఁబడెను బందీకృతులందఱు విడుదలయై పాఱిపోవుచుండిరి.

వృద్ధుఁ డగు ప్రతాపుఁడు తన కూఁతును, కొడుకును వెంటఁ బెట్టుకొని స్వదేశాభిముఖుఁడై యొక వనమునుం బట్టి పోవుచుండెను. అట్లు కొంతదూర మరుగునప్పటికి నొక కొండ యడ్డము వచ్చెను. దాని కిరుప్రక్కల రెండు దారులున్నవి. ఏదారిని పోవలయునో ప్రతాపునకుఁ గాని చంద్రహాసునకు గాని తెలియదు. పద్మిని యసలే యెఱుఁగదు! అప్పుడు నలువంకలు కలయఁజూడ దూరమున నొక చెట్టుక్రింద నాశ్వికుఁ డొకఁ డలసటఁ దీర్చుకొనుచుఁ గూర్చుండియుండుట గానవచ్చెను. ఆసమీపమునందే వాని యశ్వము మేయుచుండెను. తత్క్షణమే వీరు ముగ్గురును రౌతును సమీపించి "అయ్యా! ఆర్యావర్తమునకు దారి యేది?" యని యడిగిరి.

రౌ:— మీ రెందుండి వచ్చుచుంటిరి!

ప్రతా:— యవన దేశమునుండి.

రౌ:— మీరు యవనులా!

చంద్ర:— అయ్యా మేము చాలదూరము పోవలసి యున్నది. దయ యుంచి మీ రెఱిఁగిన మాకు దారిఁజూపి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుఁడు. లేనిచో నాకుఁ జాల నాకలిబాధగ నున్నది. అనవసర ప్రశ్నల మమ్ము వేధింపకుఁడు. మా కర్మ మెట్లున్న నటు పోయెదము.

ప్రతా:— అయ్యా! కుఱ్ఱవాఁ డాకలిమొగమున నున్నవాఁడు. వానిమాటలు పాటిసేయకుఁడు. మే మెవ్వరమైన నేమి? మా నామరూపములు మాసిపోయి చాలసంవత్సరము లాయెను. మే మిప్పుడు కడుదీనులము.

రౌ:— మిమ్ముఁ జూచిన నాకుఁ గడుజాలి యగుచున్నది. ఈమార్గము చీనాదేశమునకుఁ బోవును. ఇది యార్యావర్తమునకుఁ బోవును. నేనును నార్యావర్తమే పోవుచుంటిని. మన మందఱము కలిసియే పోవచ్చును. మనము గాంధారము సమీపించితిమి.

ప్రతా :—మీరు గుఱ్ఱముమీఁదనే వత్తురనుకొనియెద.

రా :—లేదు. దాని కాలు మడతపడి బెణికెను. అది సరిగ నడువఁజాలకున్నది. ఏమిచేయుదును? దానిని యచ్చటనే విడిచి వేసితిని. ఇఁక నవ్వారి నెదగినవస్తువు దొరకదాయని నేనును జూచుచుంటిని. దైవవశమున మీరు కనఁబడితిరి. కాని మీరు దప్పిచే బయలుదేరినవారై మీపిల్లలు చాల నలసినట్లున్నారు. మీబాలిక సుందరవదన మిటుల వాడియున్నదో చూడుఁడు! ఈసమీపమునందనే యొకచో మంచినీటి కొలనొకటి యున్నది. అచటకుఁ బోయి శుభ్రముగ స్నానము చేసికొని రండు! చాలవఱకు శ్రమ నివారణ యగును. పిదప నిదిగో నాయొద్ద నున్న ఫలముల భక్షింతము" అని యెంతో ప్రియముగఁ బలుకుచు వారి కాకొలనునకు దారిఁ జూపెను.

చంద్ర :—అయ్యా! క్షమింపుఁడు. నేఁ దెలియక నన్న మాట లను వరకు చేయకుఁడు. మీరు చాలఁ బుణ్యాత్ములు. అందఱు మర్యాదరునివంటి మానవగాండ్రై యుండరుకద! అని పలుకుచుఁ దన తండ్రిని సోదరుని వెంబడించి చనియెను.

రా :— అమాయకుఁడగు నీబాలుని నోటినుండి వచ్చిన వాక్యములు నాహృదయమున నెంత గాఢముగ నాటుకొని వేధించు చున్నవి! ఇంకను నాకీబాధ చాలదు. ఏమనఁ బ్రభాకరునిఁ దెగటార్చి, రంజనిని జేపట్టవలెనను నాపిశాచము నన్నింకను వదలకున్నది. అయిన నేమిచేయుదును? నాగుఱ్ఱమింక నెవ్వరికిఁ బనికిరాకపోయె. దేవంతలో నగరువిడిచి వచ్చుట యవనరాజ్యమువంత కలవానములలో ముంచెనే! కాని నాకోర్కె యీడేరదాయె. రంజని దాఁటిపోయె. చేతులారఁ దిసికొనిపోయి వాని కౌఁగిలిఁ జేర్చి యిప్పుడూరక వాపోయిన ఫలమేమి? పాపము నామూలమున యవనసామ్రాజ్యము కూలి పోవుచున్నది కాఁబోలు, నామూలముననే పెటిఁగినది కాదా?

సామాలయముననే నాశనమగుచున్నవి. సహజమే. అదిగో తండ్రియు నన్నయు చెరియొకవైపు చేరి నడుమ ముద్దులు మూటగట్టుచు నవ్వుచున్నది. ఆ బేకాకా—పై పెంపుడుగులవలె గులాబి పూవులలో రాణి యని పిలువబడుటయే కాని మల్లెపూవు సౌగంధము, సౌశీల్యము సాత్త్విక సౌందర్యము దాని కెబ్బటా!" యని రంజనీపద్మినుల సౌందర్యముల తారతమ్యము లరయుచుండెను.

ప్రతాపుఁడు, చంద్రహాసుఁడు, పద్మిని, స్నానమాడివచ్చి ఫలహారములు చేయుచుండిరి. ఆశ్వికుఁడును వారిసమీపముననే కూర్చుండి ప్రసంగించుచుండెను.

పద్మిని :—నాన్నగారూ! ఈయన యెవరో మనకు మార్గమధ్యమున దైవమువలె మహోపకారము చేయుచున్నాఁడు.

ప్రతా :—నిజముగనయ్యా! మిమ్మువంటివారలు పుణ్యపురుషు లెక్కడక్కడికను నుండనిచో లోక మిట్లేల నిలచియుండును? మీ నామధేయాదులు మే మడుగవచ్చునా?

రా :—ఈలోకమున బుణ్యజనుల కేమికొదువ? నా పేరులో నేమున్నది? పేరును బట్టియు, నూరును బట్టియు మనుజుని స్వభావము తెలియదుకదా!

చంద్ర :—నిజమే! వంశమునుబట్టి కాని జాతినిబట్టి కాని నిర్ధారణ చేయఁజాలము.

పద్మిని :—కమలాకాంతుఁడును నార్యవంశ సంభూతుఁడేగదా!

ప్రతా :—వానిమాట నన్నెవరు తలపెట్టకుఁడు. అయిన నట్టి ద్రోహికి గూడ నయ్యో! మేము కృతజ్ఞత జూపవలసి యున్నది. ఏమందురా? వానిమూలముననే యవనదేశ మరాజకమైనది. తన్మూలమున మాకు జెఱనుండి విముక్తి కలిగినది.

రా :—సత్యమే! ఈసృష్టియందు కేవలము దుఃఖమును జెడుగును నష్టమును గలిగించున దెద్దియును లేదు. ప్రతిదానియందును

సుఖదుఃఖములు, లాభనష్టములు, మంచిచెడ్డలు జూడ వలెను. తీవ్ర
మగు జ్వరము కాయుటచే దేహమునకు మిక్కిలి యారోగ్యము మేలు!
అయినను జ్వరము చెడ్డదని దానిని నరుడు కోరడు. కాని మీ కార్యా
వర్తము నేమి చేయుదురు?

ప్రతా:—స్వదేశము చేరితిమా చాలును. నే మిక్కిలి వృద్ధుడ
నైతిని. నేచ్ఛగ వసించుటకును సుఖముగ మరణించుటకును గూడ
బ్రతిప్రాణియు స్వదేశమును గోరుచుండును గదా! ఇది ముద్దరాలు.
వాఁడు బాలుఁడు. నిరితల్లి చిన్నవాఁడై గతించినది. గతించిన మొదటి
మాసములోనే యవనులు నన్ను బంధించి యీ దేశమునకు గొంపో
యిరి. అప్పుడు నాతోబాటు పది పండ్రెండేండ్లవాడగు ప్రభాకరుఁడు
కూడ బంధింపఁబడెను! అయ్యో! మీరు ప్రభాకరు నెఱుఁగుదురా?
వానిదేమి చక్కఁదనము! ఎంతనమ్రత, నమ్రతలోఁ గాంభీర్యమెంత!
మహారాజున కుండవలసిన లక్షణములన్నియు వానియందు మొగ్గ
తొడుగుచున్నట్లుండెడివి! వానిని మీ రెఱుఁగుదురా? ఇప్పుడెక్కడ
నుండునో! నేటికి వానికిఁ బరిణయమయ్యెనేమో!

రా:—(పరధ్యానముగఁ బ్రక్కకుఁ జూచుచు) నేను వాని
నెన్నఁడును జూడలేను. కాని వాఁడు జారుఁడు, చోరుఁడు కాని-చో
మీ ముద్దుల తనయకుఁ దగినవాఁడు కాఁగలిగి యుండెడివాఁడు.
మీరు వచ్చుటకుఁ బూర్వమె కొంక తండావచ్చి యిట విడిసిపోయెను.
వారు వానిని గురించి యిట్లు ప్రస్తావించుకొనుచుండగ వింటిని.
ఆ ప్రభాకరుఁడు, మీరన్నవాఁడు నొకఁడై యుండవచ్చును.

చంద్ర:—వానినిఁ జక్రవర్తి విడిపించి గౌరవించెనఁట!

రా:—అవును వాఁడె.

పద్మిని:—(స్వగతము) నేనీతనిమాటలు నమ్మజాలను.

రా:—దుర్మార్గులచరిత్ర స్మరించరానిది—

అని యనుచుండగ నాతని మొగము తెల్లబోయినది. "నీవు
దుర్మార్గుఁడవు కావా? మూర్ఖా!" యని వాని యంతరాత్మ తూల

నాడుచుండెను. ఆ బోధను మఱచి పోవుటకుఁ బ్రయత్నించుచు, "తమ్ముఁడా నీ పేరేమి! ఈ వనమెంత రమ్యముగ నున్నదో చూచి తివా! పెళ్ళివారుద్యానవనములో వింత గుడుగుడుచున్నట్లులేదా!" యని చంద్రహాసునితో సల్లాపములాడుచుఁ బండ్లనుచూపి వర్ణించి మెచ్చుకొనుచుఁ బండ్లచ్ఛాయలకును, మృదుత్వమునకును నుపమాన ముల వెదకుచు, వనముయొక్క సౌందర్యమునుజూచి యానందించుచు, నెంతయుం బ్రొద్దు వృక్షముక్రిందఁ గూర్చుండి ఫలము లారగించిరి. పిదప బయలుదేరి భరతఖండాభిముఖులై కొండప్రక్కనుండి దారి తీసిరి. కాని కమలాకాంతుడు—ఆ రౌతు కమలాకాంతుఁడని పాఠకు లీపాటికి గ్రహించియే యుందురు—తనగుట్టు బైటపెట్టలేదు. పేరైనఁ జెప్పలేదు. లోలోన మాత్రము తన్ను మిక్కిలి నీచునిగ గ్రహించి నిజముగఁ బశ్చాత్తాపపడఁ జొచ్చెను. రంజనికన్న పద్మిని యందు మెక్కుడు మనోహరముగ నున్నదని వితర్కింపఁజొచ్చెను. నిష్కపటు లగు నా ముగ్గురిచరితమును బూర్తిగఁ దెలిసికొనుచుండెను. ఇట్లు ప్రయాణము గావించుచుఁ, గతిపయదినములలో వారు పాంచాలము ప్రవేశించిరి. అక్కడనుండి కమలాకాంతుఁడు దేశసేవాతత్పరుఁడై, తనమార్గమునఁ బోయెను. వృద్ధుడగు ప్రతాపుఁడు కూఁతురును గొడుకును వెంటఁబెట్టుకొని, తన జమీ ప్రవేశించి, యందుఁ బాడుపడి యున్న దుర్గము నించుక బాగుచేయించుకొని, యందుఁ దిరుగ దీపము పెట్టుకొని కాపురముండెను. పూర్వము తన్నుఁగొలిచి పద్మిని తన్ను చిన్ననాఁడు నావమీఁద యమునపైఁ ద్రిప్పి యాడించిన వృద్ధసేవకునిఁ జూచి చిన్నపిల్లవలెఁ బట్టరాని యానందమున "తాతా! నన్ను మఱచి పోలేదా!" అని యామె ముందుగ సేవకునిఁ బలుకరించెను. కాని క్రూరులగు యవనులు వాని నాలుక కోసివేయుటచేఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పఁజాలక సాగిలఁబడి బాలిక చిన్నపాదములకు, మొక్కి వ్రేళ్ళను ముద్దుపెట్టుకొనెను.

౧౧

సంధ్యాసమయమైనది. నిరంతర పరిశ్రమచే డస్సి, దినపు విశ్రాంతిఁ గోరుచున్నది. ప్రకృతి శాంతభావముద్రితమై యున్నది. పూర్వ పశ్చిమార్ధగోళములకుఁ జెరిసగముగ సూర్యబింబము నిలిచి యున్నది. భూమ్యాకాశంబు లరుణకాంతుల పూతలతో మెఱుఁగెక్క తమవల్ల రంగుమ విభిన్నములను గొంతవఱకుఁ గోల్పోవుచున్నవి. అంబరవీథిని వరబుసంబులు చిత్రవర్ణశృంగారపుంజంబులో యన జరగిపోవుచుండెను. జగన్నాటక సూత్రధారి నిశాప్రవేశానుగుణ్యముగఁ దెరల మార్చుచుండెను. రంగురంగుల పక్షులా మబ్బుల క్రిందనుండి కిచకిచలాడుచుఁ శ్రేణులుగట్టి యెగురుచుండెను. క్రమక్రమముగఁ దమ నివాసములఁ జేరుచుండెను. క్రింద దట్టమగు సస్యమొకించుక శిరమూఁపుచుఁ నస్తమించెడి సూర్యభగవానుని కడనుండి సెలవు గైకొనుచుండెను. భూమిపై రక్తిమ, వనాగ్రభాగములకుఁ జేరుకొనుచుండెను. అక్కడ కూడ నది క్రమక్రమముగ మాసిపోవుచుండెను. రోదసీగహ్వరంబు విజాతీయంబగు సంధ్యాకాంతితో నిండెను. అందుండి పూర్వదిక్కునఁ పూర్ణచంద్రుఁ డుదయించె. తొల్లి బృందావనంబు శ్రీకృష్ణ మోహన గానముచే నూతనరసార్ద్రంబై విలసిల్లినటుల నేఁటి చంద్రోదయ సమయంబున నీకాంతారమందెల్ల నూతన రాగరసోత్పత్తి యగుచున్నది. అమృతతుల్యంబగు స్వచ్ఛంద చంద్రికా కాసారమున జలకమాడుచు వనలక్ష్మి నూతన యౌవనోజ్జ్వలాంగియై వినూతనలావణ్యవిలాసినియై, యపూర్వశృంగారశోభితయై యొప్పె.

శరవేగమునఁ బ్రభాకరుఁడా వనమధ్యమునుండి తెల్లగుఱ్ఱముపై రివ్వున దాటి పోవుచుండెను. మెఱుపు మెఱసిపోయినట్లయ్యెను. ఏదో దివ్యశక్తియే యీ వ్యక్తి నంత వేగముగ లాగుకొనుచుండవలయును.

కలఁగిన నీరు మరలఁ దేరినటుల వనమంతయుఁ దిరిగి నిశ్శబ్దము నిశ్చలము. కొంతసేపటికి నీలాశ్వారూఢయై రంజని యా వనమధ్యముఁ

జొచ్చెను. ఆమె విశాలసుందర నేత్రము లన్వేషణ తత్పరత్వమును సూచించుచున్నవి. సుఖశకునములు మిగుల దన్ని నాడించు, సోవాజ సౌందర్యమాఁ బాయలేదు. అశ్వము మెసంతియుఁగూడ చెవాటలు గారుచుండెను. నోట నురగ గార వగర్చుచుండెను. రంజని ముందునకు వంగి నేలఁ బరిశీలించి చూచుచు, "నెట్లు పోయియుండును? ఇంత వఱకు నున్న డెక్కలజాడ యేల యిటుపైఁ గానరాదు! ఏమయ్యెను! ఎటుపోయి యుండును? ఇంతకు నే నార్యావర్తము గాఁగానే పురుష వేషము తీసివేసితి నేల? ఇందుమూలమున నె దూరదూర ముందే వలసి వచ్చినది. తుద కింత యైనది. నేఁడుఁ బోదును?—ఎందుఁ బోదు నన నేల? ఎందుఁబోయినను, నెటు చూచినను, నాకీ వృక్షములు, లతలు, పుష్పములు, ఫలములు, సెలయేళ్లు, నదులు, కొండలు, నీలాకాశము, పిల్లవి వాయువు మనోహరమగు వెన్నెల సర్వము నా మనోహరుని శుభలక్షణము లని గలిగి యున్నవి. ఈ ప్రకృతియంతయు నాకొఱకై నేఁడు ప్రభాకరుని దివ్యరూపమును దాల్చినదా?—ఏమిది! నా యెడమ భుజ మదురుచున్నది! అయ్యో! ఇవి శుభశకునంబు లందురు. నాకును శుభమే గా? ఇంకను నదరుచున్నది." గుఱ్ఱము కదలి తనంతటఁ దానే దారితీయుటఁ గాంచి "తోయశ్వమా. నీయిచ్చవచ్చినటులు దారి తీయుము. నీవు కళ్యాణివి. పాపము శాంతించుఁగాక! ఆమనోహర మూర్తి నన్నుఁ బరిగ్రహించునా? పరిగ్రహించనిచోఁ బ్రాణత్యాగమె శరణ్యము.

చాలవఱకు గగనమార్గమున పక్షివలె యెగిరి వచ్చిన తెల్లగుఱ్ఱము త్రివేణీసంగము సమీపించినతోడనె ప్రాణముల విడిచి నేలఁబడిపోయెను. ప్రభాకరుఁడు మెలఁకువతోఁ గ్రిందకు డిగ్గ నుఱికెను గాని యొకగడియ వఱకు దలదిమ్ముచేఁ దానెచటనుండెనో కూడఁ దెలియక కన్నులు మూసికొని నేలపైఁబడిపోయెను. తిరిగి కన్నులు తెఱచి నపుడు తానొక విశాలమగు రాతిపలకపైఁ మూర్ఛఁబడినఁ బాగడపు

స్వర్గమై బడియుండి యుండినట్లు గ్రహించెను. పైనఁ బచ్చని చాందిని వలెఁ బొగడ, యడవిమల్లె, మొదలగు చెట్లయొక్క కొంపములు పూలతో వ్రేలాడుచు నందముగఁ గన్పట్టుచుండె. పశ్చిమమునఁ గ్రిందుగఁ జేయిచాచిన వంగులాగునఁ బూర్ణచంద్రబింబమాహ్లాదకరమై యుండెను. దూరమునుండి గంగా యమునా పావనసంగమగానము శ్రావ్యముగ వినవచ్చుచుండెను. మలయానిలుఁ డావంద వెన్నెలలో వికసించుచున్న యాయడవియందలి పూలయొక్క సౌరభమునెల్లఁ గొల్లగొట్టుకొని వచ్చుచుండెను. ప్రభాకరుఁడు లేచి కూర్చుండి నలువంకలఁ గలయఁ జూచెను. చుట్టును మొగలి డొంకలు పూలతో నిండి యుండెను. కొంచెమువ్వలగ జిడిమామిడిచెట్లును గలవు. తానెక్కి వచ్చిన గుఱ్ఱము చచ్చి యెదుట మొగలిడొంకలలో బడియుండెను.

“నీవు దివ్యాంశసంజనిత వనుకొంటిని, నన్నింతదూరము—ఎక్కడ నుండి యెక్కడి కెంత సేపటిలోఁ దీసికొని వచ్చితివి! నన్ను నీవు తీసికొనవచ్చితివో, నిన్ను నేను దీసికొనివచ్చితినో నే నెఱుఁగ—కాని మనల నిరువుర నీప్రాంతమున కేదియో మహత్తరమగు శక్తియే యిటుల నాకర్షించి యుండుననిఁ దోఁచుచున్నది. అందులకు ఫలముగ నీకు మరణము కలిగినది. నాకేమి కలుగనున్నదో కద! ఈప్రాంతముల నరుఁడెన్నఁడైన నడుగుపెట్టి యుండునా! నే నెంతయొంటరిగ నుంటిని. ఈతరులతాగుల్మాదులెల్ల నాత్మారాములై యానందించుచున్నవి. కాని నన్ను. నరకుచేయుట లేదు. ఆహా! ముందున్నడొంకలలో నీవన్నజాజి పూవెటుల నిర్మలవితానముకోఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆచెఱసాలయందలి పద్మిని నగుమోము సుకుమారత నాతలఁపునకు వచ్చుచున్నది. ఇవ్వ డాబాలిక యెవ్వటనున్నదో! అక్కటా యెంతకష్టము! నే నాయునన దేశవృత్తాంతముల నెల్ల మఱచిపోవలెను. ఆసుఖదుఃఖానుభవముల నెన్నఁడును స్మరింపరాదు. ఆనయవినయములు, ప్రేమానురాగములు,

హాస్యమధురోక్తులు, తళుకుబెళుకు చూపులుఁ నాస్వాదయుచుకు గాఢ మాగ నాఁటుకొన్నవి. నా నిర్మలజనితము సర్వము నూతనవికాసమును గొల్పెను. ఇఁకేఁ బ్రవాహమును నరికట్టఁ డని కాన నుంతఁకలిగించఁగలదా! ఈచంద్రుడు వెన్నెలవాలికయున్న నిది సహజమా! అసహజమా! చంద్రునకుఁ జంద్రికఁ సహజమైన, హృదయమునకుఁ గోమలానురాగ మసహజ మెట్లగును? సహజమైనను నసహజమైనను నే నీక రంజని దివ్యమోహనమూర్తి మఱచిపోవలెను! లేనిచో నీసౌందర్యమునందు మత్తుమందున్నది. నన్నున్మాదునిఁగఁ జేయును. ధర్మచ్యుతుఁడ నగుదును. ఏమి చిత్రము! నేఁడు వలదనుకొన్నకొలఁది నామనసున కింత కాంక్షణన మలవడుచున్నది? అదిగో! నిశ్చలముగఁ బండుకొన్న తెల్లగుఱ్ఱము మనసున నిట్టి సంకులసమరము జరుగుచుండుట లేదుగదా! నిజముగ మరణము సౌఖ్యదాయకము కాదా! ఈనిరంతరధర్మ సందిగ్ధసంక్లిష్టసమస్య లెల్లను మరణమందు సూర్యకాంతిముందర హిమముబోలె విడి మాయమగునుగదా! లేక యంధకారమందు వస్తు రూపభేదములవలెఁ దాత్కాలికముగ మఱుగుపడునా? తిరిగి యిది యొకసమస్య—సర్వజ్ఞుఁడగు బ్రహ్మజ్ఞానితప్పఁ దదితరమానవుఁ డెవ్వఁడు నొంటరిగ సద్వ్యాపారియై కూర్చుండఁదగఁడు. కూర్చున్నచో వాని మనసే వాని శత్రువులందఱికన్న నెక్కుడుగ వేధించుచుండును. కావున నే నీసన్నజాజులనెల్ల గోయుచుందును! యేదో యొకపని యుండవలయు కద! లేనిచో రంజని తిరిగి వచ్చును" అని యనుకొనుచుఁ బ్రభాకరుఁడు రాతిపలకదగి పూలు గోయుచుండెను. తూర్పుదిక్కున నరుణకాంతులు ప్రసరించుచున్నవి. కాని వెన్నెలయుఁ బూర్తిగ మాయలేదు. పక్షులన్నియు నిద్రనుండి మేల్కాంచి కంఠమెత్తి యొక్కమాఱా యుషస్సునకు స్తోత్రపాఠములు చదువుచుండెను. ఆ సందడి ప్రభాకరునకు మిక్కిలి ప్రియమై కొంతమనశ్శాంతి కలిగించుచుండెను. శకుంతలాముఖమున వెలువడుచున్న ప్రభాతగాన లహరితో మేళవించుచు రంజని గానము కూడ వినవచ్చుచున్నది—

"మన్మథుఁడా గ్రుడ్డివాఁడు — మనుజులదా గ్రుడ్డితనము —
ప్రియునివెనుక నరుగుచుండి — ప్రియుని దారిఁ గానరైతిని
మన్మథుఁడా గ్రుడ్డివాఁడు — మనుజులదా గ్రుడ్డితనము
ఖండములను దాటివచ్చిన — కాననములవనుమఁ జొచ్చిన
వెతకి వెతకి వన్నె యిటుల — వేధించుచున్నవాఁడు
మన్మథుఁడా గ్రుడ్డివాఁడు — మనుజులదా! గ్రుడ్డితనము"

యని రంజని యాలాపించుగానము నాలించుచుండగా ప్రభాకరుఁడు లేడు. అతని మనసంతయుఁ బుష్పసంచయమందే లగ్నమైయుండెను. పారిజాతముల నేరెను. బొగడలఁ గోసి పెట్టెను. కొండమల్లెలు గుట్టవేసెను. వన్నెజాజుల నింకను సేకరించుచుండెను. అందులో నొక జాజిలతే మొల్లవిపూవులఁ బూచినటులఁ గాన్పించెను. తోడనె సమీపించి చూచెను. "ఇదిగో! రత్నహార" మని యొక కేకవైచెను. "నీకొఱకే నిర్దేశింపఁబడినది" యని యశరీరవాణి మాఱుపలికెను. ప్రభాకరుఁడు దానిని గ్రిందఁ బడకుండునటుల జాగరూకతతో నీవలకుఁ దీసి చేతఁబట్టుకొని యనిర్వాచ్యమగు నానందాతిరేకమున నిశ్చేష్టుఁడై నిలిచి చూచుచుండెను! కన్నెదుట రంజని వచ్చి నిలిచి యుండెను. నిలువెల్ల వింతవింతనంగుల పూలతొడుగులతో రంజని నిజముగ వసంతశ్రీ యవతరించెనా యనుశృంగారపు టొయ్యారము లుప్పతిల్ల నిలిచియుండెను. ఆమె మల్లెపూఁవరము చేతఁ బట్టుకొని యున్నది. ఒండొరులు చూచికొనిరి. నుడిమాటలు లేవు. "రంజని! హృదయరంజని" యని సంబోధించుచుఁ బ్రభాకరుఁడు తనచేతనున్న మణిహారము నాయువతి కంఠమున వేసెను. "ప్రభాకర! ప్రాణేశ్వర!" యని పలుకుచు రంజనియుఁ దన మల్లెపూలహారము నాయకుని మెడలో వైచెను. "అయంముహూర్తస్సుముహూర్తోఽస్తు" అని దీవించుచుఁ దెల్లగడ్డపు ముసలిముని వెనుక నిల్చి యుండెను. ఆతఁడే ప్రభాకరుని పెంపుడుతండ్రి. రంజని కంఠలో నెక్కడనుండివచ్చెనో,

యీమనసిగ్గు దొంతరలు తెలియరాదు. తలవంచికొని యోగమూర్తుల నామునివలిముని ముఖమును వీక్షించుచుండెను. ప్రభాకరుఁడును గొప్ప ద్రోహము చేసినవానివలెఁ దెల్లబోయి చూచుచు నిలువఁబడెను. ముని యంతట వధూవరుల నిరువురఁ జేరి యొకచేతఁ బట్టుకొని, దగ్గఱకుఁ దీసి యీ యిరువుర పాణిగ్రహణము నొనరింపఁజేసి "వత్సా! ప్రభాకరా! వత్సా! రంజనీ! విధి మీకిరువురకు విచిత్రసంఘటన మొనర్చి యందులకై యొక రసకోలాహల మేర్పఱిచి చేసియున్నది. కాని ప్రభాకరా! యీమణిహారము నీవు గుర్తెఱింగి యుంటివిగదా! ఏది యెట్లు జరుగునో యని నే నంతసేపటినుండియుఁ జూచుచుంటిని. దీని మహిమమును ఫలితమును మీరు నిటుపైఁ జూతురుగాక! ఇఁక మీకిరువురకు యథావిధి వివాహము చేయవలయును. నేఁడే శుభముహూర్తము. ఈవార్త మునికోటికెల్ల నెఱిఁగించి వచ్చెదను. అదిగో నచ్చట గంగాయమునా సరస్వతులు మూఁడు కలయుచున్నవి. ఆ త్రివేణీసంగము సమీపమున మఱ్ఱిచెట్టు కానవచ్చుట లేదా? ఆచెట్టుక్రిందనే తూర్పుగా నొక పర్ణశాల కలదు. మీరటు చనుఁడు. నేను రెండుగడియలలో వచ్చెదను. నేఁడు మీరు దీక్షలో నుండవలెను. ఏమియు భుజింపరాదు." అని చెప్పి వెడలిపోయెను. తరువాతఁ గొంతసేపటివఱకు రంజనీ ప్రభాకరులు ముగ్ధులై యొకరితో నొకరు ప్రసంగించుటకు, నెట్లు మొదలిడవలయునో తెలియక తలలు వంచికొని యాత్మావలోకనము చేసికొనుచు నారాతిపలకపైఁ గూర్చుండిరి. తుదకుఁ బ్రభాకరుఁడు నిశ్శబ్దము భేదింప సాహసించెను.

"నీవు నావెంట వచ్చుచుంటి వని నేననుకొనలేదుసుమా! ఇంతకు విధిబలమే మనల నిరువుర నిక్కడకుఁ దీసికొని వచ్చె. తుదకా మణిహారము మొదట నీ మెడలోనే పడినది.

రంజ:—ఆర్యపుత్ర! భిక్షుకురాలిని సామ్రాజ్ఞిని జేసితివి!

ప్రభా:—నీవు జన్మముచేత సామ్రాట్టున కేకపుత్రికవు!

రంజ:—అయ్యో! నాగుఱ్ఱము పాపము మరణించినదా!

ప్రభా:—నే నెప్పటికి దీనికిఁ గృతజ్ఞుఁడను. కాని మనము పర్ణశాలఁ బ్రవేశింతుమా?

రంజ:—అదిగో నాగుఱ్ఱ మటులనే పోవుచున్నది. మనమును బోవుదము, కాని (తనవక్షమున వ్రేలాడుచున్న మణిహారమును బట్టుకొని) ఈహారము దాల్చుటకు నేఁ దగుదునా? నీవే ధరింపుము. పాపము! దీనికొఱకై యెంత ప్రయత్నములు చేసిరి. ఎందఱు ప్రాణములు గోల్పోయిరి! ఆహా! యేమి దీని మహిమ!

ప్రభా:—ఇఁక నిటుపై మన యిరువురిలో నెవరు ధరించిన నేమి? నీ వుండ నాకు వేఱు సామ్రాజ్య మేల? కాని మనము నేఁడు దీక్షతో, నిష్ఠతో నుపవాసవ్రతము నల్పుచు సూర్యోపాసన మొదలగు కర్మల నాచరింపవలసియుండును. కావున వేగమె పర్ణశాల చేరుదమా!”

రంజ:—“నిన్ననుసరించియే వచ్చుచుందును!”

ఇరువురును త్రివేణీసంగమసమీపమున మఱ్ఱిచెట్టుక్రిందఁ దమార్పుగ నిర్మింపఁబడిన పర్ణశాలాభిముఖులై చనిరి. బాలభానుఁ డప్పటికిఁ బూర్ణ తేజోవిభవములతో నుదయాద్రి నధిష్ఠించి నూతన మూర్ధాభిషిక్తుఁడైన యువరాజ చందమున దిగంతములవఱకు వ్యాపించిన తన సామ్రాజ్య మొకసారి కలయఁ జూచుచుండెను.

౧౨

సావిత్రీ సత్యవంతుల వివాహమువలె, రంజని ప్రభాకరుల వివాహము మిక్కిలి యోగ్యముగఁ ద్రివేణీసంగమ ప్రాంతమున మహారణ్యములో ఋషివాటికయందు జరుగుచున్నది.

యవన దేశ మంత్రకలహములలో మునిఁగి యుండుటచే భరత ఖండమున నున్న యవనాధికారులు స్వదేశాభిముఖులై పోయిరి. భారతీయులు స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించుచు, నేగ్రామమున కాగ్రామమె,

దేశమండలమున కామండలము, నాయకుల నేర్పఱచుకొని స్వతంత్రముగ వ్యవహరింపఁ జొచ్చెను. బలశౌర్యసాహసములు గల్గి యుద్ధనైపుణ్య మెవరు ప్రదర్శింపఁ గలిగిన వారె నాయకులగుచుండిరి. వేరువమండలములవా రొకరితో నొకరు పోరాడి చంపుకొనుచుండిరి. స్వేచ్ఛ కలిగినది కాని యరాజకత ప్రబలినది. యవనసామ్రాజ్యము నశించినది. కాని సార్వసమ్రాట్టేర్పడలేదు. ఎవరిమట్టుకు వారె సమ్రాట్టుపదవి గోరి కృషి సలుపుచుండిరి.

ఇంతలోఁ బ్రభాకరుఁడు తిరిగి యార్యావర్తము ప్రవేశించెననియు, దేవదత్తమగు మణిహారము ప్రభాకరునిచేతఁ బడెననియుఁ బ్రభాకరుఁడు భరద్వాజాశ్రమ ప్రాంతమున గంగా యమునా సంగమమగు చోట విడిసి యుండెననియు అతఁడొక యప్సరసను వరించి యుండెననియు, ఋషులెల్ల వారి కిరువురికి యథావిధి వివాహము గావించుచుండి రనియు, నీవార్త ఆసేతుహిమాచలము వ్యాపించెను. భరతఖండమందుఁ బేరుగల రాజులకు నాయకులకునెల్ల నావివాహమున కాహ్వానములు పంపఁబడెను.

“సీతాకల్యాణము పిదప శ్రీరామపట్టాభిషేకము జరుపఁబడునని ప్రజ లందఱు చెప్పుకొనుచుండిరి. వశిష్ఠులవారి యాజ్ఞ యైనదని యెనిమిది దిక్కులనుండియుఁ బ్రజలు తండోపతండములుగ వచ్చుచుండిరి.

మహర్షు లెల్లఁగూడి రంజనీ ప్రభాకరుల కగ్నిసాక్షిగఁ బాణిగ్రహణ మహోత్సవము గావించుచుండిరి. ఆవిశాలమగు పర్ణశాలయందు ఋషిపత్నులు వరుసలు తీరి యొకప్రక్క నిలిచి చూచుచుండిరి. వివిధదేశాగతులగు రాజులును ప్రజలును వేఱొకప్రక్క నర్హస్థానములందుండి కన్నుల పండువుగఁ జూచి యానందించుచుండిరి. పిదప యవనబాలికను ధర్మపత్నిగ గ్రహించి ప్రభాకరుఁ డగ్నియందు హోమములు గావించెను. హోమధేనువుల పాలతో వండిన పాయసము

లతో దపోవనమునందలి వృక్షాదు లిచ్చిన ఫలములతో నతిథి సంతర్పణాలు జరిగెను. అప్పుడచ్చటి వారికెల్ల వెనుక నాస్థలమునసే భరద్వాజమహర్షి చేసిన గొప్పవిందు తలంపునకు వచ్చెను.

వివాహము పూర్తియైనది. వధూవరులు దీక్షావస్త్ర కంకణంబులు విసర్జించిరి వచ్చిన జనసమూహంబు లత్యంతానందముతో వధూవరులు సీతారాములం గోలి యుండిరనియు, రతీమన్మథులనుమించి యుండిరనియు మెచ్చుకొనుచు మునులిచ్చిన యాతిథ్య విశేషంబుల కక్కజపడుచు నిజనివాసభూముల కరుగుచుండిరి. నానాదేశాగతంబగు రాజబృందము మాత్రము వసిష్ఠులవారిచేఁ గోరఁబడి యింకను నాఁగి యుండెను.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున నిష్టదేవోపాసనాది విధులెల్లబూర్తియైన పిదప సభకూడ నిశ్చయింపఁబడెను. తత్ప్రకారమే నాఁడు జాము ప్రొద్దెక్కువఱకు ఋషివాటికకుఁ బశ్చిమ భాగమున గంగానదీతీరమున విశాలమగు మైదానము శుభ్రపఱుపఁబడెను. పచ్చని యాకులతోఁ బందిరి నిర్మింపఁబడెను. పచ్చాకు పందిట రంగు రంగుల పూలతోరణములు కన్నులపండువగుచుండెను. కృష్ణాజినములుఁ, గొబ్బరిచాపలు క్రింద నాస్తరణమునకై పఱుపఁబడెను. సభ్యులందఱును వచ్చి నిండి కూర్చుండిరి. ఆవనమధ్యంబున నిట్టిసభ యెన్నఁడు జరిగి యుండలేదు. కావున వృక్షాదులెల్ల నిలిచి యావింతఁ జూచుచున్నటులఁ దోఁచుచున్నది. వయస్సుచేతను జ్ఞానముచేతను గూడ వృద్ధగువసిష్ఠుఁడు ముందుగలేచి నారాయణ స్వరూపమగు మహాసభకు నమస్కారము గావించి యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "ఆర్యవర్యులారా! మిమ్ములనెల్ల నిటకు సమావేశము చేసిన కారణము తెలియఁజేసెదను. చెవియొగ్గి శ్రద్ధతో వినుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను. పరమేశ్వరుని కరుణా కటాక్షమువలన నేఁడు తిరిగి మనజన్మభూమి పరదాస్యవిముక్తిఁ గాంచెను. యవనదేశ మిప్పుడంతఃకలహములతో నిండియున్నది.

కావుననె మన భరతవర్షమున కీబంధవిమోచనభాగ్యమబ్బినదన్న విషయము మీ రెఱుఁగ నెఱిఁగినదే కదా! నేఁడు మనకు స్వైరవర్తనమగు శుభతరుణము జారవిడువఁ దగదు. శత్రువు దుర్బలుఁడై యున్నపుడే మనము మన యీ కోటను గట్టిపఱచి బాగుచేసి కొనవలయును. అది ముఖ్యముగ గుఱుతింపవలసిన రాజనీతి. ఆసేతుహిమాచలము సింధు మొదలు బ్రహ్మపుత్రవఱకు వ్యాపించి యున్న భరతవర్షమున మహా వీరులకుఁ గొఱఁత లేదు. బాహుబలమునకు లోటు లేదు. బుద్ధిబలము నకుఁ దీసిపోదు. అయినను బరరాజు వచ్చి తన పతాకము నీయార్యావర్తమున నెలకొల్పఁగల్గుట కారణములు యోజించితిరా? మనలో మన నైకమత్యము లేకపోవుటయే! నేఁడు తిరిగి నైకమత్యము లేని లోపమే కాన్పించుచున్నది. క్రొత్తగ మనకుఁ గలిగిన యీ రాజకీయ స్వేచ్ఛను దుర్వినియోగము చేసికొనుచుంటిమి. ఇరుగు పొరుగు గ్రామములవారు పట్టణములవారు రాష్ట్రములవారు కలహించి కత్తి దూయుచుండిరి. ఈ మూలమున నార్యజాతి యాత్మహత్యకరమగు పంథ ద్రొక్కుచున్నది. సర్వేశ్వరుని దృష్టిలో మనము స్వారాజ్య మనుభవించుట కనర్హులమని పరిగణింపఁబడుచుందుము. తిరిగి యువ కుఁడో లేక మఱి యెవఁడో మనల జయించి పరిపాలించుటకుఁ బ్రేరే పింపఁ బడుటకుఁ బూర్వమే మనము నీతికలిగి జాతియొక్క గౌరవము కాపాడుకొనవలయును. లేనిచో మీజాతీయత, వ్యక్తిత్వము, ధర్మము నశించును. పిదప మనుజుఁడు జీవించుట భూమికి భారహేతు వగునే కాని మఱి యెట్టి ప్రయోజనము కలుగఁబోదు. కావున మీరైకమత్యత కలిగి యుండుఁడు. మీయందఱిపై నధికారము వహించి మీమీ శౌర్య ధైర్య సాహసములఁ గేంద్రీకృతము గావించి తన్మూలమున మన దేశమునకుఁ బరరాజుల దాడివలనఁగాని యసూయాది గుణప్రేరితంబులగు నంతఃకలహముల వలనఁ గాని యెట్టి యలజడి కలుగకుండఁ గాపాడఁగల నాయకుని నిర్ణయించుకొనవలయును.

యువనుఁడు దేశము వదలి పోయినాఁడు. తిరిగి దేశమునకు మంచి దినములు వచ్చినవి. కావున నిటుపై మాబోటివృద్ధుల కొంత విశ్రాంతి నిచ్చి మీరలె యీ లౌకిక వ్యాపారములు చక్కబెట్టుకొనుట యన్నివిధ ములఁ గోరఁదగినది." అని చెప్పి విరమించెను.

పిదపఁ జాలఁ జర్చలు జరిగెను. ఎల్లవారును లేచి తమయందెట్టి దోషమును లేదని కొంతవఱకు వాదించిరి. ఎట్లైన నేమి తుద కంద ఱకు నైకమత్యావశ్యకత హృదయమున నాఁటినది. పరస్పరవైషమ్య ములు మానసవీధి విడిచి పోయినవి. వరప్రసాదుఁడగు ప్రభాకరుని కందఱు నేకగ్రీవముగఁ దమపై నాయకత్వము వహింపవలసినదని కోరిరి. ఋషులందఱుఁ గూడ నాయెన్నికకు నంతసించి ప్రభాకరునికి దిగ్విజయము గావుతమని యాశీర్వదించిరి. హస్తినాపురమునఁ బ్రభాకరునకు భరతసామ్రాజ్య పట్టాభిషేకమహోత్సవము సల్పుటకు నిశ్చయింపఁబడినది. అంతట జయజయ ధ్వానములతో సభ ముగిసినది.

౧౩

"వత్సా! ప్రభాకరా! నీవిఁ దీక్షనుమాత్ర మింతుకంతయు వదలఁ జనదు. శస్త్రవిద్యాభ్యాసమువలె నన్ను తెచ్చునది మఱియొక సాధ నము గానరాదు. నీకు నద్వితీయలాఘవకౌశల మలవడినది" యని వశిష్ఠుఁడు ప్రభాకరునిఁ జేరెను.

ప్రభా:—గురువుల యాజ్ఞ శిరసావహింపఁ దగినదిగద!

వశి:—నీయందుఁ బ్రజ్ఞ కొఱఁతవడినచో సామంతులు మన ములో నైనఁ జులకనగఁ జూతురు. అది యెప్పటికైన నసహ్యదాయ కము. అన్నివిధముల వారిని మించి యుండి నీవు వారిని బ్రేమించుచు నెక్కలి గౌరవించుచు నిష్పక్షపాతముగ మచ్చిక నిచ్చుచు మెలంగ వలయునుసుమా! అట్టియెడ నెవ్వరైన దుర్మార్గు లున్నను లేక వైరి

సంపాదన వచ్చిన గూఢచారు లున్నను సప్తవ్యసనములలో నెద్దానియం దైన నీమనసును లగ్నమగునట్లు చేయఁజూతురు. మెలఁకువ గలిగి వర్తింపవలయునుమీ! ధర్మార్థకామమోక్షములు నాలుగు పురుషార్థములు, అందర్థకామములు ధర్మమోక్షములకు లోఁబడి ప్రవర్తించుటయం దేమాత్రము నేమరిపా టెవ్వనికిని దగదు—ఇఁక సామ్రాజ్యభారమెల్ల దన భుజములపై వహించిన సార్వభౌముని విషయమై వేఱుగఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది. అధికారౌన్నత్యముగాని, వనితాసౌందర్యముగాని నిన్ను ప్రజాసేవనుండి మఱలింపకుండుఁగాక!

ప్రభా:—తమ హితము ననుసరించియే నడుచుకొందును! దేవుఁడు నాకుఁ దోడగుఁగాక!

వశి:—అల్లేయగు! అగ్న్యుపాసన (సాయంవిధుల) కుసమయ మాగుచున్నది. నేఁ బోయి వచ్చెదను.

ముని చనిన వెనుక దదుపదేశ వాక్యములఁ దిరిగి తిరిగి ప్రభాకరుఁడు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని మననము చేయుచుండెను. "ఆహా! ధర్మదండ మెంతభారము. కిరీటధారి కెంతకష్టము! ఉర్వియందలి భోగభాగ్యము లెన్నికలవో యన్నియుఁ దనచుట్టు వెలయుచుండ దేనిని నంటక ముట్టక మెలఁకువతోఁ బ్రవర్తిల్లవలయును! వేలు లక్షలు కోట్లు ప్రజల ధనమానప్రాణముల కొక్కఁడు పూటకాపై నిలువవలయు! ఈశ్వరా! నన్ని కఠోరాసిధారావ్రత ధర్మపరిపాలన దీక్షాకంకణబద్ధుఁడను గమ్మనియే నీయాజ్ఞ యైనదా? సరియే? భవదీయ సేవకుఁడు సర్వదా విధేయుఁడే."

ఇంతలోఁ బుష్పమాలాలంకృత శోభనాంగి యగు రంజని దివ్యసుందర విగ్రహము మందహాస విలసిత నేత్రాధరయై సాక్షాత్కరించెను. ప్రభాకరుఁడింకను నాలోచనా నిమగ్నుఁడై పరధ్యానంబుతోఁ జూచుచుండెను. రంజని వాని సమీపమునకుఁ బోయి ప్రియుని హస్తమును దన ముద్దుఁ జేతులఁ బట్టి మృదువుగ నెత్తిముద్దిడికొని "ఆర్యపుత్రా!" యని సంబోధించెను.

ప్రభా:—(ఉలికిపడి) ప్రాణేశ్వరీ! ఇప్పటికి కిప్పుడు వచ్చితివి!

రంజ:—ఒంటరిగ నన్యదేశమున నుండఁ జాలనప్పుడు నీ వెన్వెంటనే వచ్చితిని గదా! క్రొత్తగ నడిగెద వేల?

ప్రభా:— పరిహాసమునకు వేళ లేదా?

రంజ:—వేళకాదా యిది! చూడుము. మబ్బు చాటుచేసి కొనుచుఁ జందమామ వనలక్ష్మిపై వెన్నెల జిలుకుచుండఁ వనలక్ష్మియుఁ జంద్రునిఁ గూడి జ్యోత్స్నా వీధికల నూఁగియూఁగి కేళిసల్పుచుఁ గేరింత లాడుచుండఁ బ్రకృతి యెల్ల యనురాగపూరితం బగు సుగంధ నిశ్వాస పవనంబుల నిడుచుచుండ, బొండుమల్లెలు ఏకుళంబులకుఁ జుట్టు వికసించుచుండ, గోవత్సంబులు తల్లులయెదుట నానంద పారవశ్యముచేఁ గలము లెత్తి చిందులు త్రొక్కుచుండ నిశ్చయముగ నిదియె పురుషుల దీర్ఘాలోచనలకుఁ దగిన తరుణము! కాని పరిహాసములకు వేళయా?

ప్రభా:—ఏమందువు.

రంజ:—ఆ రెండు గోరువంకలు చూడ ముచ్చటగఁ గొమ్మపై నెట్లు కూర్చున్నవో!

ప్రభా:—నిద్రపోవుట లేదు! కాని యెంత నిశ్శబ్దముగ నిశ్చలముగఁ జూచుకొనుచున్నవి. ఆనంద మనిర్వాచ్యముగద!

రంజ:—కాని—

ప్రభా:—కాని మానవున కట్టి నిత్యనిర్మలానంద మెన్నఁడైన గలుగునా? ప్రియా? నరుఁడేల సృజింపఁబడెనో? కష్టముల పాలగుటకా.

రంజ:—కాదు. సుఖమునకై; జీవితఫలసిద్ధి యానంద రసానుభవమునందె కలదు. లేనిచో నీచంద్రబింబ మింత యాహ్లాదకరమై పొడసూప నేల?- పుష్పమున కంతే సౌరభ మెందులకు - గోక్షీరముల మాధుర్య మెందుకొఱకు - ఆకసము వర్షించుట - పుడమి సస్యముల ఫలించుట - అగ్ని ప్రజ్వలించుట - నదులు ప్రవహించుట - వాయువులు

విసరుట - మానవుని సౌఖ్యానుకూలకు కదా? దయామయుండగు భగవంతుఁడు నిర్ణయించినది?

ప్రభా:—అగును - కాని లోకమున నట్టి యున్నతస్థానమం దున్న మానవునకు లోకసంగ్రహార్థము బాటుఁబడవలసిన బాధ్యత కూడఁ దోడనే యున్నదిగద!

రంజ:—నాకీ తత్త్వవిచారము చూడ నవ్వువచ్చుచుండును- మనోహర! నిన్నేదియో యడుగవలె ననుకొనుచుంటిని...—ఇంతలో విజయసింహుఁడు వచ్చి రంజనీప్రభాకరులఁజూచి సంకోచించుచు, మరలిపోవ నుద్యుక్తుఁడయ్యెను.

ప్రభా:—మిత్రమా! రమ్ము. విజయసింహా! సంకోచ మనవసరము. ప్రియా! నిన్నుఁ జూచి ముందునకు రాసందేహించి మన విజయుఁడు వెనుకకు మరలుచున్నాఁడు.

రంజ:—మాకొద్ద నీకెన్నఁడు నట్టి సందేహములు వలదు. విజయచంద్రా! వచ్చి స్వేచ్ఛగ మాటలాడవచ్చును.

ప్రభా:—నిజముగ నీతఁడు చంద్రుఁడే. యుద్ధరంగమున మాత్రము నీవు సింహుఁడవు. సోదరా! నీవు వచ్చిన కార్యమేమి?

విజ:—అలంకృతంబై హస్తినాపుర మంతయు మీ రాకకై యెదురు చూచుచున్నది. నానారాష్ట్రాధిపతులును నానాదిక్కులనుండియు వచ్చిరి. భరత సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకంబు నొందుటకు ధర్మపత్నీ సమేతుఁడవై నావెంటఁ దరలి రమ్ము.

ప్రభా:—సోదరా! విజయా! నిజము చెప్పుచున్నాము. అడవులలో స్వేచ్ఛగఁ దిరుగుచున్న యశ్వమును తీసికొని వచ్చి పటగాలతోడను, గజ్జెములతోడ నలంకరించి రథమున కంటఁగట్టుటనుమా పట్టాభిషేక మనిన. గుఱ్ఱమున కినుము, తోలు నుపయోగించిన, మానవునకు బంగారము, పట్టు వాడుదురు, సామ్రాజ్యమనెడి రథమున కంట కట్టుదురు. అంతియె వ్యత్యాసము స్వేచ్ఛ యిరువురకును బోవు

చున్నది. మిత్రమా, మఱచితివా? తొల్లి మన మిచ్చటనే యాయిసుక తిన్నెలపై, నీ చెట్లకొమ్మలపైఁ, గష్టమెఱుఁగక, సుఖమెఱుఁగక, మెటుల కాలము గడిపితిమో? ఆదినము జ్ఞాపకము లేదా? దండు దండని నే కేక వేయుగా, అందఱు నే నబద్ధమాడితినని వాదించిరి. నీ వొక్క గవు నొకాఁత్రమే నేఁ నసత్యము పలుకనని చెప్పి నమ్మితివి. ఆ బాల్యమందలి తగవులాటలయందుకూడ నొక విధమగు యానంద మున్నదిగదా?

విజయు :—ఆ వెంటనే మన కెడఁబాటు కలిగినది. ఒకనది చీలి రెండుపాయలై వేర్వేఱు దేశముల బ్రవహించి, యిటతిరిగి నేఁడు కలిసినది.

ప్రభా :—ఆనడుమ నాయాపరిస్థితులఁ బట్టి పోలికలే మాఱి పోయెను. ఈశ్వర విలాసములు. నీకు వివాహ మైనదా?

రంజని విజయునివోము రహస్యముగఁ బరీక్షించుచున్నది. విజయుఁడును నించుక తలవంచి "లేదు - కాలేదు" యని సమాధానము చెప్పెను. కన్యలకు వలెనే బ్రహ్మచారులకును వివాహ ప్రసంగము వచ్చినయెడల సిగ్గగును గాఁబోలు!

ప్రభా :—గురువుల సందర్శించి వచ్చితివా?

విజ :— జపము చాలించువేళ కావచ్చినది. లేచి రేమో నేఁ బోయి చూచి వత్తునా!

అని తటాలునఁ బర్ణశాలలోని కరిగెను విజయుఁడును లేచి లోని కరుగుదునాయని తలపోయుచుండ

రంజ :—విజయచంద్రా! నీ నివాస మెచ్చట?

విజ :—హిమవత్పర్వతములలోని నేపాళసీమ. నా తలిదండ్రు లచ్చట రాజ్యము చేసిరి. కాని నేఁడు భరతఖండము - అదేల భూగోళ మంతయు నా నివాసభూమియే. దేవీ! యేమందువా, యవనరాజ్య

ములోఁ బూర్వపు హద్దులన్నియు బోయినవి. నేఁడు తిరిగి వివాహ ముండమని నియమించిన నందె యుండఁగలవాఁడను.

రంగ :—నీవినయగౌరవంబుల నన్నిఁటి నిప్పుడే యుపయోగించివేయుచుంటివేమి? ముందు మాతోఁడఁ గలసి మెలసి మచ్చికతో నుందువని భావమా! నీసోదరుఁ డిదె వచ్చుచున్నాఁడు.

ఇంతలో ప్రభాకరుఁడు తిరిగి వచ్చి, "రమ్మా విజయా! లోనికి రమ్మా గురువులయాజ్ఞ యైనది."

విజయ :—దేవీ! పోయివత్తునా!

రంజ :—మంచిది!

విజయ ప్రభాకరులు లోనికరిగిరి. రంజనితల నించుక వంచుకొని శాంతముగ జంటగా ప్రవహించుచున్న గంగాయమునల తెప్పవాల్పుల చూచుచు ముందునకు నడచుచుండెను. బాలచంద్రుఁ డామృదు తరంగములయందు తూగుటుయ్యాల లూఁగుచుండెను. వన మంతయు నిశ్చలముగ నుండెను. దిక్కులనుండి శబ్దమునకు మాఱుశబ్దము వినవచ్చుచుండెను. బాహ్యప్రకృతి యెంతయు నిర్మలప్రశాంతభావ ముద్రితమై యుండ, నానడుమ, నదీతీరమున నిసుకతిన్నెపై, మోచేతి నానుకొని పరుండియున్న పరమమోహినియు, నిండుజవ్వనియు నగు యవనసుందరి హృదయమునందు మాటలకందని యాందోళనము పుట్టుచున్నది. వర్ణింప నలవికాని సంకులసమరము జరుగుచున్నది. భావాతీతమగు నావేదన కలుగుచున్నది. రంజని కెంపెదవులనుండి యప్పు డప్పుడీమాటలు వెలువడుచున్నవి.

"ప్రియంవదా......తుదకు దూరపుకొండలు నునుపను నట్లాయె గదా!...చిత్తరువునందలి యందము, నాటకమునందలి సౌఖ్యము,...జీవితమునందు కలుగునా? చూడదగునా?......విజయ నెట్లుండుమని కోరిన నట్లుండువాఁడా?—ప్రభాకరుఁడు రథమున కంటగట్టబడి స్వేచ్ఛను గోల్పోవుచుండెను. సామ్రాజ్యరథము పెద్దదిగనుక శోభ

గుఱ్ఱముల గట్టజూతురు—కాని యున్నతపదవికి సౌఖ్యము ననుభ వించుటకు గాదఁట! నా కీతత్వములు తలకెక్కకున్నవి.....కోరినటుల చేతువా ? నిజమేనా విజయా! చంద్రా!"

విజయసింహుడును ప్రభాకరుఁడు దమ ప్రాణస్నేహము బయల్పడ నొకరి భుజములపై నొకరు జేతుల వేసికొనుచు వచ్చుచుండిరి. తటా లున రంజనియు లేచి నిలువబడి తల యించుక వంచుకొని యావచ్చు మిత్రద్వంద్వమును వాల్చూపులు బఱపి తిలకించుచుండెను.

ప్రభా :—ప్రాణేశ్వరీ! ఇంత దవ్వే తెంచితివేల ? ఎచ్చట దాచి తివి, మరదలు మాడనిచ్చిన కాని కనుఁబఱపవా యని విజయసింహుని నడుగవలె ననుకొనుచుంటిని.

విజయ :—మఱచిపోయితిని. వివాహవేళ నాముచ్చట తీరలేదు. కావున నట్లుచేసిన బాగుగ నుండెడిది. కాని మఱచిపోయితిని.

రంజ :—ఏమియును దోచక వెన్నెల కాదా యని యిటువచ్చి కూర్చుంటిని.

ప్రభా :—మనము హస్తినాపురమున కరిగిన వెంటనే రాజ్య భారము వహింపుమని గురువులయాజ్ఞ మైనది. కావున బయలు దేఱుదమా ?

విజ :—కాలవిలంబన మొప్పదు. నావెంటనే రావలయును.

రంజ :—అటులనే వచ్చెదను. ఇప్పుడే బయలుదేఱుదము.

విజ :—వెన్నెలకూడ జాల హాయి నిచ్చుచున్నది. పూలరథము కూడ సిద్ధము చేసి యుంటిమి.

ప్రభా :—అర్ధాంగీ, రమ్ము.

అని ప్రభాకరుడు రంజని మృదుహస్తము తనచేత మెల్లగ బట్టు కొని నడువ ప్రారంభించెను. ముగ్గురును విజయసింహుడు ముందు దారి చూప రథాభిముఖులై పోయిరి.

౧౪

యవన దేశమునఁ దిరిగి శాంతి స్థాపిత మైనది. అలకసుందరుఁ డంతిరోకుని క్షమించెను. అంతిరోకుఁడును నలకసుందరునిఁ దొల్లిటి వలె గౌరవింపఁ జొచ్చెను. తమలోఁ దాము పోరాడుకొనుచుండుట వలననే భరతఖండము తమ చేతినుండి జారిపోవఁగల్గె నని తెలిసికొనిరి. జరిగిన పొరపాట్ల కన్నిటికిని పశ్చాత్తాపము కలిగినది. ముందు జాగ రూకత వహించి కలిగిన నష్టములు కూడదీయుటకై మంత్రాంగము చేసిరి. దీర్ఘాలోచన చేసి యొక చతురుఁడగు రాయబారిని ప్రభాకరుని యాస్థానమునకంపి వానిరాకకై యెదురు చూచుచుండిరి.

మంత్రాలోచనా మందిరమున నొకనాఁడు మహారాజగు నలకసుంద రుఁడును, నంతిరోకుఁడును గలసి సంభాషించుచుండిరి.

అల :—చిత్రము! మణిహారము చివఱకు వానికే దొరకెనా! నేనామణిహారమున నేమో గొప్పమహిమ యున్నదని కాదా చెప్పి నది. మనమన్ని సంవత్సరములు వెదకించినను గంటఁబడనిది వాని కంత సునాయాసముగ దొరకుటమాత్రము చాల విచిత్రముగనున్నది! దానికేమిగాని మనము రాయబారిచే యుద్ధమునకు సిద్ధము కండ న్నటులనే సందేశ మంపితిమి. వారు తొంబదిపాళ్లు యుద్ధమునకు సిద్ధ పడరు. ఏదో రాజీకి వత్తురు. ఒకవేళ యుద్ధమే నిశ్చయ మన్నచో మన బలములు సిద్ధముగ నున్నవా!

అంతి :—నిన్నటివఱకు మన ప్రతాప మద్వితీయము, నిరా ఘాటమునని లోకప్రసిద్ధికదా! ఇఁక నార్యులన్ననో నేఁటియుదయము ననే తమదియు నొక రాజ్యమె యని పేరుపెట్టుకొని మధ్యాహ్నమే మనతో యుద్ధమునకు దలపడరు. పైకి దామొక జాతివారమని చెప్పు కొనుచున్నను పేరునిల్పుకొనుటకుఁ గత్తిదూయుటకు వెనుదీయు మని చెప్పితొలినను ఘోరరాత్రియో వచ్చి మనపైఁ బడజాలరు. యుద్ధ సన్నద్ధులై మన కెదురు నిల్చుటకు వారికిని జాలగాలము పట్టును.

ఆలోపుననే మనము ఫౌజుల సిద్ధము చేసికొని విక్రమమండలిని గూర్చి కొనగలము.

ఇంతలో రాయబారి వచ్చెననువార్త వచ్చెను. తత్క్షణము ప్రవేశ పెట్టుటకు రాజాజ్ఞ యీయబడెను. రాయబారి యమూల్యములగు నవేపు కానుకలతో ప్రవేశించి యలకసుందరునకు మ్రొక్కి వాని నాతని ముందర బెట్టించెను.

అల :—ఓహో! ఏమి! యీకానుకలు వారు భీతిలిరా!

రాయ :—ఈశాలువలు, సెల్లాలు, హారములు అన్నియు గౌరవార్థమును పూర్వస్నేహమును దలంచియు నూతన బాంధవ్యము నెంచియు యవన సార్వభౌమునకు వారి యల్లుడు పంపెనని విన్నవింపు మనెను.

అల :—ఏమి యీ గౌరవము! తరువాత

రాయ :—తరువాత మీ పుత్రిక యీలేఖ మీకిమ్మని కోరెను.

అలకసుందరు డాలేఖ నందుకొని చదువకయే యేదో యాలోచించుచు గల సంకించుచుండెను.

రాయ :—మీ సందేశము నా ముఖమున వారు సావధానముగ దూతవాక్కు నాలకించిరి.

అల :—రంజనికూడ నాటి సభయం దున్నదా! పర్యవసానమును ముం దెఱింగింపుము. విశేషములు నెమ్మదిమీఁద వివరింపవచ్చును.

రాయ :—ఆవలించిన బ్రేగులు లెక్కపెట్టు నెరసిన గడ్డములు కాషాయకౌపీనములు చుట్టబెట్టుకొని వరుసలుదీరి యాసభ నలంకరించి యుండ పర్యవసానమున కేమున్నది? ఆత్మగౌరవ భంగకరముగ నార్యు లెన్నటికి వర్తింపజాల డనియు నవసర మగుచో యుద్ధమునకే సంసిద్ధు డనియు రణరంగమున నోటమియే కలిగినను మృత్యువు వారి యశోరక్షమై యున్నదనియు స్పష్టముగ ప్రభాకరుడే లేచి వచించెను.

రంజనియు సరసను నిలిచి యుండుట కామోదించెను. సభ యంతయు నదంగీకార సూచకముగ నానందమున బెద్దకోలాహలము గావించెను.

అంతి :—అయినచో వారు మనపై దండెత్తి రానుండిరా! ఎప్పుడు?

రాయ :—అన్యరాజ్యాక్రమణము వారి యున్నత ధర్మాశయమునకు విరుద్ధ మఁట! విజయసింహుడు—సేనాని కావలయు—ఎక్కడలేని దర్పమును నటించుచు నుడివెను.

అంతి :—(పక్కున నవ్వి) మహారాజా! విశదమైనదా?

అల :—(మందహాసముతో) ఇంకను విశేషము లేమి? మనము వారి స్వాతంత్ర్య మంగీకరించెద మనియు మన సామ్రాజ్యములో జేరి యుండెద మన్నచో వారికి యితర రాజుల దాడివలన భయ మావంతయు నక్కఱలేదని విపులముగ నుపన్యసించితివా? కప్పము గట్టుట యనగా సాలుసాలునకు లెక్కచూచి బంగారము మనకిక్కడకు పంప నక్కఱ లేదనియు వారి ప్రజలకును మన ప్రజలకును గూడ మిక్కిలి యుపయోగకరమగు వర్తక వ్యాపారములలో యవనుల సరకులపై సుంకము తక్కిన దేశస్థుల సరకులపై వేయు సుంకముకంటె నించుక తగ్గించి వేసిన నాలాభమునే మనము కప్పముక్రింద జమకట్టుకొందు మనియు నెల్లరకు దెలియునట్లు విశదపఱచితివా?

రాయ :—కప్ప మన్న శబ్దమే వారి కేవగింపు కలిగించునఁట. కావలసినచో స్నేహబాంధవ్యముల ననుసరించి యప్పు డప్పుడు కానుకల నీయవచ్చు నఁట—కాని కప్ప మన్నమాట యుచ్చరింప వలనుపడదఁట.

అల :—అమాయకురాలగు రాజకన్యను దొంగతనముగ లేవ దీసికొనిపోవుట వారి యున్నతధర్మాశయములకు సంబంధించి యుండుట చేతనే క్షమాపణ కోర నక్కఱలేదనెనా? యవనస్త్రీని పరిణయమై

యార్యుడు యవనజాతి కంతకును లాఘవము కళంకము దెచ్చినందుల కేమనెను ?

రాయ :—మహారాజా ! యీ ప్రశ్న వచ్చినప్పుడు ప్రభాకరుఁ డేమియు మాటలాడలేదు. రంజనీదేవి యీ యుత్తరమును వ్రాయుచుండెను. అప్పుడొక మూలనుండి రాజద్రోహి కమలాకాంతుఁడు కటాలున లేచి " రాయబారీ ! యవనుని గౌరవలాఘవముల నామూలాగ్ర మెఱింగిన కమలాకాంతు డీసభయం దున్నాడనుమా ! యని మీప్రభువగు నలకసుందరునకు నా వాక్యముగా నెఱింగింపుము" అని నిరసనభావముతో జెప్పెను.

అంతి :—కమలాకాంతుఁడు చావలేదా ? జీవించి యుండెనా !

అల :—ఎటులయిన వానికి దగిన పరాభవము చేసి తీరవలెను.

అంతి :—ఇఁక నచ్చటివారి యుత్సాహము ప్రయత్నములు నెట్లున్నవి ? ఆతఁడు మెత్తనైన గుఱ్ఱము మూడుకాళ్లపై బరుగెత్తునఁట.

రాయ :—దేశమునం దెల్ల శౌర్యధైర్యోత్సాహములు పురిగొల్పుచు నాయుధవిద్యయం దెల్లరకు నభిరుచి కల్గించుచు రణవిద్యాశిక్షణ మాసేతు హిమాచలము నెలకొల్పుచుండిరి. దానికి తగిన ప్రోత్సాహ మొసంగుచుండి దేశమున నెల్లెడల శస్త్రవిద్యా ప్రదర్శన పరీక్షలు పెట్టి గొప్ప గొప్ప బహుమానముల నిచ్చుచుండిరి. నేఁ డార్యావర్తమందు నెవ్వడూ లేని యైకమత్యము, దేశభక్తి, కార్యదీక్ష, సాహసము, నుత్సాహము వెల్లివిరియుచున్నది. ప్రభాకరుఁడు కేవల మవతారమూర్తియని వారి దృఢవిశ్వాసము- మఱచితిని. నేను కారశీకము దాటి వచ్చుచుండ నొకవార్త వింటిని. దేవదత్తము, పవిత్రము నని చెప్పఁబడు మణిహారమును రంజనీదేవి స్వయముగఁ దన మెడనుండి దీసి తేపు కురుక్షేత్రమందు జరుగఁబోవు శస్త్రవిద్యా ప్రదర్శనమునం దుత్తముని కిచ్చుటకుఁ బందెము పెట్టుచు, నైకమత్యావశ్యకతను, బోధించుచు, క్షాత్రతేజమును రగుల్కొల్పుచు, గంభీరోప

న్యాసనము గావించెనట. ఆ హారమును విజయసింహుఁడు పొందగలవాఁ డనికూడఁ బ్రతీతి వ్యాపించి యున్నది.

అల :—"చాలు-చాలు. ఇఁక వినఁజాల. తెలియవలసిన సంగతు లన్నియుఁ దెలిసినవి" అని, చేతిలో [illegible] లేఖను చదువ మొదలుపెట్టి "ప్రియజనకా! సేవకుఁడను." "ఛీ నీచాత్మురాలా! కుల ద్రోహిణీ! కులటా! శనిగ్రహమా! నీవు నా తనయవా? నేను నీప్రియ జనకుఁడనా? ఈనీచురాలు వ్రాసినయుత్తరమును సాదరముగ యవన సార్వభౌముఁడు పఠించుటా!" యని యుత్తరమును జించి పాఱవేసెను.

"ఈ కానుకలనుగూడ నే నంగీకరింపను. తొలఁగ" నని యన్నియు నేలపైఁ జెదరిపడునటుల బల్లపైనుండి క్రిందకు ద్రోసివేసి, "తగులఁ బెట్టుఁడు, అంతియోకుఁడా! లేలెమ్ము. మనమింక నార్యావర్తమునే మంటఁ గలుపవలయు. గంగానదిలో నీరుబదులు రక్తము ప్రవహింప వలెను." అని గర్జించుచు సార్వభౌముఁడు దిగ్గున లేచెను. అంతి యోకుఁడును రాయబారికూడ వెనువెంటనే లేచి నిలుచఁబడిరి.

అలక :— అంతియోకుఁడా! అదిగో! "అప్పుటనే నాఁడు ప్రియంవద యాత్మహత్య గావించుకొనినది. ఇదిగో! పిచ్చివానిఁ జూచినటుల నన్నుఁ జూచి........నాయెదుట నిలిచి......ఇదిగో నవ్వుచున్నది."

కొంతవఱకు నిశ్చేష్టుఁడై నిలిచి కన్నులు మూసికొని, "వారు పట్టుదల గలవారు, అవసరమగుచో నార్యజాతిని రూపుమాపుదుము. మనము పట్టుదల వదలరాదు! తెలిసినదా! పొండు. మీమీ యుద్యోగంబులయం దుండుఁడు."

అంతి :— "మహారాజా! దేవరయాజ్ఞ నెఱవేఱినది! ఇదే సేవకుఁడు పోయివచ్చు" నని వందనముచేసి పోయెను. రాయబారికూడ సెలవు గైకొని యాతని వెంబడించెను.

కొలఁది నిమిషముల తరువాత సేవకుఁ డొకఁడు ప్రవేశించి, "దేవా పారశీకసుందరు లిరువురు గొప్ప గాయకశిఖామణులు తమ దర్శనంబునకై వేచియుండిరి."

అలక :—ఏమి! చంపినను జెప్పవారు కారా! ప్రియంవదా! ఉండు. మీరాగదియందే యుండుము! ఎవరురా! అక్కడ!

సేవ :—ప్రభుల యాజ్ఞ!

అలక :—ఏమి! యిటు వచ్చితివి!

సేవ :—మహారాజా! పారశీకసుందరు లిరువురు గాయకశిఖామణులఁట, దేవరదర్శనము వేచుచున్నారు.

అలక :—(కొంచెము నేపాఁగి) "వినోదమందిరమునఁ బ్రవేశ పెట్టుము." సేవకుఁడు వంగివంగి సలాము చేయుచు దారిచూపఁ, చక్రవర్తి వాని వెనువెంబడి వినోదమందిరాభిముఖుఁడై చనెను.

౧౫

జామురాత్రి యయ్యెను. నిర్మలనీలాకాశము నక్షత్రకాంతులతో నిండి మనోహరముగఁ బ్రకాశించుచున్నది. చంద్రోదయముకాఁబోవుచున్నది. నిశాకాంత మందహాసమువలె, తూర్పున రజతరేఖ దోఁచుచుండెను. అంతఃపుర సౌధోపరిభాగమున రంజని, సోఫాపై మేనుజేర్చి, గగన వితానముఁ దిలకించుచుఁ దనలోఁ దానిట్లు తలపోయుచుండెను.

"అదిగో చంద్రోదయ మగుచున్నది. ఎంత భావపూరితము - మనోహరము - ఆనందాబ్ధి యుప్పొంగి వెల్లివిరియుచున్నది. ఎండి, మోడగు చిత్తమునఁగూడఁ గోరిక లీరిక లెత్తుచున్నవి. రసవిహీనమై, బీటువారిన హృదయసీమ యీ చంద్రకలశామృతసేచనంబునఁ దడిసి సారవంతమై సరసవాంఛనంబులకు దావగుచున్నది. ఓ చంద్రా! నా విజయచంద్రుఁడు చెప్పుచుండెడి కథల నన్నిటఁ గథానాయకుఁడవు నీవేనా? ఈహారమును నాచేతులతో విజయునికంఠమున నలంకరించి యా నగుమోము తిలకింతునా? ప్రేమపాశ బంధువల్లన బలపడదా"

ఇంతలోఁ బ్రభాకరుఁడు రంజని యంతఃపురముఁ జొచ్చి యామెను సమీపించుచుండెను.

రంజని :—తనలో "సక్కటా! ప్రభాకరా! మన యిరువురకును పడుమ నేదియో నిలిచి, పేలు చేయుచున్నది. అది నాకన్నులకుఁ గానరాకున్నది. మాటలఁ జెప్పుటకుఁ జిక్కకున్నది. నిన్నేదియో యడుగవలెనని యుండును. కాని యేమిచేతును." యని యనుకొను చుండఁ బ్రభాకరుఁ డామెను జేరి "దేవి! ఏమి యాలోచించు చుంటివి?"

రంజ :—ఆ చందమామను జూచిన నాకు మన విజయుఁడు చెప్పిన కథ యొకటి జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. నాథా! అది సత్యమా, అసత్యమా యని యాలోచించుచుంటిని. -

ప్రభా :—అది యేమికథ? నీవు గాన మన్నను, కథ లన్నను మిక్కిలి ప్రేమింతువు.

రంజ :—ఈ వెలుంగు జాబిల్లికిఁ దారామనోహరుఁ డని పేరఁట కదా! అప్లేల కలిగెను?

ప్రభా :—నక్షత్రములన్నియుఁ జుట్టును మెఱయుచుండ, నడుమఁ బూర్ణచంద్రుఁడు మిక్కిలి యాహ్లాదకరముగఁ బ్రకాశించు చుండును గాన, కవులు తమ భావనాతిశయమున నట్లు త్ప్రేక్షించిరి.

రంజ :—అంతియేనా?—బృహస్పతియను గొప్పవిద్యాంసుఁడును తత్త్వవేత్తయు, - కర్మిష్ఠియు నొకఁడు కలఁడట. మిక్కిలి రూపవతి యగు తార యను జవ్వని యాతనికి భార్యయై సేవించుచుండెడి దఁట—

ప్రభా :—అయిన

రంజ :—షోడశకళావిరాజితుండు భువనైక మోహనోద్దీపక వరనసౌందర్య విలాసవంతుండును నగు చంద్రుఁ డాబృహస్పతియొద్ద శిష్యుఁడై విద్యల నేర్చుచుండెను.

ప్రభా :—నిమ్మట.

రంజ:—మహాత్ముఁ డగు బృహస్పతి దేవగురుఁడై దేవకార్య నిర్వహణదీక్షాపరాయణుఁడై తదేక కార్యధ్యాననిరతుండై, యన్యంబు మఱచి ప్రవర్తించుచు నొకనాఁడు త్రిలోకాధినాథుండగు దేవేంద్రునిచే సంకల్పింపఁబడిన మహాక్రతువున కాహూతుఁడై చనెనఁట.

ప్రభా:—ఆహా! కర్మయోగియొక్క కార్యదీక్ష యెట్టిదో చూచితివా? సఖీ! తరువాత నేమిజరిగినది? నీ కథాకౌశలము వినిన కొలఁదియు విన ముచ్చటగుచున్నది.

రంజ:—ఇంచుక సిగ్గుతోఁ దల వంచుకొని ప్రభాకరుని ముఖముపై వాలుచూపులు బఱపుచుండెను. "పై నేమి జరిగినదో నీకింకను నిజముగాఁ దెలియనే లేదా?" యని యాచూపులు స్పష్టముగ నడుగుచున్నట్లుండెను.

ప్రభా:—క్రతువున కేమైన విఘ్నము కలిగెనా? చెప్పుటకు సంకోచించెద వేల? నాయొద్ద నీకు సందేహమేల? రహస్యమున్నదా?

రంజ:—(స్వగతమున) ప్రభాకరా! నిన్ను జూచిన నాకు జాలి యగుచున్నది. (ప్రకాశముగ) తారాశశాంకుల నడుమ మోహ ముద్భవించి యిరువుర బద్ధులజేసి పీడించి యన్యోన్య బాహుమధ్య మాత్రశరణ్యులఁ గావించెను. అటుల నిజముగ జరిగియుండునని నీవు నమ్ముదువా? జరిగినకార్యము పాపకార్యమైనచో మువ్వురిలో దోషి యెవ్వరని నీయభిప్రాయము?

ప్రభా:—ప్రేయసీ! నాబుద్ధి కీకథ కల్పిత మనియు నట్టి ప్రవర్తన దేవమానవజాతులయం దసహజ మనియుఁ దోఁచుచున్నది. మన మట్టి కథలనుగూర్చి విశేషముగఁ దలఁచుటకూడఁ దగదు... ఇప్పుడే యర్ధరాత్రము కావచ్చినది. ఎల్లుండి మన దేశమందలి మహా వీరుల యంత్రవిద్యా ప్రదర్శన దినము. మనము తెల్లవారుజామున నే బయలుదేరి కురుక్షేత్రమున కరుగుదమా? విజయసింహుని పరాక్రమములు చూచుటకు నీవు ముచ్చట పడుచుందువు?

ప్రభాకరుని మాట ముగియకపూర్వమే విజయసింహుఁడు రంజనీ దేవి యంతఃపురము ప్రవేశించెను.

రంజ :—నాథా! నాకదేమో చాల నాందోళనముగ నున్నది; కాని నీతో నిట్టితరుణమున రాఁజాలకుంటిని కదా యని విచారించు చున్నాను. అయినను ప్రభాకరా! నీ వాఁగఁజనుము. పోయి రమ్ము! తరువాత మనము విజయ మిచ్చుటనే గౌరవింతము.

ప్రభా :—విజయ మందినవాని కారక్తస్వేద జలబిందువు లారక మునుపే రంగస్థలమునందే బహూకరించుట మిక్కిలి సరసముగా నుండును. మన హృదయముల దివ్యానుబంధమునకు భౌతిక చిహ్నమగు దివ్యమణిహారమును మన ప్రజల క్షేమముకొఱకు వారి యందలి మహావీరాగ్రణి కొసంగుట కిదివఱకే నిశ్చయించుకొంటిమి గదా! ఇవు డెచ్చట......

రంజ :—(మాఱుమాటాడక తలవంచుకొని మణిహారమునుదీసి ప్రభాకరునిచేతి కందిచ్చుచు) నాకింతగఁ జెప్పవలయునే! నాథా! సదా మీకోర్కుల ననుసరించియె మెలంగుచుంటిని.

ప్రభా :—[హారము చేత ద్రేలాడుచుండ] విశ్వజిద్యాగమునకై వామపార్శ్వమున నిలిచి నన్నుఁ బ్రోత్సహించు ధర్మపత్నివి!-మంచిది. అట్లైన విజయసింహా! నీమ్మాట యేమి? ఎప్పుడు బయలుదేరుదువు! ఇంక నిటులనే యుంటివి కదా?

విజయ :—మహారాజా! మొన్నటి బాణమువలనఁ గలిగిన గాయ మింకను నీపార్శ్వమునఁ బూర్తిగ మానలేదు. పచ్చిగనే యున్నది. ఏమిచేతును? ఇట్టి ముఖ్యావసరంబున నిట్టి యాటంకము దైవమే కల్పించెఁ గదా యని విచారించుచుంటిని.

ప్రభా :—మంచిది. నేబోయి వచ్చెదను. మీకిరువురకును దేవుఁడు త్వరలోఁ బూర్ణారోగ్య మొసంగుఁగాక!

అని యాశీర్వదించుచు, నిరువురి మోముల నావెన్నెల వెలుగున నించుక పాఱఁజూచి వెడలిపోయెను. ఆచూపునం దనుమానము పొడగట్టెనా యని యిరువురకు నొక్క క్షణకాలము మాత్రము సందేహ మొదవెను.

రంజ:—"దేవజాతియం దట్టి యనుమానమును సహజమే" అని యనుకొని మనస్సమాధానము చేసికొనుచుండెను.

విజయ:—ప్రియా! ఏమి? నీ కెటులున్నది!

రంజ:—నీవు చాలఁ దప్పు చేసితివి—గొప్పతప్పు చేసితివి. నీవు కురుక్షేత్రమున కేల యరుగనైతివి? అందఱు వెడలుచుండ మన మిరువుర మింట నిలిచిన లోక మనుమానించదా? మన సౌఖ్యమును జూచి యోర్వలేమిచేఁ బలువిధముల రొదచేయక మానునా? ప్రాణసఖా! పాపిష్టిలోకముతో మన కేమి—దానిరొద దోమరొద. మనల నేమిచేయ ననుకొన్నచో మన మత్యంతైక్యభావంబున నేకమనస్కులమై స్వర్గసౌఖ్యంబుల మునిఁగి తేలుచు మైమఱచి యున్నయెడ నా దోమయె యొక కాటు వైచి మన సుఖస్వప్నంబునకు విఘ్నంబు కూర్చునేమో యని భయము.

విజయ:—ఏమేమీ! ప్రియసఖి—నీవలన నేఁడు వింతలు వినఁబడుచున్నవి! పాపిష్టిలోకమా? అది యీనాఁడె క్రొత్తగ వచ్చినది కాబోలు! ఏమి మాటనేర్పు? అలనాటిసంజవేళ జ్ఞప్తి యున్నచో మేడమీఁద యమునవైపుగదిలో గవాక్షముకడ మన కీలోక మేమైన కనఁబడినదా? ఇట్టిమాట లేల? రంజని! నీవు రాణివి! ప్రభాకర మహారాజునకు ద్రోహముచేయు టేల యని నీకు నిజముగ కించయే గలుగుచున్నచో నీ వటులే యుండుము. నేనును బరమప్రీతితోఁ దదనుగుణ్యముగనే ప్రవర్తించెదను.

రంజ:— మత్త్వైకవిధానమ వగునీ వెఱింగియు నిటుల నిష్ఠురము లాడుట క్రూరముకాదా! నిర్దయుఁడగు మన్మథుని

పుష్పములుగలచేతనే గాయపడి వేదన నొందుచున్న నాహృదయమును జూచుము-దానిపై నీ వాగ్బాణములుకూడ నెటుల నాటికొన్నవో! ఇది నీకుఁదగునా? నాయానందమున కెల్ల నిన్నే నమ్మినదానను. అది నీ వెఱుఁగవా? ప్రభాకరుఁడు సార్వభౌముఁడు నా కానంద మీయఁజాలఁడు. అతఁడు పరిపూర్ణుఁడు. తేజశ్శాలి. మధ్యాహ్నమార్తాండుఁడు. నాకు దుర్నిరీక్ష్యుఁడు నన్నుఁ బ్రేమించువానికి - నేను ప్రేమింపగల వానికి నీలోకమున నాటియుండవలెను. విజయచంద్రా! నాహృదయకమలము చంద్రదర్శనమున విచిత్రముగ వికసించినది. నీవు నాప్రేమైకవిధానమున ఆనందకందము - ప్రాణసఖ! ప్రభాకరుఁడు కేవల పాణిగ్రహణ మాత్రంబుననె నాపతి యాయెను. మణిహారమును నా మెడను వేసి నన్ను గాంధర్వవివాహమున భార్యగఁ బడసెను. నేటి తరుణమున నీహారముతో నేను స్వయముగ నీకంఠ మలంకరింపవలెనని యెంతయో ముచ్చట పడుచుండ నీ వాయువకాశము జారవిడువ నెంచితివి. నాముచ్చట తీర్పజాలకపోతివి. మనోహరా! ఇప్పుడైన మించిన దేమి. నీవు బయలుదేరి చని, విజయసింహా! నీనామము సార్థకముచేసికొనవా?

విజయ :— నావంకఁ జూచుచు నాందోళనముగా నున్నదనిచెప్ప నవుడు నన్నాగుమంటివేమో యని తలఁచితిని. మఱి యిప్పుడేమి చేతును? ఏదియో సాకు చెప్పి రానని తరువాతఁ దిరిగి రంగస్థలమున జేనికి నా మోమెటులఁ గన్పరుతును. సత్యహరిశ్చంద్రుని మించిన సత్యవ్రతునియెదుట నా మోమెటులఁ గన్పరువఁగలనో తోఁచకున్నది. ప్రేయసీ! ఏమిచేయుమనెదవు?

రంజ :— నిర్మలమనస్కుఁడు. నిష్కళంక హృదయుఁడు - పసిబాలుఁడు! - లోకపు మాయామర్మములు నెఱిగి పాలించు చతురుఁడు గాఁడు. మఱి యేలాగైనఁ దన పజ్జనున్న నన్ను - నాప్రసక్తియే లేక విడిచి పోయెడివానికి నేడుమాత్ర మెదో యించుక యనుమానము

గలిగినట్లు పొడగట్టినది. కాని మండలించుటయే యెఱుఁగదు. అది యొక్కటియే ఆదిపూర్వపురుషునికడ దోషముగాఁ గనుపించుచున్నది. అట్టివానికి సమాధానము చెప్పుట కష్టమా! నీవు వెళ్లుము. మాయా వేషమున వెళ్లుము - పిదప "కాఁజాలనంటివే యేలవచ్చితివని" యడి గినచో "నాకిదివఱలో నేర్పడియున్న ప్రతిష్ఠ మహాలయమునసే యిశరాలం జంకి నాకు జయము విడుచుచున్నారను నొక్క యపవాదము కలుగు చేరుచున్నది. కావున నీవన్నాఁగ మనవరమైన" దని చెప్పవచ్చును. లెమ్ము! విజయము సందుము (అని ముద్దుపెట్టికొని) ఇందుమూల మున నీకు నిజముగ విజయము సమకూఱుగాక! పొమ్మురమ్ము విజయా! రణరంగమున నీవు విజయసింహుఁడ వగుటకదా! వేయుయోచనలు చేయక పోయి గౌరవపదవి నందిరమ్ము.

విజయ :—(అర్ధచంద్రునిశోభతో శోభించుచున్న రంజని ఫాలమున సదారాతిశయమున ముద్దుపెట్టుకొని.)

రంజనీ! నా హృదయ రంజనీ! చక్కఁగఁ గనిపెట్టితివి. శత్రునాశన విషయమును దప్పఁ దక్కిన విషయములఁ జక్రవర్తి తానంతగఁ బాటింపకున్నను తన యనుచరులు కీర్తికాములగుట చూచి మిక్కిలి యానందించుచుండును. నీకుటిలాలకములమాటున నెంత లెంతలు యోజన లున్నవి! ఇఁక జాగు సేయ నేల - నీయాజ్ఞ నీ విజయుఁడు శిరసావహించుచున్నాఁడు. అచిరకాలముననె నీసి కీ ప్రేమసామ్రాజ్యలక్ష్మి మోహానసౌందర్య పునర్దర్శన గౌరవభాగ్యమబ్బుఁగాక!

రంజని :—విజయసింహునిచేయి ముద్దు పెట్టుకొనుచు

"నీకు విజయము నిశ్చయ మనియెను. విజయుఁడు రంజనికోరిక చొప్పునఁ గురుక్షేత్రమునకు రహస్యముగఁ బయన మయ్యెను. అతని గుఱ్ఱము చక్కఁగ నలిగిన రాజబాటను విడిచి ప్రక్కమార్గములఁ జను చుండెను. విజయుఁడు తన ముందుదారి చూచుకొనుట లేదు. తనకును ప్రభాకరునకును గల వ్యత్యాసమును గూర్చి తలపోయుచుండెను.

కొండల నెక్కుచుండెను. - లోయలలోనికి దిగుచుండెను. గుట్టల దాటుచుండెను. తాను చేయుచున్న మోసము - ద్రోహము - పాపము నాతని మనసును నించుక కలవర పెట్టుచుండెను. భూలోక మోహినియగు రంజని మనఃసహవాసము తిరిగి యాకలంతల నెల్ల సవరించి నూతన వాంఛల బ్రేరేపించుచుండెను - అంతఃపురమందు రంజని మిక్కిలి యుల్లాసముతోం జెలికత్తెలం గూడి యుపవనంబుల విహరించుచు వినోదంబులం గాలము గడుపుచున్నది.

౧౬

ప్రతాపసింహుండు నేడు మిక్కిలి ముసలివాండు. జన్మభూమి పరాక్రాంతమై కాంగోవుచున్న సమయమున మిగుల ధైర్యసాహసములతో శత్రువున కెదురునిల్చి రణరంగమున పరాక్రమమును జూపి తనవిధ్యుక్త ధర్మము నిర్వర్తించి దైవయోగమునం బరాజితుండై నిజపుత్ర పుత్రికా సహితంబుగ యవన చెఱశాలల బంధింపంబడుటయు! తిరిగి చెఱనుండి విముక్తుండై భరతఖండమును చేరిన విధంబును ప్రతాపసింహునకు సర్వము దైవాయత్త మను విశ్వాసమును దృఢతరము గావించి యాతని ప్రవర్తనము నందొక విధమగు మార్పును గలుగంజేసెను. నేండు యవనుల నార్యావర్తమునుండి లేచిపోయినను ప్రభాకరుండు నూతన సామ్రాజ్యమును స్థాపించినను ప్రతాపసింహున కానందము మాత్రమె కలిగినది. కాని యీ నూతన పరిస్థితులలోం దానుగూడ పాల్గొని పనిచేయవలెనను కార్యోత్సాహము గలుగలేదు. అతండు నిష్కల్మష మనస్కుండై శాంతహృదయముతో దైవభక్తిగలిగి యతిథి పూజలం జేసికొనుచు, కొడుకును గూతును జూచుకొనుచు మిక్కిలి పురాతన మగు తన చిన్నదుర్గమందుం గాలము గడుపుచుండెను. చంద్రహాసుండా ప్రాంతమునందె యొక కొండగుహయందాశ్రమ మేర్పఱచుకొని యున్న యొక వానప్రస్థునొద్ద విలువిద్యయు,

సంగీతమును, గణిత జ్యోతిష శాస్త్రముల నభ్యసించుచుండెను. పద్మినీ చంద్రహాసు లన్యోన్యమ్ములవలె నాటపాటలయందుఁ గాలము గడపుచుండిరి. ప్రతాపసింహుఁడును దల్లిలేని పిల్లయగు పద్మినిని కొమారుని వలెనే చూచుకొనుచుండెను. ఒక్కొక్కప్పుడు పద్మిని తండ్రి దేశకార్యములకుఁ బూనుకొనియుట కాని యున్నతోఁ గలసి గుహ కరిగి మురళి యూదుచు గుహనకుఁ దా సహజ గానకళాకౌశలమును జూపి యచ్చెరువు గలిగించుచుండును. ఆ రాజయోగి బాలిక హస్తరేఖా విలాసముల సాముద్రికము పరిశీలించి చంద్రహాసునితో రహస్యముగ "ఈసుగుణమణి మహారాజ్ఞిని మించి తన పావనకీర్తిచంద్రికను దిగంత విశాలముగను గాలాంత సుస్థిరముగను జేయును" అని చెప్పుచుండును. ఒక్కొక సంజవేళ పద్మినీ చంద్రహాసు లొక చిన్నినావపై నెక్కి యమునా తరంగములతోఁ గూడఁ గ్రిందుమీఁదులు కాఁగఁ యాడుచుఁ జాలదూరము వెన్నెల వచ్చువఱకుఁ బోవుచుందురు. ఒకనాఁటి శ్వేత వెన్నెలలో యమునయందు నావపైఁ బద్మిని సోదరునియంకభాగమున దన శిరమిడి పండుకొని గగనతలమును రెప్పవాల్చక చూచుచు "నే నీవిశ్వము నెంతక్రొత్తగ వింతగఁ జూచుచుంటినో, యీ విశ్వమును నన్నంతవింతగఁ గ్రొత్తగఁ జూచుచున్నటు" లున్నది. లేనిచో నేమి యీనిశ్శబ్దము! నీలకాంతి యెంతసుందరము ఆహ్లాదకరము! అన్నా! నీకీ నక్షత్రములఁగురించి యోగి యేమిచెప్పెను. అవి కాంతిపుంజములు స్వర్గమందలి గవాక్షములా? ఈలోకమునెల్ల దయామయుఁడై సదా కనిపెట్టి చూచుచుండు పరమేశ్వరుని నేత్రములా? లేక మహాత్ములగు ఋషులును, పుణ్యపురుషులును నక్షత్రములం దుందురందురు. మన మీనావయందుండి విహారము సలుపుచున్నటులనే వారును యీ నక్షత్రములం దుండి యానీలసముద్రమున విహారము సలుపుచుందురా? యని యడిగెను. చంద్రహాసుఁడు తనచెల్లె లడుగుచుండగా నాపె మోము నూరక తనివితీరక తిలకించుచు సమంధానందకందళిత

హృదయారవిందుఁడై సోదరవాత్సల్యాతిశయము ప్రకటముగాఁ బద్మిని శిరము మూర్కొనుచుఁ బట్టుకొని "నాకు గురువు చెప్పినదానికంటె నీవు చెప్పినవే సత్యములు పరమప్రమాణములు" అని హృదయమున కనుభవపూర్వకముగఁ దట్టుచున్నది. ఆయోగి చెప్పినదికూడ వినుము. చాలవిచిత్రముగ నుండును. అమినుకుమినుకు మనుచున్న వన్నియు మన భూమికంటె యెన్నివందలవేల రెట్లో పెద్దవఁట - వాని కాంతికిరణము భూమిపైఁ బ్రసరించుటకి ననేకసంవత్సరములు పట్టునట - అందు కొన్నిటి కాంతి యింకను నేటివఱకు మనభూమిని జేరనే లేదఁట. అందు కొన్ని సూర్యునికంటెఁ బెద్దవియుఁ దేజోవంతములు నై యుండునట. సూర్యుని చుట్టు భూమియు గ్రహములు తిరుగుచున్నటులనే యా సూర్యుఁడు నీభూమియొక్కయు గ్రహములయొక్కయు జుట్టును తిరుగుచుండునఁట.

పద్మి:—అయినచో నీయాకాశ మెంత విశాలమైనదో! - మొన్నటిగారడీవాఁడు బంతుల నెగురవేసినటులనే యీ మనభూమిని దక్షిణయాగోళములు నన్నిఁటి నొక్కమాఱుగ నాకాశమున నెగుర వేసి త్రిప్పి త్రిప్పి యాడించుచుండునా - ఆ దేవుఁడు అయినచో నీ యాఁటజూచి యానందించువారెవరి? వారెచ్చటఁ గూర్చుండిరో! చూతుము - నా వేలునకుఁ జిన్నగనున్న నక్షత్ర మెంత మహత్త్వముగ నున్నదో!

చంద్ర:—నీవు మహాపతివ్రతాశిరోమణియు కల్యాణప్రదాయినియు నగు నరుంధతీదేవిని జూపుచున్నావు. ఆమెకుఁ గేలుమోడ్చి నమస్కరింపుము.

పద్మిని తటాలున లేచి నావయందు నిలిచి, యరుంధతీదేవికి నమస్కరించెను. శరీతమునకు జవ్వనమువలెనే యామె సౌందర్యమున కాబాలచంద్రిక యినుమడించిన శోభావిలాసములను గలిగించెను.

పద్మి:—అన్నా! పెండ్లి యనఁగా నేమిచేతురు!

చంద్ర :—ఒండొరులఁ బ్రేమించుకొనుచున్న స్త్రీపురుషుల జీవితప్రవాహములఁ గలిపి యేకము చేయుదురు. నాఁటినుండి యిరువురు నొక్కహృదయము, యొక్కమనస్సు, నొక్కప్రాణము, రెండు దేహములను గలిగి యీలోకమునఁ గూడ సుఖించెదరు. ఆగ్రహము లెవరెవరికూడిక నిర్ణయించునో వారువారిని బ్రేమింతురఁట.

పద్మ :—ప్రేమించు టనఁగా నేమి? నీ వెవరిని బ్రేమించుచుంటివి?

చంద్ర :—నాకు బాగుగఁ దెలియదు.

పద్మ :—నాన్న నడుగుదుమా?

చంద్ర :—తప్పు! తప్పు! నీవడుగకూడదు. చాల రాత్రి యయినది. మనమింటికిఁ బోదము. నాన్న మనకొఱకు వెదకించుచుండును. ముసలి సేవకుఁడు—

పద్మ :—పాప మాముసలి తాత నేనొకక్షణము కనఁబడనిచోఁ గన్నుల నీరుపెట్టుకొనును. నోట నాలుక లేదు. మాట రాదు. ఏమియుఁ జెప్పలేఁడు. కాని నన్ను జాలికరమగు కన్నులతో నెన్నియో యడుగుచుండును. ఏమియో చెప్పుచుండును—

చంద్ర :—యవనరాక్షసు లెంత చేసిరి.

పద్మ :—మనము చెఱలో నున్నప్పుడు మనయెదుటి కొట్టులోనే యొకసుకుమారుఁడగు బాలుఁడుండెడివాఁడు. నీకు జ్ఞప్తి లేదా! వాఁడె నాఁడా నల్లత్రాచును జంపి నన్నుఁ గాపాడినవాఁడు ప్రభాకరుఁడని కాదా వానిపేరు.

చంద్ర :—వెఱ్ఱితల్లి! వాఁడే కాఁడటమ్మ నేఁడు మనకుఁ జక్రవర్తియై మనల నింకను గాపాడ గంకణము కట్టుకొనెను. ఆప్రభాకరుఁడె యీప్రభాకరుఁడు!

అని సోదరీసోదరులు కష్టసుఖములఁ జెప్పికొనుచు ముచ్చట లాడుకొనుచు నింటికి నించుక ప్రొద్దుపోయి చేరిరి.

ఈవిధముగ నాకోటలోనివారు పైదేశముతో విశేషసంబంధము లేకుండగనె సుఖముగఁ గాలక్షేపము చేయుచుండిరి. కాని బొమ్మచెముడు తోడను, నితరములగునడవిచెట్లతోడను, లతలతోడను గప్పఁబడిన బురుజులతో నాదుర్గ మచ్చటనో మూఁడుమూల యమునవంటి వనమధ్యమం దున్నను నప్పుడప్పుడెవరో యొకరచ్చటకు వచ్చి దేశ పరిస్థితుల నాదుర్గములోనివారి చెవిని వేయుచునే యుందురు. ప్రభాకర సార్వభౌముఁడు తనసామ్రాజ్యమందలి మహావీరులనెల్ల నొక్కచోఁ జేర్చి సంఘముగ నేర్పఱచి దానికి భరతమాత కమూల్యాలంకార మగు "వీరహార" మని పేరుపెట్టెననియు, ఆహారమందలి వీరమణుల యొక్క చారిత్రము లిట్టివనియు, శత్రువులగు యవనుల నెదుర్కొను టకు దేశీయులయందలి బలపరాక్రమముల నభివృద్ధిపరచు నుద్దేశ్య ముతోఁ గురుక్షేత్రమున శస్త్రవిద్యాప్రదర్శనమును నిర్ణయించి యందు మెప్పువడసినవానికి మహారాణి మెడ నలంకరించుచున్న మణి హారమునె బహుమానముగ నిచ్చుటకుఁ బ్రకటించెననియు మొదలగు విషయము లాప్రతాపసింహుని కప్రయత్నముగనె తెలియవచ్చు చుండెను. ఆచిన్నకోటలో నన్నివృత్తాంతములకంటెను మణిహార బహుమానవృత్తాంత మెక్కువచర్చలకుఁ గారణమయ్యె. తుదకు ప్రభాకరుఁడు చేసిననిర్ణయము—దేశాభ్యుదయముకొరకు భార్యమెడ నుండి దివ్యమగు మణిహారమును దీసి యిచ్చుట—ప్రభాకరునివంటి మహాపురుషునకే దగియున్నదనిరి. బిడ్డలకుఁ దల్లినగలను బెట్టుటయం దాక్షేపణ యేమియు నుండఁజాలదని నిశ్చయించిరి.

నేఁడుదయముననే లేచి పద్మిని యించుక ఖిన్నవదనయై కను పట్టెను. సదాకళకళలాడుచుండు ముఖపద్మమానాఁడు వేఱువిధముగా నుండుటఁ జూచినతోడనే తండ్రియు సోదరుఁడును బద్మినిఁ జేరఁజేరి "అమ్మా! నేఁడు నీవిలాగున నుంటివేమి! చిట్టితల్లీ! నీకేమైన శరీరమునందు బాధగనున్నదా? చెప్పుము. అమ్మా! ఏల నేత్రములనుండి

విచారముం దాల్గి చూచుచున్నది?" అని యడుగ పద్మినియు నొక్కింత సిగ్గునఁ దలవంచుకొని యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

"తండ్రీ! యేమియును లేదు. నా శరీర మారోగ్యవంతముగనే యున్నది—నాకు నిన్నరాత్రి యొక కల వచ్చినది. అది మిక్కిలి విచిత్రముగ నున్నది. అయిన నేలనో కాని నామనమున నది మంచికల కాదేమోయని తోఁచుచున్నది; సంకోచము కలిగించుచున్నది."

చంద్ర:—ఏమి నా ముద్దుతల్లీ! కలగనుటయు—అది కీడగుటయు సంభవమేనా!

ప్రతా:—ఏమికల?

పద్మి:—చూముని పై నే నొంటరిగఁ బండుకొని యుంటిని—నాముఖమున కెదురుగఁ బూర్ణచంద్రబింబము వెలుగుచుండెను. కాని పదిదిక్కులఁ జీకటి దట్టముగ నిండియుండెను. నాసోదరుఁడు కురురంగమును గెల్చి మువ్వన్నెడసెనఁట—దట్టమగు నా చీఁకటిలో నా కోలాహలము బాగుగ వినిపించుచుండెను. ఇంతలో నెవ్వరో వచ్చి శమంతకమువంటి మణినిఁ దెచ్చి నాచేతఁ బెట్టిరి. నాచిన్నచేత నది యిమడక యమునలోఁ బడిపోయెను. పైనుండి చూచుచున్న చంద్రబింబము—అది చంద్రబింబము కాదు.—చంద్రవదన నన్నుఁ జూచి నవ్వి మంచిపని జరిగినది. నీవు నిజముగ నంతకంటె నెక్కువ పెట్టిపుట్టితివా! అంతర మెఱిఁగి మసలుకొమ్మని హేళన చేసెను. ఆమె నవ్వగనే చీఁకటి పాసి మాయ మాయెను. బాగుగ జుట్టును వెలుఁగు వచ్చినది. వెంటనే నాకు మెలఁకువ కలిగినది."

ప్రతాపసింహుఁడు స్వప్నవృత్తాంత మంతయు శ్రద్ధగా నామూలాగ్రముగా విని వాత్సల్యంబునఁ దనయ శిరము మూర్కొని నిమురుచు మందహాసముతో నిట్లనియెను.

"కల్యాణప్రద మగు కలఁ గంటివి! నదీదర్శనము—మణిదర్శనము—పూర్ణచంద్రదర్శనము శుభప్రదములు. విచారమనవసరము."

చంద్రహాసుఁడు తండ్రివాక్యము ముగియకపూర్వమే.

"ఓకవచధారి మీకా మేమైన జ్ఞాపకమున్నదా! నీవు వివాహ వేళ పోల్చుకొనఁగలవా?" అని పరిహాసమాడఁ బద్మిని సిగ్గుచే నచ్చోటుఁబాసి పోనుంకింప నామె చేయి పట్టుకొని వెండియు నిట్లనియె.

"నేను నీవు కురుక్షేత్రమునకుఁ బోయి గెల్చితిమేని యీచిన్న చేత మానికము పెట్టి జారనిత్తునా?"

ప్రతా:—ఎన్ని మరతులు!

పద్మిని నడుమ కూర్చుండఁబెట్టుకొని సోదరుఁడును దండ్రియుఁగూడ నీరీతి మృదువుగఁ బరిహాసము లాడుచు మందహాసము చేయుచుండిరి. కన్నతండ్రియుఁ దోడఁబుట్టినసోదరుఁడును గూడ నొక్కొక సమయమున బిడ్డను సోదరిఁ బరిహాసముచేసి యానందింతురుకదా! పద్మిని పెండ్లికూతురువలెఁ దలవంచుకొని కూరుచుండెను.

అంతలో మూఁగసేవకుఁడు దారిఁజూపఁ గవచధారియగు విజయసింహుఁడు ప్రవేశించెను. మూఁగవాఁడు వెడలిపోయెను. నూతనపురుషునిఁ జూచినంతనే ప్రతాపుఁడును చంద్రహాసుఁడును తమ మందహాసముల డిందుపఱచి వచ్చినయతిథి కెదురేఁగి స్వాగత మొసఁగి యుచితాసనముఁ జూపిరి. విజయసింహుఁడును దనకవచమును విప్పికొని నిర్దిష్టాసన మలంకరించి సేదఁదీర్చుకొనుచుండెను. ప్రతాపుడతిథికి నర్ఘ్యపాద్యాదుల నొసంగినపిదప యందఱును తిరిగి కూర్చుండిరి. యథోచితంబుగ స్వగ్రామనామ కుశలప్రశ్నలఁ బృచ్ఛితుఁడై విజయసింహుఁడు తనకథ వారల కెఱింగించెను.

"నాయునికి హస్తినాపురము. ప్రభాకరసార్వభౌముని వీరహార మందుఁ జేరి యుంటిని. నేను కురుక్షేత్రమున జరుగు శస్త్రవిద్యాప్రదర్శనముఁ జూడఁ గుతూహలుండనై యరుగుచుంటిని. కొన్ని కారణములచే బ్రచ్ఛన్నుఁడనై పోవలసియున్నది. కావున నా నామము నెఱింగింపఁజాల నందులకు మన్నింప వేడుచున్నాను."

ప్రతా:—నేను మనసార్వభౌముని కొలువునకు వచ్చి ప్రత్యక్షముగా దర్బారు వైభవము చూడఁజాలక పోయినను నచ్చటి విశేషము లెల్లఁ దమవంటి మహాపురుషులవల్ల నప్పుడప్పుడు తెలుసుకొనుచునే యుంటిని. భరతమాత వీరశృంగమందలి నాయకమణి నేఁడు మా మందిర మలంకరించుటచే ధన్యుల మైతిమి— కమలాకాంతుని కూడ సార్వభౌముఁడు చేర్చుకొనెనఁట. ఆహా! యేమి నా యాశ్చర్యము!

విజయ:—ఎట్టిద్రోహి పాతకి యైనను సులభముగ పశ్చాత్తాప హృదయుఁడగుచోఁ బరిశుద్ధుఁడే యని సార్వభౌముని సిద్ధాంతము. ప్రభాకరుఁ డెంత తేజశ్శాలియో యంత కరుణాసముద్రుఁడు.

చంద్ర:—వీరాగ్రణీ! విజయసింహుఁ డీనాఁటు వచ్చుట లేదఁట. నిజమేనా? ఏమి కారణము?

విజయ:—"బాణవేధితుఁడై యింట నుండఁదలఁచెను.

పద్మి:—విజయమూర్తి! దేశాభ్యుదయమునకై నేఁడు వీర రస ముప్పొంగింపఁ దలంచి తన మెడనున్న మణిహారమును దీసి దేశ మందలి మహావీరుని సంభావింప నమకట్టినతల్లి—సాధ్వీమణి—మహా రాణి—రంజనీదేవి, పాపము! నేఁడు జబ్బుగనున్నదని వింటిని. కురు రంగమునకు వచ్చుట లేదా?

బంగరుగంటవలెఁ బలుకుచున్న యా వాక్యములు వినినతోడనే, తండ్రి చాటుననుండి సోదరుని సరసకువచ్చి నిలచిన పద్మినిని బంగరు బొమ్మను, ముద్దులగుమ్మను విజయసింహుఁ డొక్కమాఱు కన్నెత్తి చూచెను. దేవాలయమున సన్నపూర్ణాపార్వతిని గాని దర్శించినప్పు డెంతటి పాపియగు జారునకైనను హృదయమునం దెట్టి ప్రశాంతనిర్మలానందము కలుగునో యట్టి యానందమె విజయసింహుఁ డాపద్మిని పావన సౌందర్యమును జూచినప్పుడు వాని హృదయమునఁ గలిగి మనసునకుఁ గొంత యుపశమనమును గలిగించెను. ఒక్కక్షణకాలము కండ్లు వానికన్నులా సువర్ణదివ్యసుందర విగ్రహమును సమగ్రముగ

దర్శింపఁజాలక యాతఁడు పాదపద్మములపై గ్రాలి యటునుండి ప్రక్కక దొరలి తావచ్చిన గారముపై నే చూచుచుండెను. ప్రస్నాక్షియు విజయ సింహుని ముఖమును జూచుచు నాఫిసఁబడుచుగు హృదయాక్షుల మధ్య మార్గంబునను బహూకరించి తన జనకసోదరులసంక యాదృచ్ఛి ను ల్చెను. వదిస్త్రవిన్యాసయానమున "ఆ కష్టజీవికి నే నేమిచేసి సాయపడ జాలను నాసుముఖమున ముద్రితమైన కానరాన్నాడి కష్టము తీసివేయఁ జాలనో—పురుషుని కట్టి సాయము చేయఁజాలనిచో లోకమున శ్రీ యుండి యేమిప్రయోజనము ?" అని తలపోయసాగెను. విజయ సింహుఁ డీనూతన భావానుభవంబున నిమగ్నుఁడై పద్మిని యడిగిన ప్రశ్నకు సమాధానముఁ జెప్పుటయే మఱచిపోయెను. ప్రతాపసింహు డీ భావపరివర్తనముల నెంతవఱకుఁ గనిపెట్టెనో తెలియదు. ఊరక చూచుచుండెను.

చంద్ర :— "మహారాజ్ఞియగు రంజనీదేవి యస్వస్థతో యున్నదా ?" యని తనచెల్లెలు వేసిన ప్రశ్ననే సంక్షిప్తముగాఁ దిరిగి యడిగెను.

విజయ :—ఇంచుక జబ్బుగనే యున్నది; కాని త్వరలో నెమ్మది కలుగఁ గలదు.

అని విజయసింహుఁడు తలవంచుకొని సమాధానము చెప్పెను. వాని హృదయమునకుఁ జాలకష్టము తాపము కలుగుచుండెను. కావునఁ బ్రసంగమును మఱియొక మార్గమునకుఁ ద్రిప్పింప నెంచెను.

విజయ :—ప్రియసోదరా ! నీ వింకను సార్వభౌముని దర్శనము చేయ లేదేమి ? నీవుకూడ నాతోడఁ గురుక్షేత్రమునకు వచ్చెదవని తలఁచెదను.

ప్రభా :—తప్పక వచ్చును !

చంద్ర :— నాచెల్లెలు కలగనెను. దానిని నిజముచేతును ! ఏమో ! ఎవరు చెప్పఁగలరు. మీ రట్లనెద రేమి !

ప్రతా:—నీవందు నెగ్గుట యెట్లున్నదో, మన వద్దనిన్న మా మణిహారము నంతరెప్పించరే యుండును. దేవతలచే నీయఁబడినదియు, మహారాణిచే ధరింపఁబడుచున్నదియు నగు మణిహార మీపేటి వద్దనుంచి ధరించుట కెంతయుచితమో యిట్టి మహావీరాధివీరులు నిచ్చిన ధనమున నీవు జయము నందు మెప్పావడసి మణిహారము తెచ్చుటయు నంత సంభవమో—సందేహము లేదు.

విజయ:—కాదు. కాదు. ప్రతాపసింహప్రభు వల్లన జల్లునా- ప్రతాపసింహకిశోరంబునకుఁ గొన్ని కార్యంబు లసాధ్యంబులు గలవా? "సుందరాభరణంబు సుందరాంగులకే తగు" నన్న సూక్తి యిసుమంతయు విరుద్ధము లేకుండ నీలోకమున దగునగలలో కెల్ల నందమగు నగను బెట్టుకొనవచ్చు ననియే నాయభిప్రాయము. దివ్యసుందర రత్నహారము దివ్యసుందరవిగ్రహము ధరించుటచే ధరించినవారి సౌందర్యము కంటె ధరింపఁబడినదాని సౌందర్యమె మిక్కిలి యతిశయింపఁగలదు.

విజయసింహుఁ డీరీతిని బల్కుచుండగఁ బద్మినిమోము పద్మకషాయిత మగుచుండెను. సిగ్గుపెంపునఁ దాను దనలోనికి ముణుచుకొని పోవుచుండెను. నడుమనడుమ యొక్కమాఱు యెట్టులో చక్కని నల్లని కనురెప్పలవారలనుండి సన్నసన్నముగా విజయసింహుని యౌన్నత్యగాంభీర్యప్రకటనంబగు విశాలఫాలమును, పౌరుషస్థాన మగు నాసికయును గ్రీవ కిరవగు కన్నుగవను పరాక్రమచిహ్నంబులగు దీర్ఘబాహుద్వయంబును, సరససౌందర్యశోభితం బగు మందహాసాంచిత సుందరప్రవర్తనంబును సాహసించి చూచుచుండెను.

ప్రతా:—వాత్సల్యాతిశయంబున పట్టరావచ్చును.

చంద్ర:—అయ్యా నేను మీతోఁ గురురంగమున కరుదెంచెద—

విజయ:—మనము మిక్కిలి సంతోషముతోఁ గలసి మెలసి మాటలాడుకొనుచుఁ బోయిన దూరము కనఁబడదు. నే నొంటరిగ

బయలు వెడలి వచ్చునప్పుడు మనసుకలసినసోదరుఁడు పక్క నడచు యుండలి యానంద మెంతయుండునో యనుభావమందు బాగుగ భవ మైనది; కాని నా ద్వారచిన్నకోరిక కలదు.

పద్మిని తల పైకెత్తిచూచెను.

చం:—మాశక్తికి మించినది కానిచోఁ గోరిక తీర్చుటకు మా కానంద మిద్ది!

విజయ:—తేవు నేనజ్ఞాతుండనై యుండవలయు; కావున డాలును మీయొద్ద గుప్తముగ నుంచి మీయొద్దనున్న వేఱుడా నెద్దానినైన నిచ్చిన నాకోరిక నెఱవేఱఁగలదు.

ప్ర:—నీవును వెళ్ళెద ననుచుంటివి!—మఱి—నీతమ్ము డాలున్నది. ఎక్కడ నుండునో!

తటాలునఁ పద్మిని లోనికి పరుగెత్తెను.

విజయ:—నాడాలుపైఁ జిత్రింపఁబడి యున్న యాసింహ నన్ను బయటపఱచును. ఈనాటులు గంట్లును రణరంగమున నావరమ నిలిచి పోరు నల్పు ప్రతియోధుఁడు నాసవాలు పట్టగలఁడు.

డాలు కేలఁ బూని పద్మిని తిరిగి ప్రవేశించెను.

విజయ:—నా జీవితచరిత్రమందలి యుద్ధభాగము పూర్ణము నీ డాలుపై రచియింపఁబడెను.

పద్మి:—వీరవర్యా! ఇదిగో దీనిని పుచ్చుకొనుము ఇది నా చిన్న యన్నది. పాపము వాఁడు దీనిని చేపట్టనే లేదు యవ రాతులు పుణ్యము గట్టుకొనిరి. నేను దీనిని వాగదియందుఁ బెట్టుకొ సోదరునికి మాఱుగఁ జూచుకొనుచుంటిని.

విజయ:—నీసోదరుని నావెంటఁదీసికొనిపోవుచుంటిని. అందు బదులుగ నిదిగో నాప్రాణమును నీచేతి కిచ్చుచుంటిని. ఆదరముతో గాపాడుభారము నీయది.

పద్మిని చేతిలోనిడాలు నందుకొని తన డా బాహు కందిచ్చెను.

పద్మి:—నా ప్రాణములకంటె నెక్కుడుగఁ జూచుకొందును. తరువాతఁ బ్రతాపసింహుఁ డతిథికి విందులు గుడిపెను. కుమారుఁ డగు చంద్రహాసుఁడు గూడఁ గురుతరంగముగనగఁ బయనము కాఁబోవు చుండెను. కావున నన్నియూ పిండివంటలతో శాకములతో ఫలములతో విందు లారగించిరి. విజయసింహునకును జంద్రహాసునకుఁ జాలచనవు స్నేహము కుదిరి బల మగుచుండెను. ఒకరినొకరించుక మృదువుగఁ బరిహాసము చేసికొనుచుండిరి. ప్రతాపసింహుఁ డతిథి క్షేమకావల యుతో గనిపెట్టియుండుచుండెను. అప్పుడప్పుడు కొన్ని పానకములను ఫలములను బద్మినియే విజయునకు స్వయముగ వడ్డించుచుండెను. భోజనము లైనవి కాని పద్మిని కామధ్యాహ్న మెదియూ నోటికిరుచిగఁ దోఁచలేదు. హృదయము మూరక గొట్టుకొనసాగెను. ప్రతాపుఁడు చంద్రహాసుని పయనమునకై యుత్తమాశ్వము నొకదానిని సిద్ధము చేయించెను. విజయసింహుని గుఱ్ఱముకూడ సేవదీరి తిరిగి ప్రయాణము నకు సిద్ధముగ నుండెను. విజయచంద్రహాసులు ప్రతాపునికడ సెలవు గైకొనుచుండిరి. పద్మిని తనగదిలోనికరిగి తలుపు జేరవైచుకొని విజయునిపాలునకు మ్రొక్కుచుండెను. ప్రతాపసింహుఁడు తనకు నమస్కరించినవారికి "విజయోఽస్తు, శుభమస్తు" అని దీవించెను. తోడనే చంద్రహాసుఁడు పద్మినిని బిలుచుచు నామెగదిలోనికి వెళ్ళెను. విజయుఁడు వానివెనుక జని పద్మిని శయనాగారమున కివ్వల నిలిచెను. చంద్రహాసుఁడు వెనుకకుఁ దిరిగి రమ్ము మిత్రమా! రమ్ము. వందియు మేల యని పిలిచెను. విజయుఁడు లోని కరుగునప్పటికి చంద్రహాసుఁడు చెల్లెలికడ సెలవు దీసికొనుట యైనది. పద్మిని తనచేత నొక వజ్రపత కము పెట్టుకొని నిలిచి యుండెను.

పద్మి:—నాకు నొక చిన్నకోరిక గలదు. అనుగు మనెదవా?

పద్మిని హస్తమించుక కంపించుటచే నామె చేతనున్న వజ్రహారము యొక్క మెరుకల కూఁగుచుండెను.

విజయ :—అటులగుము.

పద్మ :—వీరాగ్రణీ! నీవీ హారమును ధరింపుము.

విజయ :—నేటివఱకెన్నఁడును వనితాదత్తమగు హారమెద్దియు నే ధరింపలేదు.

పద్మ :—అయినచో నవ్వాని ధరింపుము. నేను మిక్కిలి కోరుచున్నాను. నీయభీష్టము నెఱవేఱును. నిన్నెవ్వరును గుర్తింప జాలరు.

పద్మిని హృదయము కొంతయావేశముతోఁ గొట్టుకొనుచుండెనో విజయసింహుని మానసమునందలి యోజన లంతవేగము జరిగిపోవుచుండెను.—"ఈ బాలికహారము నంగీకరించిన బ్రమాద ముండదు." అని యనుకొని విజయసింహుఁడు మాఱుమాట్లాడక తల వంచుకొని చేయిఁ జాపెను. పద్మిని మొగము నెత్తి కాలిబొటనవ్రేళ్ళపై లేచి బాహులతల సాఁచి వ్రేళ్ళతోఁ బట్టుకొన్న కంఠహార మామహావీరుని కంఠమున వైచెను. విజయసింహుఁడు నిశ్చేష్టుఁడై పోయెను. అతని కడుపొక యపశకునమువలె హృదయమునఁ జురుక్కున నాటెను. కాని మోమున నట్టిభావ మేమియుఁ గానబడనీయక మందహాసము దెచ్చుకొని,

విజయ :—సెలవా!

పద్మ :—విజయుఁడవై తిరిగి రమ్ము.

పద్మిని హృదయమున కొక్కమాఱెక్కడలేని శాంతియుఁ జేకూరినది. ఆమె మేడమెట్లు సగము దిగువఱ కప్పుడే విజయచంద్రహాసు లశ్వములపై నెక్కిరి. కళ్ళెములు వదలుచుండిరి. కావున వేగముగ మేడపై కెక్కి గవాక్షము తెఱచి చూచునప్పటికి విజయచంద్రహాసులు రెప్పవాల్చక చూచుచు నిలువఁబడెను. వాయుప్రసారమునఁ గేశము లామెముఖచంద్రముపైఁ బడి నిశ్చలదృష్టి కడ్డువచ్చుచున్నవి. అయినను నామె కుంతలముల సవరించుకొనుట లేదు. అటులనే బంగారు బొమ్మవలె నిలిచియుండెను.

౧౪

విజయసింహుఁడు చంద్రహాసుని వెంటఁబెట్టుకొని కురుగంగమునకు బయలుదేఱెను. బయలుదేఱినది మొదలు చంద్రహాసుఁడు ప్రభాకరుని గూర్చియు, వీరహారమును గూర్చియు, చక్రవర్తి శౌర్యపరాక్రమాతిశయంబులఁ బ్రకటించిన యుద్ధరంగముల గూర్చియుఁ బ్రశ్నలతో విజయసింహుని విసిగించివేయుచుండెను. విజయసింహుఁడు విసుగు చెందక చంద్రహాసుని శౌర్యచరిత్రములనెల్ల నామూలాగ్రముగఁ బూసగ్రుచ్చినట్లుఁ జెప్పుచుండెను. విజయుని వర్ణనల నాలకించుచుఁ జంద్రహాసుఁ డత్యంతసంతోషము నొందుచుండెను. వాని హృదయమందలి సహజవీరరసహావభావములు పైకెత్తుచుండెను.

చంద్ర:—సోదరా! మిత్రపర్వముగ నావిజయచంద్రప్రభాకరుల దర్శనభాగ్య మెప్పుడుగల్గునో! ఇంకను మనగమ్యస్థాన మెంతదూర మున్నది? కన్నులున్నందుకు ఫల మాసూర్యచంద్రుల నిరువురఁ గాంచుట యేగదా! అయ్యో! మఱచితిని. విజయుఁడు నాగరమున నే కలిసియుండెను— ఆవీరావతారుని, తేజశ్శాలిని, విజయమూర్తిని, వీరహారమునందలి నాయకమణిని, సకలసద్గుణయశోరాశిని నేను గన్నులార నేఁడు గాంచఁజాలనుగదా!

విజయ:—(స్వగతము)—విజయచంద్రప్రభాకరులా!—నా యనుంగురంజనియు నన్నటులనే పిలిచినది. (చిరునగవుతో) యిరువురు పొరబడిరా!

(ప్రకాశముగా)- చంద్రహాస- వాని నందఱును విజయసింహుఁ డందురు. ఒక్క మహారాజమాత్రమే విజయచంద్ర! యని సంబోధించును.

చంద్ర:—వీరాగ్రణీ! అట్లయినచో వానియందు నవరసములు మూర్తీభవించి యుండవలయు- శత్రుజీవికడఁ గానవచ్చు మోటుతనము లేక శాంతసమయముల మిక్కిలి యుచితమై యొప్పు సౌమ్యత

నరసత, చతురత, మొదలగు గుణంబులును గలవా? విజయా! నీవు కదనరంగమున ధైర్యసాహస పరాక్రమంబులఁ జూపి సింహమును మించితివి. చల్లని శాంతిసమయమున నాహ్లాదకరుఁడవై హృదయరంజకుఁడవై చంద్రునికూడ మించుచుంటివా? సోదరా! నీ వాతని చారిత్రము చెప్పుచుండఁగ నేను వినకొలఁది యాతనియెడ నాకు గాఢమగు స్నేహమును గౌరవభావమునుగూడఁ గలుగుచున్నది! ఆహా! ఆ విజయసింహుని దర్శనము నాకెపుడు కలుగనా?

విజయ:—సోదరా! నీహృదయము మతినిర్మలము—నీప్రవర్తనము నిష్కళంకము. ఆవిజయసింహుఁడు నీవంటివానిచేఁగూడ నంత పొగడఁబడఁదగినవాఁడు కాఁడు. అతఁడును మానవమాత్రుఁడే. భూలోకమున సంచరించుచున్న దివ్యమూర్తి ప్రభాకరుఁడు పవిత్రత - పరిపూర్ణత యాతనియందే జూడనగు. ఈలోకమునందుఁ జూడఁదగిన మహాదర్శంబులలో మహాదర్శంబు నినేత్రసాఫల్యము చేయఁబోవుచునే యుండెను. అట్టి తేజోపుంజమునకుఁ బార్శ్వవర్తియగుటచేఁ దత్కిరణలేశమొకటి తనయందునఁబడ నించుక వెలుగుచున్న విజయునిగూర్చి యింతగఁ దలపోయనేల?

చంద్ర:—మహాపురుషులు తాము శ్లాఘించుకొనుటకు గాని శ్లాఘింపఁబడుటకు గాని యెంతమాత్రము సహింపరు.

అని చెప్పుచుఁ దనమిత్రునిమొగము రెప్పవేయక పరిశీలించుచుండెను. విజయసింహునిగుట్టు చాలవఱకు బయటఁ బడఁజొచ్చెను. కావునఁ దోడనే,

విజయ:—మిత్రమా! అదిగో నొకయోగిపుంగవుని యాశ్రమము కానవచ్చుచున్నది. మన మీపూట కాప్రాంతమున శ్రమదీర్చుకొని తిరిగి బయలుదేఱుదము. నీవును జాల దప్పినటులఁ గనఁబడుచుంటివి. ముఖమంతయు గంది యెఱ్ఱబాఱినది. కణతల ముత్యములవలెఁ జెమటబిందువు లేర్పడుచున్నవి. మనము చాలదూరము వచ్చితిమి.

ఆశ్రమములుఁగూడ విశ్రాంతి గోరుచున్నవి. లేనిచో నీవు రంగభూమిని నిగ నుపచరింపఁజాలవు.

చంద్ర:—అగు నటులనే యొనరించెదము (అని నలువంకలఁ బరికించి చూచి) ఏమిది—ఇంత ప్రశాంతము! సాత్త్వికభావ సంభరితము! పవిత్ర తేజోపుంజవిరాజితమునై మిద్దుకును యాశ్రమమునలెఁ గానఁగట్టుచున్నది. వారు తమ యాశ్రమమును విడచుటకు మూర్ఖులా! వటవృక్షరాజపరివృతమై సమీపమునకు వచ్చినఁగాని యిచ్చట యాశ్రమ మున్నటుల గానరాదయ్యె—మిత్రమా! ఎంత చక్కగనున్నదో యిక్కడ!

విజయ:—నిజము—సంసారతాపసంతప్తులగు నరులకీ యాశ్రమ ప్రాంతముపఁ దాపనివారణ మొనర్చి శీతలచ్ఛాయ నొసంగి సేదఁ దీర్చుచున్నవి. వటరాజములు సమాధియందుండి తనతపోమహిమం బున నా వృక్షంబులనె యతిథిసత్కారవిధియందు వినియోగించెఁ గాఁబోలు నా మునిపుంగవుండు!

చంద్ర:—కాదు—వారు సమాధియందు లేరు—వారు నివ్వరి ధాన్యమును పచనముచేసి యా యన్నకబళము చేతఁబట్టుకొని భూతబలి బెట్టి నీవలకు వచ్చుచుండిరి. విజయుఁడు చంద్రహాసుఁడు లిరువురును తటాలున గుఱ్ఱములనుండి దిగి తమతమ వంశనామగోత్రముల నెఱిగించుకొనుచు మునిశ్రేష్ఠునకు సాష్టాంగప్రణామంబు లొనర్చి మునిపుంగవుం డిరువురను "మనోరథసిద్ధిఁ బడయుఁ" డని యాశీర్వదించి వారలను దనపర్ణకుటీరములోనికి గొనిపోయి యాహ్వానించి స్నానము చేయుటకుఁ గొలను జూపించి తనకొఱకై వండుకొన్న యన్నమును కందమూలాదులను నతిథులకుఁ బెట్టి సావకాశంబున తిరిగి కొన్ని ఫలములను దెచ్చి వానిపైఁ బూతోదకంబులఁ బ్రోక్షించి యీశ్వరనివేదనఁ గావించి యందున సగ మతిథులముందు బెట్టి మిగిలినభాగము తాను భుజించెను. వీరితోఁగూడ వచ్చుచున్నవాఁడె విజయసింహుఁడని వినినతోడనే

చంద్రహాసునకు వర్ణింపనలవికాని యానందము కలిగెను. తొల్లి యుత్తరకుమారుఁడు బృహన్నలనర్జునునిగాఁ దెలిసికొనినప్పుడైన నేఁడు చంద్రహాసుఁడు పొందుచున్న యాశ్చర్యము, ఆనందము పొంది యుండఁడు. ఊరక తనివితీరనిచూపులతో విజయసింహుని గప్పివేయుచుండెను. మునుపటివలె చనువుగ మాటలాడుటకు జంకుచుండెను. స్నానము చేయునప్పుడుమాత్ర మొక్కమాఱు "విజయసింహా!" అని పిలిచెను. విజయసింహుడు తనవంకకు తిరిగి చూచునరికే మనటకు నేరక తలవంచుకొని మందహాసము చేసెను. "ఆచారముచొప్పున ఋషిపుంగవున కభివందన మొనర్చునప్పుడు వీఁడు నా నామ మెఱిఁగి ముగ్ధవలె సిగ్గువడెనే" యని తలపోయుచు విజయసింహుని యధరముపైఁ బలువరస యుంచుక గ్రహింపఁ జూచునట్లు నవ్వెను. "లోకముతో విశేషసంబంధములేని యొక్కమాఱుమూలకోటలో బెఱుగుటచే సమయస్ఫూర్తిచతురత లేక యట్లుండెనని" శ్లాఘించుచుండెను.

"ఇంతవఱకు స్నేహితుఁడైనను సోదరుఁడైనను పద్మినియే యై యుంటచేత నాప్రేమమయి సుకోమలాంగిస్వభావము పోలికయు వీనియందును బూర్తిగాఁ గానవచ్చుచుండె"నని యూహించుచుండెను. ఆప్రకారము విజయచంద్రహాసు లిరువురు నొండొరులతో మాటలాడక మౌనమును వహించియే యొండొరులగూర్చి విశేషముగఁ దెలిసికొనుచుండిరి.

భోజనములైనవి. పర్ణకుటీరముముంగిట దట్టముగ వ్యాపించిన యశ్వత్థవృక్ష మొకటికలదు. మువ్వురును వచ్చి దానినీడను దర్భాసనంబులఁ బఱచుకొని కూర్చుండిరి. బాగుగఁ బూచిన తీయమామిడి యొకటి కుడివైపున గానవచ్చుచుండెను దానిప్రక్కన నవమల్లికా పారిజాతములు నాటఁబడి యుండెను. ఇంచుకదూరమున నున్న కొలనిలోఁ బద్మము లన్నియు బాగుగ వికసించి చూడ మనోహరముగ

చుండెను. ఆవైపునుండి చల్లనిగాలి వచ్చి పుష్పపద్మములపై నించుక సేపాగి యానందించి మఱలివచ్చుచుండెను. సూర్యకిరణప్రకాశితమై వినీల గగనఖండము భగవానుని మహిమను ప్రకటించుచుండెను.

ముని :—విజయసింహా! దేశము సుభిక్షముగా నున్నదా? మీ నూతనసార్వభౌముడు ప్రజానురంజకుఁడై పరిపాలించుచుండెనా? మహారాణియు నారోగ్యలై క్షేమించుచున్నదా? యవనుల దాడివలన భయ మేమియు నిప్పుడు లేదుగదా!

విజయ :—మహాత్మా! మీయాశీర్వచనమే మమ్ములను సదా కాపాడుచుండును. ప్రభాకరసార్వభౌముఁ డహోరాత్రములు ప్రజల యభివృద్ధినిగూర్చిన చింతయే గాని యన్యచింతన లేక కాలము గడపి తండ్రివలె పాలించుచుండెను. నిజజనకులందఱును జన్మమునకు మాత్రమె కారణమగుచుండిరి. యవనుఁడు కాదు, యముఁడు వచ్చినను భారతీయసార్వభౌముని యాజ్ఞ వానిని సామ్రాజ్యమునకు వెలుపలనే నిల్పియుంచును. జాతియందడఁగి యున్నట్టి ప్రతాపమును బ్రేరేపుటకే కురుక్షేత్రమున వీరుల నందఱి రావించి శస్త్రవిద్యాప్రదర్శన మేర్పాటు గావించిరి. మహారాణియు నందు మెప్పువడసిన వానిని దనకంఠ మలంకరించుచున్న మణిహారముతో సంభావింప నిశ్చయించెను.

ముని :—(కనులమూసికొని ధ్యానించుచుఁ దనలో) విధి బలవత్తరమైనది. ఆహా! నిశ్చయముగ బలవత్తరమైనది. కానిచో నాఁడట్లేల జరగును?

చంద్ర :—గురువర్యా! నేఁడు నమస్కరించుట కమ్మగారు గానరారు.

ముని :—కుమారా! పరలోకమున కరిగెను. ఇప్పుడు నాయర్ధభాగమే యీ భూతలమున నున్నది. పూర్వాశ్రమమందలి యాశాంశములను విడిచి యాకుటీరముఁ జేరితిని.

తల్లినిబాసిన పిల్ల విధంబునఁ జంద్రహాసుఁడు హానార్తుని కంటదడి పెట్టుకొనుచుండెను. గురువుగారు ముందుండుటచే బారున నేడ్చుట కవరోధము కలుగుచుండెను. కాని యెంతయాపినను నాగక నయనములవెంట సంతతధారగా బాష్పజలము ప్రవహించుచున్నది. అట్లు నిశ్శబ్దముగ విచారించుచున్న శిష్యునిఁ జూచి ముని వాత్సల్యాతిశయంబున.

ముని :—నాయనా! ఏలవిచారించెదవు? ఊరడిల్లుము. వత్సా! వివాహ మొకజన్మలో జరుగునది గాదు. ఒక జన్మములో నంతరించునది గాదు. అన్యోన్య సంబంధము నిత్యము. విధ్యుక్తము. అవిలంఘనీయము—కుమారా! పరలోకమున కరిగిన వారలకు విచారించుట పేలతనము—మృత్యువనెడి రేవు దాటి నొకరి నిద్దఱిని జేర్చి రెండవవారిని జేర్చుకొనునే?

విజయసింహుఁడు చంద్రహాసుని కన్నీరు తుడిచి దుఃఖ మువశమింపఁ జేయుచుండెను. చల్లనిగాలి వీచి తోటచెట్ల యాకుల నొకమాఱు గలగలలాడించెను పూచిన తీయమామిడిపై నుండి కోకిల యొక్కమాఱు కంఠమెత్తి "కూ" యని పలుకరించెను. విజయసింహుని మనమున "ఆబంధము నిత్యమా? విధ్యుక్తమా? అవిలంఘనీయమా?" అని పలుమాఱు సందియము తట్టుచుండెను. "మునినే యడుగుదునా? అడుగుట సాహసము కాదా?" అని యొక్కమాఱు వితర్కించుకొనుచుండెను. ఎట్టకేలకు సాహసించి.

విజయ :—మహాత్మా! ఈయజ్ఞాని కొకచిన్న సంశయ మున్నది. అడుగ సాహసించినందులకు మన్నింప వేడుచున్నాఁడు.

ఋషి :—వత్సా! జ్ఞానము సూర్యకాంతివంటిది. ఒకనిసొత్తు కాదు. తప్పక యడుగవచ్చును. సందేహ మేల?

విజయ :—సంసారము సాగర మనియు, దుఃఖభాజన మనియు, మోక్షద్వార మనియు, బ్రహ్మచర్యాశ్రమమే పరమోత్కృష్టమనియు

జ్ఞానప్రద మనియు, బంధరహిత మనియుఁ, దపోయోగ్యమనియుఁ, దఱచుఁగఁ జెప్పుచుందురు. తాళినిఁగట్టుకొనుట యనఁగా మెడకు గుదిగట్టి కట్టుకొనుట యని లోకములో వాడుక!

ఋషి :—(గంభీరమందహాస వికసితవదనుఁడై)- నీ మనసులోని యాశయము తెలిసినది ఆ రేగుచెట్టునకుఁ బూచు మెచ్చి వచ్చియున్నావో! అందొక పండులోనున్న పురుగునకు కా పండే బ్రహ్మాండము. కాని నీవృష్టి కదియొక పండు-అట్టి పండ్లు కోట్లైనవచ్చు నీ మొదుట వ్రేలాడు చున్నవి. హ్రస్వదృష్టికి తన సంసారమే పెద్దసాగరముగ నుండును. సుఖదుఃఖము లనెడు యలలు పైనుండి దొర్లిపోవుచుండును. వాటి కొంతవఱకు క్రమము లేనట్టు తోఁచుచుండును. అల్లకల్లోలసాగర పరివృతుఁడైనటుల భావించుకొనుచుండును. అది సత్యమా! సమగ్ర దృష్టితోఁ జూచిన సాగర మనుకొనునది యొక జలకణమే యని తెలియును. అట్టి జలకణము లనంతములు కావచ్చును, అట్టి దృష్టితోఁ జూచుపురుషుఁడు సంసారములోనుండియు సంసారము స్వరూపము తెలియక భ్రాంతి చెందఁడు. భయపడఁడు. తనకుఁగలిగిన దివ్యదృష్టి నితరులకు ప్రసాదించి వారలచేఁ గూడ నీరీతిగా సంచరింపఁ జేయుచుండును. అంతియే గాని సంసారమును జూచి భయపడి పారిపోవ నుంకించినవారికిఁ దననీడ చూచి బెదరి పరుగిడుచున్న లేడివలె నెచ్చటకుఁబోయినను మనస్సునకా బెదరు పోఁజాలదు. సన్యసించి యడవికిఁ బోయిన కొడుకుమీఁది మమకారమే లేడిపిల్లమీఁదికి మారును. స్థానము మారునుగాని స్వభావము మారునా! కావున ముందు కావలసినది చిత్తపరిపాకము. చిత్తపరిపాకమునకు రసానుభవము మూలము. ఈసృష్టి యనెడు చిత్రపటముయొక్క సౌందర్యము చూచుటకు యీప్రపంచమనెడు నాట్యరంగమందలి పాత్రల చర్యల నవగాహన చేసికొనుటకు సూర్యకాంతి చాలదు—నేత్రము చాలదు—హృదయమునుండి దశదిశలకుఁ బ్రేమకాంతి ప్రసరింపవలె,

సానుభూతి వికసించవలె. పంపానదిమీఁద సూర్య చంద్ర కాంతులు ప్రసరించుచునే యుండెను. కాని యొకనాఁడు శ్రీరామచంద్రుని హృదయమునుండి ప్రేమ ప్రసరించుటచే నీనదీశోభ శతసహస్రగుణితమై వికసిల్లినది. భరతుఁడు శ్రీరామ పాదుకలకు బట్టముగట్టి తాను జడదారియగుటకుఁ గారణము శుష్కతర్కవితర్కములచే నెన్నటికైనఁ దెలియునా? కావున కుమారా, ప్రేమింపుము. తొలుత మానవత్వము నిచ్చుటకును పిదప దేవత్వము ప్రసాదించుటకును ప్రేమయే యాధారము కావున కుమారా ప్రేమింపుము. శైశవము పువ్వు, బాల్యము పిందె, బ్రహ్మచర్యము కాయ—గార్హస్థ్యము ఫలము—సన్యాసము పండు మోక్షము— స్వార్థత్యాగశీలములతో నన్యులసుఖము కొరకు తనరూపము చాలించి ధన్యతఁ గాంచును. అది సహజ పరిణామము. అంతియకాని, పచ్చికాయ తాపముచే నుడికి యెండ కొట్టిన రాలిపోవుట యసహజము,-అధర్మము, కాయను దీయనిరసముతోఁ గ్రమముగా నుండనిమ్ము. ఫలము పురుషుఁడు—రసము స్త్రీ, చంద్రుఁడు పురుషుఁడు, చంద్రిక స్త్రీ, గానము పురుషుఁడు, శ్రుతి స్త్రీ, నావ పురుషుఁడు చుక్కాని స్త్రీ, పరమాత్మ పురుషుఁడు ప్రకృతి స్త్రీ, కావున మోహమువలె బ్రహ్మచారివి గాక కామప్రేరితుఁడవై తిర్యగ్జంతువవు గాక పురుషార్థముల నెఱింగి యనుకూలవతియగు ధర్మపత్నిని బరిగ్రహింపుము.

విజయ:— అనుగ్రహింపఁబడితిని. అంబరమున నంబుదంబు పగిది కదలుచుంటిని కాని యెందరగుచుంటినో యించుకైనను దెలియరాదు.

ఋషి:— పురాకృతకర్మసూత్రబద్ధులై నడచుచుందురు.

విజయ:— నిశ్చయము— కావుననే నేనిట్లుంటిని. సర్వము దైవాయత్తము.

ఋషి :—కాదు. పురుషునకిని గొంత తన భార్యకన్న నెక్కు యాధిక్య మున్నది. లేనిచో వివాహకర్మమునకుం బురుషుం డుత్తరవాదియే కాజాలండు.

విజయ :—అయినచో మాకుఁ దీశ్లోకము సర్థింపు. మనువటులనే "యే స్త్రీని ప్రేమింపుము— ఈ స్త్రీం బ్రేమింపకుము." అని శాసించి చెప్పిన నముచు త్రికరణశుద్ధిగం బ్రవర్తింపం గలండా!

హోరున గాలి వీచుచున్నది. చెట్లకొమ్మలన్నియు గలగల మని రొద చేయుచున్నవి. గగనమును మేఘావృతమై యున్నది.

ఋషి :—విజయసింహా! బాగుగ నాలోచించు కొనుము. అగ్నికొండ నెక్కైనం బుష్పశయ్య సుఖదాయకము కాదు. సముద్రమందలి మకరందము వర్షించినను లాభకారి కాదు. పాలు స్వచ్ఛమైనవే, అమృతతుల్యంబులే, కాని విరిచుక రాగి పోకిరిచే విషతుల్యములై పోవును. లోకధర్మములు నీకును దెలియును. చంద్రహాసా! గాలి రేగినది. పర్ణశాలలోని కరుగుదము రండు—

ఋషిపుంగవుండు ముందునడువ వెనుక చంద్రహాసుండును నా వెనుక విజయసింహుండును బర్ణశాలలోని కరిగిరి. ఆ హోరుగాలితో నడుమ నడుమ కోకిల పంచమస్వరము మించుకించుక వినంబడుచుండెను. విజయసింహుని హృదయమందు బయలుదేఱిన భావనలకుల సమర మందును రంజని ప్రేమమయ కంఠస్వర మించుకించుక వినంబడు చుండెను.

౧౨

హస్తినాపురమున నంతఃపురమున మేడపైని గదిలో సువర్ణపుష్పాభరణాలంకారిణియై రంజని నిలువుటద్దమున కెదురుగ నిలిచి నిరుపమాన లోకసమ్మోహకనిజసౌందర్య విభవమును జూచుకొనుచుండెను. గవాక్షమునుండి పూర్ణచంద్రబింబము నిలువుటద్దమున బ్రతిఫలించుచు

నామె బుగ్గను ముద్దుపెట్టుకొనుచున్నట్లుండెను. "విజయచంద్రా! మళ్లీ నిరుపరక భేదమేమి? నీ నామమందే నిరూపమున్నది! విజయచంద్రా! కావున ననువిడిచి నీవు పోజాల" నని యేమో యనుకొనుచుండగఁ బరిచారిక ప్రవేశించి "అమ్మా! మీ పెంపుడు చిలుక పంజరమునుండి తప్పించుకొని పారిపోవుచున్నది." అని చెప్పెను. రంజని పరిహాసముగ బరిచారిక బుగ్గ గిల్లుకొని "ఏమి? కల్లలాడెదవు! విచ్చలవిడిగ నుండియు నాయలుకకు దైవవశమున వచ్చి నాచేతిపై వ్రాలుట దివ్య జెప్పుటకుఁ బోవుదే! పద—చూపుము—విజయా" అని పరిచారిక ముందు నడువఁ జిలుక కొఱకరిగెను. రామచిలుక కాముద్దుపేరు పెట్టుకొనెను శారీలోలు!

అరుణోదయ మగుచుండగ నా బాలారుణకిరణములు వెంటనే వచ్చి విజయసింహుని డాలుపైఁబడి ప్రతిఫలించి యద్దానిగది నంతయు నూతన కాంతితో నింపుచుండెను. ఇష్టదైవమును బాదపీఠము కడ ధ్యానముచేసుకొను భక్తురాలివలెఁ బద్మిని నిర్మల ప్రేమపూరిత హృదయముతో తదేకలగ్నమగు మనస్సుతో నశ్రుల భావగర్భితము లగు నేత్రాలతో విజయసింహుని డాలుపజ్జఁ గూర్చుండెను. ఆడాలున కొక మనోహరమగు పట్టుతొడుగు నిర్మించుచుండెను.

పావన ప్రేమప్రేరితయై తన చిత్రకళాకౌశలము శక్తి వికసింప నా డాలుపై నున్న చిత్రముల నెల్ల పట్టుతొడుగుపై యథాయథావర్ణము లచ్చుపడగఁ జిత్రించుచుండెను. అంతతోఁ దనివితీరక యాచిత్రముల చుట్టును తన సహజభావన విశేషము బయల్పడఁ గోమల మగు పూలతీ నొక దానిని సర్పించెను. అందు ప్రేమసుతముల నొప్పు పసిపిట్టను గూర్చుండఁ బెట్టుచుండె—కళాకౌశలము—భావనాతిశయము—ప్రేమవాహిని—భక్తి యనంతమై కానవచ్చుచున్నది.

యవన దేశమున నలకసుందరుని సేనలు కూడుచున్నవి—నంత నాథుఁడు సైన్యవిన్యాసము తీర్చుచుండెను. భరతఖండముపైఁ

చైత్రయాత్రకు వలయు సాహాయ్యము నెల్ల ననుగ్రహముగ జూర్తియగు చుండెను. కమలాకాంతుఁడు కురంగనయనఁ గదలించి పిం ముకొంచునా కానందున కపటమి త్రానందుఁడై తపస్వి విజయమును సత్యముగానుండి సమస్త కష్టాలముసుఁ బడిన్నని పాణిగ్రహణ మొనర్పఁగల నని ఉత్సాహించి యున్నాఁడనుచుండెను.

ప్రభాకరుని శిబిరమునకు నియమితోద్యోగు లందఱును వచ్చి ప్రేక్షకులగు స్త్రీ పురుషుల కెల్ల వేర్వేఱుగ నర్ధచంద్రాకారముగ మంచెల నిర్మించితి మనియు నదును రంగస్థల మంతయు కంటకాది రహితంబు గావించి నదునుచేయుంచి తడిపించితి మనియు సార్వభౌముని యాసనమును మాశీహార మొంచుటకుఁ దగిన వెండి రేకుల కలశపుష్ప మదితరీతి నమర్చితి మనియు, వేయేల వలయు నేర్పాటుల నెల్ల గావించితి మని విన్నవించిపోయిరి. రాత్రి మొదటిజాము గడచినది. రెండవ జాము నగరమునకు గతించినది. సార్వభౌముని శిబిరమున సుగంధ తైలదీపములును సువర్ణరచిత మాణిక్యదీపములును గలసి కాంతియు చుండెను. ప్రభాకరుఁడు పట్టుదిండు వాని పరుండి యుండెను. కాని యింకను నిద్ర పట్టలేదు. నిద్రకు సమయమైనది. సార్వభౌముఁడు దైవప్రార్థనము గావించుచుండెను, "పరాత్పరా! మహాకాలస్వరూపా! ధర్మమూర్తీ! జగద్భద్రానుసంధాయీ! సాధనము, విద్య, బలము, ధైర్యము, వీర్యము, ప్రాణము, మానము సర్వస్వము నీకర్పణ చేయుచుంటిని—భారతధర్మ మింక నీ సిత్త్వముం దెంతకాల ముండఁదగు నదియే నీవిలాస మగునేని భారతజాతికి స్వధర్మపాలనా శక్తికై స్వరాజ్యము నిలువఁబెట్టవే! భారతవీరులు ధర్మపథులగు నటులను— భారతరమణుల సతీత్వ మాచంద్రార్కము నిష్కళంకమై నిలుచు నటుల ననుగ్రహింపవే— సమ్రాట్టుని శోషింపఁ జేసిన వసుమతి ననుగ్రహించి సత్యశ్యామలశోభినిం గావించినటుల— ఈధర్మ

యుద్ధమునఁ బూర్ణాహుతికి సంసిద్ధుఁడనై యున్న నన్ను బరిగ్రహించి ఓ యజ్ఞపురుషా, నా దేశము ననుగ్రహించి సముద్ధరింపవే!"

ప్రభాకరునకు నిద్రపట్టక కన్నులు గ్రమ్ముచుండెను. సర్వలోక సంరక్షకుండగు మహావిష్ణు వెదుట సాక్షాత్కరించెను. హిమనగము వలె ధగధగాయమానమై ప్రకాశించుచున్న కిరీటము ధరించి, గంగా, గోదావరీ, కృష్ణవేణీ, కావేరీ మొదలగు నదులవలె మనోహర తరళ హారములఁ దాల్చి, వన్యశ్యామలవర్ణముగు చీనాంబరము ధరించి, ఎఱ్ఱని ధాతురాలతో నొప్పు వింధ్యపర్వతమును బోలిన సువర్ణ ఖచితమగు నొడ్డాణమును ధరించిన సుందరి యేలనో దీనవదనయై చేతులు జోడించి వారి పార్శ్వమున నించుక నెడముగ నిలిచియుండెను. మహావిష్ణువు కరుణాపాంగ వీక్షణంబుల సారించుచు చేయెత్తి మేఘగంభీరస్వరంబున నేమొ చెప్పఁదొడంగెను.

ఇంతలో నాదివ్యదృశ్య మదృశ్య మాయెను—చీమచేని చిట్టడవి, కాకిలేని కాఱడవిగ మాఱిపోయెను. ఆ ఘోరకీకారణ్యమం దొక కొండగుహ—ఆ గుహయం దొక ముని తపముచేసికొను సమాధినుండి లేచి కన్నులువిచ్చి ప్రభాకరుని జూడఁదొల్లమ్యెను. అంధకార మందా కారమేమియు గానవచ్చుటలేదు కాని నేత్రములు రెండును మిణుగురు పురుగులవలె మెఱయుచుండెను. "వత్సా! చూచితివా! నీ సామ్రాజ్య లక్ష్మి దీనవదనము— వేదశాస్త్రములు కరగనాలేవి—కర్మసంజనిత మగు విధి నిర్ణయ—జాతికుల సాంకర్యము దోషము. దోషియూ మణిహారముదాల్చుట! రూపపిపాసాపీడితుఁడవై ధర్మపరిపాలనాదీక్షను మఱచితివా? విచారింపుము—ఏమిచేతువు— మనమందఱము దురదృష్ట వంతులమే!" ఆకంఠస్వరము ప్రభాకరుని బాల్యమున పెంచిన ముసలి మునిది- ప్రభాకరునకు హృదయమున నెక్కడలేని భయము మిక్కుట మయ్యెను. ఆ భయముతోడనే కదలక మెదలక ఎట్టెట్టో నిద్రపోయెను. వేకువజామగుచుండెను. దీపకాంతు లెప్పటివలెనే ప్రకాశించుచుండెను.

అంతయు నిశ్శబ్దముగ నున్నది. మెల్లగ నొక గూఢచారి ప్రవేశించి.

గూఢ :—స్వామీ!

ప్రభా :—[ఉలికిపడి తటాలున లేచి]—దండనాథా! అప్పుడే వచ్చితివా!

గూఢ :—[సిగ్గుపాటుతో] దేవా! నేను జయసింగును దేవర ప్రణిధిని. దీనుడను.

ప్రభా :—నీవా! ఏమి?

గూఢ :—సావధాన చిత్తులై వినవలయు—యవనులు గూఢమార్గమున మన గాంధారము ప్రవేశించుచుండిరి. చీలి విడివిడిగా వచ్చుచుండిరి.

ప్రభా :—మంచిది నీవు పొమ్ము. విజయసింహునికీ వార్త నీవే స్వయముగా నెఱిగింపుము పొమ్ము. విజయసింహుఁ డిచ్చటికి రాలేదు. రాజధాని కరిగి వానిని గలిసికొనుము.

గూఢచారి వెడలిపోయెను. ప్రభాకరుఁడూరక తనలోఁ దానిట్లు చింతించుచుండెను. "ద్రోహియా! అయిన ప్రాయశ్చిత్తము కలదు. రంజనిని విసర్జించుటయా? పాపము శమించుగాక! పాపము—అమాంగళ్యము, స్వామిద్రోహము—క్రూరవర్తనము. అమానుష్యము—అచింతనీయము. అట్లెన్నటికిని జరుఁగజాలదు. ఏలన వీఁడు ప్రభాకరుఁడు—కర్కోటకుఁడు గాఁడు. రౌరవాది నరక కూపంబుల ద్రోయఁబడిన నందిరుపురము కలిసియే పడుదుము—మఱి దేశహితమొ? ధర్మమొ? ఇను మయస్కాంతముచే నాకర్షింపఁబడుట ధర్మముకాదా? చంద్రదర్శనమునఁ గలువ వికసించుట ధర్మము కాదా? వృక్షమూర్ధ్వగామియై వృద్ధిగాంచుట ధర్మము కానిచో నధోముఖమై రసాతలములోనికి పెఱుఁగ నేర్చునే? అన్యదేశములగు పుష్పములు కన్నులకింపగుట లేదా? ఫలముల మధురరసము విదేశీయమైన కారణమున వెగటగు

చున్నదా ? గుణము ప్రధానమా ? మట్టి ప్రధానమా ? వజ్రమెక్కడి దైనను వజ్రమే ! గాజుపూస యెందఁగినను గాజుపూసయే. గుణ మెందున్నను గ్రాహ్యమే ! దోష మెందున్నను త్యాజ్యమే. ధర్మమె తద్వ్యతిరిక్త మగు నేని "అధర్మము నిజమగు ధర్మము" నకు పర్యాయ పద మగుచున్నది. పరమేశ్వరుని "ఓ అధర్మ మూర్తీ !" అని సంబోధించెదను. పరిత్యజించుటయె ధర్మమైనఁ బరిత్యజించెదను. రంజనిని నా ప్రాణములను గూడ పరిత్యజించెదను. నాకు బూజ్యమగు నంతరాత్మయె సాక్షి."

సీ. పౌలోమి తనబాలుఁబాన్పుపైఁ గట్టంగఁ,
బన్నిన పవడంపుఁబతికె యనఁగ
నాయురర్థములవ్యయం బొత్తిలిచాటు,
కాలజ్ఞఘటికాచితఘంట యనఁగ
ఘనజంతుజీవితకాలరాసులకొధి
కొలువ నెత్తిన హేమకుంభ మనఁగఁ,
ఉర్విమదికాంత పరగఁ గై సేయుచో
ముందర నిడుకొన్న ముకుర మనఁగఁ,
గోకతాపోపశమదివ్యఘుటిక యనఁగ,
బద్మినీకాంతనోముల ఫల మనంగ,
మూఁడుమూర్తులసారంపు ముద్ద యనఁగ,
మిహిరమండల ముదయాద్రిమీఁద దోఁచె."
(భాగవతము, దశమస్కంధము.)

౧౬

సూర్యోదయ మయ్యెను. ఐంద్రజాలికుడు తెరఁదీసినంతనే భూగర్భము నుండి ఫలసహితంబగు రసాల ముద్భవించినటులఁ గురుక్షేత్రమున స్వర్ణపటునిర్మితంబును స్వర్గపురతుల్యంబునగు నగరరాజం బొందు

నిర్మితమై కన్నులపండువు చేయుచుండెను. వీరులకదనరంగము తక్క మిగిలినమట్టుకుండు నేల యంతయుఁ బచ్చపట్టుచేఁ గప్పఁబడి యుండెను. చప్పన్నదేశములనుండియు వచ్చుసామంతరాజులకు వారి వారిగౌరవముల కెంతమాత్రము కొఱతపడని చీనాంశుకమందిర రాజములు విడుదులుగ నమర్చబడి యున్నవి. రంగస్థలమునకుఁ బడమర భాగమంతయు వేడుకఁజూడవచ్చిన పౌరజనులకొఱకై మంచెలు నిర్మింపఁబడినవి. దక్షిణపార్శ్వమంతయు నంతఃపురజనంబైనను వచ్చి వీరులవిద్యాప్రదర్శనంబుఁ జూచి యానందింప వీలగునటుల జవనికల నమర్చి యావెనుక ముఖమలుమెత్తలుంచిన సుఖాసనముల నేర్పఱచిరి. తూర్పువైపున యువరాజబంధుమిత్ర సామంతపరివార సమేతుఁడై సామ్రాట్టు పేరోలగంబుననుండి తన సామ్రాజ్యశౌర్య ధైర్యప్రతాపముల నందర్శింప వీలగునటుల సర్వము రచియింపఁ బడెను. మధ్యభాగమున మణిఖచితసువర్ణసింహాసనము సమున్నతమై విరాజిల్లుచుండెను. అందు హంసతూలికాస్తరణ మిక్కిలి శోభాయమానమై యొప్పుచుండెను. ఆ సింహపీఠమున కిరువంకల నెత్తపట్టు మెత్తలదంతపుకుర్చీలు వేయఁబడెను. వెండిరేకులతోఁ గలువపూవు రేకులపోలికగఁ జేయఁబడిన పాత్రయందు నేఁడు మెప్పువడసినవాఁడు పొందు మణిహార ముంచఁబడెను.

సమయమైనది. సముద్రమున చేరు వాహినీప్రవాహమువలె వచ్చుపురజనులు తమ కేర్పఱచినస్థానముల సుఖాసీనులై నిశ్శబ్దముగ నచ్చటి యేర్పాటుల సొంపిదములను విభవములను జూచి యానందించుచు శాంతమహాసముద్రముతోడి సామ్యమున కర్హులై యుండిరి. చంద్రముఖులును వచ్చినటులఁ గరకంకణముల సువర్ణసామ్యనాదములును, హంసయానము గతిఁ దెల్పుచున్న నూపురధ్వనులును ననుమానప్రమాణమునంగుటయే. కాక వెల్లముబ్బుననున్న చంద్రునివలె జవనికమాటునున్న ఇంద్రముఖులును నిజతనుకాంతిచంద్రికల నించు

కించుక నీవలకుఁ బ్రసరింపఁజేయుచుఁ గొంచెము ప్రత్యక్షప్రమాణమును గూడఁ జేయుచుండిరి. కలువలకుఁ జెంగలువలకును శోభయినుమడింపఁ గలువలఱేఁడు నక్షత్రకోటిఁ మట్టును బలిసియుండ గొలువదీర్చిన విధంబునఁ గిక్కిరిసి ప్రజలముఖములు తనసందర్శనమాత్రమున నానందముతో వికసింపనిష్టరాజబంధుమిత్ర సామంతపరివృతుండై ప్రభాకరచక్రవర్తి విచ్చేసి సింహాసన మలంకరించి శోభాయమానము గావించెను. అతిశేషుని శిరఃపరాసికముల నొల్చికూర్చినసరమోయన ధగధగాయమానముగాఁ బ్రకాశించుచున్న మణిహారముచేత రేకులు కలువపూవునందు కుండలాకృతిఁదాల్చి మనోజ్ఞమయ్యు హృదయమున నానందోళనము కలుగఁజేయుచుండెను.

తూర్యధ్వనులాకస్మికముగ మిన్నుముట్టె. అంతలో నిశ్శబ్దమయ్యెను. వీరులు, మహావీరులు. వీరాధివీరు లందఱును నిర్దిష్టమార్గమునఁ బ్రవేశించి రెండుభాగములుగా నిల్చి సార్వభౌమునకు వంగి నమస్కరించి సంధింపఁబడిన బాణములవలె సాగి నిలిచి యుండిరి. సార్వభౌముఁడు లేచి నిలువఁబడి.

"నాసామ్రాజ్యముయొక్క పరాక్రమప్రతాప మంతయు నేఁడీ రంగమునఁ బ్రజ్వలించి నాహృదయమున కానంద మొనగూర్చుచున్నది. ఇంద్రప్రస్థానము వహించి మెఱయు పరాక్రమ మీమణి హారముచే నలంకరింపఁబడుఁగాక! అచిరకాలముననే మీరెల్లరు మీబాహుదర్పముల విజృంభింపఁజేయు కాలముగూడ బరమేశ్వరుఁ డనుగ్రహింప నున్నాఁడు. ధర్మమేవ జయతి!" అని సంక్షిప్తముగ నుపన్యసించి నిజాసన మలంకరించెను.

సంధింపఁబడియున్న బాణములు విడువఁబడినవి. ఒరలనుండి కత్తులు లేచి త్రాచులవలె నిలిచి యాడుచున్నవి. సూర్యకిరణములవలె బల్లెములు లెల్లెడలఁ దళతళ మెఱయుచున్నవి. ఇరుపక్షములవారు బండారుల వెనుకకు నెట్టివేయుచుండిరి. దివారాత్రములవలెఁ బోరుచుండిరి.

చమురుతగ్గిన దీపమువలె నొకపక్షము క్రమక్రమముగఁ దేజోహీనమగుచుండెను. విజయసింహుఁ డాకసమునుండి వ్రాలినట్లు స్వపక్షములో వచ్చి చేరెను. "ఇంతవఱకు నూరక చూచుచు డీలోడిపోవుచున్న వారితోఁ గలియు నాతఁ డెవ్వరై యుండును" అను సందియము నాఁడటి మనస్సుల కొక్కుటాడె నాఁటెను. గుసగుసలు ప్రారంభమయ్యెను. ఊహలు వ్యాపించుచున్నవి. వాద ప్రతివాదములు బలియుచున్నవి. చక్రవర్తి మొదలు సామాన్యులవఱకు — విజయసింహుఁడే జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండెను. కాని యీనూతనవీరుఁ డొక సుందరి యిచ్చిన పచ్చనిపేరుఁ దాల్చి యుండెనే! పురుషవేషముఁ దాల్చిన పడఁతివలెఁ గన్పట్టు చాయనుచరుఁడు కూడఁ బ్రేక్షకుల మనములకు పెక్కు సందేహముల కల్పించి యుండెను. కానిచో తెడవవానికి జలము దొరకిన నాసిరెక్కడిది! ఎట్లువచ్చినది మున్నగు ప్రశ్నలు వాని మనస్సునకుఁ దట్టనే తట్టవు. అటులన్నే పరాజయ మొందుచున్న వారికి దేవునివలెఁ దోడైనవాఁ డెవ్వఁడు? ఎందుండి వచ్చెననుతలంపే లేదు- విజయసింహుఁడు సవ్యసాచివలె నిర్విక్రమవిక్రమం బతిశయిల్ల నెదరికి దుర్నిరీక్ష్యుఁడై విజయము నందిపుచ్చుకొనుచుండెను.

అది గాంచి యోర్వలేక విజయసింహుని బంధుకోటి యెల్ల "ఎవఁడు వీఁడు? నేఁడు మన విజయునకుఁ జెందదగిన మణిహారము మెడ వేసికొని పోవఁజూచు! ఏమి వీని కావరము. ఇట్టిది వానిబంధుగుల మగు మన కెల్లరకు సిగ్గుచేటు—"తలవంపు, లెందు, రండు వీని యుక్కడగింపవలయు" నని కృతనిశ్చయులై తాము నిజముగ నెవనితోఁ బోరునకు దలపడుచున్నదియుఁ దెలియక విజయసింహునిపైఁ గలిసిరి. నిరాఘాటముగఁ జూడసొంపుగ ముందుకు వచ్చుచున్న నొకపై నొక పెద్దకెరటము వచ్చి ముంచెత్తినట్లయినది. దశదిశలు హాహాకారములతో నిండె.

"అధర్మ మధర్మమని" లేచి చక్రవర్తి విజయుని బంధుగుల వారింపఁబోయెను గాని యింతలో "యీనూతనవీరుఁడు మాత్రము

మధ్యనే కదనరంగము జొచ్చిన" దని క్షాత్రికి దెచ్చుకొని తిరిగి కూర్చుండెను.

విజయసింహుని గుఱ్ఱము ముందరికాలు తెగిపోవుటచే నది ముందునకు కొరిగి పడిపోయినది. ఇంతలో నొక బల్లెమువచ్చి కవచము ఛేదించుకొనిపోయి విజయుని ప్రక్కలో నాటుకొనినది. విజయుడు వెనుకకు దిరిగి చూచునంతలో తనసోదరుడే మందహాసముతో "గర్వ మడగినదా!" అని ప్రశ్నించెను. విజయునకు బాధ మిక్కుటమై దుర్భరముకాగ కన్నులు మూసికొని తన హృదయానందకందమగు రంజనీదేవి దివ్యసుందరమోహనమూర్తి నూహించి ధ్యానించుచుండెను. "దేవీ! నన్ను నీయిచ్చవచ్చినట్లే మెలంగు ప్రేమ దాసు" అని నివేదించుచుండెను.

ఇంతలో చంద్రహాసుడు వేరొక గుఱ్ఱమును దీసికొని వచ్చి ప్రక్కను నిలిపెను. విజయుడును కనులవిచ్చి చంద్రహాసుని ముఖముపై దృష్టి నిలిపి "ఏ మనెదవు" అని యడిగెను. అప్పుడు "నీకిని పద్మినికిని రూపమునందును, చేతలయందును నెంతపోలిక యున్నది!" అని మనమున నొక్కమారా యొక భావము స్ఫురించినది. అంతలో వాని కన్నులు పద్మిని తన కిచ్చినడాలుపై వ్రాలి నిల్చియున్నవి. చంద్రహాసుడు తలవంచుకొని "మహావీరునకు నేచెప్పవలసిన దేమున్నది?" అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. వెంటనే విజయుడతికష్టముమీద నెట్లో గుఱ్ఱముపై కెక్కి యొక యాయుధము కేలంబూని గుండు దెబ్బతినిన బెబ్బులివలె విజృంభింప నందఱును బటాపంచలై పోయిరి.

తిరిగి తూర్యధ్వనులు చెలరేగినవి. విజయభేరి మ్రోగించి విజయము ప్రకటించిరి. విజయుని సన్మానింప నెల్ల రుద్యుక్తులగుచుండ విజయసింహుడు "సోదరా! ప్రాణములు పోవుచున్నవి. మనము పోవలయును."

చంద్ర :—మంచిది

వర్తకము వారు :—నీకు వజ్రహార మిచ్చెదను. నీవె గ్రహింపుము.

విజ :—నన్నుఁ బూడ్చి పెట్టుకొనుము. గాలి నిండు. అయ్యో! నాకుఁ గొంచెము గాలి నిండు."

అనుసరకందఱును బ్రక్కకుఁ దొలఁగిపోయిరి.

విజ :—నాతో మీరెవ్వరును రావలదు.

వర్తకము వారు :—బహుమానము !

విజ :—మరణమే నాకు బహుమానము! పోదరా! రమ్ము.

విజయసింహుఁ డెట్టుల రంగస్థలమునఁ బ్రవేశించెనో యట్లనే యందుండి నిష్క్రమించెను. ప్రవేశము నిష్క్రమణముకూడ నెంత విచిత్రమగు నీపాత్ర మెట్టిదో యని యందఱు నాశ్చర్యపడిరి.

ప్రభాకరున కాక్రొత్తవ్యక్తి విజయసింహుఁడే యని పలుమారు స్ఫురించెను. కాని నిశ్చయముగాఁ జెప్పుట కాపద్దని యిచ్చిన పచ్చల పతక మడ్డు చెప్పుచుండెను. ఎవరైన నేమి? ఈమణిహార మావీరునిదై పోయినది. "కమలాకాంతా! నీవు పోయి యానూతనపురుషుని కడఁదీసి వాని కీబహుమానము సగౌరవముగా సమర్పించి వానిని గూర్చి పూర్తిగా నరసి రమ్ము" అని యాజ్ఞాపించుచుఁ దక్కుంగల రాజలోకము నవలోకించుచు "మీరును చూచుచుండిరిగదా? అతిక్రమము, పరాక్రమము, లాఘవము, నేర్పు, యందము, లీల, నేమేల నపరవిజయునివలెఁ దోచుచుండిన వీఁ డీమణిహారమును మనవద్దనుండి పొందుటకుఁ దగునుగా? యని ప్రశ్నింప నందఱును నైకకంఠముతో "నిజము తగును" అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి. ఇఁక నిటపై జరుగువిందులలో వినోదములలో పాల్గొనుటకు వీలులేక పోవుచున్నదికదా యని నిండుసమ్మతి లేకపోయినను తేజయానతి శిరసావహింపక తీరదగుటచే నెట్టెటులో లేని మందహాసము తెచ్చుకొని చక్రవర్తికడ సెలవు పుచ్చుకొని యానూతనపురుషుని వెదుక కమలాకాంతుఁడు బయలుదేఱెను.

మొట్టమొదటి యేర్పాటు ప్రకార మొకగొప్ప విందు జరుగవలసి యున్నది. తరువాత గానమున్నది. పిమ్మట ఇంద్రజాలప్రదర్శనమున్నది. రాత్రి "ఈశ్వరగర్వభంగము" అను నాటకము ప్రదర్శింపఁబడవలసియున్నది. జగన్మోహనరూపము దాల్చినవిష్ణువుచే నీశ్వరుఁడు భంగపుచ్చఁబడు కథ రాణియగు రంజనికి మిగులప్రీతి యగుటచే నానాటకప్రయోగము నిర్ణయింపఁబడినది. అయినను గాల మీలోపునఁ గొన్నిమార్పులఁ గలుగఁజేసినది. రంజని కురురంగమునకు రాలేదు. విజయము దప్పుటకు రాఁజాలకపోయినను చక్రవర్తికి మనస్సునఁ గొంత యలజడి కలుగుచున్నది. ఏలనో రంజని నొకసారి చూడ నుత్సుక మతిశయించుచుండెను. అర్ధాంగితోఁ గలసి మాట్లాడినగాని పరిష్కృతముగాని ధర్మసమస్య లతిక్లిష్టతరము లగుచున్నట్లు పొడగట్టుచుండెను. మఱియు యవనులు దాడివిషయమైన వర్తమానములు గూడ వచ్చుచున్నవి.

అట్టియెడ సార్వభౌముఁ డేమిచేయవలయును? ఏమి చేయుటకును దోచక నాటికిమాత్రము పగ్గములవదలి సామ్రాజ్యరథమును కాలాశ్వము లెటులాగిన నటుపోనిచ్చెను. అన్నివింతలు వినోదములును జరుగుచున్నవి. చక్రవర్తి దానఁదొకచిత్రబొమ్మకైవడి సంచరించుచుండెను.

రథము నశ్వములు రాజమార్గమునుండి ప్రక్కకు లాగెను. ఇఁకపై సారథి యెంత ప్రయత్నించి తలక్రిందుగఁ బడిపోవుచున్న రథమును గుదురుపఱచి రాచబాటకుఁ దేఁగలఁడు?

౨౦

పున్నమనాఁడు పూర్ణచంద్రుఁడు ప్రాగ్దిశ నలంకరించుచుండెను. వనమధ్యమున వాఱుమూల యమునాతీరమునఁ బ్రాతకోటలో మేడమీఁది గదియందు గవాక్షముకడ సోఫాలపైఁ గూర్చుండి జాలకముల

నుండి, నింతుచంద్రునియందమును దిలకించుచు ప్రతాపసింహుఁడును పద్మినియు, నిట్టుల మాటలాడుకొనుచుండిరి.

పద్మి :—ఒడలు వంచి పాటుపడుమని సూర్యుఁడాజ్ఞాపించును. పిదప యాలోకమున నేనుండి సౌఖ్యమునను భవింపుఁడని యా చంద్రుఁడు బోధించును. చంద్రసూర్యులీలోకమునకుఁ దలిదండ్రులు.

ప్రతా :—చిట్టితల్లీ! తండ్రి కష్టమును సుఖపడుమని చెప్పఁ గదటమ్మా!

పద్మి :—ఎల్లప్పుడును పనులనే చెప్పుచుండును.

ప్రతా :—తల్లి పనిచెప్పదా?

పద్మిని మాఱుపలుకక తలవంచుకొని యూరకుండెను. ప్రతాపుఁడు ఏమియు, జెప్పనేరక నేలఁ జూచుచున్న తల్లిలేనిపిల్లనుజూచి, "తండ్రి నిశ్చయముగఁ గ్రూరుఁడె! లేనిచో నే నిట్టి ప్రశ్న నడుగఁగలనా? పైనుండి యూరకనె మూరక వర్షించుచుండుటకె నిజముగఁ దల్లియగు భూమియె యాజలముల నెల్లఁ దనలోనికి గ్రహించి, వలయునప్పుడు తగుకొలఁది లతాదుల కొసఁగి, పెంచి తృప్తింపఁజేయుచుండఁ, దండ్రిపైనుండి కాంచి సంధ్యావేళమాత్ర మొకింతయుఁ దహనము చేయుచుండును. మాతృప్రేమ కాయుదివలనె కష్టమును సుఖమును మార్చి వేయఁగలమహిమ గలది. అటకటా! నాపట్టి యీ మాతృవాత్సల్యసుఖమే యెఱుఁగదుగద! మేమెంతయు హతభాగ్యులమె!" అని చింతించుచుండ నాతని మునలి కనుగొలకుల నప్రయత్నముగ బాష్పజలముఁ జేఁ జొచ్చెను. కావున మనస్సు మరలించుకొని, కూతురువంకఁ దిరిగి, "యీనడుమ గడివిడిచి నీవలకు వచ్చుటయే లేదు. అన్నకొఱకు బెంగగా నున్నదా!"

పద్మి :—అటనుండి యందఱు నెవరియిండ్లకువారు చేరిరి. కాని మనవారింకను రాలేదు. ఏమియును తోఁచక చిత్రములను వ్రాయుచుంటిని. ఇదిచూడుము! ఎట్లున్నది!" అని తండ్రిచేతికొసఁగఁబట్ట

మందిచ్చెను. అందు జీవకళలుట్టిపడ విజయసింహుని రూప మచ్చుపడి యున్నది. ప్రతాపుఁడు చిత్రపటమును వెన్నెలవెలుఁగునఁ బరిశీలించుచు, “అయ్యయ్యో! యీ బాలిక యందనివంతున శాసించుచున్నదే!” అని విచారించుచుఁ బ్రకాశముగ “బాగుగనే యున్నది. కాని చెప్ప మఱచితిని. మనవాఁడును, నతఁడును, నీ గురువుగారి నూతనయాశ్రమ మందున్నారఁట. అతనికే విజయము కలిగినదఁట? కాని, బలమగు గాయము తగిలినది. యోగి చికిత్స చేయుచున్నాఁడు. సురక్షితముగనే యుంటిమని మధ్యాహ్నమే మనవాఁడు వార్తనంపెను.

పద్మి:—బలమగుగాయమే? యెక్కడో?

ప్రతా:—కుడిప్రక్కలో.

పద్మిని హృదయముపైఁ జేయి వైచుకొని తలపంకించుచు “కావుననే కాఁబోలును యెత్తరగు నాకుంచెమండి త్రుళ్లి యీకుడి ప్రక్కను బడినది. అప్పుడే యేలనో నాహృదయమునఁ జివుక్కు మనెను. చూడుము. ఇక నామచ్చ యెంతప్రయత్నించినను మాయు లేదు. ఒక్కసారి పోయి నే చూచి రావలయును.

ప్రతా:—నేఁడుండుము. రేపుపోవుదము. అట్టివానితో మనము విశేషసంబంధము చేసికొనఁగూడదు. కాక నీసోదరుఁడు కనిపెట్టి చూచుచునే యున్నాఁడు. నీవచ్చుటకిప్పుడు పోనక్కఱలేదు.

పద్మి:—మంచివారి కాపద కలిగినపుడు ప్రతివారు సాయపడ వలసిన విధి లేదా? అట్టిచో మహావీరాగ్రేసరునకు సేవపర్య చేయఁ జనదా? అతనికిని మనకును నిదివరకే సంబంధమేర్పడినది. “ఆవీరా గ్రణి నా ప్రియసోదరుని ప్రాణము—”

ఇంతలో సేవకుఁడు ప్రవేశించి యెవ్వరో తురంగముమీఁదవచ్చి వేచియున్నారని యెఱింగించెను. తోడనే తండ్రియుఁ గూతురును గూడ మేడదిగి యావచ్చిన కమలాకాంతున కెదురేఁగిరి. ప్రతాపుఁ డాగంతుకు నతిథిసత్కారములు సల్పి సముచితరీతి గౌరవించి, యాగమన

కారణం బరయు, కమలాకాంతుఁడు తానవచ్చినవని సవిస్తరంబుగ వక్కాణించెను. తరువాత

ప్రతా:—వీరవరా! నీ వెక్కడెక్కడో బెక్కుచోటుల వరయు నక్కఱ లేదు. ఆమహావీరాగ్రణి మాయింటికి వచ్చి యీడాలు మాయింట దాచుకొని, మాయింటిలోని డాలు నాకిచ్చి దాని నడిగి తీసికొని వెళ్లెను. పత్రలవతకము మొదట దాల్చినది నే నెఱుఁగ—

పద్మి:—ప్రచ్ఛన్నత బయల్పడకుండుటకని యాపతకము నేనె యిచ్చితిని.

అని యామిత్రద్వయ మాటులనుండి పలుకుచుండ, వీణాపాణి బలుకుచున్నటులుండెను.

ప్రతా:—మాయింట నుంచిన డాలును జూచిన నీ వాతని నిజమగు పేరును గూడ గ్రహింపఁగలవా?

కమలా:—తెలిసికొనవచ్చును.

ప్రతా:— అమ్మాయీ! నీవీతని కద్దానిని జూపించుము. మానస్థానమునకుఁ గాలమైనది.” యని లోనికి వెడలిపోయెను.

కమలాకాంతునకుఁ బద్మినీ సందర్శనమైన క్షణమునుండియు, తనమనసులో లేదు. హృదయము పొంగిపోవుచుండెను. అంతయు నానందమే. తా నెక్కడ నుండెనో, యేమి మాటలాడుచుండెనో, తాఁ దెలియఁడు. తాను స్వర్గపురమందు మందాకినీతీరమున నున్న మల్లియపొదపై—పారిజాతముల ప్రోవుఁద్రోసుకొని కూరుచుండి, స్వర్ణపాత్రతో నమృతంబును గ్రోలుచుఁ జంద్రికవ్యాప్తమా? చెంగల్వ వాసనమా? అమృతము మధురమా? ప్రేమసియధరము మధురమా?” అని యచ్చరలేమలు పాడుచుండ నానందపరవశుఁడై వానిల భావించుచుండెను. పద్మినియు మనోహరుని పరాక్రమవర్ణన మాలకించుచుఁ బ్రత్యక్షము చేయ, తానే విజయసింహాదులఁ దైనటులు నిష్కళంకమగు కన్నులతోఁ జూచుచుండెను. పద్మిని ముందు నడువ, కమలుఁడు

వెన్నెంట నడుగులలో నడుగులు వేయుచు, వచ్చుచుండెను. పద్మిని తనగదితలుపు తెఱచి లోనఁ బ్రవేశించెను. శ్రుతుల జతఁజేయఁబడియున్న వీణ మలయమారుతము తాకిన "జయ—విజయు—తే—జయు—తే—వి—జ—యు" అని పాడుచుండెను. కమలుఁడుగూడ లోనఁ బ్రవేశించెను. కాని యాతఁడట నిలుచుట కచేతనంబులగు కుడ్యాములు సహితము సమ్మతింపనట్లుండెను. తీయమామిడిపండులోనికిఁ జింతపిక్క చేరినట్లున్నది. పద్మిని డాలుపైఁ దాఁగూర్చుని పట్టుతొడుగు నూడదీసి లోనిడాలును గమలునకుఁ జూపి, తలవంచుకొని నిలచియుండెను. గదియంతయుఁ బాలవెన్నెలతో నిండియుండెను. వెలుపల తోటలో నేచెట్టుపైనుండియో, కోకిల, కో, యని కూయుచుండెను. ఆడాలు చూచినంతనె విజయసింహుఁడే యట వీరాసనము వైచుకొని కూర్చున్నట్టులఁ గమలుని మనమునకుఁ దట్టెను.

కమల :—సుందరీ! త్రిలోకసుందరీ! మోహినీ! భువనైక మోహినీ! నీ వీపాపి నేల వలచెదవు? నీ హృదయపాత్రమందలి ప్రేమామృతము నాపాషాణముపై నేల యభిషేక మొనర్చెదవు?

పద్మిని మాచినతన మెత్తకుండగనే ద్వారముకడ కరుదెంచి వెనుదిరిగి చూచుచు, "ఈడాలెవరిది? వాని పేరేమి?"

కమల :—విజయుఁడు—విజయసింహుఁడని తేను పిలుచున—విజయచంద్రుఁడని గాణి రంజని పిలుచుకొనుచుండును—రమ్మా! ఇదిగో మణిహారము! రమ్మా. ఇది నీకిచ్చెదను.

పద్మి :—నా కేల?

కమల :—ప్రియుని కిచ్చుటకు—(అని తన్నుఁజూపుకొనును)

పద్మి :— సార్వభౌమునిచే నియోగింపఁబడినవారే. తత్కార్యము సేయు టుచితము.

కమల :—ఇదిగో నేను నీకిచ్చుచుంటిని. తిరిగి దీనిని నీవు నీప్రియున కిచ్చిన, నిచేత నలంకృతుఁడై యెంతయో యానందించును.

అని వెఱ్ఱియాశతో, యించుక వంగి తలవంచి నిలుచును.

పద్మిని:—సరే! నీవు పోవచ్చును.

నహుషునివలె, కమలుఁడు స్వర్గమునుండి క్రిందకుఁ ద్రోసివేయఁబడిన ట్లయ్యెను.

కమల:—సెలవా?

పద్మిని:—మంచిది.

కమలుఁడు పోవుటకు రెండడుగులిడి వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చి, "పోఁజాలకుంటిని"

పద్మిని:—ఏల?

కమల:—ఏమి! నేటిజాలకోనము! సూత్రము చేఁబట్టుకొని మగిడిపోవుచున్న నీపావుర మెట్లుఁ బోఁగలదు! గాలిపటమునవలె నటు నిటు తిరుగాడవలసినది గదా! అదృశ్యరూపగంధమున బంధించి పోవిడిచితి. పోవుచున్న నీభ్రమరమ మీపద్మమును విడిచి యెందుఁ బోఁ గలదు!

పద్మిని:—మీ మాటలు సేయుటయు నాకర్థమగుటలేదు. నీవు వెడల వచ్చును. ఈ మణిహారమును బ్రతాపసింహుని తనయ పద్మినియను కన్య విజయసింహునికి నీయఁగలదని, పోయి సార్వభౌమున కెఱిఁగింప వచ్చును. చాలరాత్రి యైనది. తండ్రిగారు నాకొఱకై యెదురు చూచుచున్నారు. ఆయన పాదసేవ సేయకయున్న నే నిద్రపోవలయు, నిద్రవచ్చుచున్నది.

కమలా:—అయినచో, నాహృదయచకోరము నీప్రేమచినుకుఁ గానక విరహాగ్నిం బడి మ్రగ్గవలసినదేనా?

పద్మిని:—వీరవరా! ఇది నీకుఁ దగునా?

కమలా:—నీవు కన్యవు. నేను క్షత్రియుఁడను. గాంధర్వము శాస్త్రసమ్మతము. షోడశకళాపూర్ణుఁడై వెలుఁగుచున్న చంద్రుని ప్రాల—నిక్షుదండముతో నీలోత్పలాదులతో, మనయిరువురనడుమ

కలిగియుండి బ్రహ్మపీఠ మధిష్ఠింప వేచియున్న మన్మథుని సహాయమున బ్రాహ్మణి పాపాయునకైన లోటులేదు.

పద్మ :— ఈమాటలు నాకు సహ్యములు కావు— నే నాని వరించితిని. ఈలోకమున— లేనిచో— పైలోకమున, ఈజన్మమున— లేనిచో— పై జన్మమున నేను వాని యర్ధాంగి నయ్యెదను. అది నే నెఱుంగుదును. నీవు పొమ్ము.

కమలా :— నా కీవలనే చచ్చియుందును - లేనిచో - నిన్నుఁ దృణీకరించి రంజని కౌఁగిలి గోరి పరుగిడును.

పద్మ :— అయ్యో నా కేమి? నే నిరువురకును గూడ దాసినై సుఖింతును." అని యుచ్చరించుచునే మూర్ఛపోయెను. ఇంతలోఁ బ్రతాపసింహుఁడు మేడపైకి వచ్చెను.

ప్రతా :— భోజనమునకు రా లేదేమి?

కమలా :— ఆ విజయసింహునిగూర్చి యనుకుచు నిటులనే కూర్చుండెను. అక్కా! ఈబాలిక వానియం దింతవలపు కాని గాయమునొందినవిధము చెప్పుచుండగనే ...యిప్పుడే - పాపము! మూర్ఛపోయినది! ఏమి చేతునా యని చూచుచుండ మీరేతెంచితిరి.

ప్రతాపుఁడు వెంటనే పద్మకు శీతలోపచారములు గావింపఁ దొడఁగెను. అందు కమలాకాంతుఁడు మిక్కిలి సాయపడెను. పూల వీవనతో విసరఁదొడఁగెను. ప్రతాపుఁడు పన్నీటితో ముఖము తడిపెను. వృద్ధసేవకుఁడు తీసిన గంధమునకుఁ బరిమితి లేదు. ఎట్టకేలకుఁ దిరిగి పద్మిని కనులవిచ్చి చూచెను. చీఁకటిలో మునిఁగి యున్న వారికి సూర్యోదయ మెట్లయ్యెను. ప్రతాపసింహుఁడు హాలిని పలుకరింపక జాగ్రత్తగఁ గూతును గొనిపోయి, వేఱొక గదియందు పరుండఁ బెట్టి "తల్లీ! కన్నులు మూసికొని యేమియు నాలోచనలు పెట్టుకొనక నిద్రపొమ్మా" అని చెప్పి కమలాకాంతునికడకు వచ్చెను.

కమలా :— అయ్యో! సుఖముగ నిద్రపట్టుచున్నదా

ప్రతా :—పట్టుము. కాని తరా విజయుసింహునిగూర్చి మీ యభిప్రాయ మేమి ?

కమలా :—అతఁ డన్ని విధముల మీ కొలిచెడి ఁ బడిన వరుఁడౌ. కాని యతఁడు వివాహము చేసికొన నొల్లఁడని చెప్పుదురు !

ప్రతా :—అదేమి ? .

కమలా :—అదే మో యెవరు చెప్పఁగలరు ? కంటితోఁ జూచిన దెవరును లేదు. కాని యతఁడు మహారాజ్ఞిని వలచియున్నటులను, మహారాజ్ఞి వీనియెడ మిక్కిలి యనురాగము చూపుచున్నటుల నందఱు చెప్పుకొనుచుందురు. ఇందేదియు సత్యము దేవుఁడెఱుఁగును.

ప్రతా :—చాల రాత్రియైనది—భోజనము చేసి......

కమలా :—వలదు. నే నిప్పుడే పోవలయు—యువకుల విషయమై కూడఁ గొన్ని రహస్యముల నరయవలయు; కావున నీ హారమును గూడ మీయమ్మ చేతికే యిచ్చి వానిని కిన్నుని చేసితిని. బాగు చేయఁజనదు. అని సాకు చెప్పి కమలాకాంతుఁ డటనుండి యొల్టులో బయలుపడి ప్రతుక జీవు డా యని గుజ్జ మెక్కి రాజధాని కభిముఖుడై వెన్నెలతోఁ బాడుకొనుచుఁ బోవుచుండెను. అపాట తన పరాభవము యొక్క బాధను గొంతవఱ కుపశమింపఁజేయుననుకొనియే గాని, శృంగార రసపూరిత మగు పాటచే నా పాటవలన, మంటపై నేయి పోసినట్లాయెను. పద్మిని పై మోహము—విజయుని పైఁ గ్రోధముగఁ బరిణమించెను. ఎట్లైనను వానిని రంజనిని పరాభవింపవలెనని నిశ్చయము చేసికొని, యెన్నుగడలు వెదకుచుఁ బోవుచుండెను.

ఇక్కడ పద్మినికి కన్నుమూతపడదాయె— "నా ప్రియుఁ డెట్లుండెనో !" అని యొక్కటే భావము. పద్మిని తటాలునఁ బ్రక్కపై లేచి కూర్చుండెను తావశము చేతఁబూనిన యోగివలె, మనోహరము లేఁబూని లేచి నిలువంబడి ధ్యానించుచు ముందునకు నడవఁ జొచ్చెను. పాదములు లాగుచు దండిక దగ్గఱ గొంపోయెను. ప్రతాపుఁడు

పరుండఁడసిద్ధముగనుండి, కూతురుకు విడదప్పినది లేనిది స్వప్నముగఁ జూడవలెనని ఒయలుదేఱి తననుండి యీవలకు వచ్చుచుండెను. ఇంతలోఁ బద్మిని యేమో తన కెమరుగఁ బల్కెను. కూతుమోమును జూచి నంతనే తండ్రికిఁ గోపము, రోషము, జాలియుఁ, గూడ నొక్కసారే కలిగెను.

ప్రతా :—నిద్రపొమ్మంటిని కాదా ! అని తన చేతితో శరచ్చంద్రునివలె మెఱయుచున్న యామె ఫాలము స్పృశించెను. నుదురు కాగుచున్నది.

పద్మి :—నిద్దుర పట్టలేదు. కంటికిఁ గూర్కు రాదు.

ప్రతా :—నీ వీపూట యేమియుఁ దినలేదు. కొంచెము——

పద్మి :—నోటికి మెతుకు పోదు.

ప్రతా :—మఱి నీ వేమి చేయుదువు.

పద్మి :—ఏమియును లేదు. ఒక చిన్న పుష్పకముపై నెక్కి యాపూర్ణచంద్రమండలము చేరఁబోయెదను. నా గురు వందుఁ గూర్చుండి పాడుచుండెను. నాయన్న తాళము వేయుచుండెను. విజయసింహుఁడు నడుమ నుండి యానందించుచుండెను.

ప్రతా :—(నవ్వుచు) అయినచో వానికి గాయము మానినదా ! బాధ పోయినదా ?

పద్మి :—లేదు. కనుకనే నేపోయి యాబాధనే మాన్పివుచ్చుకొనెదను. వారప్పుడు పూర్ణానందమునంది సుఖించెదరు.

ప్రతా :—అమ్మా ! నీ వొక చిన్నపసిబాలికవలె మాట్లాడుచుంటివి. చంద్రునిఁ జూచి దవ్వులనుండి యానందింపవలసినదేగాని, యందుకొనఁగోరఁ జేయుచాపుట వెఱ్ఱితనము——బేలతనము.

పద్మి :—వెఱ్ఱినో ! బేలనో ! ఈ మణిహారముకూడ వానిది వానికిచ్చి వేయవలెను. వాఁడు నాచేతికిచ్చి పోయెను.

ప్రతా:—గాయము కుదిరినవెంటనే వారే యిక్కడకు వత్తురు. అప్పుడీతఁడు వచ్చును. నీ విప్పుడు వానికడ కరుగుట న్యాయము గాదు.

పద్మి:—వెడలకుండుట నాకు శక్యము గాదు. అమ్మయిన్ని నన్నావునా? ఎన్నియో చెప్పి పంపియుండును.

ప్రతా:—నీ కుండశక్యము లేనిచోఁ జనుము పొమ్ము—అంత పోఁదలఁచినప్పుడు పొమ్ము-పరధ్యానముగ నుండి పంజరము మాత్ర కలచినంతనే పారిపోవుచిలుకవలె పద్మిని తటాలున లేచి నడుచు చుండెను. ప్రతాపుఁ డది చూచి మాఱుమాట చెప్పఁజాలకపోయెను. నమ్మకమగు వృద్ధసేవకులఁ దోడిచ్చి, కుంతును యుత్తవారింటికివలె, సాగనంపి వచ్చెను.

౨౧

హస్తినాపురమునం దంతఃపురములో సార్వభౌముఁడును మహారాజ్ఞియుఁ గలసి మాటలాడుకొనుచుండిరి.

ప్రభా:—నీ కింకను జబ్బుగనే యున్నదా?

రంజ:—లేదు.

ప్రభా:—విజయసింహుని కెట్లున్నదో? ఎక్కడ నుండెనో?

రంజ:—మీ వెనుకనే కురురంగమునకు రాలేదా?

ప్రభా:—లేదు. కాని యన్నివిధముల వానిఁబోలు వీఁడె మఱియొకఁడు వచ్చియుండెను.

రంజ:—ఇఁక నేమి? వాఁడె వీఁడు.

ప్రభాకరుఁ డాశ్చర్యనిమగ్న మానసుఁడాయెను.

రంజ:—నాఁడు మీ రటుల మఱలినతోడనే వాఁడు నాతో నొకపాడు వచ్చుచున్నదనియు, నానింద బాపుకొనుటకు దాను ప్రచ్ఛన్నముగఁ గురురంగమునకుఁ బోవలసియున్నదనియు, జెప్ప

నే నాశ్చర్యపడి "అదే" మని యడిగితిని. "నా పేరు వినినంత మాత్రముననె నా ప్రతివీరులెల్ల నూరక భయపడి రాటమునంగీకరించు చుండిరేగాని నాయందు వెనుకటిశక్తి నేఁడు లేదు. నశించినదని యొకమాట వినఁబడుచున్నది. కావున నీమూలమున నా పేరు కప్పిపుచ్చి పోయి నా కీర్తి నిలువఁబెట్టుకొనవలెను. చక్రవర్తియుఁ గీర్తికాములగు తన వీరుల నెపముల మన్నింపకపోఁడు." అనిచెప్పి తొడనే లేచి బయలుదేఱెను.

ప్రభా :—[ఇంచుక ననిష్టము బయల్పడ నొక్కింత వికటత్వముతోఁ గూడిన చిఱునగవు యధరముపై బొడసూప] ఏమి ! నిన్ను నమ్మిన విజయసింహుఁడు బొల్యాస్నేహితుఁడను, చక్రవర్తినగు నన్ను నమ్మఁజాలక యెంత చులకనగ సత్యవాక్యోల్లంఘనము గావించుకొనెను!—అటుగాక నన్నుఁగూడ నమ్మినచో నెంత యందముగ, వరుసగ, నొప్పియుండెడిది. నేను వాని కీరహస్యము బయట పెట్టుదునే! దాని కేమిగాని పాపము! వాని ప్రక్కలో బలమగు గాయము తగిలినది !

రంజనిముఖము వెలవెల బోయెను.

ప్రభా :—గాయమున కేమి, తగినచికిత్స చేసిన సులభముగ మానును. ముఖ్యమైనది మనకు సంతోషకరమగు నొక్క శుభవర్తమానము! - విజయసింహుఁ డిటుపై నొక యింటివాఁడు కాఁబోవు నాశయు కలుగుచున్నది. ఈసారి వాఁడొక ముద్దుల గుమ్మచే ననుగ్రహింపఁబడిన వచ్చలపతకము దాల్చి వచ్చెను.

తనవరసను గూర్చుండి భర్త ముచ్చటలు చెప్పుచుండ నాకడపటి వాక్యము వినినంతనె రంజని కొడలు పరవశమై ఝోయినది. ఆనందము చేతఁ గాదు—అసూయ, దుఃఖము, కోపము, ముప్పిరిగొనుట చేత !—ఏమియన్నుటకు నోట మాట వెలువడినది కాదు. నాథుని మోము కన్నెత్తి చూచుటకు రెప్పలు లేచుట లేదు. ఇంకను మగఁడు

చెప్పఁబోవుచున్న మాటలు చెవులకు వినఁబడుటలేదు. అచ్చట నిల్చుండుటయే సహ్యముగ లేదు. దిగ్గున లేఁచి “మీకుఁ గలిగిన దుఃఖమే నాకును గలుగుచున్నది.” అని చెప్పుచు నాగక, చిన్నగఁ బడకటింటిలోని కరిగి తలుపు వైచికొని, చక్రవర్తిపాన్పుపైఁ బడి పామువలె వెన్నంటి మనసునంటి తరుముకొని వచ్చుచున్న దుస్స్వప్న భావము వలనఁ గలిగిన తాపముచే నిటునటు పొరలుచు, నొక్కమాఱు ప్రక్కకుఁ దిరిగి మోఁచేతిపై నించుక లేచి, ద్వారమున్న గోడవైపు నిశ్చలముగ, జూచుచు, “ద్రోహీ!” యని గట్టిగఁ గసిదీర సంబోధించెను; కాని యాగోడకు నోరు లేకపోవుటచే నేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీయక యెప్పటివలెనే తెల్లగ, తళతళ మెఱయుచు నిల్చియుండెను. కాని యప్పుడు చేయున దేమియునులేక గర్వపూరితమగు శాంతిని పైఁ దెచ్చుకొని మహాక్రోధయై ప్రవర్తించుచుండెను.

కురుక్షేత్రమునందలి తన స్వప్నవృత్తాంతమును గూర్చియు, యవనుల వాడిఁగూర్చియుఁ; దన హృదయమును గలఁచివేయుచుండిన భావమును గూర్చియు నింక నీకేమియో చెప్పవలెనని యనుచుండఁగా, సర్వాంగి యంతలో లేచిపోవుట చూచి ప్రభాకరుఁడు కారణ మూహింపఁజాలక యిటు నటు జూచుచుండ, సేవకుఁ డరుదెంచి కమలాకాంతుని రాక నెఱింగింప, చక్రవర్తి వానికి దర్శన మిచ్చి, యాతని విశేషంబులు గ్రహింపవచ్చునని నిశ్చయించి, యంతిపురిని వీడి కొలువుకూటమునకు వచ్చెను. తోడనే కమలాకాంతుఁడు లేచి వినయంబుగ నమస్కరించి, మొదటినుండియు, దా నేయేస్థలములకుఁ బోయి వెదకెనో, యెంతెంత కష్టములఁ బడెనో, తుదకుఁ బ్రతాపసింహుని సనదుర్గమం దెటుల విజయసింహునిజాడ దొరకెనో, సవిస్తరముగ వర్ణించి తెల్పి, “ఆ ప్రతాపసింహుని గారాబు కూతురగు పద్మిని యను కన్యయే విజయసింహునికిఁ బతికమునిచ్చి, గాఢమగు ప్రేమం దవిలి యుండుటచే, నాకోరిక చొప్పున నేను మణిహార

మాఁమొ కప్పించితిని. ఆమెయుఁ దన ప్రియునికంత మాహారముతో నిప్పటి కలంకరించియే యుండును." అని చెప్పి తనకథ ముగించెను.

ప్రభా:—నీవా యోగియాశ్రమ మెక్కడనో తెలిసికొంటివా?

కమల:—లేదు. అడుగ మఱచితిని. మోహాంధుఁడైన వాని కంతజ్ఞాన మెటులుండును?

ప్రభా:—నీ వా హారమును గొనిపోయి న్యాయముగ విజయుని కడచేయక బాలికచేతికి నేల యిచ్చితివి?

కమల:—ఉత్తమకులసంజాతయగు కన్య నకారణంబుగ నిమ్మని కోరినపుడు, తిరస్కరించు టధర్మము గదా!" కమలాకాంతుఁడు, రంజనివలెనే గొప్ప కాపు పెట్టితినని లోలోన సంతసించుచుండెను.

ప్రభా:—నీ యేలిక యానతి త్రోసిపుచ్చు టధర్మముగాదా?— సరియే. ఇటుపైన నీ వెన్నఁడు మా పనులపై నక్కఱలేదు.—అని చెప్పి చక్రవర్తి లోని కరిగెను.

కమలాకాంతుఁడు తన తప్పును దెలిసికొనెను. కాని యాతని స్వభావమునుబట్టి యందువలనఁ బశ్చాత్తాపమునకు మాఱుగఁ గోపము కలిగెను. క్రోధఘూర్ణిత లోచనుఁడై తాఁడు పోయినదారి వెంబడి రెప్పవేయక చూచుచు నొక్కక్షణము నిలువఁబడి "ఘటనాఘటన సమర్థుఁడనగు నే దీనిని లెక్కసేయ నేల?" యనునటు లొక్కమాఱు తలపంకించి, మందహాసముచేసి, "ఒక్కదెబ్బకు రెండుపండ్లను రాలఁ గొట్టుటయే ప్రజ్ఞ యని, విజయప్రభాకరుల నేకకాలమందు వంచించు చుంటి" నని తలంచి పద్మినీ విజయసింహుల ప్రణయకథను బట్టణము నాల్గుమూలల వ్యాపింపఁజేసెను. రాణిని వంచించిన రాజును వంచించుటయే యని కమలుని భావము! కాని యంతకు మూలము, పద్మిని తన్నుఁ బ్రేమింపక తిరస్కరించుటయేకదా! ఆహా! భగవానునిచే రచియింపఁబడిన యీ మహానాటకమందలి పాత్రల చర్యలకును మాటలకును మూలకారణము లెంత నిగూఢములై యుండును!

టక్కుటక్కువారు మనుజుఁ డితఁడని మోసపుచ్చు మాట యటుండఁ దనను దానె తెలియక కొన్నిసారులును, తెలిసి కొన్నిసారులును మోసపుచ్చుకొనుచుండెను.

కమలాకాంతుని వీడి లోనికరిగి రహస్యకార్యాలోచనా మందిరముఁ జొచ్చి ప్రభాకరుఁ డాసేతుహిమాచలమునంగల తన సామంత రాజుల కెల్ల సైన్యముఁ గూర్చుకొని యవనునితోఁ బోరునకు సంసిద్ధులు కండని హెచ్చరించుచు లేఖల వ్రాయుచుండెను. అందు రాజభక్తియు, సోదరభావమును, దేశభక్తియుఁ బ్రతివాక్యమందును సువ్యక్తముగు చుండెను. పశ్చిమోత్తరపు రాజుల రావించి యాగమ్యల నానాదేశాధీశుం డత్యంతత్వరితముగ నందఁజేయ నియోగించుచుండెను. తరువాత మిక్కిలి యాప్తవర్గములోఁ జేరిన తనమంత్రిపుత్రుండగు సుమంత్రుఁడను వానిని రావించి విజయసింహుని కొకలేఖ వ్రాయుచుండెను. పూర్వము రాచ కార్యవిషయములందు ముఖ్యముగ యవనులతో సంబంధముగల విషయములఁ గూర్చి ప్రభాకరుఁ డాలోచించునప్పుడు రాణియగు రంజని కూడఁ బ్రక్కనుండెడిది కాని నేఁడు ప్రభాకరుఁ డొంటరిగనే కూర్చుండి రాచకార్యములఁ జక్కఁబెట్టుకొనుచుండెను. రంజని యించుక యస్వస్థయై యున్నదికద! కాని యామె వరసను లేనిలోటుమాత్రము మిక్కిలి కానుపించుచున్నది.

ప్రభాకరుఁ డుత్తరము పూర్తిగ వ్రాసినపిదప తిరిగి యిటులఁ జదువుకొనెను.

“విజయా! నీకుఁగలిగిన పిచ్చిభయము నాకు మిక్కిలి నవ్వును గలిగించుచున్నది. ఎట్లయినను కీర్తికాముఁడవైన నీనేరము మన్నింపఁ బడినది.—కాని యీసారి నిజముగ నీకు బలమగు గాయము తగులుట నీ వన్నుత మాడినఫలము కాని వేఱుకాదని నాయభిప్రాయము. అయినను దయామయుఁడగు పరాత్పరుఁడు నీ కచిరకాలముననె యారోగ్యమనుగ్రహించుగాక!

నూతనప్రియానురాగంబున మున్గి తేలుచు బ్రొద్దులు పుచ్చుచున్న నన్నుఁ గార్యావసరంబున నగరమునకుఁ బిలువవలసి వచ్చినదికదా

యని విచారించుచున్నాను. యవనులు గాంధారము రహస్యముగ సమీపించుచుండిరని నాకుఁ గుపురంగమునకే వార్త వచ్చినది. కాని యప్పుడు నీవటనుంటివని నాకుఁ దెలియదాయె. సామంతులకు జాబుల నంపితిని. వెంటనే నీవరుదెంచి యాధిపత్యము వహింపవలయు —

నీకు నేను వ్రాయవలసిన దేమి? — ప్రభాకరుఁడు."

ఆయుత్తరమును మడచి యతిగి పైవిలాసము వ్రాసి సుమంతున కిచ్చి "వాయువేగ మనోవేగంబుల మించి ప్రతాపసింహుని దుర్గమున కరిగి విజయసింహునిఁ గూర్చియడిగి తెలిసికొని వానికీయుత్తరము స్వయముగ నందఁజేయుము." అని యాజ్ఞాపించెను. "మహాప్రసాద" మని కమ్మనందుకొని కన్నులకద్దుకొని సుమంతుఁడు వెడలిపోయెను.

ప్రభాకరుఁడు లేచి నిలువబడి "కాలచక్రమతివేగముగ దొరలు చున్నది. నరమాత్రున కద్దాని వేగము మించుట సాధ్యమా! నా కలవశ కలుగుచున్నది. ఈసామ్రాజ్యమకుటము శిరమున ధరించువాని కాశేషాహికున్న శిరశ్శక్తి యుండవలయును ఓపరమేశ్వరా! చతుర్దశ భువనసంరక్షణాదీక్షాకంకణబద్ధహస్తా! నాకించుక నీదివ్యశక్తి ప్రసాదింపవే! అయ్యును లీభారము నాతలపై నేలపెట్టితివో కదా!" అని తల వంచుచుండ "త్యాగశక్తిలేని ధర్మశక్తి నిష్ఫలము నీయర్ధాంగము పాపపంకిలమై దోషభరమై నిన్ను దిగలాగుచున్నది. కాని నీవు శక్తిహీనుఁడవు కావు. నిన్ను నీవు తెలిసికొనుము" అను వాక్యములు వినఁబడినట్లయ్యెను. ఆవాక్యముల నెవ్వరుచ్చరించిరి? ఎవ్వరును కంటికిఁ గనబడరు. కాని చిన్ననాఁడు పెంచిన ముసలిముని కంఠస్వరము మాత్ర మింకను చెవులయందు ప్రతిధ్వనించుచున్నట్లుండెను. ప్రభాకరున కేమియు బోధపడలేదు. "అర్ధాంగము పాపపంకిలమైనదా? నాకుఁ ద్యాగశక్తి నశించినదా? ఏమిమాటలివి?" అని యాశ్చర్యముతో వితర్కించుచు వెడలిపోయెను.

యోగిపుంగవుని యాశ్రమమునందు విజయసింహుఁడు చికిత్సలఁ బొందుచుండెను. చంద్రహాసుఁడు సోదరునికంటె నెక్కుడుగ భక్తితో నుపచారములు చేయుచుండెను.

ఒకనాటి యపరాహ్ణవేళఁ దగుపరివారము వెంటరాఁ బద్మిని గుఱ్ఱమునెక్కి యా తపోవనము చొచ్చెను. వెంటనే కూడనున్న సాయుధులగు రక్షకభటులను చంద్రికకడకుఁ బంపివేసి యొంటరిగఁ బద్మిని యొక యోగినివలె న్యగుహాముఖము సమీపించుచుండెను. పై నల్లలనాడుచున్న చెట్టుకొమ్మవలె నాకన్యహృదయ మూరక కొట్టుకొనుచుండెను. "నన్ను నావిజయుఁడు మఱచిపోవునా!" అని యామె తనలోఁ దాను తలపోసికొనుచు నింతలో నిరాశ చెందుచు నింతలోఁ బట్టరానియానంద మందుచు ముందునకడుగు లిడుచుండెను. అంతలో నామె చూపు లాగుహాముఖమునందె యొకరాతిపైఁ బెట్టఁబడియున్న తన ప్రియుని శిరస్త్రాణముపైఁ బ్రసరించెను. తన వచ్చెల పతక మాశిరోవేష్టనమునకుఁ గూర్చఁబడియే యుండెను. ఆహా ఆక్షణమం దామె నేత్రములు, నుదురు, కెంపెదవులు, బాహువులు వేయేల యామె భౌతిక దేహమంతయుఁగూడ నొక్కమాఱు సకారణం బగు నానందరూపము దాల్చెనుగద! ఏమి యాప్రేమాతిశయము! అటుపైఁ బద్మినిపాదములు భూమిపై మోయుటలేదు. ఆమె పక్షివలె నెగిరి యొక్కమాఱుగ విజయసింహుని పజ్జను వ్రాలెను.

ఒక కృష్ణాజినము నేలపైఁ బరువబడి యున్నది. దానిపై మహావీరుని బలిష్ఠములగు నవయవములతోఁ గూడినదేహ మెక్కుడించిన కోదండమువలె నొప్పుచుండెను. ఆతఁడు కన్ను మూసికొని పఱుండియుండెను. ఒక దర్భాసనముపైఁ బద్మాసనము వైచికొని చంద్రహాసుఁ డా నిద్రపోవుచున్న వానిశ్వాసల లెక్కించుచుండెనో

యున నప్రమత్తుఁడై కనుపెట్టి చూచుచుఁ బక్కనించుక దూరంబుగఁ గూర్చునియుండెను. పద్మిని యిదియంతయు నొక్కత్రుటికాలములయఁ జూచి "కటకటా! ఎట్టి వారైయుండిరి!" యని తలపోసి దుఃఖము పట్టఁజాలక యొక్కసారిగాఁ బాయమని బాలికవలె వాపోయెను. ఆమాతృ కంఠస్వరము విని నిద్రపోవుచున్నటు లుండిన విజయుండును మేలుకొనియున్నటు లుండిన చంద్రహాసుఁడును గూడ నేకకాలమందె పద్మిని ముఖముపైఁ జూడ్కులఁబఱపి నిశ్చేష్టులై [illegible]

చంద్ర :—ఏమి? అమ్మా! ఇక్కడేల వచ్చితివి?

పద్మి :—పనిగొని వచ్చితిని.

అని చెప్పుచు నాగుహకు నూతనకాంతిశోభ నొసంగుచుఁ దళతళ మెఱయుచుఁ గన్నుల మిరుమిట్లు గొలుపుచు మెఱుపుఁదీగవలెఁ బ్రకాశించుచున్న యా 'యఱువదినాలుగుమణుల' రత్నహారము చేతులతోఁ బట్టుకొని నేలకు వంగి వంచుకొనియున్న విజయుని కంఠమున వేయుచు "ఈ బహుమానము సంగీకరింపఁ జనదా? సార్వభౌముఁ డంపియుండెను." అని చెప్పుచుండఁ బద్మిని స్నిగ్ధసువర్ణ ఫాలము విజయుని పెదవుల మిక్కిలి సమీపించెను. ఒకవేళఁ జంద్రబింబము సరసికెంబెదవుల కందునంతటి సామీప్యమునకు వచ్చినయెడల సద్దాని ముద్దుపెట్టుకొనని మనుజుఁ డేలోకమునందైన నుండ సంభవమగునేని యప్పుడు విజయుఁడు పద్మిని ఫాలము నప్రయత్నముగ ముద్దుపెట్టుకొనుట దోషమని చెప్పవలసి యుండును. చెప్పిన చొప్పునఁ జేసి చేరవచ్చిన పుత్రికను దండ్రిగాని, ప్రియసోదరిని సోదరుఁడుగాని యెట్టినిర్మల. నిర్వికారభావముతో ముద్దు పెట్టుకొనునో యట్టి నిర్మలనిర్వికారభావముతోడనే విజయుఁడు పద్మినిని ముద్దుపెట్టుకొనెను. కాని ప్రేమ యనెడి సుగంధతైలమందు నానుచున్న పద్మిని యనువత్తి చిఱుచుంబనరూపంబున విజయుఁడు మదనజ్యోతి ముట్టించ వెంటనే జ్యోతి నామూలాగ్రముగ వ్యాపించి వెలుఁగఁదొడఁగె;

తీక్ష్ణతచే పద్మిని బాణము తెగినపూలసరమువలె విజయుని వక్షముపై వ్రాలిపడిపోయెను. ఇంతలోఁ దిరిగి బలము, ధైర్యము తెచ్చుకొని లేచి కూర్చుండి విజయునిముఖము రెప్పవేయక చూచుచు నప్సరసవలెఁ దోఁచుచుండెను. ఆమె నోటినుండి మాట లేమియు వెలువడకుండెను హృదయమునందలి భావము మాత్రమేగాని యానందాశ్రు పూర్ణముగ ముఖమునకుఁ బోవుచు యరుణవర్ణములు బయలుపడి ప్రతిఫలించుచుండెను. చంద్రముఖి యాలాపముఖ యగుచు నున్న గాని విజయుని కాయమునకు మాఁత్రము కరము కాదాయె!

విజ:—నీ విషయమున మిగుల బడలి దస్సితివి కాఁబోలు. కొంత విశ్రాంతిఁ దీసికొనుచుండుము.

పద్మి:—విశ్రాంతియా! నీవరిననుండుటచే నాబడలిక లన్నియు పోయుచుండును. నీ కెట్లైనను నా యుల్లసత యధిక మగును.

అప్పుడు పద్మిని యేమిమాటలాడుచున్నదో యెఱుఁగదు. ఆనందాతిశయంబున సత్యం బెఱుఁగక యూరక మాటలాడుచుండెను. కాని విజయుని కావాక్యములు కూడ స్పష్టముగఁ దోఁపలేదు. కావున నతఁ డవ్వలిదిక్కు మొగంబుగాఁ దిరిగి కనుల మూసికొని నిద్రవచ్చు నటకును నిద్ర నటింపఁజొచ్చెను.

పద్మినీచంద్రహాసులు లోఁడోరుల కుశలంబుల గూర్చి తెలిసికొను చుండిరి. ఇంతలో యోగి యరుదెంచి విజయుఁ డేవ్రుట కంగీకరింపక మొత్తగ వచ్చిన తన ప్రాతశిష్యురాలి కుశలంబడిగి యాగమనకారణం బెఱింగి యాకార్య యుండుటకు యోగ్యమైన యొక చిన్న కుటీరము చూపించెను. దాసిముఖ మంతయు మల్లికామాలతీలతలతో నలంకరింపఁబడినటుల గప్పబడి కనులఁ బండువొనర్చుచుండెను.

యోగి:—చిట్టితల్లీ! నీవిదుంపలను బాగుగా నీటియందుడికింపఁగలవా? విజయునకీ హారమువలన మాంసము పట్టును. గాయము మానును.

పద్మి:—తప్పక వండెదను. ఎప్పటికిఁ గావలెను?

యోగి:—రెండున్నరగడియలలో. (అని చెప్పి యావలకు వచ్చుచుండెను.)

పద్మిని:—అయ్యో! ఆముగ మఱచితిని. (అని యతనివెంటనే పరుగుపరుగున వచ్చి) స్వామీ! ఎన్నినీళ్ళు పోయవలెను?

అప్పుడు శోకచింతనగవు మోముపై తోలకాడ నాయోగి వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చి యాదుపప్పుపైఁ బొట్టు తీయుపద్ధతియుఁ దరుగు క్రమమును, చితుకులతో మంటచేయు విధానము, పోయవలసిన నీటి పరిమితి, నడుమ నీయవలసిన కాలనిర్ణయము చెప్పి వెడలిపోయెను. మునుపు పద్మిని సంగీతశాస్త్ర మభ్యసించువేళ నుపదేశమాత్రంబుననే యాకళ యంతయు పూర్తిగ గ్రహించెను. నేఁడును పాకశాస్త్రమందు గురువు మొదటిపాఠము చెప్పిపోయెను. తన్మాత్రంబుననే యాకస్య యీనూతనశాస్త్రమును కూడ నామూలాగ్రంబుగ నూహించుకొనుచుండెను. తన హృదయమందు నూతనముగ వికసించిన ప్రేమ కూడ నాయూహ కొనలు సాగఁదొడఁగుచుండెను. కాని మొదట పొయి మంటచేయునపుడును—పొయిమీది పాత్ర క్రిందకు దింపునపుడును లేఁజిగురులఁబోలు పద్మిని లేతవ్రేళ్ళించుక కాలి యింకను నెరుపెక్కినవి.

పద్మిని వంటచేసికొనిపోయి విజయునకు పథ్యము పెట్టుచుండెను తదనంతరము నిద్రరాకుండునటుల రోగి పజ్జకూర్చుండి యేమేని మాటలఁ జెప్పుచు మాటల నడుగుచు నప్పుడప్పుడు కలస్వనంబుతో నొక్కొక పాట పాడుచు దినమునందెనిమిదిజాములు జరుగుచున్నటు లావిజయునికిఁ దోఁపనీయకుండెను. చెల్లెలు వచ్చిన తరువాత చంద్రహాసునకుఁ గూడఁ గ్రమక్రమముగఁ బనిలేకపోవుచుండెను. అన్ని యుపచారములు పద్మినియే చేయుచుండెను. అడ్డువచ్చినచో సోదరునిపై కినియుచుండును. విజయుఁడు వ్రణబాధితుఁడై యున్నవేళల నైనను పద్మిని వచ్చుచున్న యలుకుడైనంతనే వానిహృదయము మహానందమున

ధనమున కానందము గలుగునటుల సంతోషముతోఁ దాండవమాడుచుండును. కాని యాబాలిక పథ్యపానముల పచనము చేయుటకై లేచినంతనే వానికన్ను లామె వదనముపై దీనముగ వాలుచుండును. “ఇంక నెన్నఁడును నే నపవిత్రుఁడ కాజాలను. ఇప్పుడు నే సుపవిత్రుఁడనై యుంటిని—ఈమె నన్ను పునీతునిఁ గావించినది.” అని యనుకొనుచుండును. మిక్కిలి బాధగా నున్నప్పుడు విజయుఁ డాకన్య దివ్యగానలహరియందు మునిగి తేలుచుఁ దన బాధను మఱచిపోవుచుండును— మిక్కిలి విసుగుగా నున్నప్పు డాపద్మిని సుందరవిగ్రహమును రెప్ప వేయక చూచుచు “విశ్వమందలి సౌందర్యమున కెల్ల నిది కేంద్ర స్థానమా!” యని తర్కించుకొనుచుండును. శరీరములో నించుక సుఖముగా నున్నప్పు డామెతో నించుక ముచ్చటించుచుండును. ఒకమాఱు పద్మినీవిజయుల కిటుల సంభాషణ జరుగుచుండెను.

విజయు :—మీయింట నీ వెన్నఁడైన వండుదువా?

పద్మి :—అవసరము వచ్చినపు డాఁడుది వంటచేసి పెట్టవలదా!

విజయు :—రాత్రులు నీకు పాపము నిద్రకూడ లేనటులున్నది మిక్కిలి చిక్కిపోవుచుంటివి నాకొఱకు కాని నేను—

ఇంతలో యోగిపుంగవుఁడు వచ్చెను. పద్మిని లేచి నిలువఁబడి వినయముతో నమస్కరించెను. విజయుఁడును లేవఁబోవుచుండెను.

యోగి :—ఆహా! అప్పుడె యంతవఱకుఁ గుదిరినదా?

పద్మి :—మహాత్మా! ఇది తమ భిక్ష.

విజయ :—మిమ్మేమని కొనియాడుటకు నే నసమర్థుఁడను! అల్పుఁడను, కించిజ్ఞుఁడను. మెఱుఁగుడుపురుగు సూర్యభగవాను నేమని స్తుతింపఁగలదు?—ప్రాణదాతా—నమస్కారము—ఈపాపిని దీనుని ననుగ్రహించి యాశీర్వదింపుఁడు!

యోగి :—వత్సా! విజయా! నిన్ను బ్రతికించినది నా చికిత్స కాదు—నిజము చెప్పుచుంటిని. ఆకర్ణింపుము—ఈకన్యయొనర్చిన సపర్య!

నీ వీజన్మమునఁ జేసికొన్న పుణ్యము కాదు. నీపూర్వజన్మ పరంపరాగత పుణ్యఫల విశేషమువలన లభించినది! ఈకన్య నిన్ను సావిత్రివలె మృత్యువు వాతనుండి యీవలకుఁదెచ్చి బ్రతికించినది. ఈమె ఋణ మీజన్మమునఁ దీర్చికొనఁజాలవు!

విజయుఁడు :—ఆమె కోరినకోర్కె దీర్చి నా ఋణము దీర్చికొనఁ బ్రయత్నింతును.

పద్మి :—నాకే ఋణపడియున్న యెడల, నామాటచేతనే ఋణవిముక్తులై పొండిరి. కల్పవృక్షము నీడ నాశ్రయించినఁ గోర్కెలే యుండవుగదా?

యోగి :—వత్సా! కనిపెట్టుచుంటివా? మహాపతివ్రతలగు నుత్తమసతుల లక్షణము బోధపడుచున్నదా?

[పద్మిని తన్ను పొగడు వాక్యము వినినంతనె మిక్కిలి సిగ్గుపడి సంకుచితగాత్రియై యటనుండి వెడలిపోయెను.]

యోగి :— పుత్రవాత్సల్యంబున నేను నీ కొక్క హితంబు చెప్పెద. గ్రహింపుము.

ఒకఁ డత్యంతమధురం బగుసురాపానము గావించుచుండెను. ఇప్పుడు వానికి రెండవచేత సుధాకలశ ముంచఁబడినది. ఒకచేత సుర యున్నది. ఒకచేత సుధ యున్నది. వాఁడు దేనిని గ్రహించి దేనిని త్యజించిన శ్రేయోదాయకమగునో, అవిచ్ఛిన్నానందము కలుగునో యాలోచింపుము!— వచ్చినపని, పద్మిని యెక్కడ? నేఁడు నీకు లక్ష్యము మార్చవలయును. క్రొత్తపంట లామెకు బోధింపవలెను. నేపోయి వచ్చెద—

అని చెప్పి యోగి వెడలిపోయెను. విజయుఁ డాలోచనామగ్న మానసుఁడై కనుల మూసికొనెను. వాని హృదయమునఁ బాపభీతి మిక్కుటమై యాందోళనఁ గలిగించుచుండెను. ఊయల నూఁగుచున్న వాని భావముల నిలిపి నేకాగ్రచిత్తముతో నొక్క మనోనిశ్చయము

చేసికొనుటకు వానికి శక్తిఁ జాలకున్నది. దేహబలమును మనోబలము నొండొంటిపై నాధారపడియే యుండును గాఁబోలు! స్వర్గశిఖర నరకకూపములమధ్య నల్లాడి లూగి యలసినవాని మనసు స్తబ్ధమయ్యెను. హృదయవేదనయు మందగతి నందెను. శరీరము నిశ్చైతన్యము దాల్చెను. విజయుఁడు సొమ్మసిల్లి నిద్రపోవుచుండెను.

ఆహా! పద్మినియే తొలుత విజయునిస్కంధము నలంకరించుట తటస్థించెనేని పాప మావీరుని కీలోకమును పైలోకమును మఱియొక లోకముగా మార్చివేయఁగలిగి యుండునుగదా!

ఇట్టిభావమే యానందించు రోగిహృదయమందును గలుగుచున్నది కాఁబోలును—విధి! విధి! విధి!—అని విజయుఁడు పలవరింపఁ జొచ్చెను.

పద్మిని పథ్యపానములఁ గొనివచ్చి ప్రక్కను నిలిచి యుండెను. కాని యామె కావలసినంత యేమియు బోధపడుటలేదు. ఇంచుక భయముకూడఁ గలుగఁజొచ్చెను. వారిని పిలుచుకొని వత్తునా!—యోగసమాధి నున్నవారిని లేపు టెట్లు? అనుకొని తనకోమలపాణి పద్మ మావిజయుని విశాలఫాలభాగమున నునిచెను. ఉలికిపడి కనుల విచ్చి నిర్మలప్రేమకాంతిపూరంబగు పద్మినినెమ్మోమును చూచి తిరిగి కనుల మూసికొనెను. "ఏమిది! అని పద్మిని మిక్కిలి విషాదముతోఁ గూడిన నాశ్చర్యము నొందఁజొచ్చెను.

పద్మి:—మహావీరాగ్రణీ! పథ్యము తీసికొని వచ్చితిని.

విజయ:—నా కిప్పుడాకలి లేదు.

పద్మి:—ఒకసారి యిటు చూడుము. నేఁడు వేఱొకరీతిగ నున్నటులున్నది. కారణము తెలియదు. మహాత్ముని బిలిచికొని వత్తునా!

విజయ:—వలదు.

పద్మి:—కొంచెమైనను నాఁకలి లేదా!

విజయ:—హృదయరంజనీ! నిన్ను శ్రమపెట్టఁజాలను. నే ద్రోహినికాను. క్షమింపుము.

విజయుఁడు నిద్రించుచుండెనా? మేల్కొనియుండెనా? పలవరించుచుండెనా? మాటలాడుచుండెనా? పద్మిని కేమియు బోధపడదాయె!

పద్మి:—పరాకుమాటలు వచ్చుచున్నవి. సమాధినుండి లేచినవేళ కాదాయె. సోదరుఁడు మూలికలకొఱకై కడు దవ్వరిగియుండెను. ఏమి సేతును దైవమా!

అని విజయుని రెండుచేతులు దన చేతులఁ బట్టుకొని "లెండు ఒకమాఱు లెండు" అనెను.

విజయ:—పొమ్ము!— పిశాచమా! రంజనీ!—రమ్ము! పద్మినీ!

అని చేతుల విసరికొట్టెను. విజయుని దక్షిణహస్తము పద్మిని వక్షముపై గాఢముగఁ దగిలెను. పాపమా యబల రెండుమూఁడడుగులు వెనుకకుఁ ద్రుళ్ళిపడెను. కాని విజయుఁడు శాంతిభావముతోఁ లేచి కూర్చుండి "నాపై నీకంత కోపమేల! రమ్ము. పద్మినీ! రమ్ము! దగ్గఱకు రమ్ము! రోగి నీకు నూతనపాకముల నేర్పించుట కాదా. ఏదీ! ఏమి తెచ్చితివి" అని ప్రియముమీఱ బల్కెను. పద్మిని కామాటలచేతనే తనవక్షమందలి బాధ యుపశమింపబడెను. తలవంచుకొని సిగ్గుపడుచు దగ్గఱకువచ్చి భక్ష్యముల నొక్కటొక్కటిగ రోగిచేత బెట్టుచు దాని వండు విధానమందలి యానందమును వర్ణించి చెప్పుచు వనవాసుల సౌఖ్యమే సౌఖ్యమని సిద్ధాంతము చేయుచుండెను. కాని వండునప్పుడు తాఁబడినశ్రమ యించుకైనను దలపెట్టుమగద! విజయసాన్నిధ్యమహిమంబున మఱచిపోయెను గాఁబోలు!

విజయ:—నీకు వనవాసమే సౌఖ్యముగఁ దోఁచుచున్నదా! ఒకనాఁడు సీతకు నటులనే తోఁచెను.

పద్మి:—నిజమె! సీతమ్మకు సరిగనె తోఁచినది-పిదప శ్రీరామచంద్రుఁడె యెక్కువగఁ బశ్చాత్తాపపడి పరితపించెను. లోకమాత సీత

హృదయేశ్వరుని పాదకమలముల మనసార పూజించుచు నడవులందు నీ నింపు మనసుతోడనే దినముల గడుపఁజొచ్చెను. విరాగిణీ! అదియే కదా! స్త్రీజాతి కతిశయంబు—దివ్యభూషణంబు—విశిష్టవరంబు. కోడెలతో దూడ కుమ్ముచున్నప్పుడే యావు పాలనెక్కువ చేపుచుండును.

విజ:—పురుషుఁడు ప్రేమింపకపోయినను స్త్రీ ప్రేమించుచుండఁ గలదా?

పద్మ:—తలవంచుకొని యూరకుండెను

విజ:—నీ స్నేహితునికడ దాపరికమేల? తెలియఁజాలని వాఁడ నగుట నడుగుచుంటిని.

పద్మ:—క—ం—ను. దివ్యప్రేమ నాస్తికుని వెలిపెట్టుచున్నది! జలము వానిదప్పిఁ దీర్చుచున్నది. ఫలము వానియాకలి తీర్చుచున్నది. అదియే ప్రేమయొక్క యతిశయము!

విజ:—"ఈముగ్ధ పుస్తకమంతయు చదివిన పాఠము నప్పగించుచున్నది." అని యనుకొనుచుండెను.

పద్మ:—నేఁడు నిద్రలో నేమని కలవచ్చినది? "విధి—విధి—విధి" యని పలవరించితిరేమి?

విజ:—నేను కలలో—నొకఁడు సుగంధమధురపుష్పవనము గ్రోలుచున్నాఁడు—వానికి బాగుగఁ గైపెక్కినది. వానిచేతి నమృతకలశ ముంచఁబడినది. వాఁడొడలెఱుఁగక యాసుధాకలశము వంచి వేయుచుండెను. సుధాధార, ప్రేయసి బాష్పబిందువులవలె, వానిపాదములఁ దడుపుచుండెను. వానిచుట్టును మానససరోవరమువలె నిండి పైకిఁ బొరలుచుండెను. కాని వానిదేహములోని యొక్కబిందువైనను ప్రవేశింపలేదాయె. వాఁడాయమృతసరోవరము నడుమ స్తంభమువలె నిలిచి యింకను తుచ్ఛమద్యముచే పానము చేయుచుండెను. పానము చేసినకొలఁదియుఁ బిపాస యధికమగుచునే యుండెను. అధికమయిన

కొలఁదిని పానము చేయుచుండెను—కాని తుదకు తల్లిపాలతోడనే చనిపోయెను. వానిచేతి మద్యభాండము క్రిందకుజారి సరోవరమునం దదృశ్యమాయెను. ఆదురదృష్టవంతుని మృతకళేబర మాయమృతసరో వరమునందు తేలియాడుచుండెను. తుద కమృతసరసితరంగమాలిక లలో మృతకళేబరము నర్తించుచుండెను. దానికళేబరమును సాష్టాంగ పడి సరోవరలక్ష్మికి మ్రొక్కుచుండెను. విధి! విధి! విధి!—మతే మందురు?

పద్మిని యనిమిషనేత్రియై యాచిత్రస్వప్నవృత్తాంతము నూలించు చుండెను. ఇంతలోఁ జంద్రహాసుఁడు వనమూలికలఁ బట్టుకొనివచ్చెను. అతనిఁ జూడగనే విజయునకెంతయో హృదయభారము తగ్గినటులఁ దోఁచి యొక్క నిట్టూర్పువిడిచెను. పద్మిని కప్పటికి సోదరాగమనము మిక్కిలి యనప్యాయిని యనిష్టమై పొడఁగట్ట నొక్కనిట్టూర్పు విడిచెను.

చంద్ర:—ఇవిగో మూలికలు.

పద్మి:—యోగిపుంగవుని—

విజయ:—ఇప్పుడు పిలువనక్కఱలేదు. సోదరా! నీకెంత చెమటపట్టినది. ఏయడవికిఁ బోతివి! చాలతడవాయెను!

చంద్ర:—వారరుగో గురువు లిటులనే విచ్చేయుచుండిరి.

తెల్లని వ్రేలుజడలతో, విభూతిరేఖల నొప్పు నత్తగు విశాల ఫాలముతో, నడచి ముడివెట్టిన తెల్లగడ్డముతోఁ, జిక్కి యించుక ముడతలు పడుచున్న బడుగుదేహముతో—దీర్ఘనాసికాగ్రమున నిలిపిన దృష్టితో మునిశ్రేష్ఠుఁ డరుదెంచెను. అందఱును లేచి నమస్కరించిరి.

యోగి:—శుభమగుగాక! వత్సా! చంద్రా! యోషధులఁ గొనివచ్చితివా?

చంద్ర:—చిత్తము! దేవా—

యోగి:—అమ్మా! పద్మినీ—నీ వావేళ్ళను నమలనిచ్చి పిదప నావుపాలను దాహమిమ్ము. విజయుఁడు విజయునిమించి వజ్ర

శరీరుఁడు కాఁగలఁడు — విజయసింహా! చాల దినములైనను. నీకుఁ గ్రమముగఁ శ్రోత్రరక్తము పట్టును. పూర్ణారోగ్య మచిరకాలముననే కలుగఁగలదు—ఇఁక నాచికిత్స లవసరము లేదు. మీరు మీ మీ నగరముల కరుగవచ్చును.

పద్మ :— తండ్రీ! మీ యవ్యాజకరుణావిశేషంబున మేము బ్రతికి బయటఁ బడితిమి.

చంద్ర :— లోకమునే తరింపఁజేయఁగలవారల కిది యొక లెక్కకాదు.

విజయ :— నాతండ్రి నాచిన్ననాటనె యవనులతోఁ బోరుచు మరణించెనఁట—నాతల్లియుఁ దోడనే సతీధర్మమగు సహగమనము గావించి నాథుని వెన్నంటి చని స్వర్గస్థురాలాయెను. నాటనుండియు నే నేకాకినై తిరుగుచుంటిని. కాని నేఁడు నే నిచ్చట తిరిగి యింటి కట్టున నున్నటులను దల్లిదండ్రులఁ గన్నటులను సుఖించుచుంటిని. నాకుఁ దల్లియుఁ, దండ్రియు, నాప్తులు, బంధువులు, సమస్తము మహాత్మా! తమ కరుణాకటాక్షమే ప్రసాదించినటు లున్నది. ఈగుహ వీడి తిరిగి రాజధానిఁ జేరుట చక్కని గృహసౌఖ్యము వీడి కారడవిఁ జొచ్చుటవలె నున్నదికదా! దేవా! తమదయనుగూర్చి నే నేమని వర్ణింపఁగలను?

యోగి :— కుమారా! సుఖదుఃఖములు మనస్సంభవములు— నీజీవితయానపాత్ర యొక్క తెడ్డుతోడనే యీడిపింపఁ బడుచున్నది. కావుననే యది వక్రగతి నందుచున్నది—కేవలవైరాగ్యమె నిజముగు బ్రహ్మజ్ఞానమని తలఁచుట కన్నులమూసికొని లోకము లేదనుకొనుట వంటిదె. కావున నీవు గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింపుము.

విజయ :— మహాత్మా! ఈలోకమున నింకను నే ననుభవింపవలసిన సుఖము లేమున్నవి?

యోగి :— లోకములో ననుభవింపవలసిన సుఖములకొఱకు మాత్రమె గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింతు రనుకొంటివా? ప్రతివ్యక్తియు,

లోకమువలన సంఘమువలననే జీవించి వికసించుచున్నది. కావున ప్రతివ్యక్తియు దనసంఘమును లోకమును వికసింపఁజేయుచుఁ గలకాలము జీవింపఁ జేయువలయును. మఱియు సహిష్ణుత, సానుభూతి, త్యాగము, చిత్తమున కేకాగ్రత, హృదయమునకు స్థైర్యము, అంతఃకరణమునకుఁ బ్రేమ సరియగురీతుల సాధనకు గృహస్థాశ్రమస్వీకారము ముఖ్యావసరము. తీరమునఁ గూర్చుండి యీదు విధానము, జలముస్వభావము చదువుకొనినను గురుముఖమున నేర్చుకొనినను నీటఁ బడినఁగాని యీఁత రాఁజాలదు. కావున కుమారా! నా హితమనుసరింపుము. దేశము నుద్ధరింపుము. శాశ్వతకీర్తి గడింపుము.

ఒక్కొరొక్కరుగ నందఱు నాయోగిపుంగవుని పాదములకు మ్రొక్కి దీవనలఁ బడసి యచ్చోటు వాసి ప్రతాపసింహాంగణమునకు బయలుదేరిరి.

వారు వెడలిన వెనుక యాగృహమందు మిగిలియున్న నిశ్శబ్దము యోగిపుంగవుని హృదయమును గూడఁ దట్టక మానదాయె.

౨౩

హస్తినాపురమునందు నేటి మధ్యాహ్నము సూర్యు డతితీక్ష్ణముగా వెలుఁగుచుండెను. పురవీథులఁ గన్నెత్తి చూడ శక్యముకాని యెండ కాయుచున్నది. కాని రంజనిదేవి యంతఃపురము, నగరమధ్యమునుండి ప్రవహించుచు మలుపుతిరిగిన యమునవంపులో స్ఫటికశిలానిర్మితమై ప్రకాశించుచుండెను. మేడపై యమునవైపు గదిలో రంజని గూర్చుని యుండెను. గవాక్షములకును ద్వారములకును సుగంధముల వెదఁజల్లుచుండిన వట్టివేరుతడకలఁ గట్టి పన్నీటితోఁ దడుపుచుండిరి. అగరు అత్తరువులతోఁ దీసిన మలయచందనము బంగరుగిన్నెలోఁ దెచ్చి పరిచారికలు వచ్చి రంజనికి మైపూఁతలు పెట్టుచుండిరి. రత్నముల చెక్కిన దంతపుపిడులుగల నెమలిపింఛవిసనలఁ బూని యిరువైపుల నిలిచి

మృదువుగ వినుచుండెను. ఆలేఁగరువలి తాకున నాతని మోముపై నందమగు ముంగురులు నిట్టటు నడియాడుచు నించుక స్వచ్ఛమైనట్టున్న యాయువతి సౌందర్యము తిరిగి ప్రజ్వలింపఁజొచ్చెను. దూరమందు కూర్చుని సారంగము చేబూని నెచ్చెలి యొకర్తు మోహనరాగ మాలాపించుచు రాధాకృష్ణసంవాదము గానము చేయుచుండెను. ఆగాన మాలించుచునే రంజని మనసు విజయునితో సంవాదము చేయుచుండెను. ఇంతలో కమలాకాంతుని భార్య ప్రవేశించి వదనము జూచుచుండెను.

రంజ :— వసుమతీ! ఏమి విశేషములు? చాల యెండలో వచ్చితివి? అటుఁ జూచుచుంటి వేమి?

వసు :— ఏమున్నది. అనలాజాతి యట్టిది. మగవారి నెన్నటికిని నమ్మరాదు.

రంజ :— అయ్యో! అట్లనెద వేమి? పురుషుని నమ్మక స్త్రీ యేమి చేయఁగలదు.

వసు :— నమ్మి చెరుపటకంటె నమ్మక చెరుపట మేలు కాదమ్మా! తల్లీ యటులైన నంతిపచార ముండదుగద దేవి! ఏమనఁ దుదకు పురుషు లెప్పటికిని మోసగాండ్రె.

రంజ :— వసుమతీ! నేఁడేమి నీవలన నిజముగ వింతలు వినం బడుచున్నవి.

వసు :— నేనొక్కతెనే నా! అందఱదే మాట? లోకమంతయు నొక్కటేఁ గాఁ గ్రోడై కూయుచున్నది. మాయ మాకుడు లేకున్నది. నిజముగా నట్టి దెంతదురదృష్టము తల్లీ! ఎంత సరుపేదయైన నట్టి పరాభవము వహింపఁగలదా! కటకటా! దురాత్ముఁడు!

రంజ :— ఎవరు?

వసు :— మఱెవరు? — మహాపిరాగణి— అగ్రగణ్యశిరోమణి. విజయచంద్రుఁడు— కాదు కాదు. విజయసింహుఁడు.

రంజ :—(తల వంకించుచు) ఏమిచేసెను ?

వసు :—పద్మినిఁ బ్రేమించెను. వివాహమాడి మరలివచ్చునఁట సగరమునకుఁ బద్మినియున నెవరనుకొనుచుంటివి ? దేవలోకమునుం డిగివచ్చిన యప్సరసకాదు. ఒకపేదవాని కడగొట్టుఁగూతురు. వయస్సు విజయునకును గూతునకెనే దోఁచుచుండు నఁట! ఎవరు చెప్పి రందువా—మతి నూవారు చూచి వచ్చిరఁట కన్నులార.

రంజ :— కమలాకాంతుఁ డీనడుమ కొలువునకు వచ్చుట లే దేమి ?

వసు :—(స్వగతము) నామాట లీమె చెవులకు వినఁబడుట లేదా యేమి ? (ప్రకాశము) ఆయువకు దేహమున నేమో స్థిమితము లేకుండ నున్నది. రాత్రియనక పగలనక వానిగొఱకు దీక్షగ వెకి వచ్చినప్పటినుండియు నట్టులనే యేదో యొకఁబడలిక—తుద కావ్య పుణ్యమాతుని మణిహారము పుచ్చుకొని ప్రియుని కందఁజేయుట కంగీకరించినది. కాని లేనిచో నింక నేంతచేసి యుండనిదో !

రంజ :—పాపము—చాల శ్రమపడిరి ! నేఁడు నొండ తైక్ష్ణ్యము మిక్కిలి యెక్కువగ నున్నట్టులున్నది. చల్లగఁ గూర్చున్న దానను నాకే శిర మెడికిపోవుచున్నది. ఈమండువేసవిని యీ దేశములో జబ్బుగా నున్న వారి కెట్టులుండునను నీవుకూడ నిటువచ్చితివి ?

వసు :—లేదు. పోయివచ్చెద.

అని రాణికడ సెలవు పుచ్చుకొని తిరిగి వెడలుచుండగా వసుమతి మోము ఓడిపోయినదానివలె వెలవెలవోవుచుండెను. రంజని మోము వందెము నగ్గిఁటులఁ గాంత్యతిశయములోఁ బ్రకాశించుచుండెను. ఆమె నేత్రాంచలములనుండి రాజదర్పము ప్రసరించుచుండెను. వివిధసుగంధసుందరపుష్పమాలాలంకృతంబగు కేశపాశ మల్లలనాడ తల వంకించుచు "గ్రద్దవచ్చి పిల్లను భ్రమింపఁజేయునఁట !" అని తలపోయుచుండెను.

ఇంతలో రాజసింహునితల్లి దుర్గాంబ యతివేగముగఁ బ్రవేశించి——

దుర్గా:——అమ్మా రంజనీ! ఇంకను విజయసింహుఁడు రాలేదే మమ్మా! ఎప్పుడు వచ్చునో నీకేమైనఁ దెలిసినదా? యవనులు సూర్య మార్గమున దేశమునఁ బ్రవేశించుచు న్నారట. ఇప్పుడేమి పెద్దవారా—— వేరంబుధా——ఇంక యుద్ధముగూర్చి మాటలు మాని ఇంత్రియముల వననివారములు చేయుచుండుగా! విజయసింహుఁడట్టివాఁడు వాఁడు గాఁడు. ఏమనుకొనుటకుఁ దెలియకున్నది.

రంజ:——అవ్వగారు? అయ్యో మీరింకను వినలేదా——మన విజయసింహుఁడు పట్టుమని యనవోకచక్రవర్తి రాచకన్యను వలచి వివాహమాడనున్నాఁడు. అందుకును తెలిసినదే-మీరింకను మాటు ద్రోవని యున్నటు లున్నది. వానికి మొన్న కురుక్షేత్రమున బలముగు గాయము తగిలినదఁట— ఒక యోగి గుహయందు చికిత్స జరుగుచున్న దఁట——బహుశ, పద్మినియు నచ్చట నేయుండి ప్రియునకుపచారములు చేయుచుండును. కాని వానికింకను నియువననమునన్నా హాము గూర్చి తెలిసి యుండకపోవచ్చును. మొన్ననే మహారాజుగారు వానికి వార్త నంపిరి. ఈసరికి వచ్చుచునే యుండును. ఇంతకును విజయుఁ డదృష్ట వంతుడు. మొన్న మహారాజుగారీసంగతియే పలుమాఱు చెప్పుచు నెంతయో యానందించిరి. రంజని యిటు చెప్పుచుండగా దుర్గాంబ మోమించుక చిన్నబోయి యవ్వలిదిక్కు తిరిగినది.

దుర్గా:——నీవు గొప్ప ఔదార్యవతివి!

రంజ:——అవ్వగారూ! నేచిన్నదానను. తమవంటి పెద్దలకడ నేర్చుకొనవలసినదానను.

దుర్గా:——దేవీ! అట్లనఁబోకుము. నయమునం దేమున్నది? యవన సామ్రాట్టుకూఁతువు. సామంతదేశమునుండి బందీకృతుఁడై వచ్చిన యొక యార్యునియందు గుణమునే ప్రధానముగ గణించి యున్న

విషయములు నరసుకొనక వానివరించి వివాహమాడితివి. అట్టి విచక్షణాశ, పాలును నీరును రాజహంసవలె విడదీసి పాలనే గ్రోలగల నేర్పు స్వభావము, కొంగలకు గాని చిలుకలకు గాని కలుగునా!

రంజ:—అట్టి సంఘటనములు కధిక్షీణము లని మీరుమాత్ర మెఱుంగరా—సాత్త్వికాత్మకయుంబున నూరక యుపిమొనరుగాని.

దుర్గా:—దేవి! నే బోయి వచ్చెదను. సల్లాపముల కిది సమయము కాదుగద!

రంజ:— జెమె—అవ్వగారు దయమాత్ర ముంచవలెను. దుర్గా బమోముఖుండై జాలినగవు తొలుకాడుచున్నట్టుల నున్నదే గాని నిజముగా నామెహృదయమునం దట్టి యానంద మున్నట్టులం దోంచదు. సంకల్పించుకొనిన కార్యము కొనసాగ లేదుకదా యని యామె తలపోసికొనుచు ప్రౌఢ గావున నాభావముపై కగంబడ నీయకుండ సాధ్యమగు ప్రయత్నమెల్ల జేయుచు రంజని కరులం జక్కచేయుచు "ఎంతమాట" యని ప్రత్యుత్తరమిచ్చి వెడలిపోయెను.

రంజ:—ఎంతటి నేర్పరి! ప్రగల్భ! మువలినక్క.........! కాని మానవుల కితరుల కష్టములం జూచి యానందించునట్టి నన్న కోరిక యెంత క్రూరమైనది! క్రూరమే కాదు నీచమైనది! కాని యట్టియభిలాష సహజము కావలయు. నిన్న సుందిర! మొన్న శ్యామల! ఏమిది! అందఱకు నిదియొక వేడుకవలె నున్నది......... అహా! దైవమా! నన్నెంతచులకన చేసితివి.—వీరలందఱ కీ రంజనిని వినోదస్థానముగ పరిహాసనీయముగం జేసితివా! కటకటా! దైవమును దూఱి యేమి ప్రయోజనము!—నన్నే నిందించుకొనవలయు. ఆమాయ గాని వలలో నన్నెవ్వరైనం బడుమని సలహానిచ్చిరా? ఇందిర గాని, వసుమతి గాని నన్నీ రెండునాలుకలవాని బంధమునం జిక్కుమని హెచ్చరించిరా; వారును పాపము నిర్దోషులె. విజయా! ద్రోహీ!

మాటువల్లనేమి? ప్రముచ్చా! పద్మిని వేసినహారము కంఠమునకు బిగువైనదా! హా! హా! దుస్సహము! దుస్సహము!

రంజ:—కటకటా! నే నిటుల రాణి నేల నైతినో గదా! అట్లగుగాక నేల! పగదీర్చుకొనుటకు నాస్థితియే మిక్కిలి యుపకరింపఁ గలదు......

ప్రభాకరుఁడు మందిరమునఁ బ్రవేశించినను, రంజని నిర్లక్ష్యముగ బరధ్యానముతోఁ జూచుచుండెను. ప్రభాకరుఁ డామెను సమీపించి, "ప్రేయసీ! అనుపమగానము గ్రోలుచుంటివా? గాయకిని సామీప్యమునకే రప్పింపరాదా?

రంజ:—సంగీతమునకు దూరశ్రవణమే మేలుగదా యని.

ప్రభు:—ఏమి యీపాడుచున్నది!...కంఠ మెంతశ్రావ్యముగ నున్నది. గానము మిక్కిలి మధురమై—హృదయాహ్లాదకరమై మనోక్లేశముల నెల్ల నపనయింప నమృతవాహినియై ప్రవహించుచున్నది గదా! కలకాలము మన మీగానలహరిలోఁ దేలియాడుచు, ప్రేమనాయకయుం దాసీనులమై యానందవనముల విహరించుచు.....కాని, దేవీ! రాజుల కట్టియదృష్ట మబ్బదుగద! మేదరవాఁడు, నిప్పులు చెఱుగుచున్న మండువేసవిలో నేటియొడ్డున పెద్దమఱ్ఱినీడను, దడక లల్లుచు నూడలగానముతోని యెంతసౌఖ్యముగ, నిర్విచారముగఁ బగను గొనుచుండెను! సంసారికిఁ దనసంసార మొక్కటే, కాని దేశమందలి సంసారముల బాధ్యత నెల్ల దనదిగా భావించు రాజు రాజ్యమేల వలయు—ఎంత భారము!

రంజ:—(స్వగతముగ) నాకును నీరాజ్ఞీత్వము భారముగనే తోఁచుచున్నది (ప్రకాశముగా) ఆర్యపుత్రా! మనమాభార మొకసారి వహింప నడుముకట్టినపుడు, తుదివఱకు నిర్వహించియే తీరవలయును.

ప్రభా:—అర్ధాంగీ! ఈనడుమ నీ వస్వస్థవైయుంటయు— మన వివాహమును జెంతలేక పోవుటయు,—నేను రెండు రెక్కలాడని

పక్షివలె యేకాకి, నిస్సహాయునివలె నుంటిని. ఇప్పుడే నీతండ్రియు మన యార్యావర్తముపైఁ గత్తిగట్టి, దాడివచ్చుచున్నాడు. ఇదివఱలో మన ప్రజలు పరరాజాక్రమణమునఁ గ్రుంగి, యిప్పుడిప్పుడే స్వేచ్ఛావాయువుల పీల్చుకొని యించుక సేదదేరి నేఁడొకజాతివారయి తల యెత్తుకొన మొదలిడుచుండిరి. ఇంతలో తిరిగి యుద్ధము—రక్తపాతము—జనక్షయము—సస్యహానత—క్షామము—కట్టెదుట ఘోరాకృతులఁ బొల్చి తాండవ మాడుచున్నవి.”

ఇట్లు చెప్పుచు ప్రభాకరుఁడు రంజని చేతులఁ దన చేతులఁ బట్టుకొని “అందును ముఖ్యముగ మామగారితో—నీతండ్రితోఁ గత్తికలుపుట నాకెంతమాత్రము సంభావ్యముగఁ గన్పట్టుట లేదు. రాయబారిచే నంపిన యుత్తరము—నా వినయపూర్వక సందేశము వారిని మన యెడలఁ బ్రసన్నులఁ జేయఁ గలదని తలంచియుంటిని. కాని యిప్పుడేమి చేయుటకును దోఁచకున్నది.

రంజ :—సామంతులకు రాజుల వెంటఁ గొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించలేదా?

ప్రభా :—వ్రాసితిని. కొందరింతకు మున్నే వచ్చియుండిరి. తక్కినవారును వచ్చుచున్నటుల వార్తలరుదెంచినవి.

రంజ :—వారికిఁ గూడ వార్తనంపలేదా?

ప్రభా :—విజయునకు సుమంతునిచే వార్తనంపితిని. కాని యుద్ధమే నిశ్చయమా? వేఱుసాధనము లేదా? ఏవిధము లెవ్వియుఁ బ్రయోజనకారులు కాజాలవా యని తలపోయుచుంటిని.

రంజ :—సామంతరాజులయందు రణకౌతూహలము సన్నగించినదా?

ప్రభా :—లేదు.

రంజ :—అయినచో యుద్ధమునకు వెనుదీయకుఁడు.

ప్రభా :—ఆప్తులతోడఁ బోరు—

రంజ:—దండెత్తివచ్చినవా రాప్తు లెట్లగుదురు? అట్టివానితో రాయబారములు నలుపఁబూనిన మనము జంకితి మని తలపరా? అది భరతవర్షమునకుఁ గళంకమై నిలువదా?

ప్రభా:—కలసి యోజింపఁదగిన పనిని విజయమూసింపఁ జేకను కాదాయె—

రంజ:—నాయిష్టము యుద్ధము. మన వీరశ సంసిద్ధులమై యుంటిమేని, కాలహరణము కొఱకుఁ కొన్ని రాయబారముల నడుపవచ్చును. నే నొకజాబు—కావలెనన్న—వ్రాసి పంపెదను. మీరును దగు రాయబారులఁ గూర్చి మన దేశ గౌరవమునకు భంగము లేనిరీతిని గొంత వాద ప్రతివాదములు నలుపవచ్చును.

ప్రభా:—దండము చేతికి కట్టకడపటి సాధనము. బంధుజనుల తోడి విరోధమును శ్రేయోదాయకము గాదు. సామముననె వ్యవహరించి కార్యము సానుకూలము చేసికొనుట నేను శుభప్రదమని నాయంతరాత్మకు తట్టుచున్నది. కావున నవశ్యము తొలుత రాయబారమునె నడుపవలయు—నీవాఁడు వ్రాయుము సవినయముంబుగ— సస్నేహంబుగ ఆత్మగౌరవమునకు భంగము లేకుండఁగ కూఁతురు తండ్రికెటులఁ వ్రాయునో యటుల వ్రాయుము. నేను సచివుల సామంతుల రావించి కర్తవ్యము నిర్ణయించెదనని చెప్పి వెడలిపోవుచు "అర్ధాంగము దోషశంకితమా? పాపభూయిష్టమా.. భ్రాంతి! వట్టిభ్రాంతి!" యనుకొనుచుండెను.

ప్రభాకరుఁ డరిగినవెంటనే రంజని యిటు తలఁచె "జాబు నంపెదను. దట్టించిన యగాదులోనికి యగ్నికణము నంపెదను! నా తండ్రిచెవులఁ బ్రభాకరుని సామవాక్యములు చొరకుండఁ జేసెదను. త్రేపు పడనున్న పిడుగును నేఁడే యాకర్షించెదను. విజయుఁ డీనాఁటికి కందుకొనఁజాలఁడు. కావున వీరధర్మము మఱచి, యువతీలోలుఁడై కులుకుచుండెనని పరాభవింపఁబడును—నన్నుఁ బరిభవించినవానికి నే పరాభవము కలుగఁ జేసిన దోషమేమి? అని తలపోయుచుండెను.

రాధాకృష్ణ సంవాదముపాట పూర్తియైనది. చండభాన్కరుడు శాంతకిరణుఁడై పశ్చిమదిశను సౌమ్యవదనముతోఁ బొడగట్టుచుండెను. భూతలమున యమున రక్తవర్ణయై ప్రవహించుచున్నది. చల్లనిగాలి మెల్లగా వీవఁదొడఁగినది. లోకమంతయు నొకపనిసట్టాగాప్ప విడిచి, సుఖంబు నొందుచుండెను.

౨౪

హిమవత్పర్వతప్రాంతమున యవనశిబిరంబులో నలకసుందరుఁడును శాంతి యోకుఁడును గలసి మంత్రాంగము చేయుచుండిరి.

అలక :—ఈమాఱు నిశ్చయముగ దేశము వశమగునా ?

అంతి :—తప్పక కాఁగలదు—ఏమందురా, యవననాగరిక తా విభవ మార్యావర్తము నీమాఱు పూర్ణముగ నాకర్షింపఁ గల్గినది. తదాదర్శమునకు సాదృశ్యముగ నేఁడు ధేవరపుత్రిక యార్యా వర్తమున నివసించుచు నార్యసతీమణులతో స్నేహమొనర్చుచు వారల కెల్ల నలక్ష్యముగ నేనాఁడుండెనో యానాఁడె యార్యజాతి వనవశ మైనదని నానిశ్చయము—

అలక :—నిజము. ఇంతవఱకు మనము పంపిన ప్రతినిధులలోను పాలకులలో నెవరును వారిప్రేమకు మెప్పునకు ననుకరణమునకుఁ బాత్రులు కాఁజాలకపోయిరి. ఇప్పుడు మాతనూజ యాశలెల్లఁ దీర్చి నది-ఈయుపకారము మనకుఁ బ్రభాకరుఁడు చేసెనందువా ? దైవము నమకూర్చెనందువా ?

అంతి :—కమలాకాంతుఁడు రంజనిని బడయఁగోరి ప్రభాకరుని బంప యత్నించి, వారల కిరువురకు నతివేగముగ వివాహము నమ కూర్చెను.

అలక :—వానినిమాత్రము బ్రదుకనీయరాదు. ఆచండాలునితల బల్లెమునకు గ్రుచ్చి, నాప్రమోలఁ బెట్టవలయు. మనకేమని కబురు

చేసెను? మన గౌరవాగౌరవముల నెఱింగినవాఁ డతండె యనగా—వాని లేకుండఁ జేసిననేగాని నాహృదయమునకు శాంతి కలుగదు.

అంతి:—నేటికి వారి విజయసింహుఁ డెందుండెనో తెలియనే లేదట—మన మిప్పుడేపోయి ముట్టడించిన నొకవేళ కమలుఁడె నాయకత్వము వహించునేమో! వానిప్రతిష్ఠ మన మెఱుఁగనిదికాదు. కావున, జయము ధ్రువము. జాగుచేసిన విజయసింహునకు వార్త తెలిసి, వచ్చి చేరికొనఁగలఁడు. అప్పుడు జయము కష్టసాధ్యమగునేమో యని తలఁచెదను.

అలక:—నీవు చెప్పినదానియందు సత్యము లేక పోలేదు. కాని నాకు ప్రభాకరునిగూర్చి తలఁచినప్పుడెల్ల నొకవిధమగు గౌరవము కలుగుచుండును. మిత్రత్వంబునఁ గాని శత్రుత్వంబునఁ గాని వాని యౌదార్యము యెదుటివానినిగూడ నౌదార్యము వహింప బలవంత పెట్టును. దొంగవలె నట్టి మహావీరుని దేశములోఁ జొరఁబడుట మాకును గౌరవము కాఁజాలదు. కావున నుచితరీతిని మారాక నెఱింగించిన పిదప బాహాటముగ దాడి వెడలుట పౌరుషము. అది యుభయులకు సర్వగౌరవము—మఱియొక విశేషము. మా రంజనికి మాతో నిజముగ యుద్ధము చేయుట కిష్టముండ నేరదు. ఆమెమూలమునఁ బ్రియుని హృదయము కూడ మాఱి యెట్లో యొక విధముగ మనతో సంధిచేసికొనుటకే యాతఁ డిచ్ఛగించవచ్చును. కావున ముందుగ గయ్యమునఁ గాలుద్రువ్వుచు దొంగపోటుగఁ బోయి పడనేల?

అంతి:—అటులనే చేయవచ్చును. కాలహరణము శత్రువునకే గాక మనకును గొంత ప్రయోజనమున్నది. గుప్తమార్గముల నింకను గొంతపని చేయవచ్చును. సామంతులగూడ నూపి చూడవచ్చును.

ఇట్లనుచుండఁగనే ద్వారపాలకుఁ డొకఁడు ప్రవేశించి "దేవా! ఆర్యుఁ డొకఁడు రంజనీదేవిగారికడనుండి వచ్చితినని చెప్పుచున్నాఁడు. ఏమి సెలవు?"

అలక :—నన్ను లామే ప్రవేశపెట్టుము.

ద్వారపాలకుఁడు :—చిత్తము. వెడలిపోయెను.

అలక :—మాయింటివా !—మాటలలోనే సంధిరాయబారము నడిపించుటకు పూనుందుగ నున్న యశ్విరాయ మెట్టివో కనుగొనఁగోరి తపాస్యముగ వినిని మనకడ కంపి యుండవచ్చును—కాని మనము దాఁడియత్నములలో నున్నటులు వారికిని దెలిసినది కాఁబోలు.

అంతి :—తెలిసినటులనే తోఁచుచున్నది. కాని యెటుల తెలిసినదోఁ దోఁచకున్నది.

అక్కల రాయబారి ద్వారపాలకుఁడు దారిచూపుచుండగ రాజసభాంతరమునఁ బ్రవేశించెను. ద్వారపాలకుఁడు రాయబారి కన్నుల గంతలువిప్పి, అలకసుందరసార్వభౌముని జూపించి తాను వెడలిపోయెను. రాయబారి యువనసార్వభౌమునకును, సేనాపతికిని, యుచితరీతి ప్రణామము లర్పించి, తనకుఁ జూపఁబడిన యాసనమునందుఁ గూర్చుండెను. ఇంతలో సచివసామంతాదులు ప్రవేశించి, సార్వభౌమునకు సంగీతమన్కృతులు సలిపి, తమతమ యర్హాసనముల నలంకరించుచు వచ్చిన యాదృగివంక రెప్పవేయకఁ జూచుచుండిరి.

అలక :—ఈరాయబారి యార్యావర్త సామ్రాజ్ఞి కడనుండి యేమో సందేశముఁ గొనివచ్చెనో! మనమెల్ల సావకాశముగ విని దాని సారాంశము గ్రహింప నగును.

అందఱును దదంగీకారము వినయపూర్వకముగ సూచించిరి.

అంతి :—రాయబారీ ! సార్వభౌములు ప్రియతమయ వాక్యములు నీముఖమున వినఁగోరుచుండిరి. వారి కిట్టి ప్రసన్నత కలుగుట నీయదృష్టము. కావునఁ దత్సందేశమును బొందికగ నామూలాగ్రముగఁ గాలయాపన చేయక వినిపింపవలయు.

రాయ :—(స్వగతము) కటకటా! ఇట్టివేళ నే సామవచనములను నుడువ నాజ్ఞాపింపఁబడనుగదా! (ప్రకాశముగ) దేవ

కుమారీరత్నము, సామ్రాజ్ఞిహారాణి నన్ను రావించి, "రాయబారీ, నీవు మాతండ్రిగారికడ కరిగి,—అనగా నీవు యవనదేశమునకుఁ బోవక్కఱ లేదు—వారే వచ్చుచున్నారుగా, నీవంక యావంక పెట్టి, మన సరిహద్దులలో హిమవత్పర్వత ప్రాంతమున వాయవ్యమునం దేమూలనో, పొంచి యుందురు—కలయుఁ జూడుము."

సామం :—అరే! ఏమిరా కావరము!

రాయ :—దేవా! క్షమింపవలయు—నే పాఠమును నస్మరించుచుంటిని. అర్థము నాకుఁ దెలియదు.

ఆంటి :—కానిమ్ము. నీవు సేవకుఁడవు—నిను జెప్పుమనిన మాటలు చెప్పుమన్నట్టులనే చెప్పుము—అప్రయోజకుఁడగు శత్రువు నిందావాక్యములను పగదీర్చుకొనుచుండును గాన, వాని కానంతుష్టియైన లేకుండఁ జేయనేల?

రాయ :—మీరుచెప్పినమాటయే యెల్లడల యథార్థము.

అలక :—వాగ్వాదములతో నేమిపని? మాతనయ నీచే నేమని కబురు పంపినది?

రాయ :—మాతండ్రిగారికడ కరిగి నాపేరు చెప్పి నమస్కరింపుమనెను.

అలక :—పిదప.

రాయ :— "నన్నేమని యాశీర్వదించునో కనుగొను" మనెను. అందఱును సార్వభౌముని మోముపైఁ జూడ్కుల నిల్పిరి.

అలక :—"చిరంజీవిని" యని యాశీర్వదించితి నని చెప్పుము.

రాయ :—అటులయినచో నాకాంక్ష నిండుటకు నార్యావర్తమున సస్యసమృద్ధి కలుగును గావున బెంగలేదని చెప్పుమనియె.

శచి :—"దీర్ఘసుమంగలీ భవ" యని దీవించిన?

రాయ :—"నా ప్రాణనాథుఁడు ప్రాణములతో నుండగ స్వదేశము నాక్రాంతము కానీయఁడు కావున వచ్చినదారిని వేగమే మరలి పొమ్మని నుడువుము." అని యాజ్ఞాపించెను.

అంతి :—ఏమి ! యీనడింపు !

నచి :—ఏమి ! యీచాతుర్యము !

ఉలూక :—తరువాత ? మాకేమియుఁ గమ్మ వ్రాసి పంపలేదా ? రక్తవర్ణాక్షరములతో జ్వాలాగ్నివలెఁ బ్రజ్వలించుచుండిన లేఖ నొక దానిని గూర్చి వ్రాసియుండిరి. కాని పిదప యించుక యోజించి, "వలదు—ఉత్తరమును వారు చించివేయుదురు.—నీవు నోటిమాటగనే యీసందేశమును గొనిపోయి సరళముగ వినిపించిరమ్ము. నీకు శుభ మగుఁగాక." అని నన్ను హెచ్చరించి పంపి యుండిరి.

అంతి :—ఏదీ ! ఆ సందేశమును సరళముగ వినిపింపుము. సార్వభౌములు పేరోలగమున నాలకింపఁగలరు.

రాయ :—"ప్రియాజనకా ! నీకీచోరవృత్తి నభ్యసింప నవసరమేమి ? దొంగవలె వచ్చితివి కాని పిల్లివలె సద్దుచేయక నడుగుపై నడుగులిడు టింకనుఁ జేతకాదాయె. నీయలుకు దప్పుడే యార్యావర్తము నంతమేల్కొల్పినది—యిఁకయటుపడి కదనరంగమున చచ్చుటకు వెఱచి, యింకను వారికొఱకని వీరికొఱకని, రాయబారమని, మఱొకటని, యేదోవంక బెట్టుకొని నాడుదానివలె—కాదు. స్త్రీకి సాహసమున్నది—అంతకంటెను దక్కువగ మూలదూఱి నక్కి డాగి కూర్చుండ వచ్చినవాఁడవు రానేవచ్చితివి. కావున అల్లుని యొక్క మాటలు సందర్శించి, వానివిందు గుడిచి మఱి పొమ్మని నా ప్రార్థన—నీరాక నూహించియే నూతనరసము, వీరరసము—ఆర్యావర్తనము నీ వీనులకు చవిచూడని నూతనపాకము—సిద్ధము చేయించి యుండిరి. కాలయాపన మేల ?—వేగ తరలి రమ్ము. తా నెట్టివాఁడైనను నెదుటి వారి గౌరవప్రపత్తులనైన నెఱిఁగి తదనుగుణ్యముగ మసలుకొనఁ బ్రయత్నింపవలయు, కావున నీకనైనను వక్రగతుల విడిచి, పౌరుషము గలదేని సర్దారులను సైనికులను మంచులో నిలువబెట్టి వేధింపక వేగమె యింటికి మరలుము అని వచింప నీసేవకుని నాజ్ఞాపించెను.

అంతి :— ప్రభూ! మహారాజ్ఞీ! ఎట్టివారు లఱవ్వమన్నను కొగాదనక విచక్షణలేక తగుదునని వచ్చిన వీని నేమి చేయవలయును.

సర్దా :— వీనినే మొదటిబానిసగా మన మేల గ్రహింపరాదు.

అలక :— వంటయింటి కుండే లేందెందు పోగలదు! యిప్పుడు విడిచిపుచ్చినను? కావున రాయబారీ! తిరిగి మనము ఆర్యావర్తము ననే యచిరకాలమునఁ గలిసికొనఁగలము. ఇప్పటికి నీవు స్వేచ్ఛఁగఁ బోయి మీమహారాజ్ఞితో నలకసుందరసార్వభౌముని వచనములుగా నిట్లు చెప్పుము. "ప్రియతనయా! నేటికి నీవు నాప్రతిన నైనందులకు మనయిరువురి జన్మములు సార్థకమైనవి. పౌరుషమునే గనబఱచెద నీహితము ననుసరించెద. యవనుఁ డార్యులగౌరవప్రవర్తులఁ దెలిసికొనఁజాలక పోయెనన్నమాట రానీయను. నీప్రియునకు ధైర్యముచెప్పి సిద్ధముగ నుండుమనుము. వేయిమాటలిక ననవసరము" అని

రాయ :— మహాప్రసాదము.

అంతి :— రాయబారీ! మీ సార్థకనామధేయుఁ డగువిజయసింహునితో, యవనవీరుఁ డగుయాంటిగోనసు యనువాఁడొకఁడు కలఁడట! వానినెప్పుడైన జూచితిరా? లేనిచో వాఁడు తమతో గత్తి కలుప నుత్సహించుచుండెనని చెప్పుము.

అలక :— నీవిఁక స్వేచ్ఛగ నిరపాయముగ వచ్చినదారిని బోవచ్చును. రాయబారి కృతజ్ఞతాసూచకముగ నమస్కరించెను. సిపాయిలు వచ్చి రాయబారికన్నులకు గంతలుగట్టి వెలుపలికి దీసికొనిపోయిరి.

అలక :— వీఁడు మిక్కిలి గడుసు. మాట తేలఁడు. అనుభవశాలి వలెఁ దోఁచును.

అంతి :— నిజము. విజయసింహునిగూర్చి ప్రసంగించినపు డూరకుండెననక, లేఁడనక మిన్నకుండెను.

సచి :— అది వాని సత్యవాగ్నియమమును గాపాడును గాఁబోలు! పిదప కర్తవ్యాంశమునుగూర్చి విశేషము చర్చ యవసన

రము లేకుండగనే వెంటనే రణభేరి మ్రోగించి యార్యావర్తమునకై నడచుటకు నిశ్చయింపఁబడెను. తదనుగుణ్యముగ నాజ్ఞలు యవన స్కంధావారము నల్గడల పలయురీతులఁ బ్రకటింపఁబడెను.

ఇంతలో ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించి ప్రభాకరునియొద్దనుండి రాయబారము వచ్చెనని తెలిపెను.

అల :—“ఆప్రభాకరుఁడు న్యాయముగ మాసన్నిధికి వచ్చిన నేమో యాలోచించెదము-గాని వానిరాయబారముల గైకొనుట కీసమయము మాకుఁ దీరిక లేదు. యుద్ధరంగముననేగాని మేమార్యులకు దర్శన మీయఁజాలమని చెప్పుము” అని యంతియోకుని కాజ్ఞాపించెను. అంతియోకుఁడు తదనుగుణముగ వార్త నంపుచు, యుద్ధసమయముగావున రాయబారుల నెవ్వరిని విడువరాదని శాసించెను. ద్వారపాలకుఁడు వెడలి యావార్తను మఱింత తీవ్రముగ నెఱింగింప విఫలమనోరథులగు రాయబారులు తోడనే బందీకృతులైరి.

ముంచెత్తి పైకొనునట్టి తుపానువలె యవనసైన్యము ప్రచండ వేగమున హిమవత్పర్వతమార్గములనుండి పాంచాలముదాఁక వచ్చుచుండెను.

౨౫

విశ్వాసపాత్రుఁడును రాజభక్తుఁడు నగు సుమంతుఁడు ప్రభువిచ్చిన యుత్తరము విజయసింహుని కందజేయుటకై యశ్వారూఢుఁడై వన మధ్యమునుండి మిక్కిలి వేగముగఁ బోవుచుండెను. యవనచారుఁ డొకఁడు వాని వెన్నంటియె వచ్చుచుండెను. కొంతకాలమువఱకు సుమంతునకు వానిజాడయే తెలియలేదు. కాని యొకసారి వెనుకకుఁ దిరిగి చూచి “అయ్యా! మీరెవరు?” యని యడిగెను.

యువ :—మనుష్యుఁడను.” అని చెప్పుచు సుమంతుని కుడి వైపునకుఁ దగ్గఱఁ జేరెను. ఇరువురి గుఱ్ఱములను నొండొంటి స్నేహ మంగీకరించినటుల జోడుగఁ గలసి వేగముగఁ బోవుచుండెను.

సుమం—అదియేనా తగు సమాధానము?

యువ:—మీకు మిత్రుఁడను.

సుమం:—తమ పేరు?—మన మిదివఱకుఁ గలిసికొంటిమా?

గుఱ్ఱమును చబుకుతోఁ గొట్టుచుండెను. పక్షివలె భూమి ముట్టకయే గుఱ్ఱ మెగిరిపోవుచుండెను.

యువ:—(తనగుఱ్ఱమునుగూడ మోఁది సుమంతుని జూచుచు) అంత వేగముగ స్వారిపోవువానికి స్థలమేదియో జలమేదియో తెలిసిన, మిత్రుఁడెవరో శత్రుఁడెవరో తెలియఁగలదు. కాని వాని కారెండును గూడఁ దెలియవు. ఒక్కమాఱాగి, నెమ్మదిగ మాటలాడుకొనుచుఁ గలిసి పోరాదా? ఈయడవిదారులు మిక్కిలి యపాయకరముగ నుండును. అందును శత్రుభయముగల యీదినములలో—

సుమం:—నాకు నావకాశమెక్కడ? సార్వభౌముని కార్యమున నియమితుఁడనై యుంటిని. అపాయములు, ముమ్ము, చక్రవర్తి సేవకులను జేరనేరవు.

సుమంతుని యశ్వవేగము మందగించుచున్నది. అది గుర్తింపకయే

సుమం:—కాని మీరంగతి యేమియుఁ దెలుపరైరి. ఇట్లెందు బోవుచుండిరి.

యువ:—మనమిరువుర మొకచోటికే బోవుచుంటిమి.

సుమంతుఁడు తటాలునఁ దనగుఱ్ఱమును నిలిపి యువకుని బరీక్షించి చూచుచు, "అయ్యా! మీరెవ్వరో నాకు బోధపడుటలేదు. నేను మఱచి యుండవచ్చును. క్షమింపుఁడు. కాని మీరెవ్వరో, యెచ్చటనుండి యెందుబోవుచున్నారో ముందు సెలవీయవలయును."

యువ:—(నవ్వుచు) లేనిచో—

సుమం:—నావెంట రాఁజనదు.

యువ:—(నవ్వుచు) వచ్చిన—

సుమంతుఁడు రానీయనని యొరనుండి కత్తిఁ దూసెను.

యవ:—ఆర్యా! నేను యవనుఁడను—గూఢచారిని—మీగుట్టు తెలియ మీవెన్నంటి వచ్చుచున్నానని చెప్పిననేగాని మీ యనుమాన పూరితంబగు మనమునకు శాంతికలుగనేరదు. అప్పుడుగాని నిశ్చయముగ నాకంఠము ద్రుంపఁజాలరు. నాతోడియార్యునకు నన్నంతలోఁ జంపవలెనని తోఁచినప్పుడు నేను వానికి వేఱుచెప్పి కాదననేల? మన యార్యధర్మమంతయు నింతకు వచ్చినది. మనుజుఁ డెదుటివానిఁగూడఁ దనుబోలువానిగనే చూచుకొనుచుండునఁట! కాదననేల? మిత్రమా! నీరాచకార్యమునకు నన్ను వధించుట యవసరమేని వెంటనే యాపనిఁ జేసి రాజకార్యమును జక్కఁబెట్టుము. కాలయాపనమేల? ఎట్లైనను మనప్రభువునకీ కష్టకాలము దాఁటవలయుననియే గద మనమందఱము శ్రమపడుచున్నది!

సుమంతుఁ డావాక్యములు విని మిక్కిలి చిన్నబుచ్చుకొని యేమి చేయుటకును దోఁచక నొఱనుండి తీసినకత్తి చేతియందు వ్రేలాడుచుండ గుఱ్ఱమును ముందునకు నడిపించి పయనము సాగించుచుండెను. యవనగూఢచారియుఁ దొలివిజయమునకు లోలోన మిక్కిలి సంతసించుచు సుమంతునిఁ జేరవచ్చి "నామీఁదకోపమా" యని యడిగెను.

సుమం:—కోపమున కవసర మేమున్నది!

యవ:—నాపేరు, నివాసము, గమ్యస్థానముఁ జెప్పనైతిని. మాయది నేపాళము. విజయసింహుఁడు మాపెదనాన్నగారి మనుమఁడు—కూఁతురుకొడుకు. నేను వానిజాడ నరయుటకే బయలుదేఱితిని. కావలసినవాఁడు, పైకివచ్చి పేరుతెచ్చుకొనిన వానిపేరు చెప్పుకొనుటచే మాబోఁట్లకుఁ బ్రదుకుఁదెరువు కలుగుచుండును. నన్ను హరిశ్చంద్రుఁ డందురు. ఇపుడేమున్నది! అంతయుఁ జెడిపోయినది. మావంశ మంతయు నలనాటి యవనయుద్ధములలోనే నశించి కొంత చెల్లాచెదరై వికావికలై కొంతపేరు లేకుండఁ బోయినది. తిరిగి నేటికి మావంశములో

కీడొకఁడు బయలుదేఱి పేరుప్రతిష్ఠలఁ గలుపుచుండెను. మాటలాడ కేమి? ఇంకను గోపమేనా?

సుమం:—లేదు. కాని మీరు మిత్రులంటిరి. అదెట్లు?

యవ:—స్నేహము సప్తపదాధీనము కాదా? మీతో నెంత దవ్వులనుండి వచ్చుచుంటినో మీరెఱుంగరు. నేను హాస్తినాపురము వచ్చి, సార్వభౌముని దర్శనము చేసికొని "మహారాజా! ఏమి వానిగతి? వానిజాడఁ దెలియక మిక్కిలి కుందుచుంటి" నని మొఱ్ఱ పెట్టుకొంటిని. అప్పుడా మహారాజు కనికరించి "నిజమే! మీకే కాదు. మాకును వానినిగూర్చి వ్యాకులత కలుగుచున్నది! ఒక్క క్షణము ముందటనే వానియొద్దకు సుమంతుఁడను వానిని బంపియుంటిని. పొమ్ము. వానిని గలిసికొనిన మీరిరువురును మా విజయుని సందర్శింపఁగల" రని సెలవిచ్చి పంపెను. అప్పటినుండియు మీవెన్వెంటనే వచ్చుచుంటిని. కాని కార్యాసక్తులైన మీరు నన్ను గుర్తింపకుండిరి.

సుమం:— సఖా! హరిశ్చంద్రా! మానవబుద్ధి యెంతటి భ్రమలం జిక్కునో చూచితివిగద. అజ్ఞానంబున నిన్ను నే వేఱుగాఁ దలఁచితిని—అనంగతి యెల్ల నీవు తలపున నిలువరాదని నా ప్రార్థన. అప్పుడుకదా, నీవన్న మిత్రశబ్దము సార్థకమగును?

యవ:—విజయసింహుఁ డిపుడెందున్నవాఁడు?

సుమం:—ప్రతాపసింహుని వనదుర్గమందుండును.

యవ:—ఇక్కడికెంతదూరము?

సుమం—చాలదూర మున్నది. నాకును సరిగఁ దెలియదు.

యవ— అయిన మనమిక్కడ కొంత యాగి విశ్రాంతి తీసికొని పోదము.

సుమం:—అయ్యో! నేఁడమావాస్యనిశి, వెన్నెలయైన నుండదు. ఈ కుడ్డివెలుఁగైన నుండఁగనే నాలుగు డాములదిగ్గాఁద చేరుకొన వలయును

యువ:—మీరటులనే చెప్పుదురు. మీగుఱ్ఱమునకును, నా గుఱ్ఱమునకును, మీకును నాకును గలవ్యత్యాసము జూడరైరి. నాయొడలు స్వేదిచే సడలి కీలుకీలునకును నలువు లెత్తుచున్నది. గుఱ్ఱము పదిబారల కొకమారు ముంగాళ్ళపై జోకరించుచున్నది. (గుఱ్ఱమునాపి) ఇంక నొక్కయడుగైనను ముందుపడదు. రాత్రి చీకటి యయినచో వేకువున లేచి క్షణములో నట యెగిరి బ్రాలుదము. దాహము మిక్కుట మగుచున్నది.

సుమం:—అంతకాలమెటుల వృధపుచ్చగలము! రాజకార్య మత్యవసరమైనది. ఒకయుత్తరము వానికి వాయువేగమున బోయి యందజేయవలసియున్నది. మనోవేగమున బోవలసినది దీనైన—

యువ:—మీరు ముందరిగిన నాకీకాఱడవిలో త్రోవ తెలియక నటబండియుండవలెను. ఏమిచేయుదము! మీవెంట నరిగిన మీరు వానికడ జేర్చుదురని వచ్చుచుంటినికదా! నన్నీనట్టడవి దిగవిడచి పోదురా!—

సుమం:—(స్వగతము) ఇప్పు డేమిచేయుదును! విజయసింహుని కాపులలో నొకడు— చక్రవర్తిపంపున నావెంట వచ్చుచుండె— వీని దిగవిడచుటెట్లు! అర్ధరాత్రమున వాడు మాత్రము బయలుదేరునా! (ప్రకాశముగ) లేదు. మన మిరువురము కలిసియే పోదము. కార్యావసరమునుబట్టి తటపటాయింపుకాని, నాదేహము కూడ విశ్రాంతి గోరుచున్నది.

ఇరువురును గుఱ్ఱములుదిగి యొకవృక్షతలముజేరి దుస్తులను దీసి చెట్టుకొమ్మలకు వ్రేలాడగట్టి యమావాస్యచీకటిలో వనమధ్యమున చెట్టుక్రింద చట్టాతిపై గూర్చుని మాటలాడుకొనుచుండిరి. గుఱ్ఱములు లాచెట్టువున్నానే సకిలించుచు, కసవు మేయుచుండెను. చీకటి యెంత కద్దుదాద్భుతద! అనంతకోటి నక్షత్రములు నీలాకాశమున తళుక్కుతళుక్కు పాదరసవు బుడ్లవలె, నిర్మలముగ బ్రకాశించుచుండెను. వర్ణాచ్ఛాదిత

ళను వృక్షతలంబున నక్షత్రకాంతి యేమియుఁ బ్రసరించుటలేదు. కాని మిణుగురుపుర్వుల రెక్కలకాంతి స్థలవైశాల్యమును మాత్రము సూచీమాత్రముగఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుండెను. చుట్టును గీచురాల ధ్వాన మనహ్యముగను నొక్కొకపుడు భయజనితంబుగను, వినవచ్చుచుండెను. అపుడపుడు దవ్వులనుండి యేదియో యొక క్రూరసత్వ మృగ మఱచుచున్నటులఁ దోచుచున్నది. హరిశ్చంద్రుఁడు నిహాళములో కొందఱ నేమేమిలాభములఁజూపి యవనపక్షపాతులుగ మార్చుచుండిరో, యొకని కెంతధనమిచ్చెదననిరో, మఱియొకని కెట్టి దివ్యసౌందర్య ప్రదర్శనము గావించి సమ్మోహితుని గావించిరో, మఱియొకనికి యవనసామ్రాజ్యము స్థాపింపఁబడిన తరువాత నెట్టి యున్నత పదవి నిత్తుమని వాగ్దానముచేసిరో చెప్పుచుండెను. ఆర్యులు కొంద ఱటుల యవనుని వశమైపోయినందులకుఁ దఱుఁచు నిందించుచుండెను. కాని యొక్కొక్కమాఱు "మానవుఁడెంతచెప్పినను మానవుఁడే కాని దివ్యుఁడు కాఁడుగద!" అని వారలపై సానుభూతి కనబరచుచుండెను. సుమంతుఁడు "కటకటా ఎట్టి దుర్దినములు వచ్చినవి. దేశమాత దురదృష్టము! ప్రభాకర సార్వభౌమా! నీవిప్పుడే సహస్రాత్తువులతో మేలుకువఁగలిగి నీ సామ్రాజ్యమును జూచుకొనవలయు, లేనిచో దిరిగి యార్యావర్తమునకు దాస్యశృంఖలములు గలుగనున్నవి. ధ్రువము! హరిశ్చంద్రా! నీకంఠస్వరమునం దాలోహశృంఖలముల వినాదము వినవచ్చుచున్నది!" అని విచారించుచుండెను. తన్మూలమున యవనచారుఁడు తనబోధనలు నిష్ఫలములని తెలిసికొనుచుండెను.

ఇంతలోఁ బాప మాహరిశ్చంద్రున కదేమి పాపమో కాని, పామొకటివచ్చి కాలిబొటనవ్రేలిపైఁ గాటువేసినదఁట! ఏమిబాధ! గిజగిజ తన్నుకొనుచుండెను. నోట నురగలు గార్చుచుండెను. సుమంతుని కాబాధ చూడశక్యము గాకుండెను. మిత్రుఁడు బాధచే రోదనము చేయుచుండఁగా తనకు నిళ్లువెల్ల నీరగుచుండెను. తోడనే లేచి తన

వగిడి యంగీవస్త్రము వాని పాదమునకుఁ గట్టిగ చుట్టుచుండెను. హరిశ్చంద్రుని కాబాధ తగ్గుటలేదు. వానికి నిలువెల్ల విషమెక్కు చున్నది. ఇఁక గత్యంతరము లేదని నిశ్చయించి సుమంతుఁడు తనఖడ్గము తీసి "మిత్రమా, ఈపాదము నిక్కడకు నఱకనిమ్ము. ప్రాణములు నిలుచును, పాదము పోయిననేమి? ఒండుపాయము లేదు."

యువ:—కాదు—కాదు—తల నఱకుము. అది సుఖము. అయ్యో! దాహము—దాహము. లేనిచో నఱుకు తల! నఱుకు! యమయాతన—దాహము.

సుమం:—కాదు నఱుకనిమ్ము.

యువ:—హా! హా! ఎక్కినది పైకి గజ్జలు దాటినది. అయ్యో దాహము—దాహము—ప్రాణములు పోవుచున్నది.

సుమం:—"కటకటా! ఈయడవిలో మరణము వ్రాసెనో! అవసానమున దిక్కులేని పక్షివలె రాలిపోకుండ నన్ను వానికిఁ దోడు చూపెఁ గాబోలు దైవము! జలమెందున్నది? ఎటు తెత్తును? ఎందైన నున్న పోయి యావస్త్రముఁ దడపి తెచ్చి వీనికంఠమున పిండుదును." అని యనుకొనుచు "ప్రియమిత్రమా! జలము తెచ్చుటకు బోవు చుంటిని. క్షణములో వత్తు నని" చెప్పి చిమ్మచీఁకటిలోన తడవు కొనుచు బోవుచుండెను. ఎండుటాకుల మర్మరధ్వనులు వాఁడేదిక్కుగ బోవుచున్నదియు, నెంతదూరమందున్నది స్పష్టముగాఁ జెప్పుచుండెను. ఎండుటాకుల చప్పుడు వినఁబడుట మానినంతనే హరిశ్చంద్రుని బాధయుఁ దగ్గినది. అతఁడు లేచి నిలువఁడి సుమంతుని యంగీజేబులోనున్న యత్తరముదీసి, తనయంగీలోని యత్తరము నాస్థానమునుంచి తన గుత్తముకాలుఁ బొడిచి, గాయపఱచి, తాను తిరిగి బాధ నభినయించు చుండెను. ఇంతలో సుమంతుఁడు వచ్చి, తడిబట్ట హరిశ్చంద్రుని పెద వులపైఁ బిండ నాజలమును గ్రమక్రమముగఁ జప్పరించి, యొకగుటుక వేసి, యాఁగి తిరిగి రెండుమూఁడు గుటుకలు వేసి తెప్పరిల్లినటులఁ

దటాలున లేచి కూర్చుండి "సుమంతా! కాదు హనుమంతా! సంజీవిని దెచ్చితివా? ఎక్కడ దొరికినది. యేది, యేది!" యని సుమంతుని చేతనున్న బట్టలాగి పుచ్చుకొని వేయివిధములఁ దయానందాద్భుతాదిరసముల నభినయించెను.

సుమం:—మన మదృష్టవంతులము! ఈ చెంతనే ముండ్లడొంకల నడుమనుండి యొకసన్నని యేఱు పాఱుచున్నటుల వినరా, నటుపోయి యానీటిని దెచ్చితిని. ఇందేమి మహిమయున్నదో తెలియరాదు.

యువ:—ఆపుణ్యభూములయందలి యోషధుల మహత్త్వ!

ఇంతలోఁ దూర్పుదిక్కున నరుణోదయ మగుచుండెను. మిత్రులిరువురు పయనోన్ముఖులగుచుండిరి. "ఈజలమునుగొంత యావిజయునకిం గొనిపోయిన వాఁడు తిరిగి చూచుచుండఁగ వజ్రకాయుఁడగును." అని చెప్పుచుఁ దనగుఱ్ఱముపై జీనుఁ గళ్ళెము నవరించుచుండెను. సుమంతుఁడు గుఱ్ఱము నెక్కెను. హరిశ్చంద్రుఁడును గుఱ్ఱము నెక్కఁబోయి "యీదిగలపడుచున్నదేమి!" యని తనగుఱ్ఱమును దిరిగి పరీక్షించి "అయ్యో ముందరివైపు నడమకాలు గాయమైనది."

సుమం:—హా! దైవమా!

యువ:—సఖా! నీవు విచారింపవలదు. ఏమి చేయుదును. ప్రతాపసింహుని దుర్గము మూఁడుక్రోశములదూరము—అని చెప్పితివికదా. దిశ, యీప్రాగ్దిశయేనా? ఇఁక నీవాగఁ జనదు. నిన్నాగమనుట రాజద్రోహము— దేశద్రోహము. నేనే యీ సూర్యుఁ డస్తమించులోపున నెటులనో మెల్లగవచ్చి చేరుకొందును. నీ వరుగుము అని సుమంతుని నెంతయో హెచ్చరించి పంపెను. సుమంతుఁడును స్నేహితుని విడిచి పోనిష్టము లేకపోయినది. నిదివఱకే చాల కాలహరణమైనదిగదా యని హరిశ్చంద్రునకుఁ ద్రోవ పలుసారులు, చెప్పి తూర్పుదిక్కుగా దవుడుదీసెను.

సూర్యబింబము తూర్పుదెసను, నెత్తావిబంతివలెఁ బ్రకాశించు చుండెను. యువనగూఢచారి సఫలీకృతమనోరథుఁడై గుఱ్ఱమును బశ్చిమదిశగా మరలించి దానిపై నధివసించి మెల్లగఁ బోసాగెను.

శకుంతవంతానములు నిష్కళంకహృదయములతోఁ బ్రేమపూరితరవములతో నాటి యుషస్సును గానము చేయుచుండెను.

౨౬

మేడపై నగదిలోఁ బద్మిని యలంకరించుకొనుచున్నది. పద్మమువలెనే పైవెలుఁగులఁ బెట్టుచున్నటులున్నది. తెల్లనిపట్టుచీర కట్టి తెల్లని రవిక దొడఁగి నిలువుటద్దముకడ నిలిచెను. పెదవి విఱిచి "తెలుపు వాసికి నచ్చదు." యని తోడనె మెఱుపురంగుచీర కట్టి నీలాలరవికఁ దొడఁగి బొడ్డుమల్లెసరము దాల్చి, సన్నజాజి సిగకుఁ జుట్టి, వరపూలు చెవులఁబెట్టి, చెంగలువలు చేతఁబట్టి పూలరాణియనఁ దోఁచుచుండెను. తనయందమేచందమో యని నిలువుటద్దముఁ జేరి యదుకు మందహాసము చేయుచు "నిజముగ వనవాసివలె నుంటిని. అతఁడు నాగరకుఁడు." అని మోమున నించుకదిగులుపాటు పొడసూపును. దిగులువడనేల? శకుంతలను దుష్యంతుఁడు గారవింపఁడా? అహంభావము లేనికన్యకాభావ మెటుల కలుగును? రత్నఖచితకంకణముల హస్తపద్మములఁ దొడగును. పచ్చలపతకము కంబుకంఠమునఁ దాల్చును. వజ్రముల మెఱయునొడ్డాణ మాసన్నని నడుమున బిగించును. నవరత్నములకూర్పు గలిగినపత్రంబు కుటిలాలకములమధ్య నుదుటిపైఁ దాల్చును. సుగంధద్రవ్యములఁదోడ, తాంబూలము సేవించు. తద్రక్తిమ నాసుదతి కెంపెదవులకును, దాడిమీబీజములఁ బోలు పలువరసకును స్వప్రయత్నమునఁ బూయును. నిలువుటద్దము నీమాటు తగియుందునాయని యదుగఁబోవు "నన్ను వరించెనా నిదిమొ నాపెండ్లిముస్తాబు—లేనిచో వసంత మువసానంబున విరిపొగ

కాల్చి యలంకరించుకొను పుష్పశృంగారము." అని [illegible] కొనుచుండెను. సాటిలేని సౌందర్యలక్ష్మి రాజనందిని [illegible] చుండెను—సీత రాధిక యగుచుండెను—వా[illegible] చుండెను. విజయసింహుని [illegible] పద్మిని హృదయ [illegible] [illegible] యగుచుండెను. [illegible] సేవ కొనసాగించెను. విజయుని సహవాసభాగ్యము నేటికి నాటకర నుండి స్త్రీపురుషహృదయగ్రంథి యగు కోరిక, గాఢ, తృష్ణ యాకర్ష హృదయములు రహస్యముగ ప్రవేశించి యట నివాసమేర్పఱచు కొని, తద్వారకాగ్నిని, రగులుకొలుపుచుండెను. తననాగరికాంగ గనే బాహ్యరూప సౌందర్యంబులమార్పు ప్రకటితమగుచుండెను. కాని యీ రెండురూపములందు నేదియెక్కువ మనోహరమో యెవరు నిర్ణ యింపఁగలరు? వికసించిన పద్మములతో శుభ్రనీలాకాశమ్ముక్రింద స్వచ్ఛమై ప్రశాంతమొప్పు సరోవరము మనోహరమా? ఉత్తుంగ తరంగములపై నాడుచున్న చంద్రకాంతులతోను, వాయువశంబున మన్మథమ్ముల [illegible] కలువలతోనున్న కొలను రమణీయమా? అది రసికులగు పాఠకమహాశయులే యెఱుంగవలయు * * * *

మేడక్రిందహాలులో ప్రతాపసింహుఁడును జంద్రనాథుఁడును మాటలాడుచుండిరి.

చంద్ర:—అప్పుడే విజయసింహుఁడు పయనమగుట నాకు వింతగ నున్నది.

ప్రతా:—నేఁడు వానిప్రయాణము నామనమున కాతట గలిగించుచున్నది—

చంద్ర:—అట్లనన నేల?

ప్రతా:—మనవర్కని ... ...

మాగసేవకుఁడు సుమంతుని ప్రవేశపెట్టెను. సుమంతుఁడు ప్రతాప సింహునకు నమస్కరించెను. ప్రతాపుఁడు వాని నుచితాసనమునఁ గూర్చుండ నియమించి కుశలప్రశ్న లడుగుచుండెను.

సుమం :—అంతయు సుభిక్షమె—అందఱు క్షేమమె—యవనుఁడు దాడివచ్చుచుండెను. విజయసింహుఁ డెక్కడ? వానిని సంరక్షించి రాజసందేశ మందఁజేయవలయు.

అందఱును దిగ్గన లేచిరి.

ప్రతా :—ఏమి యవనుని దాడియా?

చంద్ర :—నాన్నగారూ, నన్నును విజయునితో వెడలనిండు.

ప్రతా :—రమ్మా! సుమంతా, విజయసింహునిఁ జూపెదము అని ముందునడువ సుమంతుఁడు వెనుక నరిగెను.

* * * *

విజయసింహుఁ డుద్యానవనములో విహరించుచుండెను. శుభ్రమైనగాలి, నీరు, యన్నము ప్రియమగువారి యాదరణమును నరునికమృతతుల్యముగదా! విజయసింహుఁడు క్రమక్రమముగ నారోగ్యవంతుఁ డగుచుండెను. క్రొత్తరక్తముఁ బట్టుచున్నది. జబ్బులోఁ జేసికొనిన ప్రతినలు, మనోనిశ్చయములుఁ జబ్బుతోనే మాయమాయెను. హృదయమునఁదిరిగి రంజనీమదనసామ్రాజ్యలక్ష్మివిగ్రహము సుస్థిరముగ నిలిచి ప్రకాశించుచుండెను. నిజముగా నాజగదేకసుందరి నట్టి మోహభావముతో హృదయస్థను గావించుకొని యారాధింపఁ దనకు నిజముగ నర్హత లేకపోయినను, మానవుఁడు నీచమగు భ్రమకసాంప్రదాయము ననుసరించుట చిత్తచాపల్యమగును. గాన విజయసింహుడధర్మపథమునందు ధర్మము ననువగించుచుండెను. ఎన్నఁడా మణిహారమును రంజనీకంఠమున వైతునా యని యువ్విళులూరుచుండెను. అప్పుడు రంజని యేమేమిటులనునో యని తన భావనాశక్తిచే మనోఫలకమునఁ జిత్రముల లిఖించి చూచికొని యానందించుచుండెను. తనకు రంజనీపునర్దర్శనము సంభవముగావించి బ్రదికించినందులకుఁ బద్మిని కెంతయో కృతజ్ఞతాబద్ధుఁడై నటుల దలంచుకొనుచుండెను.

ఇంతలో సూర్యుఁడు పశ్చిమదిక్సోపానములమీఁదుగ గగన సౌధమునుండి దిగుచుండెను. పక్షులన్నియుఁ దమ తమ నివాసములకుఁ జేరుకొనుచుండెను. వృక్షాగ్రములందలి రక్తిమ హృదయమున కనిర్వాచ్యమగు నిర్మలానందము కలిగించుచున్నది. ఆసమయమున భూతలమందలి ప్రతిజీవియు నిజగృహాంగణమున స్వర్గసౌఖ్యమును గాంచుచుండెను.

సుమంతుఁడు విజయసింహుని సమీపించెను. విజయసింహు డులికిపడునటుల "ఏమి! ఇటు వచ్చితేమి? సుమంతా! ఎప్పుడు వచ్చితివి? మహారాజు క్షేమమా? సామ్రాజ్యము పదిలమే గద! నీయాగమనకారణం బేమి? సవిస్తరముగ నెఱిఁగింపుము."

సుమం:—విజయసింహప్రభూ!— ఏమి విన్నవించువాఁడను? అందఱు కుశలమె, సార్వభౌము లీజాబు తమ కందజేయు మని నన్నంపియుండి" రని లేఖ నందిచ్చెను.

విజయ:—సార్వభౌముఁడు జాబు నంపెనా! సామ్రాజ్యమున కేమియు నలజడి కలుఁగలేదుగద! నాహృదయ మేలనో తత్తరమందుచున్నది. ముందు చెప్పుము.

సుమం:—యవనులు—

విజయ:—దండెత్తి రానుండిరా! కటకటా! నా కేమియుఁ దెలియదాయె. గాంధారమున సైన్యము లన్నియు సిద్ధముగనే యుండును. హావిధీ! మాదేశముపై నింకను గసిదీరలేదా? కాదు. కాదు.—ఆర్యులప్రతిభ తిరిగి త్వరలోనే భూతలము నంతను వ్యాపింపవలెనని యీ సంగ్రామముల ననుగ్రహించుచుంటివి అని యుత్తరము విప్పి చదువుకొనెను.

"విజయా! నీప్రవర్తనము నీపదవికిఁ దగియుండనందున నిన్ను మాకొలువునుండి తొలగించనైనది" "ప్రభాకర" అని వ్రాసియున్నది. విజయుని కాయొక్కవాక్యము వేయిశతఘ్నుల నొక్క

మాఱు తనపై గుఱిపెట్టి చూచినటులఁ దోఁచుచుండెను. విజయసింహుఁడు దొక్కుచున్న కాల మంతర్ముఖుఁడై సలిపియుండి తలయెత్తి సుమంతుని ముఖమునందుఁ బరిశోధించుచు దీర్ఘవీక్షణములఁ ఒకవిధ ప్రతిశబ్దమునకు నాఁగి యాఁగి మెల్లన నిట్లు చెప్పఁదొడంగెను.

విజయు:—సుమంతా! నీవు చాలశ్రమపడి చక్రవర్తి కడనుండి యాగమ్మఁ గొనివచ్చి యిచ్చితివి. మంచిది. నీవిఁకఁ బోవచ్చును. వెంటనేపోయి చక్రవర్తితో నామాటగా నిటులఁ జెప్పుము. "ఏమియును విజయుఁడు నిజధర్మమును నెఱవేర్చుకొనఁగలఁడు" అని పొమ్ము. నీవడిన శ్రమ కిదిగో బహుమానము. నేనును నీ వెను వెంటనే రాజధానికి వచ్చుచుందును.

అని యాఁచెంతనున్న కొన్నిపుష్పములను ఫలములను నిచ్చెను. సుమంతుని కాచూపులు, నామాటలు సరిగ బోధపడమి నించుక భయమయ్యెను. కొంతవఱకటులనే నిలువఁబడి విజయసింహునికడ సెలవుగైకొని యావలకు వచ్చి ఆకస్మికముగ వినఁబడుటచే యవనవాదవృత్తాంత మాయన మనమున కట్టి క్రోధవికారము కలిగించి యుండును. అనుకొనుచు వెడలిపోయెను.

విజయసింహుఁడా లేఖను జేతఁబెట్టుకొని బోనులోఁ బెట్టఁబడిన సింహమువలె నానావిధ మల్లికాకుంజములపొంతఁ జాతివృత్తిశ్రేణుల నడుమ విచారము గావించుచుండెను. ఇటులుండగనే పున్నమనాటి చంద్రుఁడు తూర్పుదిక్కున నెఱ్ఱనిపూబంతివలెఁ బొడసూపుచుండె.

"ఏమి కారణము యుండును. కొలువునుండి తొలగించుటకు నే ప్రవర్తనము నావలనఁ జరిగియుండనందున— దాసభావ మేమి! వారింపని వస్తుతటులఁ బరాభవించునా! ఎట్టిపాపిని! నాకట్టి తలఁపిట్టి కలుగవలయునా! అసంభవము— నాయంతఃకరణమందున్న — మఱుఁ ద్రులగు ప్రేమపురాశి — అట్టిపనికెన్నటికిఁ జేయఁడు. చేయఁజాలఁడు. మఱి చక్రవర్తి కెవ్వరైన చాడీలు చెప్పియుందురా! అట్టివారు చాలమంది

యుండిరి. కాని ప్రభాకరసార్వభౌముఁడు మధ్యవర్తిమాటలకుఁ జెవి యొగ్గు నైచ్యమునకుఁ బాల్పడనర్చునా—అదియు నసంభవము. ఒక వేళ నెవరైన శత్రుగూఢచారులీలేఖ కల్పించియుందురా! అట్టైన నీలేఖను సుమంతుఁడేలఁ గొనితెచ్చె!—ఏమి నాయాక ప్రభాకరుని ముద్రతో వచ్చినలేఖ యుపేక్ష్యమనియు మటగును! నే సేనాధ్యక్షుఁడను గాంచో దేశమాతను సేవింపఁజాలనా! ఆర్యావర్తమున నే సేనాధిపతినై యుండఁ దక్కినవారు దేశసేవచేయుట కనర్హులై యుండిరా!—ఉన్నతోద్యోగము లేకపోయినమాత్రమున నేమిపోయె—ఒక సామాన్యపు మాధుంవల ఫ్రాయి కదనరంగమున నాప్రాణము లర్పించి దేశమాతృఋణము తీర్చుకొనవచ్చునుగదా! ఎట్టైనను విచారింపఁ బనిలేదు. అయినను వెంటనే రాజధాని కరిగి నిజ మరయవలయు—రంజాన నొక్కనారి తనపతిరఁ గన్నులపండువుగఁ జూచి యామణిహారముతో నామెమెడను నలంకరించి"...

చక్కఁగ సింగారించుకొని ముద్దులమూటగట్టుచుఁ బద్మిని ప్రవేశించెను. పూవోఁట యెల్ల మనోహరముగ నుల్లాసజనకముగఁ బున్నమి వెన్నెలలతో నిండియుండెను. చందమామ తీయమామిడిచిగురులపై నుండి పద్మినీవిజయుల ప్రణయానురాగము లెట్లుండునో యని తొంగి చూచుచుండెను.

విజయసింహునకు పద్మిని యాగమన మంత యానందదాయకముగ నున్నటుల లేదు. అయినను—

విజయ:—ఓహో! నేఁడేమి యింత వేషము దాల్చితివి!

పద్మ:—చెప్పకుండగ నే వెడలవలయునా!

విజయ:—పద్మినీ! చెప్పకుండగ నెచ్చటకుఁ బోయియుంటిని—యవనుఁడు మనదేశముపైకి తిరిగి దండెత్తి వచ్చుచుండెనట ఇప్పుడే వార్తవచ్చినది. రాజధాని కరుగవలయు. అయినను నీకడ సెలవుదీసికొనక నేనెటులపోఁగలను!—నాప్రాణదాత్రివి. నీకేమి ప్రత్యుప

కారము చేయఁగలను? అయినను పద్మినీ! నీవు కోరుకొనుము. సందియము వలదు. కోరుకొనుము. నీహృదయమునకు మిక్కిలి ప్రియమైనదియో యద్దాని కోరుకొనుము. నాప్రాణములనైన సమర్పించి నేదాని నీకొడఁగూర్చెద. అటుల చూచెద వేమి? విజయుఁ డాడి తప్పెడివాఁడు కాఁడు.

పద్మిని చంద్రశిలాప్రతిమవలె నుండి యుండి యొక్కమాఱు పెదవివిప్పి మాటాడఁబోయెను. కాని యేమనెనో విజయునకు వినఁబడలేదు. పద్మినికిని వినఁబడి యుండదు. ఆమె మనమునకును స్పష్టముగఁ దెలిసి యుండదు. హృదయపద్మమునుండి తత్సౌరభమువలెఁ ప్రేమవాక్యమొక్కటియో బయలు వెడలినదిగాని ముగ్ధజనసహజంబగు సిగ్గు భీతి యనెడి పెనుగాలితోఁ గలసి యస్పష్టమై యనుమేయమై పోయెను. విజయుఁడు మిక్కిలి దగ్గఱగ వచ్చి "పద్మినీ! నాయొద్ద నింకను సంకోచించుచుంటివే! ఏమియో నోటిలో ననుకొనుచుంటివి. అదేమియో నే వినరాదా! నేఁడే నే వెడలి పోవుచుంటినిగదా!"

అని యింకనేమో బుజ్జగింపుమాటలు చెప్పఁబోవుచుండఁ బద్మిని "నాకుఁ బిచ్చియెత్తినది. నిన్ను ప్రేమించుచుంటిని. నన్ను మరణింపనిమ్ము." అని మూఁడు వాక్యముల నేకత్రుటియందే పలికి యొక్క నిట్టూర్పు విడిచి కన్నుల మూసుకొని తలవంచుకొనెను. విజయున కావాక్యముల కెటుల సమాధానము చెప్పవలయునో దోఁచదాయె.

విజయ:— ఈదీనునకు వివాహయోగ్యత లేదు. పట్టను.

పద్మి:— నాకును వివాహ మక్కఱలేదు. ఈ మహావిప్లవసంక్షోభితంబులగు దినములలో నాజన్మభూమి నుద్ధరించు భారతీయసర్వసైన్యాధిపతి ననుసరించి రానిమ్ము. మహావీరునకు సపర్య గావించుచు నా కా యుద్ధరంగముల, దేశదేశముల సంచరించుచుఁ గృతార్థనైతినని సంతసించెద.

విజయ :—తల్లీ ! ఈమనదృష్టవంతుఁడెవ్వఁడు పదచ్యుతుఁడై యుండెను. అదియునుగాక సరుపేద, నీలమాణిక్యమును గొంగున మూటగట్టుకొని పోవుచున్న లోక మేమనుకొనెదరు :— ఆ మాణిక్యము వలన బీదకును గౌరవములేదు. ఆబీదవానియొడలనున్న మాణిక్యము నకును గౌరవములేదు. తల్లీ! నీవు ఏ సామ్రాజ్యముతో పట్టమహిషివి కాదగిన దానవు ఏ రాజాధిరాజో బంగరుపూలతో పూజించుచుండెను. హీనితపము నేల వృథాపుచ్చెదవు ? అనుగ్రహింపుము.

పద్మి :—నాహృదయేశ్వరుడే నాకు సామ్రాజ్యము—రాజాధిరాజు—దేవుఁడు.

పద్మినికి దేహమునఁ గంప ముదయించుచున్నది. మాట డగ్గుత్తిక పడుచున్నది.

విజయ :—(స్వగతము) "హా! దైవమా...ఎట్టివిషమస్థితి తెచ్చిపెట్టితివి!"

పద్మిని హస్తములఁ దనహస్తములఁ బట్టుకొని "నీవు వట్టి బేలవు! ఇది ప్రేమకాదు. ప్రేమోదయమునకు ముందు తదరుణోదయము".

పద్మి :—"పద్మిని ప్రేమించుటయు నెఱుఁగదు జీవించుటయు నెఱుఁగదు. హా! విజయా! విజయా! విజయా!" అనుచు విజయుని హస్తములందే మూర్ఛపోయెను. విజయుని కనులవెంట నూతన బాష్పధారలు కారుచుండెను. "హా! హా! పద్మినీ! ఆర్య నారీమణీ! ప్రేమస్వరూపిణీ! స్త్రీశబ్దమున కర్థ మిదియే! పురుష వాచకమునకు లక్ష్యమిదియే! తల్లీ పద్మినీ! ఈ పాపికి నూతనజ్ఞానోదయము గలుగఁజేసితివి. ఈలోకమునకు నూతనార్థము చూపుచుంటివి" అని యనుకొనుచుఁ బద్మిని మూర్ఛపోయి యుండుటయే మఱచిపోయెను. ఇంతలోఁ బ్రతాపుఁడును జంద్రహాసుఁడును వచ్చి పద్మినీ మూర్ఛావస్థను గాంచిరి. చంద్రహాసునకు గన్నుల నీరు గ్రమ్మ

చుండెను. ప్రతాపుఁడు తలవంకించి "చంద్రా! నీచెల్లెలిని లోనికిఁ బదిలముగఁ దీసికొని వెళ్లుము. అయ్యో! ఈకాల మెట్టిదేలా ఎట్లైన నిందమోపి నిజవతి కాఠిన్యము చూపినచో నూఁడు తెలుగును మీరోయి కెవ్వరో రాజధానినుండి వచ్చియుండిరి" అని చెప్పి తండ్రియు, నన్నయుఁ గలసి మూర్ఛితురాలుగ నున్న కన్యను లోనికిఁ గొనిపోయి శీతలోపచారములఁ జేయుచుండిరి. విజయునకుఁ బ్రతాపుని వాక్యములు నిందావాక్యములుగఁ దోఁచెను. "నిజము— ఆ నిందకు నేనర్హుఁడను గానా!" అని యనుకొనుచుండెను. ఇంతలో లోనఁ బద్మినియుఁ దెలివిగాంచి కనులవిచ్చి చూచెను. తండ్రియు నన్నయు మిక్కిలి సంతసించిరి.

పద్మి:—వారేరి?

ప్రతా:—చక్రవర్తియొద్దనుండి కబురువచ్చినది. బయలుదేరి వెళ్లుచుండెను. వానిడాలు వారి కిచ్చివేతము. చంద్రహాస! నీ వాడాలు తీసికొని వెళ్లి వారికిచ్చివేయుము.

పద్మి:—వలదు—నేన యిచ్చెదను.

అని మేడమీఁదిగది తలుపు తెఱచి విజయుని డాలుపై నున్న తన పట్టుతొడుగునుగూడఁ దీసి క్రిందబెట్టి యాడాలు నెత్తఁబోయి యద్దానిఁ గదల్పఁజాలకపోయెను. మేన మెత్తఁబడుటచేతను, తన పట్టు తొడుగు డాలునుండి యూడతీయునప్పుడు హృదయము మిక్కిలి వేగముగఁ గొట్టుకొనుటచేతను, నప్పుడే మూర్ఛనుండి తేరిన యా కన్యకు యలసట కలిగి యట పరువఁబడియున్న పట్టుపరుపుపైఁ బండుకొని

పద్మి:—"అన్నా! నాకుఁ జాలనీరసముగ నున్నది. దీని నీవఁగొనిపోయి వానికిమ్ము! నేఁ దేఁజాలకపోతి నను. మన్నింపు మనుము."—

చంద్రహాసుఁ డాహాలను గేలను బూని క్రిందకు దిగి వచ్చుచుండెను. విజయసింహుఁడు ప్రతాపునికడ సెలవు తీసికొనెను. ఇంతలో డాలుపట్టుకొని చంద్రహాసుఁడును వచ్చెను.

విజయు :—"సోదరా! అడగకుండఁ దెచ్చి యిచ్చితివి!—సెలవా!".

చంద్ర :—"తిరిగి మన మెన్నఁడు కలసికొందుము !"

విజయు :— భౌతిక దేహములు కలియుటలో నేమున్నది. మనసులు కలియవలె. వాటి కెడఁబాయుటయే యుండ నేరదు.

అని బయలువెడలెను. పద్మినితోఁ గడసారి చెప్పలేదు. అయినను పద్మినికి విజయుని ప్రయాణవార్త మెల్లఁ గంటికి గట్టినట్లగపడుచునే యుండెను. విజయుఁడు గుఱ్ఱముపై నెక్కి సింహద్వారము గడచిపోవుచుండఁగ పైనుండి పద్మిని రవాకలనగము తెరచి చూచుచుండెను—తానిచ్చిన పచ్చలపతకము విజయుని కంఠమున లేదు. పద్మిని తనను జూచుచుండెనని విజయుఁ డెఱుఁగును. అయినను వెనుదిరిగి యొక్క మాత్రైనఁ బద్మినివంకఁ జూడలేదు. ఏటింగియుండియే తనవంకకు వెనుదిరిగి చూచుటలేదని పద్మినియు నెఱుఁగును.

దివ్యదృష్టి, దూరశ్రవణముల దూరదృష్టి మొదలగు మానసిక శక్తులకును ప్రేమాదేవి తనభక్తులకును, భక్తురాండ్రకును వాత్సల్యాతిశయంబునఁ బ్రసాదించుచుండును.

పద్మినికిఁ దొలుత కోపము వచ్చినది. వెంటనే యాకోపము దుఃఖముగా మాఱిపోయినది. అంతలోనే క్రమముగ నాదుఃఖము కూడ సహజమగు గాఢానురాగముగఁ బరిణమించి యథార్థస్వరూపము దాల్చెను.

విజయుఁడు నెంతయోదూరముపోలేదు. అంతలోనే యెవ్వరో పిలువఁజొచ్చిరి. విజయుఁడు వెనుదిరిగి చూచి "పద్మినియే కాదుగద !"

అని యనుకొనుచుండెను. ఇంతలో రాజధానినుండి వచ్చుచున్న సూక్ష్మ పురుషుఁడు సమీపించెను. వీఁడు సుమంతుని మోసగించినవాఁడే.

సూ. పు:—మీకొఱకు నే నాయుపవనంబు లెల్ల వెదకుచుంటిని.

విజయ:—అగును మఱచితిని. ప్రతాపసింహులు చెప్పినారు. ఎవరో వచ్చి యుండెదరని. ఏమి విశేషము.

సూ. పు:—విజయసింహప్రభూ! సూర్యుని యంధకారముచే బాదలి కనుఁగప్పఁ జూచుట వెఱ్ఱి కావున నావచ్చినకార్యము యథార్థముగ వచించెదను. ఉదారస్వభావులరగు మీరు పిదప మీయిచ్చ వచ్చినటులఁ జేయవచ్చును. నేను యవనరాయబారిని. యవనసార్వభౌమునుండి మీకొకసందేశము గొనివచ్చితిని.

విజయ:—ఏ మని?

సూ. పు:—"ప్రభాకరుఁడు మిమ్ము సైన్యాధ్యక్షపదవినుండి తొలగించెనఁట. అది మీకుఁ దెలిసియే యుండవచ్చును. కాని నేఁడు మీసరిహద్దుసైన్యము లన్నియు మీనాయకత్వమునే కోరుచున్నవి. మీ రానాయకత్వము వహించి ప్రభాకరుని, కమలాకాంతుని బట్టి యలకసుందరుని కప్పగించిన—మీ యేలుబడికీ యార్యావర్తమును వా రప్పగింతురు. రంజనీదేవి మీకు పట్టమహిషి కాఁగలదు. అని చెప్పి మీయభిప్రాయ మెటు లున్నదో యని యడిగి తెలిసికొని రమ్మని పంపి యుండిరి.

విజయ:—నేను పట్టభద్రుఁడనా! అదె నాకుఁ బట్టమహిషియా— అందులకు ప్రభాకరుని కమలుని యవనుని కప్పగించుటయా! —యవనరాయబారీ! నిన్ను క్షమించితి. నిన్ను ప్రాణములతో విడిచి పెట్టుచుంటిని. నీవు మీ సార్వభౌమునికడకు బోయి "ఆర్యావర్తమునం దందఱున్ ద్రోహులు కారు" అని చెప్పుము.

మా. వృ:—మీరు యవనుల క్రింద సామంతునివలె నుండ నక్కఱలేదు. కప్పము గట్టనక్కరలేదు. విశేషరక్తపాతము జన క్షయము లేకుండ కాపాడినవారగుదురు.

విజయ:—వీరరక్తము స్రవించుటచేతనే మాయార్యావర్తము సారవంతమై ఫలవంతము కాఁగలదు. అదినీకెఱుఁగక పోవచ్చును. తాత్కాలిక సౌఖ్యము సద్యఃఫలము చూచుకొనెడిపిరికిపందలగు ద్రోహులే యీకర్మభూమియందు పెఱుఁగు ధర్మవృక్షమునకుఁ జీడపురు గులు. పలుమాట లేల! నీకుఁ బ్రాణములపై నాస కలదేని వెడలి పొమ్ము.

మా. వృ:—మఱియు బహుమానముగ వేనూఱులక్షల...

విజయసింహుఁడు కత్తిదూసి రాయబారితల తెగవేయబోయి "రాయబారీ! నా కేలనో యిప్పుడునరునకుఁ గీడుచేయవలె నని లేదు. కావున బ్రతికితివి. పొమ్ము నీధైర్యసాహసములకు మెచ్చితి" నని కూడ మీ రాయేలికతోఁ జెప్పుకొనుము.

మా. వృ:—"చిత్తము."

అని వెడలిపోయెను.

విజయసింహుఁడు హస్తినాపురాభిముఖుఁడై వాయువేగమునఁ బోవుచుండెను. ఒక్కసారి రంజని ముద్దుమోము జూచినఁగాని విజయుఁ డెప్పటివిజయసింహుఁడు కాఁజాలఁడు. వాని మనసు శతవిధ ములఁ జెదరియుండెను. రంజని మోహనవీక్షణములుకాని తిరిగి యద్దాని నొక్కస్థానమున నాకర్షించి చక్కఁజేయఁజాలవు.

౨౭

వరమునకూర్చుటకై లతనుండి త్రుంపబడినపుష్పము నేలరాలి పడి యున్నటుల పద్మిని పట్టుపఱుపుపైనలసి సొమ్మసిల్లి పడియుండెను.

రాత్రి తెల్లవారువఱకు నామె గవాక్షముకడ నిలిచి విజయసింహుఁడు పోయినదిక్కునె చూచుచుండెను.

“మరణమె మధురమా!
ప్రేమమె మధురమో!
సౌఖ్యము ప్రేమమో!
మరణము సౌఖ్యమో!

వ్యర్థమైన నేమి ప్రేమ! దానియందు సుఖము కలదు. మరణ మనిన నేమిభయము! దానియందు సుఖముకలదు.

ఏది సౌఖ్యసుఖము నిజమో
ఏమియు నెఱుంగ నెఱుంగ నేను
ప్రేమరో! నీయందు సుఖము నిజమె యయిన
మరణమా! నినుబొంద నెంతకష్టము!

ఈప్రేమ నాకొసఁగ గష్టము దుస్సహంబు గాన నామరణమే నాకిచ్చు సుఖము——

“కరుణించి నన్ను ప్రేమమా!
మరణింపనిమ్ము ప్రొక్కెడన్”
“వాని నేను వలచితిన్
వాఁడు నన్ను వీడి చనెన్,
మరణమ! నిన్ను శరణు వేఁడెదన్·
దరికిఁదీసి కావరె”
చందమామ నింగినుండి
వెన్నెల ల్వెదఁజల్లుచుండె
కంఠమెత్తికోఁగిలిపుడు
సందుప్రేమ పాడుచుండె
తల్లిష్ఠదని నిద్రచెందఁ
చిల్లపూలు మెల్లనిపుడు

కంటికెదుట నాడుచుండె
లోకమెల్ల సుఖవశత
నైపుణించి నిద్రమునుఁగ
ముదముతోడ మదనుఁడిపుడు
దర్పమెప్ప దరహాసింపఁ
బద్మిని యను పావురాలు
సిగ్గులొందుచు గుందుచుండె.
వాస నేమి నలచితిగా
వాఁడు నన్నే వీడి చనెన్

అని యున్మాదినివలె నుచ్చైస్స్వరంబునఁ బాడుచుండెను. అడుగున వనములందలి తీవలతోఁ గుసుమంబులెల్ల సానుభూతితోడ హిమాంబువుల బాల్చుచు సౌరభవిశ్వాసముల విడచుచుండెను. కాని చంద్రుఁడు మాత్రము చూపోపక తెల్లవారులోపలఁ బద్మిని మోమును వాడఁజేసెను. కన్నులలావణ్యము నెఱుపుజీర లధికమయ్యెను. వినీల కుంతలములు చీకాకుపడి నెన్నుదురుపై నెగురఁజొచ్చెను. అధరోష్ఠపు రక్తిమ రక్తిచెడినట్టుల దోఁచుచుండెను. దేహమున దుర్బలత, మనమున నిరాశ, హృదయమున విరహవేదన, మిక్కుటమగుచుండెను. ఇంతలో సూర్యోదయము కాఁబోవుచున్నది. అరుణోదయమైనది. మేడపై నుండుటచేఁ బద్మినిగది యంతయు నప్పుడే యరుణకాంతితో నిండిపోయెను. పద్మిని తటాలున లేచికూర్చుండి

"ఇది యరుణోదయమా! ప్రేమోదయముకాదా! విజయా! విజయా!" అని పలుమాఱు పాటగా పాడఁజొచ్చెను. బలహీనమయ్యు నామెకంఠస్వరము దిగువపూలతోఁటలోనికి వచ్చిన చంద్రవదనకు శకుంతకూజితమువలె వినఁబడుచుండెను. చెలియలికిచ్చు కొఱకు నామెమనసున కుల్లాసము కలిగింప నయనానందంబులగు నందమైనపూలనెల్లఁ గోయుచుండెను. ఇంతలోఁ బ్రతాపసింహుఁడు

వచ్చి "పద్మినిస్థితి యేమియు బాగున్నది కాదు. మూఁడురాత్రుల నుండి నోటి కన్న మెఱుఁగక కంటికి నిద్ర యెఱుఁగకున్నది. ఆ నాథ స్మరణతోడనే యహోరాత్రములు గడపుచున్నది. ఇటులున్న దేహమునకు వ్యాధి జనింపవచ్చును. కావున మనమెటులయిన నామె మనసు త్రిప్పఁ బ్రయత్నింపవలయును" అని చెప్పెను. చంద్రభానుఁడు మోమున విచారము పొడసూప "ఔను. నిజమే" అనెను. అప్పుడు వానిచేతియందలి చంగల్వవలెఁ బద్మిని వాలిపోయి యున్నది.

వెంటనే సన్నయుఁ తండ్రియుఁ బద్మిని యున్నగది సమీపించి తలుపు తెఱచిరి. పద్మిని లేచి నిలువఁబడి చేతులు మోడ్చి తూర్పు దిక్కున సగమువరకుదయించిన సూర్యునకు నమస్కరింపుచున్నది.

ప్రతా:—అమ్మా! ఏమి చేయుచుంటివి?

చంద్ర:—నాముద్దుల చెల్లె లెవరికో మ్రొక్కుచున్నది.— నీపూజ కివిగో పుష్పములఁ గొనివచ్చితిని.

పద్మ:—ఏవి! ఏవి! (అందిపుచ్చుకొని తివాసిపై గుమ్మరించి దోసెడుపూల నెత్తిపట్టుకొని) ధర్మరాజా! ప్రభూ!

చంద్ర:—ధర్మరాజెవరమ్మా! ఎక్కడ?

పద్మి:—వారరుగో! విచ్చేయుచుండిరి. అదిగో మహిషవాహనము యమధర్మరాజు! (అని యొకపెద్దగొండను గనఁబఱచెను)

ప్రతా:—నీవాయమునారాధింప నేలనే చిట్టితల్లీ! లోకములో నెన్నియో ననుభవింపఁదగిన సౌఖ్యములు కలవు, ముక్కుపచ్చ లారనిదానవు. నీ వేమియెఱుఁగుదువు. యముఁడన ప్రాణాంతకుఁడు గాఁడటమ్మా! ఎట్టిరోగియైనను, దరిద్రుఁడైనను, దురదృష్టవంతుఁడైనను, ఎంతవయసు చెల్లియున్నను ప్రాణముల తీపి తనివితీరక నింకను నెటులనో జీవింపఁ గోరుకొనుచుండును. అందులకే వేయి ప్రయత్నములు చేసికొనుచుండును.—

పద్మి :—నిజమే కావచ్చును. వారలనెవరో ప్రేమించువారుండి యుందురుగద !

ప్రతా :—నిన్ను ప్రేమించువారలు లేరా తల్లీ! మీవివ్వారము నిన్ను ప్రేమించుటయే లేదా!—అమ్మా! యేమిమాటలివి! తల్లీ నీవు సదా యావిజయునినామమే స్మరించుచు వానినే తలపుల ధ్యానించుచు నుంటివేని పిచ్చియెత్తును. జబ్బుచేయును. తల్లీ నామాట వినవా!

పద్మి :—పోనిమ్ము తండ్రీ! పిచ్చిది చచ్చిపోవునట నాహృదయేశ్వరుడు నాకొఱకు విచారించునా!. ఇది పిచ్చి యూహ! నాకంత యదృష్టమా!

చంద్ర :—అదియు నొకయదృష్టవిషయమేనా! వానికరుణకు పాత్రమగుట! వాడు!

పద్మి :—అన్నా! నీకిదితగునా! నరునకు రెండునాలుకలా! మహాత్ముల నేల పరిహసించెదవు!

చంద్ర :—మొదట నేమను మానపోతిని — మహాత్ములు! ఆహా మహాదొడ్డమహాత్ములు!

పద్మి :—నీహేళనము నాకసహ్యముగ నున్నది. అకారణముగ బరోక్షమునందు పరుల నిందించుట న్యాయమా! గౌరవమా! ధర్మమా!

ప్రతా :—తల్లీ! అకారణము కాదు. సకారణమే. మహారాణిని వలచిన జారుడు విజయుడు పాపి ద్రోహి మహాత్ముడా! పయోముఖవిషకుంభము!

చంద్ర :—ఇప్పుడేమనుకొన్న నేమున్నది. ఇంటనుండి జారిపోయినాడు లేకున్న నాచెలియలి నింతమోసపుచ్చినందులకు వానిని—(ఖడ్గముపై చేయివైచును.)

పద్మి :—[హస్తపద్మములతో గర్ణద్వంద్వము మూసికొని కన్నుల వెంట నీరుకార, డగ్గుత్తికతో] అంతకంటె నాబాకుతో నన్నె

పొడిచినను నాహృదయమున కింతబాధ యుండదుగదా: అన్నా! సోదరా! హా! పాపిష్ఠిలోకమా! ఈవలుగాకిమూఁక యేమహాత్ముల నామము నిష్కళంకముగ నిలువనిచ్చెను? శ్రీరామచంద్రుడు పిరికివంద వై రణరంగమున మూఁడడుగులు వెనుకకు వేసెను! ధర్మరాజు బొంకు లాడి యుద్ధము నెగ్గెను! సూర్యభగవానుని ప్రభావము గాంచి చూ పోవని గుడ్లగూబలు లేవా? ఊరక మాటలాడి నన్నేల నొప్పించెదరు!

ప్రతా:—అసత్యము కాదు. చక్రవర్తి వీరహారమునకు చేరిన కమలాకాంతునంతటివాని ముఖమునుండి వెలువడినదీమాట.

పద్మి:—వానిని నే నెఱుఁగుదును. మీరు నెఱిఁగి యుండిరి. దయామయుఁ డగు పరమేశ్వరుఁ డాపాపిని క్షమించునుగాక!

చంద్ర:—ప్రియసోదరీ! నీవును నన్ను క్షమింపుము. కోప మాగినది కాదు కాని నన్ను దిరస్కరించి పోవునపుడు నీవంక నైన చూడక యమృతకలశమును జారవిడిచి యెంగిలికల్లుకుండకొఱకువలె రంజిసిమీఁద ప్రాణములు పెట్టుకొని పరుగు లిడువాని జోలి నీ కేల! వానినామమునే స్మరింపుచు— వానిరూపమునే ధ్యానించుచు నిద్రా హారముల వర్జించి కృశించిన నేమి ఫలము చెప్పుము. ఇహామా! పరమా!—మందహాసము నీముఖము నెడబాసి యెన్ని సంవత్సరములో యయినటు లున్నదిగద— వెన్నెలబాసినచంద్రునివలె నున్న నీమోము జూడ మాహృదయము ముకుళించుకొని పోవుచున్నది. నీ తొల్లిటి వికాసము మాకనుల విందొనర్చుభాగ్యము లేదా? వృద్ధులగు మనతండ్రి నైన జూడవా? నీవిటు లెంగఁగొని యుండి పిచ్చిదానివలె వానినే పలవరించుచుండ నాన్నను జూడుము. గుంటపడిన నేత్రములందు విచార మెటులపీటవెట్టుకొని కూర్చున్నదో—

అని ప్రియసోదరుఁడు హితము నుపన్యసించుచుండగాఁ బద్మిని శివాదిపై పోగుపడిన పువ్వుల నెల్లతుంచి రేకుల నేలపైఁ బఱచు

చుండెను. క్రమక్రమముగ విజయసింహునిరూప మేర్పడుచున్నది. పద్మిని కావలెనని రేఖల నట్లుపేర్చి యుండునా! లేదు! పద్మినియు మిక్కిలి సౌశ్చర్యానందములతో 'జూడుడు చూపుడీచిత్ర మెట్లు వచ్చినదో', * * * * * ఎనుగుచేసినదీపసు

ప్రతా:—విధి! విధి!

పద్మినీ స్మృతిపటమున వెంటనే నాటి మధ్యాహ్నము కొండ గుహాలయుండిటులనే పలవరించుట—పిదప నందులకు నవి స్తరముగ హేతువు చెప్పుట—తాను జాలిపడుట మొదలగు విషయము లెల్ల మిక్కిలి సన్నిహితములై కనబడుచున్నవి. అందుమూలమున నామె ప్రేమోన్మాదము మిక్కుటము కాఁజొచ్చెను—

తండ్రికిని సోదరునకును నిరాశయు దుఃఖము మిక్కుటముగు చుండెను. పద్మినియెడ జాలియు నంతకంటె మిక్కుటమగుచుండెను.

శీతలజలాలింగితకాని పద్మము సూర్యకాంతిచేతనే డస్సి వాడి పోవునటుల, విజయునిచే నిరాకరింపఁ బడినదగుటఁబద్మిని ప్రియమగు నిర్మలప్రేమ తేజంబునకు తాళఁజాలక డస్సి వసివాడఁ దొడంగె. ఆ వికసితహృదయపద్మము ప్రేమసౌరభము నూరక వెదజిమ్ముచుండెను. ఆమె మనమున నప్పుడెన్నెన్నియో వింతకోరిక లుదయింపఁజొచ్చెను. తండ్రి తొడలపై నొకచేయియు, సోదరుని అంజలియందొక చేయియు, వైచికొని పఱుండి పద్మిని తనమనమునఁ బొడమిన కోరికలఁ జెప్పు చుండెను. ప్రతాపుఁడు కాని చంద్రహాసుఁడు కాని యిప్పుడు తొల్లిటి వలె 'కాఁ గాదని' వాదింపలేక పోవుచుండిరి. జాలి వారిహృదయము లందు నిండి కన్నులవెంట బొమ్మరూపమునఁ బొరలి పోవుచున్నది. "ఇప్పుడు నేను చిన్నపిల్లను. తిరిగి యొకమాఱు నాచిన్ని నావపై యమునమీఁద విహారమునకుఁ బోయెదను. మన మూగితాత నన్ను దీసికొనివెళ్ళును. ఈమాఱు చాలదూరము ప్రయాణము చేసెదను. ఆపురుషోత్తముని సందర్శించి, వానికడ సెలవుదీసికొనవలెను. అంత

వలెకు నేజీవింతునా ? అన్నా ! ఎవ్వరో దివ్యగానము వినిపించుచుండి చూడుము. నాన్నగాయక ! నా యీకోరిక చెల్లింపరా ? —ఇదియేకద పద్మిని యిమ్ముకోరు కడసారి కోరిక ! ”

ప్రతా :—అవశ్యము తల్లీ—దానికేమి భాగ్యము. నీముద్దు చెల్లించుటకన్న నాకుఁ గావలసినదేమున్నది ? నీకుఁ దిరిగి పూర్ణా రోగ్యము కలుగనిమ్ము. తప్పక యమునపై నావికావిహారమునకుఁ బోవచ్చును.

ప్రతా :—కాదు. అన్నా ! లెమ్ము—నే నేలనో గాలిపైఁ దేలిపోవుచున్నటులఁ దోచుచున్నది. త్వరగఁ దెమ్ము......కలము ......కాగితము చంద్రహాసుఁడు పద్మినికి కలము కాగితము నిచ్చెను. పద్మిని కష్టముమీఁద గొన్ని పంక్తులు వ్రాసి ముగించెను. “ ఈయుత్త రము నాచేతియందుంచుకొని తీసికొని పోయెదను నావిజయుని కడకు ” అని చెప్పుచు నుత్తరమువైపు చూచుచు పద్మిని నిశ్చేతన్యమై శయ్యపైఁ బడిపోయెను. ఆమె ప్రాణములు ముందుగఁ బోయి పురుషో త్తమునియందు లీనమాయెను.

* * * * *

ప్రతాపుఁడును జంద్రహాసుఁడును దుఃఖాతిశయముచే బిగ్గఱ నేడువఁజాలకపోయిరి. వారికన్నులవెంటఁ గన్నీరుకూడకట్టువడిపోయెను. అటుల పెద్దతడవుండి యుండి,

ప్రతా :—“ నాయనా ! నీముద్దుచెల్లెలి కడసారికోరిక ” అను చెప్పునరికి కట్ట తెగినట్టు లయి, వెల్లువగ దుఃఖము పొంగిపోయినది. చంద్రహాసుఁడు బారున బాలునివలె రోదనము గావించెను. అందు మూలమున నిరువురకును గొంతశాంతి కలిగెను. అప్పుడు వారు పద్మిని కోరినకడసారికోరిక చెల్లించ నుద్యుక్తులై మూగనేవకుని రావించి తగునన్నాహము గావింపఁ దొడంగిరి. వారల కిప్పుడు శబ్దము నిశ్శబ్దముగను, జీవము మృత్యువుగను పొడగట్టెను. కాని

కుమున తొల్లిటివలెనే నిర్లక్ష్యముగఁ బ్రవహించుచున్నది. దానిపై మూకవాహమ నావ నడిపించుచుఁ గడు నవ్వరుగుచుండెను. ప్రతాప చంద్రహాసులు చూపానువటకు గట్టునకిచ్చి, రెప్పవేయక చూచు చుండిరి. నావ యదృశ్యమైనంతనే, "వదినని నిజముగ మృతిఁజెందిన ప్పుడు" అని వాపోవుచు నిలువలేక క్రింద యమునాతీరమున శిలపైఁ గూలఁబడి ఆదిమధ్యాంతరహితమగు సృష్టిప్రవాహమువలెఁ బ్రవహించుచున్న యమునచేఁ గొంతఁ యూరడింపఁబడిరి.

౨౮

ఆ పాలరాతి సౌధముందు గవాక్షముకడ రంజని నిలువఁబడి క్రిందుగఁ బ్రవహించుచున్న యమునను రెప్పవాల్పక చూచుచుండెను. ఆమె మృదులాంగుళులు మాలతీపుష్పపత్రముల నూరక తుత్తునియలుగఁ బడిం వోయుచుండెను. జాలకములనంటి పెరుగుచున్న మాలతీలత క్తకొలఁది సౌందర్యమును సౌరభ్యమును నొడగూర్చుచున్నదే కాని తేమిదోషము చేసినట్లుఁ దోపదు. అయినను నేఁడీశిక్షకు లోను గావలసి వచ్చుచున్నదిగద! విజయసింహుఁడు ముందు పోకరించి తులతో మణిహారము నెత్తిపట్టి తన మనోహారిణియగు రంజని కందియ్యఁబోవుచుండెను.

రంజ :—వలదు.

విజయ :— అంగీకరింపవా!— అనుగ్రహింపవా? ఆ క్రమ — వేదన వియోగాబలమున వహించి ప్రాణంబుల నీ దేహంబున నిలువ గలిగితినో, ఆయాశ—ఆనందము—స్వప్నతుల్యము కావలసిన దేనా! కంబుకంఠి! నీవీమణిహారము కంఠమున ధరింప నయ్యాది నగర్వముగ నరుచున్నతవక్షంబు నధివసించి ధన్యతఁ గాంచి శోభించుచుండఁ న్నులపండువుగ హృదయమునకుఁ దనివితీర—మనస్సానందమునఁ లి యూహ—నా శౌర్యపరాక్రమంబులు సఫలత నొంద—నెన్నఁడు

కనుగొందునో యని యెంతయో యువ్విళులూరు నన్నిటుల పరాభ వించుట నాహృదయరంజని వగునీకుం దగునా?

రంజ:—విజయసింహా! వలదు. నాకక్కఱలేదు.

విజయ:—హా! ప్రియా— స్వప్నమందైన నిటుల తలంచి యెఱుగనే? మేల్కాంచి జీవించి యున్నప్పుడే యేమి వినుచుంటిని— ఈహతభాగ్యు డేమిదోషము గావించెనో యెఱుగండు.

రంజ:—విజయా! నీయందేమియు దోసములేదు.

విజయ:—ఇంకను గ్రౌర్యము వహింతువా? నన్ను పరిహసింతువా? పరిహసింపుము—ఏమైనం జేయుము—విజయుండు నీవాడు నీసొమ్ము నీసొత్తు! నీప్రేమదాసు. ఈ విజయుం డింకను జీవించియుండుటయే నీయిచ్ఛయేని యీమణిహారమును స్వీకరింపుము. ధరింపుము.

రంజ:—నే నేలధరింపవలయును?

ఆప్రశ్న విజయుని మూగవానినిగం జేసెను.

రంజ:— ఎవ్వతెకొఱకీహారమును జయించితివో, జయము గాంచుటయం దేసుందరి యిచ్చిన పచ్చలపతక మువచరించెనో, యెవ్వతె ప్రేమోపచారముల నంగీకరించి తనస్మాలమున నీగాయముల బాధ నివర్తింపజేసికొంటివో యా కన్యకామణియె యాత్రిలోక సుందరియె, యాజగన్మోహినియె, రంజనిని డిందుపఱిచిన యా నీహృద యేశ్వరియే నీమణిహారమును ధరించుట కర్హురాలు. ఆపెకంబుకంఠమె సమున్నతవక్షమె నీమణిహారమునకు మిక్కిలి శోభనిచ్చును. లెమ్ము! పొమ్ము! ఆకోమలిహృదయము నీవిరహమునకు తాళఁజాలదు.

విజయ:—ఇంకను గొనయూపిరి యాడుచున్నది!

రంజ:—ఏమి? ఏమంటిని? యవనసామ్రాట్టున కేకపుత్రిక భారతీయసార్వభౌమునిపట్టమహిషి— మహారాణి రంజనికి— వనవాసిని, నిరుపేద, నీచురాలు, పాపిని పద్మినియా యెదురునిలుచుట? కాక

ముక్కున ముత్యము కావలయునేమి? ఏదీమణిహారమునాది. నాయిచ్చ వచ్చినటుల గావించెదను (అని విజయునిచేతిలోని హారమును లాగి పుచ్చుకొని గిరగిర త్రిప్పుచు) పద్మినీ! రారమ్ము!— ఇదిగో నన్నుఁ బరాభవించి నిన్ను ప్రేమించెడి నీప్రియుఁడు తెచ్చిన మణిహారము తీసికొనుము. యమునలో మునిగి తీసికొమ్ము.

అని మనసులోని కోపము, నసూయాగోపముఁ తృప్తిచెంద నామణిహార మును యమునపై విసరికొట్టెను. విజయుఁడాత్రములో లేచి చూచు చుండెను. ఆమణిహారమును జలములోఁ బడుటకు పూర్వమె యొకనావ గవాక్షముక్రిందికి వచ్చెను— ఈహారము నావయందు కలువపూసెజ్జపైఁ బవళించియున్న యొకబాలామణికంఠమునఁ బడెను.

రంజ:—ఎవ్వ రీనావయందు?

విజయు:—పద్మిని.

రంజనీవిజయు లిరువురును గ్రమ్మనపడి చూచుచుండిరి. నావ ముందుకు మెల్లగ జరిగిపోవుచున్నది. విజయునకుఁ గట్టెదుట గాఢాంధ కారములో స్ఫుటముగా వెలుగు నేకనక్షత్రమువలెఁ పద్మినీవదన బింబము ప్రకాశించుచుండెను. ఆముఖమె రంజనికి నరుసినంకల్పములఁ దారుమారు చేయువిధి పరిహాసగర్భితమందహాసమువలెఁ బొడగట్టెను.

ఇంతలో ప్రభాకరుఁ డచ్చటకు వచ్చి రంజనీవిజయులను యమున యందలి నావను, యానావయందలి యాబాలికను, బాలిక మెడ యందలి రత్నహారమును గాంచెను.

ప్రభా:—విజయా! ఎప్పుడు వచ్చితివి? ఆబాలిక యెవ్వతె?

రంజ:—ఇప్పుడే వచ్చెను. ఆబాలిక మనవిజయుని ప్రేయసి యట! విజయునిబహుమానము అదిగో! మణిహార మామెకంఠమున మెఱయుచున్నది.

ప్రభా:— ఈమె మోమెన్నడో చూచినటు లున్నది. ఆగుము— "ప్రతాపసింహుని తనయ పద్మినికాదా ఆచిన్నది— ఆదినములలో దేవ! మేము కారాగారములయందు నెచ్చెలులమై

మెలఁగితిమి—తిరిగి యెన్ని దివసములకు గంటిని—చైతన్యాకు కాన రాదే! ఎవ రక్కడ?—నేటనే బోయి ఈదిగువ యమునయందలి బాలికను ఆనావనడుపు వానిని దోడ్కొనిరండు!" అని యాజ్ఞా పించెను. తోడనే రాజసేవకు లరిగి బద్మిని మృతకళేబరమును నావనడుపు మూగిమునలిసేవకుని గొనివచ్చుచుండిరి. విజయునకు దేహము కంపిం చుచున్నది. రంజనికి హృదయమా వేదన మిక్కుటమగుచుండెను. నావ యందున్నటులనే పూసెజ్జసహితముగఁ బద్మిని మృతకళేబరమును, మూగవానిని దోడ్కొని వచ్చి సార్వభౌమునియెదుట బెట్టిరి.

ప్రభా:—కటకటా! ఈబాలిక మృతి చెందినదే! అయినను సుఖనిద్రంబొందినదానివలె నెంతిదర్శనీయమై, మనోజ్ఞమై, యొప్పు చున్నది!—ఓయీ ముదుసలీ! ఈచిన్నదానిని నెచటనుండి గొని తెచ్చుచుంటివి?

వృద్ధుఁడు వంగి నమస్కరించి నోరు తెఱచి నాలుక లేమిఁ జూపి సవినయముగఁ దావచ్చినదిక్కు కనుబఱచి పద్మినిపై దృష్టి నిలిపి లోలోన దుఃఖించుచుఁ గన్నులనీరు గ్రమ్మ నొత్తుకొనుచుండెను.

ప్రభా:—విజయా! ఏమి చిత్రమిది! నీకు నాఁడు వచ్చలపతక మిచ్చిన దీకన్యయేనా? నీవొకయింటివాఁడ వగుచుంటివని నాఁడు మేమిరువురము నెంతయో సంతసించితిమి. కాని యెంతలో నెంత దురదృష్టవంతుఁడ వైతివి. ఈబాలిక మరణించుట కేమిహేతువో! ఇట వచ్చుట కేమికతమో?

రంజ:—తనరూపము దిరిగి పంచభూతములకు పంచియిచ్చు టకు పూర్వము ప్రాణేశ్వరున కొకమాఱు కంటఁబడవలయునని—

విజయుఁడు రంజనివంక వాడిచూపులను బఱపుచుండెను.—

ప్రభా:—పరిశీలింపుఁడు— ఈనుకుమారిహస్తమున నరుణపద్మ ములోఁబాటదేమియో తెల్లగాఁ గానవచ్చుచున్న దేమి? విజయా! యది యేదియో చూతము— విచారింపకుము— విచారింపకుము, విచారించి యేమిప్రయోజనము!

విజయ :—మహారాజా ! నాకు కీలాడుట లేదు.

సేవకులొకజాబు నాచేతిపట్టునుండి వదిలముగ సీవలకుఁ దీసి ప్రభాకరున కిచ్చిరి.

ప్రభా :—దేవీ ! చదువుము.

రంజని యిటులఁ జదువఁదొడఁగెను :—

"విజయరావతార విజయసింహ వీరాగ్రణీ చరణకమలములకు వ్రాసి పద్మిని భక్తిపూర్వముగ వేసహస్రప్రణామములు—

అజ్ఞాతంబుగఁ గురురంగమున కరుగుచో మీరెవ్వనివనదుర్గంబున కరుదెంచి యుద్ధానిపావనము గావించిరో యాప్రతాపునికూతును, బద్మిని యనుదానను—తుదకు నాతోడఁ జెప్పక యొవచ్చినను మీకడ నేను నాకడసారి వీడుకోలు గైకొన వచ్చినందులకు—నా సాహసము మన్నింతురని ప్రార్థించుచున్నాను. నేను మిమ్ములఁ బ్రేమించితిని. కాని యాప్రేమ నిరాకరింపఁబడెను, కావున నాప్రేమయే నాకు దయాస్వరూపమగు మృత్యువును శరణ్యముచూపెను. నామహారాజ్ఞి రంజనీదేవికి నమస్కారములు—నాబాల్యసఖుఁడు ప్రభాకరసార్వభౌముఁడు దిగ్విజయము గాంచి యార్యధర్మమును శాశ్వతోన్నతీజగద్గురుపీఠమందు సుస్థాపితము జేయుగాక ! అందరికడ సెలవు. ఈనాదేహమున కుచితసంస్కారములు జరుగఁగలవని నమ్ముచున్నాను. నీవును విజయా! నాయాత్మశాంతికొఱకు దైవము * *

అటుపై నేఁక నక్షరములు లేవు. వంకరలు తిరిగి యొకగీత పడియున్నది.

రంజని మోము పాలిపోయెను. నాలుక తడఁబడఁజొచ్చెను. విజయసింహుఁడు గోడనానుకొని నేలపైఁ జతికిలఁబడి కూర్చుండెను. అచ్చటివారందఱకును గన్నులవెంట నప్రయత్నముగ నీరు కారఁజొచ్చె.

ప్రభా :—చూచితివా రంజనీ! విజయా ! ఏమిది ? నీ విటులఁ జేయుదువాఁడవని నేనెన్నఁడు ననుకొనలేదు.

విజయ :—ఆకన్యాలలామ నన్నుఁ ద్రికరణశుద్ధిగఁ బ్రేమించిన మాట వాస్తవము కాని యది స్వేచ్ఛాయుక్తం బగునరుని యిష్టానిష్టముల నాధారముచేసికొని యుండనేరదుకద—ఆపితండ్రి కోరిన చొప్పున నేనటులచేసితిని. అయిన నిట్టిస్థితి సంభవించునని యెఱుంగనైతి.

రంజ :—ఎట్లయినను నీవామెను మరణమునుండి కాపాడవలసినది. రంజనీవిజయుల నాలుగునేత్రములు కలిసికొనెను. తోడనే రంజని చూపులు నేలకు వ్రాలిపోయెను.

ప్రభా :—అయినచో నీమణిహార మాబాలిక కంఠమం దేల యున్నది.

రంజనీవిజయులు నిరుత్తరులైరి.

ప్రభా :—ఏమి! ఎవ్వరును మాటాడరు !

అంతట మూఁగవాఁడు రంజనిని జూపుచు నామె గవాక్షమునుండి పద్మినిపై విసరికొట్టెనని సంజ్ఞలతోఁ బ్రభాకరున కెఱింగించెను. ప్రభాకరుఁ డొకక్షణమాత్రము కన్నులు మూసికొని,

ప్రభా :—రంజనీ! నీవు భారతసామ్రాజ్యపట్టమహిషివి! నా ధర్మపత్నివి. విజయా! నీవు నాకాబాల్యస్నేహితుఁడవు ఆర్యోత్కృష్ట ధర్మసంరక్షణదీక్షాబద్ధకంకణహస్తుండవై చంద్రహాసము ధరించినిలిచెడి సర్వసైన్యాధిపతివి.

రంజ :—ఆర్యసార్వభౌమా! కాను నేనట్టిదానను గాఁజాలను.

విజయ :—మహారాజా! తగను. అందులకు నే తగను. పదవీచ్యుతుఁడను.

ప్రభా :—హా! తాత! వసిష్ఠ! నీవాక్యముల కర్థమిప్పుడే భయంకరముగఁ బ్రత్యక్షమగుచున్నది—హా! ప్రభాకరా! నీజీవిత మెటుల వ్యర్థమగుచున్నది. ఓపావనమగువిధీ! నీ వంధురాలవని క్రూరురాలవని నిందించువా రజ్ఞులనుమా! నీవు ధర్మమూర్తివి

మానవుని కర్మలకు నిష్కృతుపాతముగ ఫలము నిచ్చుచుందువు. మంచిది—రంజనీ! విజయా! మిమ్ముల నేను నిందింపను, మానవుని మానవుఁడు నిందించుట కనర్హుఁడు. మానవావస్థయందు కించిజ్ఞత యపరిపూర్ణత సహజముగఁ జేరియున్నవి. సృష్టియందలి యీవ్యత్యాసలక్ష దయామయుఁడగు పరమేశ్వరుఁడే పశ్చాత్తాపము కలిగించి విశుద్ధులం జేసికొని జక్కఁబఱచుకొనును—కానిహా! రంజనీ! విజయా! మీతోడ నే నెట్టిసంబంధము నుంచుకొనజాలను. పొండు యథేచ్ఛం బొండు. భరతమాత దురదృష్టము. పొండు నేనొంటరిగ నీసైన్యముల నెల్ల వెంట గొనిపోయి యవనుల నెదుర్కొందును. ఈ స్త్రీతిలకమునకు చందన దారువులతో దహనసంస్కారములు జరుగుగాక. ఈ నారీమణినామము సువర్ణమునందు లిఖించి అచ్చోటనే స్థాపింతురుగాక! ఈదివ్యమణిహార మాస్వర్ణపద్మినీకంఠసీమయందు ఖచితమై యాచంద్రార్కము వెలయుగాక—ఇది ప్రభాకరసార్వభౌముని శాసనము..

సేవ :—దేవరవారి శాసనములు విధినిర్ణీతములుంబోలె నవిలంఘనీయములు

చారులు ప్రవేశించి పాంచాలకాశ్మీరపతులు యవనపక్షము చేరిరనియు, కమలాకాంతుఁ డేలనో మతిచెడి తిరుగుచుండ వానిని ద్వైతవనంబున యవనులు బందిగఁగొనిపోయిరనియు నెఱింగించిరి. ప్రభాకరున కావార్త లేమియు విపరీతముగఁ దోఁచవాయె—నూతన విచార మొద్దియుఁ గలుగదాయె.

ప్రభా :— మంచిది. ఇఁక నేమియు విశేషములు లేవా? పొండు. అని చారులను బందివేసెను. రంజని విడిన కేశపాశములు నేలనంట వంగి తనతలను వంచి ప్రభాకరుని పాదపద్మములపై మోసి మ్రొక్కి నమస్కరించి నోట మాటరాక నంతఃపురము వీడి మొటలో వెడలిపోయెను.

విజ :—పాపినగుట నేపిరికివాడనైతిని. కావున నేనాత్మహత్య గావించుకొనఁజాలనైతిని. అయిన నీవిజయుఁడు బొందిలో ప్రాణ

మున్నంతకాలము యథాశక్తి తన దేశమాతఋణము తీర్చికొనుటకే ప్రయత్నించుచుండును.

అని పద్మిని మృతకళేబరమునకు నమస్కరించి వెడలిపోయెను.

ప్రభాకరుఁడు పెద్దగ నిట్టూర్పు విడిచి "మహావిప్లవ మాసన్నమగుచున్నది. ధర్మాధర్మములు రెండును పాండవకౌరవాక్షౌహిణులవలె ప్రళయమునందు లయము కానున్నది. ఏల విచారము ?—ఏల యానందము ?— కాని హా!—హా! ఈపద్మి—ని—ప్ర—భా—క—రు—లకే పరిణయమయిన * * * "ధర్మసామ్రాజ్య మీయార్యావర్తమున సుస్థిరంబై వెలసియుండదే" అను అశరీరవాక్య మొండు వినబడినది. ప్రభాకరుఁ డులికిపడి నింగి దిక్కు చూచుచు "ఔనిది వసిష్ఠవాక్యము—నిశ్చయముగ జాలిగల సాంకర్యదోషకర్మపరిపాక మిదియ" అని సత్యమును గ్రహించెను. కాని యిప్పుడేమిలాభము ? లోకపరిణామమున కాధారమాత్రమగు కాలమునందు జారిపోయిన యొక్క క్షణము దిరిగి చేఁజిక్కదుకద !"

అయినను నిష్కారుణకర్ముఁడగు ప్రభాకరుఁడు రాత్రి మందిరమును వీడి కవచఖడ్గములఁ దాల్చి సైన్యములకు స్వయముగ నాయకత్వము వహించి పశ్చిమాభిముఖుఁడై శత్రువుల బాఱఁదోలఁ జనుచుండెను.

౨౯

సార్వభౌముని శాసన మనుసరించి పద్మినికి మహారాణికివలె నంత్య సంస్కారములు జరిగెను. ఆయువతీరత్నముయొక్క స్వర్ణవిగ్రహము కూడ శ్మశానవాటికయందు ప్రతిష్ఠింపబడెను.

సాయంసమయమైనది. భూమ్యాకాశంబులు రక్తవర్ణము దాల్చినవి. కమలాకాంతుని భార్య వసుమతి యానమయమున నొంటరిగ రుద్రభూమియందు విహరించుచు పద్మినీస్వర్ణవిగ్రహము కడకు వచ్చి

"నాగమాలా కాంతుఁ డెందు దాచితివి చెప్పవే" అని కాలితో గట్టిగఁ దన్నెను. పద్మిని మాటాడలేదు. కాని వసుమతి కాలువగిలి రక్తము చిమ్మజొచ్చెను. వసుమతి యాడి నడకు సేయకయే పిచ్చిదానివలె నేమేమియో ప్రేలుచుండెను. నిజముగ వసుమతికి గూడ బిచ్చియెత్తి నటులనే తోఁచుచున్నది ఇంతలో రంజని అచ్చటికి వచ్చి "చెలీ! వసుమతీ! ఏమే కాలు రక్తము కారుచున్నది!" అని ప్రశ్నించెను. శ్మశాన వాటికయందు మహారాణిని గాంచినంతనే వసుమతి విభ్రాంతపడి నిల్చి "ఏమిది! నాఁడు నిన్ను బరిహాసింపఁ దలఁచినందులకు ఫలము నేఁడు నాకే ప్రత్యక్షమైనది. కాని మహారాణి నేఁడిందులకు రాఁగతం జేమి!" అని యడిగెను.

రంజ :—మహారాణి యెవరు?

వసు :—రంజనీ దేవి.

రంజ :—కాదు.

వసు :—మ తెవ్వరు?

రంజ :—పద్మినీ కాంత

వసు :—అదేల?

రంజ :—రంజని ప్రభాకరునికి తగదు. పద్మినీ ప్రభాకరులకు తగియుండెడిది.

వసు :—అయ్యో! అట్లనెద వేమి?

రంజ :—సత్యమునే వచించుచుంటిని. రంజని యిఁక నసృతము లాడదు. కపటము బూనదు.

వసు :—నాకేమియు బోధపడుట లేదు.

రంజ :—సార్వభౌముఁడు నన్ను బరిత్యజించెను.

రంజనీవను మతం లియవృమను బిట్టువాపోయెని. వసుమతి "ఏల పరిత్యజించె" నని యడుగలేదు. రంజని చెప్పలేదు. కారణ మిరువుర కును విస్పి చెప్పినటులనే యున్నది—ఎట్టకేలకు రంజని "వసుమతీ!

ఇంచుమించుగ మన మిరువుర మొక్కతీరుగనే యుంటిమి—ఇక మనకు గతియేమి?"

వసు:—ఏమున్నది దేవీ! అధోగతియే!

రంజ:—నా కొక్క యుపాయము తోఁచుచున్నది. ఎట్టి నిర్భాగ్యురాలి కైన నాకలిబాధ తప్పదుగద! ఎటులయిన నాకు నా తండ్రియగు యవనాధీశునికడకు బోవలెనని యున్నది. కాని యొంటరిగఁ బోవుటకు సాహసము చాలకున్నది. సిగ్గగుచున్నది. నీవుకూడ వచ్చిన యెడల మన మిరువురము కలసిపోదము—ఇచ్చట నిఁక మన కేమున్నది?

వసు:—నా భర్త యెటుబోయెనో వెతకికొన నక్కఱలేదా?

రంజ:—కమలాకాంతుని వారు బంధించిరఁట, ద్వైతవనంబునం జిక్కెనఁట. వాని విముక్తుని జేయు నుపాయము నే నరసెద. రమ్మా! చెలీ! కలసిపోదము.

వసుమతి వల్లెయని యంగీకరించెను. ఇరువురును యడవిదారులఁ బట్టి యవనస్కంధావారము చేరఁబోవుచుండిరి. మార్గమధ్యమునఁ జీకటిపడినది. రంజనీ వసుమతు లిరువురు మఱ్ఱివృక్షముక్రింద నెండుటాకులపై బరుండిరి. వసుమతికి క్షణములో గాఢనిద్ర బట్టెను. కాని రంజనికి నాఁడు కన్ను మూతపడదాయె. అటులనే వటశాఖాంతరములనుండి గగనము తిలకించుచు గతము తలపోసికొనుచు రంజని పరుండి యుండెను. కట్టెదుట—మఱ్ఱియాకుల నడుమనుండి యొక నక్షత్రము మినుకుమినుకు మనుచుఁ గనబడుచుండెను. రంజని ఱెప్పవేయక దానినే తిలకించుచుండెను. ఇంతలో నానక్షత్రము క్రమక్రమముగ వృద్ధిగొంది పెద్దదగు భూతలమునకు దిగుచున్నటులఁ దోఁచె. ఇంకను మిక్కిలి సమీపించె. మిక్కిలి చేరువకు దిగుచున్నటులఁదోఁచె. సమీపించినకొలఁది కాంతిపుంజము నొక కాంతామణి యాకృతి దాల్చుచుండెను. ఇంకను సమీపించెను. భూమికి నొక

జానెంపుపఱకు వచ్చినటు లుండెను. రంజని యదరిపడి లేచి యెదపు చేతిపై నానికూర్చుని—భూమిని తాకకుండగ సతిసామీప్యముగ వచ్చిన యా తేజోమయస్త్రీరూపమును గాంచి భయమంది దిగ్భ్రమ గాంచి డగ్గుత్తికతో—

రంజ :—ఎవరు ?

ప్రియం :—మీకొఱకు ప్రాణముల విడచిన నేను—

రంజ :—హా ! ప్రియంవదా ! ప్రియంవదా ! ప్రియంవదా ! క్షమింపుము. ఇంతవఱకు నీమాటయే మఱచితిని. ఉన్నతపదవియం దున్నది. ఆమాంద్యత, అధికారమదాంధత !

ప్రియం :—కోరుప దేమనగా—

రంజ :—ఇప్పుడు నేనేమికోరికలఁ దీర్పఁగలను. వఖీ—నన్ను గూడ నీవెంటఁ గొనిపొమ్ము. తప్పక వచ్చెదను.

ప్రియం :—నీవు చేసినద్రోహము చాలును. అలకసుందరునితోఁ గలియవలదు — భరతఖండమునకు సామ్రాజ్ఞివిగాఁ గోరకుము. పశ్చాత్తప్తురాలవు గమ్ము — ఉపవాసాదివ్రతంబులఁ బూనుము — అరిషడ్వర్గమును జయింపుము — ఆశల కింకను లోనుగాకుము — అలకసుందరునిఁ జేరఁబోకుము — ఆప్తవచనముల నాలకింపుము.

అని వాక్యపరంపరలు తంత్రీస్వనంబుగ నస్పష్టముగ వినబడఁ జొచ్చెను. క్రమక్రమముగ నింద్రధనుస్సువలె యా తేజోరాశి యంతర్థాన మందెను. "ఆలకింపుము" అను వాక్యము ముగియునరికి అటనంతయు నంధకారమే. రంజని నల్గడల తేరిపారి జూచెను. ఎప్పటి స్థానమున మునుపటివలెనే చుక్కమాత్రము మినుకుమినుకుమని మెఱయుచుండెను. కీచురాలనిస్వనము యథాప్రకారము వినఁబడుచుండెను. వసుమతి యింకను ప్రక్కను నిదురించుచునే యుండెను.

రంజ :—ఆహా ! ఏమిచిత్రమిది ? ఇంద్రజాలమా ? కాదు—ఇంద్రియవిభ్రమమా ? అదియుగాదు—నామనోగతంబగురహస్యము. ఈవ్యక్తి యెవరు ? ఎట్లు గ్రహించెను ? వసుమతితోనైనఁ జెప్పలేదే

లేక యిదియొకస్వప్నమా? ఏమైన నేమి? — ఇప్పు డటుపోవుదునా! యిటుఁ బోవుదునా? ఎటు బోవుదును? నేను దురదృష్టవంతురాలనని నాగతచరిత్రయే చెప్పుచున్నది. ముందుమాత్రము నాయాశలు ఫలించి విజయుఁడు మహారాజగుటయు నే మహారాణి నగుటయు సంభవింప నేర్చునే? అదేమిపాపమో, పుణ్యమో కాని విజయునియెడఁ బ్రేమ నాహృదయమును వీడుటలేదు.

గాండ్రుగాండ్రుమని బొబ్బలిడుచు భయంకరమగు వ్యాఘ్ర మొకండు రంజనీవసుమతు లున్నచోటికి కతివేగముగ నడుగులమీఁద వచ్చుచుండెను — ఆచిమ్మచీఁకటియందు పెద్దచింతనిప్పులవలె దాని రెండుకన్నులుమాత్రమె దృగ్గోచర మగుట మఱింతభీతిఁ గొలుపు చుండెను.

రంజనిమనస్సును వేధించుచుండిన సమస్య సత్వరితముగఁ బరిష్క రింపఁబడెను—ముందునకు పయనము సాగుట యీశ్వరున కిష్టము లేదు కావుననే ఈబెబ్బులి మనమీఁది కిప్పుడు పంపఁబడుచున్నదని రంజని నిశ్చయించుకొని——వెనుకకుఁ బాఱిపోవుటయు నసంభవమే. మరణమే ధృవమని నిశ్చయించుకొని "యీశ్వరా! మేము నీచేతి లోని కీలుబొమ్మలము — అంతయు నీదే భారము—నీయిచ్చవచ్చినటులఁ జేసి వినోదించుము" అని యూరక కొయ్యబొమ్మవలె నిలువఁబడి యుండెను వసుమతి లేచి యేమియుఁదెలియక బిగ్గరగ వాపోవు చుండెను. పులియు నాలుగుగజముల దూరములో నున్నది. అంతలో నెచ్చటనుండియో నారసము వచ్చి దాని కుడిప్రక్కలోనుండి జొచ్చి ముఖమునుండి నగమువఱకు దూసుకొని వచ్చెను—తోడనే పులియుఁ దన సహజశౌర్యము ప్రకటితము కా వెనుకకుఁ దిరిగి తనశత్రువుపై నొక్కుమ్మడి లంఘింప నుంకించుచుండ మఱియొకబాణము వచ్చి దానిముందరపాదముల నఱికివైచెను. అంత తనదేహమునుండి కారిన రక్తపుమడుగులోఁబడి పొరలిపొరలి ప్రాణములు విడిచెను.

ఇంతలో నచ్చుటకి విల్లంబులు బూని కవచఖడ్గములఁ దాల్చిన విజయసింహుఁడు వచ్చి రంజనీవసుమతులఁ గాంచి,

విజయ :—మీ రెవ్వరో మిక్కిలి యదృష్టవంతులు—మిమ్ముల నేఁజూడనే లేదు. వ్యాఘ్రముగదా యని ఖడ్గమును బట్టి గుఱిపెట్టి కొట్టితిని.

వసు :—విజయసింహప్రభూ! నేను కమలాకాంతుని భార్యను, దుర్దృష్టవంతురా లగు వసుమతిని ఆమె మానమహారాణి రంజని. మీ మూలమున మేము తిరిగి తల్లిగర్భమునుండి బ్రతికి బయటఁబడితిమి.

రంజ :—విజయా! విజయా! విజయా!

విజయ :—మీ రెందుబోవుచుండిరి?

రంజ :—నీవు?

విజయ :—రణరంగమునకు.

రంజ :—ఏల?

విజయ :—విధ్యుక్తకర్మనిర్వహణార్థము— దేశమాతృ ఋణవిముక్త్యర్థము—సార్వభౌమ విజయసంపాదనార్థము—

రంజ :—విజయము ధ్రువమా?

విజయ :—పద్మినీదేవి పాదకమలములఁ బూజించి వచ్చుచుంటిని. విజయమునందు నాకు విశ్వాసము కలిగినది.

రంజ :—విజయమందిన నీకేమిలాభము!

విజయ :—ప్రభాకరుని సామ్రాజ్యము నిలుచును. ఆర్యధర్మము సంరక్షితమగును. రంజనీ—ఏమిమాటలివి?

రంజ :—మనకేమిలాభము? నాతండ్రి యవనసార్వభౌముం డిప్పు డెచ్చట విడిసియుండెనో!

విజయ :—ఇప్పు డచ్చటికి పోవలెనని యున్నదా?

రంజ :—నీవుకూడ రావచ్చును. వారు మనల సత్కరింతురు. కార్యావసరమున్నవారు తప్పక సత్కరింతురు. నీకేభరతసామ్రాజ్యము,

పట్టముకట్టెదరు. మనము గోరినట్టి యేకాంతస్థానములం దిరిగి యాత్రమించుకొనవచ్చును.

విజయ :—నన్ను పట్టభద్రుని చేయుమనియు నీవు నాకుం బట్టమహిషివగుదు వనియు నాకడ కిదివఱకే నీతండ్రి రాయబారము పంపియున్నాఁడు. కాని నేనప్పుడే యా రాయబారమును తిరస్కరించితిని. ఇప్పు డీకఁజాలును. రంజనీ మనకీకోర్కెఁ జాలును—ఉన్నతపదవులు చాలును. వైవాహికసుఖములు చాలును—జీవితములు క్షణభంగురములు—మృత్యువు వెన్నంటి వచ్చుచున్నది. అది గుర్తించుకొనుము. ఇప్పు డీవ్యాఘ్రమువలని గండమే ఆనత్యము నీకుం గొంత యనుభవములోనికి తెచ్చియుండును. నీవు చెప్పినటుల వల్లెయని మన మొక యడుగు ముందు వేయగనె యీనల్లత్రాచయిన నీచీఁకటిలో మనల నొక్కరిని కాటువైచిన నైనచో? అప్పు డీనీయోజనలు, ఆశలు, ఆకాశహర్మ్యము లేమగునో—ఐహికభోగము లెందరుగునో యించుక యారసి వానిఁ దెలిసికొమ్ము. చాలును. మనకీసంబంధ మిఁకఁ జాలును. నితరుణోపాయము నూచుకొనుము. అజ్ఞానమునఁ బడి పోకుము.

రంజని కొక్కమాఱుగ మనసు విరిగిపోయెను. వైరాగ్యము కలుగుచున్నది.

రంజ :—పాప మీవసుమతి భర్తను విడిపింతు నని మాట యిచ్చితినే !

విజయ :—అయ్యో! కమలాకాంతుఁడా! కాలము చేసినాఁడట. వారుబంధింపయలకసుందరున్ని మోఁాల నుంచిరి. అంతట వాఁడు పాములచేఁ కఱపించి చంపించినాఁడు. పిచ్చివాఁడని యైనఁ కనికరింపఁడాయె.

ఆవార్త వినినంతనే వసుమతి భూమిపై బడి దొరలుచుఁ బొక్కి పొక్కి యేడ్వసాఁగెను. ఎట్టకేలకు వసుమతి నూరడించి రంజనీవసుమతులకు త్రివేణీప్రాంతమునకు దారిచూపి విజయుఁడు పాంచాలమం దేర్పడియున్న రణరంగమున కరిగెను.

పాంచాలమున యవనులకును నార్యులకును ఘోరయుద్ధము జరుగుచుండెను. యవనుల యుద్ధకౌశలమును, నార్యుల ధైర్యసాహసములును యవనుల విజిగీషయు, నార్యుల స్వేచ్ఛాసక్తియు, యవనుల ప్రభుభక్తియు, నార్యుల దేశభక్తియు నొండొంటిం బ్రతిఘటించి బహువిధముల విజృంభించుచుండెను. కాని మొత్తముమీఁద జయము యవనుని వైపునకే మ్రొగ్గుచున్నటు లున్నది. అయినను బ్రభాకరుఁడుత్తమాశ్వముపై నెక్కి చంద్రహాసాలంకృతమగు హస్తమునెత్తి, తనసైన్యపంక్తులనడుమ నల్లెడల మెఱుపువలె మెఱయుచు, నిరాశాంధకార మించుక పొడసూపునంతన తిరిగి వెంటనే యట నూతనోత్సాహకాంతుల వెదఁజిమ్ముచుండెను.

సాయంతన మైనది. ప్రభాకరుఁడు శిబిరమునం దొంటరిగఁ గూర్చుండి యిటులఁ దలపోయుచుండెను. యవను లజేయులై తోఁచుచుండిరి. అక్కటా! వారి హాఱఁదోలు నుపాయము గానరాకున్నది. నాసైన్యములో నిరుత్సాహము పొడసూప మొదలిడెనుగా నేఁడు! హా దైవమా! నీకింక నార్యావర్తముపై దయకలుగలేదా!

ఇంతలో విజయసింహుఁడు గూఢచారివేషంబున శిబిరముప్రవేశించి సార్వభౌముని పాదములకడ సాష్టాంగపడి లేఁచి నిలువఁబడెను. విజయుఁడు ప్రభాకరునికడ గూఢచారిగాఁ గుదిరెను. యుద్ధమునందొక సైనికుఁడుగ సంగరమొనర్చెను. ప్రభాకరుఁడు విజయునిఁ జాలవఱ కానవాలుపట్టెను. కాని గాంభీర్యమును వహించి యావిషయమై విజయుని నేమియు నడుగలేదు.

విజయ:—జయము మహారాజా! జయము.

ప్రభా:—నీవు మాకీయుద్ధమున మొదటినుండియు తోడ్పడుచుంటివి. కాని నేఁడు......

విజయు :—అట్టిమాట ప్రభువువారినోటినుండి రాఁదగినది కాదు. మనబలములసిరుత్సాహ మంకురింపఁదొడగినమాట యనుమానము. కాని శత్రుబలములు నిరాశయందు మునిగిపోయి యున్నవి—నేటికి వారిబలములలో మూఁడవవంతు సర్పదష్టమై నశించినది. నేఁడు వారి రేలికనేఁ నల్లత్రాచు కాటువై చినదఁట.

ప్రభా :—అక్కటా! యేమి దురదృష్టము!

విజయు :—మనమహాదృష్టము! ఈశ్వరుఁడు ధర్మపక్షమునసే యుండును.

ఇంతలో గొందఱు సేనానాయకులు వచ్చి "యవనులు తెల్లజెండా నెత్తిరి. ఏమిసెలవు! ఏమికర్తవ్యము!" అని యడిగిరి.

ప్రభా :—వారు తెల్లజెండా నెత్తిరా? వెంటనే మనసైన్యము లనుగూడ "నాగు" డని యాజ్ఞాపింపుఁడు.

ఒకసేనాని :—దేవా! ఇట్టి మంచితరుణమును మనమేల జార విడువవలయును.

ప్రభా :—వారి ప్రభువు సర్పదష్టుఁడై పడియుండెనఁట!

సేనాని :—మఱియు మంచిదికద! ఇప్పుడే రెయిక్కుమ్మడి వారిపైఁబడి పేరులేకుండ నాశనము జేయవచ్చును. మనసైన్యము లలసిపోవుచున్నవని తెలిసి భగవంతుఁడే మనకిట్టి శుభావకాశము కలి గించియుండును. 'ధర్మమేవ జయతి' యనుసూక్తి యేలయన్నృతమగును!

ప్రభా :—ఆర్యులు ధర్మాశయబద్ధులగుదురో కాదో యిప్పుడు గదా సత్యము తెలియవలయునని యీరీతి కల్పించెను. ఇప్పుడు యవనునిపై విజృంభించుట నీచము. పిరికిదనము—పౌరుషహీనము అధర్మము—ఆర్యునకుఁ దగనిపని. ఇంతకుపూర్వమే పాముకాటునకు విఱుగుఁడు వారికిత్తుమని వార్తనంపి యుంటిమి. కాని మనయొద్దనుండి అట్టిసహాయము కోరి యంగీకరించుట వారికి గౌరవము కాదని వారు నిరాకరించి యుండిరి.

విజయ:—దేవా! అటులకాదు. మనమేవిషమునైన సంపుదుమేమోయని వారు భయపడిరి. ఎట్టివారి కట్టియూహలే తోఁచుచుండును.

ప్రభా:—కాని వారికి సర్పవిషమునకుఁ దగుచికిత్స తెలియదు. ఆ కారణమున సింధుజీవు లెన్నియో గతించుచున్నవి. ఇఁక చాలసింపఁజనదు—నేనే యిప్పుడు స్వయముగాఁ బోయి అలకసుందరుని మృత్యువు బారినుండి కాపాడెదను.

అందఱును దెల్లబోయిరి. ఏమిచేతురు? నాఁడు కురుక్షేత్రమున ధర్మరాజు గురువందన మాచరింప కౌరవశిబిరమునకుఁ పాదచారియై పోవుచుండ నెవ్వ రాపగలిగిరి?

యుద్ధము తాత్కాలికముగ విరామమందినది. * * *

యవనస్కంధావారమున నొక విశాలపటకుటీరమున నలకసుందరుఁడు పాన్పుపైఁ బడియుండెను. అతనికడ నొక యోగిపుంగవుఁడు పద్మాసనము వైచికొని ధ్యాననిశ్చలుఁడై కూర్చుని యుండెను. అతనిచూపు అలకసుందరుని వామపాదముపై స్థాపితమైనటు లున్నది. ఆ కాలి బొటనవ్రేలిపైననే పాము కఱచినది! ఆ ప్రక్కనే సాయుధులై యంగరక్షకులును కొందఱు యుద్ధమంత్రులును, యవనరాజ వైద్యులును రెప్పవేయక యోగిపుంగవుని ధీరమూర్తివంతమును దిలకించుచుండిరి. సూదిరాలినను వినబడునంతటి నిశ్శబ్దము! అలకసుందరుని యవయవములందు చైతన్యము దృశ్యాదృశ్యముగఁ బొడగట్టుచుండెను. ముఖమున జీవకళ మబ్బుమాటునుండి కానవచ్చు లేవెన్నెలవలె నించుకించుక దోఁచుచుండెను. యోగిమోమున పూర్ణనిర్మలానందము సూర్యోదయమువలె స్పష్టముగఁ బ్రకటితమగుచుండెను.

అంతఁ నాతఁ డలకసుందరుని కుడిచేతి నెత్తిపట్టి నాడిపరీక్ష చేయఁ దొడఁగెను. అందఱును వింతగా నాత్రముతోఁ జూచుచుండిరి.

ప్రభా:—"బ్రదికెను! భయములేదు." అని చెప్పెను. అప్పు డచ్చటివారిమనస్సెంతయానందించెనో వారికే యెఱుక! మృత్యుంజయుఁడని భావించి భక్తిగౌరవములతో యోగిని వీక్షణమాలికలతోఁ బూజించుచుండిరి. యోగి స్వచ్ఛమగు జలము నింపుక తెమ్మని కోరెను. తళతళ మెరయుచున్న చిన్నగాజుగిన్నెతో నిర్మలోదకములు క్షణములోఁ దీసికొని రాఁబడెను. ఆజలమును బరిశీలించి చూచి యోగి తనయొద్దనున్న యొకయొత్తిని వేయుముక్క నానీటియందు పడవైచెను. పది కనురెప్పపాటులకాలములో నీరంతయు కూడ నెఱ్ఱవడిపోయెను. ఆనీటిలో వేపచిగురు ముంచి యాలకసుందరుని మొదట కాలిబొటనవ్రేలిపై నద్దెను — అటులనే వాని పెదవులఁగూడ నీటితోఁ దడిపెను.—అప్పు డచ్చటివారంత ఒక్కమాటేలనో యులిక్కిపడిరి. కాని యేమియు మాటాడలేదు — అలకసుందరుఁడు పెదవులు విప్పి చప్పరింపఁదొడగెను. యోగి మఱిరెండుమూఁడు జలబిందువులతో వానినాలుక తడపెను—అలకసుందరుఁడు కనువిచ్చి చూచెను.

ప్రభా:—యవనసార్వభౌమా! యెట్లున్నది?

అని పలుకరించెను. అలకసుందరున కాపిలుపు వినఁబడినట్లు స్పష్టమయ్యెను. కాని తిరిగి చెప్పినజవాబు స్పష్టముగ వినఁబడలేదు.

ప్రభా:—ఈఔషధమును గుటక వేయుము.

అనిచెప్పి పదిలముగ నాజలపాత్రము నోటికందిచ్చెను. మొదట యించుక శ్రమమైనను, రెండవగుటుక సులువుగఁ బడినది.

ప్రభా:—(అచ్చటనున్న మంత్రివంకఁ దిరిగి) చికిత్స పూర్తి అయినది. నేను వెడలిపోయెదను.

మంత్రి:—అటుల సెలవీయవలదు. యవనులు కృతఘ్నులు కాఁజాలరు.

ప్రభా:—చాలు. ఈమన్ననయే చాలు. పరుల కుపకారము చేసిన నాచేయగలుగుటయందే తత్ప్రతిఫలము కలదు. అన్యమువలదు అని లేవబోవుచుండ

అల :—మహానుభావా! అదిమీకుఁ దగదు. పోవలదు మీ బుణము మే మెన్నటికి దీర్చుకొనఁజాలము. అయినను యేదో......

ప్రభా :—ఆహా! సార్వభౌమ! నీవు బ్రదికితివి నా కదియే కావలసినది. నే నన్యము కోరను.

అల :—మీరు మహాత్ములు! మీ యార్యజాతిని నేను నంశయించి యవమానపఱచితిని. ఒకప్పుడు మీయౌలిక ప్రభాకరుఁడు మాకు నందేశమంపియుండెను. "సర్పవిషమునకు విఱుగుడు కావలయు నేని మేము నంతోషపూర్వకముగ మీ కౌషధి నిచ్చెదము" అని. కాని యప్పుడు మే మూర్ఖులమై యార్యహృదయమును తెలిసికొని సమ్మతించకపోతిమి. ఆపాపమునకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తమైనది.

ప్రభా :—జరిగినదాని కేమి? ఇప్పుడు మీరు కోరుదురేని యాయోషధీప్రక్రియ నే నెఱింగింపఁగలను.

అలకసుందరుఁడు మంత్రులవంకను, రాజవైద్యులవంకను జూచెను. యవనవైద్యులు యోగికి నమస్కరించి "మహాత్మా! తమకట్టి యనుగ్రహము కలుగుటచే మేము ధన్యులము—ఆహా! ఆర్యావర్తమునందేకద మొదట జ్ఞానసూర్యుఁడుకూడ నుదయించుచుండుట!"

అంతట యోగి తనయొద్ద నున్న యోషధి వారల కిచ్చి దాని పేరెఱింగించి, యుపయోగించువిధానమెల్ల నుపదేశించెను.

అలక :—మీరు మావెంట మాదేశమునకు విచ్చేసి మమ్మను గ్రహింపరా?

ప్రభా :—వచ్చిన రావచ్చును. కాని యార్యులు స్వప్రయోజనాపేక్షితులై యన్యదేశములకుఁ బోవువారు కారు. నేను సెలవుఁ దీసికొనియెద.

అలక :—పునర్దర్శనము—

ప్రభా :—"భగవద్విలాసము" అని చెప్పుచు వెడలిపోయెను. యవనస్కంధావారమున నాని కెదురైనవా రందఱును సాష్టాంగ

రించినపరమేశ్వరునివలె భక్తితో నమస్కరించిరి. యోగి యవనశిబిరములు దాటి, ఆర్యశిబిరాభిముఖుఁడై చనుచుండెను—— ఇంతలోన, ఏమూలలనుండియో, ఆర్యసేనానులు వచ్చి వానికి నమస్కరించి సగౌరవముగఁ దమస్కంధావారమునకు గొనిపోవుచుండిరి. ఆ యోగి ప్రభాకరుఁడని వేఱుగ వ్రాయనక్కఱలేదుగద !

అయినను నావిషయము యవనులకు స్పష్టముగఁ దెలియదాయె, ప్రభాకరుఁడా ! లేక ప్రభాకరునికడ నుండు ఘనవైద్యుఁడా యని సంశయింపఁదొడఁగిరి. ఎట్లయినను యవనగౌరవమునకు నేఁడు కొంత వన్నె తరిగెను, లాఘవము కలిగెననుభావము యవనశిబిరమునం దంతటను వ్యాపించెను.

* * * * * *

తిరిగి యుద్ధము ప్రారంభమాయెను. ప్రభాకరుని సైన్యములకు విశ్రాంతి చాలదు. విజయసింహుఁడు లోకయోధుఁడై పోరుచుండెనే కాని సర్వసైన్యాధిపత్యము వహింపలేదు. విజయుఁడు తన్ను ప్రభాకరుని కొలఁగించుకొనలేదు. ప్రభాకరుఁడును యథార్థనిశ్చయము చేయఁదలచుకొనలేదు. దైవయోగమునఁ బ్రభాకరుని సైన్యము లోడిపోయెను. చాలవఱకు యుద్ధభూమిని మడసినను, మిగిలినవారు నల్దిక్కులకు చెల్లాచెదరై పాఱిపోయిరి. అయినను ప్రభాకరుఁడింకను యుద్ధము విరమింపఁడాయెను. కాని యేమి లాభము ! తుదకు యవనులు ప్రభాకరునిపట్టుకొని ఖైదుచేసిరి. యవనస్కంధావారము నెల్ల విజయోత్సవములతో మాఱుమ్రోగుచుండెను.

నేఁడు విద్రోహి యగుప్రభాకరుని యవనసార్వభౌముఁడు విచారించి శిక్షించునఁట !

తెల్లవారునప్పటికే పటమందిర మెల్ల నానాదేశాగతులగు రాజబృందములతో, దండనాయకులతో, సాయుధులగు యవనయోధు

లతో నిండియుండెను. శృంఖలా బద్ధహస్తుండగు ప్రభాకరుఁ డలకసుంద రుని ముందల నిలువపెట్టఁబడెను. అంతట

అంతి :—మహారాజా! యీప్రభాకరుఁడు పాతనేరగాఁడు. ఇదివఱకొకసారి దేవరవారిచే శిక్షింపఁబడి ఖైదు ననుభవించెను.

అలక :—ఔను. చక్కఁగా జ్ఞప్తిచేసితివి ప్రభాకర! అప్పుడు మాయవ్యాజకరుణాకటాక్షము చేత నీకద ఱెఁటనుండి విముక్తుఁడవైతివి! ప్రభాకరుఁడు జవాబుచెప్పక నిర్లక్ష్యముగ నిలువఁబడి యుండెను.

అంతి :—సత్యము. కాని కృతఘ్నుఁడగుటచే నామేలుమఱచి ప్రభువుగారిమీఁదనే కుట్రలు పన్ని విద్రోహము గావించినాఁడు. ఈమాత్రమాత్రము దయకు పాత్రుఁడుకాఁడు.

అలక :—ప్రభాకర! నీవు రాజద్రోహివై యవనసామ్రాజ్యమునకుఁ జెందిన యార్యావర్తమునందు తిరుగఁబాటు లేవదీసితివని నీపై నేరమారోపింపఁబడినది. నీవేమిచెప్పఁగలవు?

ప్రభా :—నేనార్యుఁడను. మీరు యవనులు. యవనరాజగు నలకసుందరుఁడు నాప్రభువని నేనిదివఱకెన్నఁడును నంగీకరించియుండ లేదు. ఇప్పుడును నంగీకరింపను. కావున మీరు వచించెడి "రాజద్రోహి" శబ్దము నాకెటు లన్వయించెనో తెలియకున్నది. నేను ప్రతి మానవునకు ధర్మమగు స్వదేశోద్ధరణమునకై నాశక్తికొలఁది పాటు పడితిని. దానిని మీరెటుల భావించికొనినను నే నరకుచేయువాఁడను గాను.

సభ యంతయుఁగోపముతోడను, ఆశ్చర్యముతోడను పులకాంకితమై పోయెను.

అలక :—బీరములు చాలును. మొన్న మొన్ననే యాకమలాకాంతుని గతి యేమయ్యెనో యెఱుఁగవు కాఁబోలు.

అంజి :—ప్రభాకర ! ఇటువినుము. వాఁడును రాజద్రోహము గావించినందులకే శిక్షింపఁబడెను అరచేతులలో సివ్వాలఁ దింపఁబడెను. గడ్డము, మీసము, తలవెండ్రుకలు కొంచెముకొంచెముగ పీకివేయఁబడెను. పిదప గ్రుడ్లు పీకివేయఁబడెను. పిమ్మట కాలిమ్రేళ్లు నరుకఁబడెను. తరువాత రెండుచేతులకును రెండు నల్లత్రాచులు చుట్టుకొని కంఠమునందును, కడుపుమీఁదను గాటులు వైచి చంపివేసెను.

ప్రభాకరుఁడంతట నొకమందహాసము గావించి "దేవుఁడు దయాసముద్రుఁడు మిమ్ముల క్షమించుఁగాక !" యని యనెను.

అలక :—నీయమోఘంబగు నాశీర్వచనముచే మే మెల్లరము ధన్యులమైతిమి. రంజనిని నీవేల లేవఁదీసికొని వచ్చితివి ?

ప్రభా :—విధివిలసితము—

అలక :—ఇప్పు డెచటనున్నది ? మిమ్ముల నిరువుర కలపియే శిక్షింపవలయును.

ప్రభా :—రంజనినిగాని మరెవ్వరినిగాని మీరు శిక్షింపనక్కఱ లేదు. ఎవ్వరెవ్వరిపై మీర లేయే నేరముల మోపఁదలఁచిరో ఆయానేరములకెల్ల నేను బాధ్యుఁడనని ప్రకటించుచుంటిని. కావున మీయిచ్చ వచ్చిన శిక్షకెల్ల నేన గుఱియగుటకు సంసిద్ధుఁడను.

అలక :—బలాత్కారముగా సంఘటింపచేసికొనిన బాంధవ్యము దలంచియో — నీవు కృతఘ్నుఁడ వన్నమాట మఱచి నీయెడ దయ వహించియో నిన్ను నీనాఁడు క్షమించి విడుతురని యాశ కాఁబోలు. వెఱ్ఱియాశల బెట్టుకొనకుము. నీమాటల కర్థము తెలిసి మాటాడుము. ఇది యవనసార్వభౌముఁడు న్యాయము తీర్చుటకు కొలువుతీరి యున్న దర్బారని గ్రహింపుము.

ప్రభా :—యవనుఁడు బంధించినంతమాత్రముననే నే భీతావహుఁడనై దిగ్భ్రమచెంది యుండలేదు. వృథా కాలయాపనతోఁ బనిలేదు.

అలక :—అంతిమోకుడా! వీని నిప్పటికి బంధించియుంచి రండి. చెప్పుటనున్నదో వెతకింపుము ఇరువురను చేర్చి యపూర్వం బగుశిక్ష విధింపవలయు.

ప్రభా :—మంచిది. నాజీవితనాటకమందు చెఱసాలయె మొదటి యంకము. తుదియంకముకూడఁ జెరసాలయె యగుట కడుంగడు రమణీయముగద?

అని భటులవెంటఁ జెరసాలకు నడచుచున్నపుడు ప్రభాకరుని మోము మిక్కిలి ప్రశాంతమై గంభీరమై యార్యనిప్రతిభ యుండే మూర్తీభవించినోయన సత్తేజితమై యొప్పుచుండెను. ప్రభాకరుఁడు వెడలిపోయెను. కాని వానిరూపము, కంఠస్వరము నాయపూర్వ దివ్యమందహాసము, యచ్చటివారి మనోఫలకములపై గాఢంబుగ ముద్రింపఁబడి యనిర్వచనీయం బగుభయవికారమును గలిగించుచుండెను. ఇప్పుడెవరు జయముగాంచిరి? ప్రభాకరుఁడా! అలకనందనుఁడా! అని యందఱు నొకవిధ మగుసంశయమునకు లోనయిరి.

చీఁకటి పడినది, జాములు గడచుచున్నవి. విజయోత్సవములతో నాటపాటలతో, విందులతో మద్యపానములతో యవనశిబిరములు మునిగి తేలుచుండెను.

మూఁడవజాము గడచినది. శిబిరమెల్ల నిద్రాదేవి కౌఁగిటిలోఁ జొక్కి సుఖించుచుండెను.

“ప్రభాకరు నెటులనైన విడిపింపఁగలుగుదునా?” యని విజయసింహుఁడు తత్పరిసరములయందె దాఁగి తిరుగుచు నెన్నియో విధములఁ బర్యాలోచనల గావింపుచుండెను. తుదికెద్దియు నుపాయము తోఁపక “ఒక్కసారి యాశిబిరముపైఁబడి కత్తికందినంతవఱకు కసి దీర దెగవేసి శత్రువ్రేటులపడి సుఖముగఁ బ్రాణముల విడుతునా?—” అని తలంచును. తిరిగి “అది కార్యకారి కాదు. అందువలన నేమియు బ్రయోజనము లేదు. నే నిటుల కేవలము క్రోధవివశుఁడనై పిచ్చివాని

వలెఁ బ్రవర్తింపఁదగదు." అని యనుకొనెను. "దేశములోని శక్తి ప్రయత్నించి పిలుగుసడలఁ గొంతబలమును కూర్చుకొని వత్తునా!— "అయ్యో! అది యెంతయో కాలము బట్టునే!— ఈలోపునే సార్వభౌముని వారేమిచేతురో!" అని వితర్కించుచుండును. "అయినచో నాపాపపరిహార మగునట్టుల— నామనసు దహించి వైచుచుండిన పశ్చాత్తాపము ప్రకటితమై కొంత యుపశమించునటుల నేనాప్రభాకరసార్వభౌముని యవనచెఱనుండి విడిపింపఁజాలకుంటినిగదా!" అని నిస్పృహ చెందుచుండెను. ఇంతలోఁ జంద్రహాసుఁడు మూఁడువందల యాటవికులతో నటకు వాయువేగమునఁ బరుగిడుచు వచ్చెను. "కాని యుద్ధము పరిసమాప్తి యాయెను. ప్రభాకరుఁడు బందీకృతుఁడాయెను." అని వినినప్పుడు చంద్రహాసుని హృదయ మెటులుండెనో యెవ్వరు వర్ణించి చెప్పఁగలుగుదురు! అది కేవలానుభవము వలననే తెలియఁదగినది. విజయసింహుఁడుఁ జంద్రహాసుని యాశాభంగజనితమగు దుఃఖమునుండి తేర్చి

విజయ:—అయిననేమి? నాఁడు హనుమంతుఁడు సంజీవితో వచ్చినటుల నీయాటవికులతో సరియగు సమయమునకే వచ్చితివి. ఈమూఁడువందలబలములు చాలును—, నిశాదేవియు, నిద్రాదేవియు మనపక్షమున యవనస్కంధావారము నిదురవలకే ప్రవేశించి యాక్రమించి యున్నవి. ఈవిలుకాండ్ర నీచేరువనే కూఁతవేటు దూరములో మూఁచల నెక్కుపెట్టి బారులు తీరి నిలుపుదుము మనమిరువురము ద్రోణకృపాచార్యులు పాండవశిబిరమునఁ బ్రవేశించినటుల నేఁడీయవనశిబిరముల జొత్తము. మన చక్రవర్తిని విడిపించుకొనివత్తము.

చంద్రహాసుఁ డందుల కత్యంతోత్సాహముతో నంగీకరించెను విజయసింహుఁడు నిర్ణయించిన వ్యూహముచొప్పున యాటవికులందఱు నిలచియుండిరి. విజయచంద్రహాసులు యవనస్కంధావారము సమీపించిరి. సేన యంతయు సమ్మోహనాస్త్రబద్ధమై యున్నటుల నిశ్శ

బ్దము — నిశ్చైతన్యము — విజయచంద్రహాసు లిరువురును మొదటి ద్వారము దాటి లోనప్రవేశించిరి. ప్రభాకరు డెచ్చట నుండిరో యని వెతుక నారంభించిరి. ఎందరెందరివో మహావీరుల నాయకుల పట కుటీరములు కానఁబడుచున్నవే కాని ప్రభాకరు డుండినతావు కాన రాదయ్యె. ఎట్టకేలకు శిబిరమధ్యంబున నంతిమోహనగుడారంబునకు సమీపంబున నొక్కచిన్నపటకుటీరములో నిరాయుధుఁడుగాఁ జేయ బడిన ప్రభాకరుఁడు కనబడెను. పద్మాసనాసీనుఁడై యూర్ధ్వముఖుఁడై యేదియో తీవ్రముగ నాలోచించుచుండెనో లేక పరమేశ్వర ధ్యానతత్పరుఁడై యుండెనో యనఁ బొడకట్టుచుండెను. చుట్టును బండ్రెండుగురు యువవీరులు విచ్చుకత్తుల నేలమోపి యానుకొని నిలుచుండియే సరగన్నువెట్టి కునుకుచుండిరి. శుద్ధస్వరూపంబగు నాత్మ కర్మవశంబున దేహమునందు బంధింపఁబడి యున్నటులఁ దోచు చున్నది. విజయుఁడును — చంద్రహాసుఁడును లోనఁబ్రవేశించిరి. ఇరువురకును కంటికొలకుల వెంట నశ్రుయుక్తముగఁ గన్నీరు కాఱు చుండెను: ఆ యిరువురిలో నెవరును ముందుగ సాహసించి పలుకరింపఁ జాలకపోయిరి. కరములు స్తంభించెను. ఎట్టకేలకు విజయుఁడే ధైర్యము వహించి గొంతు సవరించుకొని

విజయ :— దేవ !

ప్రభాకరుఁడు విజయచంద్రహాసుల నిరువుర సదయవీక్షణంబుల బహూకరించెను. చంద్రహాసుఁడు మూఁగవానివలె ప్రభాకరుని పాదములకు సాష్టాంగనమస్కారముచేసి నిలువబడెను.

విజయ :— దేవ! విచ్చేయుఁడు. మార్గము నిరాటంకముగ నున్నది. దేశము మీకొఱకై పరితపించుచున్నది.

ప్రభా :— (మందహాసము గావించి) నేను రాఁజాలను—ప్రభాకరుఁడు దొంగవలెఁ జెఱనుండి పాఱిపోవుట కిష్టపడఁడు.

చంద్ర :—మహారాజా! అట్లక్కఱలేదు. సార్వభౌమునియాజ్ఞయైనచో వీరధర్మోచితంబుగ నా వెంట వచ్చిన మూఁడువందల యాటవికుల విచ్చుకత్తులవంటివారు — బొబ్బరించు బెబ్బులులైన ముష్టిఘాతంబున మృత్యువాతఁ బడద్రోయువారు—

ప్రభా :—నాయనా! చంద్రహాస! వలదు.

చంద్ర :—ప్రభూ! నాఁడట్టియవనచెఱసాలయందు నాసోదరిని మృత్యుముఖమునుండి తప్పించి కాపాడిరి. ఆఋణము దీర్చుకొనుటకే యీశ్వరుఁడు నాకీసమయమున నిట్టియాటవికసేన నమకూర్చి యిచ్చెనని నమ్ముచున్నాను.

ప్రభా :—అటులనే యిప్పుడు గతము స్మరింపఁ దగినదికాదు. విజయ! చంద్రహాస!—మీరాజభక్తికి నేనెంతయు మెచ్చుకొనుచుంటిని. ఈప్రభువిశ్వాసము మిక్కిలి కొనియాడఁదగినది కాని నాయొక్కనికొఱకు ఆమూఁడువందల యాటవికులు నిష్కారణముగఁ బ్రాణముల నేల గోల్పోవలయు? వారు శూరులు, వీరులు, బలాఢ్యులు, నాయందు భక్తివిశ్వాసము కలవారు. మఱియుఁ బసిబాలురవలె సత్యసంధులు, నిష్కపటులు నిర్మలజీవితులు—కాని రణశిక్షితులై, అసంఖ్యాకులై వివిధమారణ యంత్రోపకరణసహాయులై యున్న యీయవనుల కెదురునిల్చి పోరుసలుపుమనుట క్రౌర్యము. ఇప్పుడు తప్పి వచ్చినను మఱియొకప్పుడైన తప్పక తగుసత్కాలము వచ్చితీరును. అప్పుడు విజయము ధ్రువము కావున నిస్పృహఁ జెందకుఁడు. పొందు, సత్ప్రవర్తనము కలిగి యుండుఁడు. ఐకమత్యము పెంపొందించుకొనుచుండుడు. ఈశ్వరుఁ డచిరకాలమున మిమ్ముల నాశీర్వదించును.

విజయసింహుఁడును, చంద్రహాసుఁడును, ప్రభాకరుని ప్రత్యుత్తరము వినినంతనే వాని యౌదార్యము నుగ్గడించి సంతసింపవలయునో లేక తమకోరిక యీడేరనందులకును ప్రభాకరుఁడు కష్టములపాలగుచున్నందులకు దుఃఖింపవలయునో తెలియకుండిరి.

విజయ, చంద్ర :—ప్రభాకరమహారాజా! దేవర యిటులసెల విచ్చుచుండ మాకేమియుఁ దోఁచుటలేదు. ఈసేవకుల కేమియాజ్ఞ!

ప్రభా :—మీ స్థైర్యసాహసోపేత ప్రభుభక్తివిశ్వాసములకు నేనెంతయు సంతసించితిని—కాని నేను మీవెంటరాఁజాలను. మీరును శాంతముగ నిచ్చోటుఁ బాసి చనుఁడు. అదిగో వేగుచుక్క పొడుచుచున్నది. అని స్పష్టముగ జెప్పెను.

విఫలమనోరథులై—ప్రభాకరునకు సంపూర్ణభక్తితో నమస్కరించి—కడసారిదర్శనము కాఁబోలు నని తనివితీరక యాసుందర విగ్రహమును నక్షత్రకాంతియందు మాటిమాటికి వెనుదిరిగి చూచుచు విజయచంద్రహాసులు యవనశిబిరము దాఁటివచ్చిరి—కాని విజయచంద్రుల కిరువురకును యవనునిపైఁ గ్రోధము ప్రభాకరునెడ భక్తి మిక్కుటమై పట్టశక్యము కానందున చంద్రహాసుఁ డొక్క యీల వైచెను విజయసింహుఁడు "మేలు చంద్రహాస! మేలు—సార్వభౌముఁ డేమైనఁ జెప్పనిమ్ము—సున మీయవనుని గసితీర నఱకవలయునే—లేనిచో నీప్రాణముల భరించుట దుర్భరమగుచున్నది, మన మాయలకి సుందరునో నంతియోకునో చెఱగొంటిమా ధన్యులము. కృతకృత్యులము."—

చంద్ర :—వారి వారి నెలవుల నెఱింగియే యుంటిమికదా!

ఇంతలో నాటవికులకండువచ్చి వ్రాలినది. అంతియోకుని గుడారము తగులబడుచున్నది. ఎవరెచట నున్నది యెవరికిని దెలియకుండెను. యవనులు యవనులచే నఱకుచుండిరి. అంతియోకుఁడు బంధింపఁబడి ప్రతాపసింహుని వనదుర్గమునకుఁ గొనిపోఁబడుచుండెను. తెల్లవారినది. రాత్రివేళ దొంగపోటుగ శత్రువులు మీఁదబడుటచే యవనులైదారు వందలవఱకు నష్టమైరి. ఆటవికు లొక యిరువదిమంది మాత్రమె ప్రాణములతో నుండిరి. విజయునిసలహా చొప్పున చంద్రహాసుఁడును విజయుఁడును నాఁలుగుపదిమంది విలుకాండ్రు నిచ్చవచ్చిన యవన

గావించెను. కాని ఇంతవఱకు నంతిరోముకుని సేవలను తెచ్చి యుప్ప గింపరైరి. రంజనుఁడుఁ దెలియు జాలెను. యవనస్సైన్యములు మాత్రము నిరాఘాటముగ పఱదలవలె దేశము నాల్గుమూలల వ్యాపించుచుండెను. శ్మశానవాటికయందు స్థాపింపబడిన పద్మిని స్వర్ణ విగ్రహము యిప్పుడొకగొప్ప దేవతవలెఁ గొలువఁబడు చుండెను. చుట్టును నొక ప్రాకారము గట్టిరి. అందొకయాలయము నిర్మింపఁబడి నది. ఆయాలయమునకు బోయి మ్రొక్కి పద్మినీదేవి సాక్షిగ శపథ మూని యార్యులు యవనుని రాజ్యము స్థాపింపనీయ మనుచుండిరి. ప్రాణములనైనఁ గోల్పోయెద మనుచుండిరి. ప్రభాకరుఁడు యవనులచే వేధింపఁబడుచున్న వృత్తాంత మెటులో వారలకుఁ దెలియవచ్చు చుండెను. అందుచే వారాయవనులు ప్రకటించుచుండిన యుత్తరము కల్పిత మసత్యమని నమ్ముచుండిరి. కాని విజయచంద్రహాసులు మాత్రము మొదటినుండియు నంతిరోముకుని నుచితగౌరవములతోడనే చూచు చుండిరి. ప్రభాకరుఁడు వ్రాసెనన్నయుత్తరము విజయునిచేతికిఁ గూడ నందినది. భీమునకు ధర్మరాజుమీఁదవలెనే విజయునకుఁ ప్రభాకరుని మీఁద మిక్కిలి కోపము కలిగినది. కాని భీముఁడు ధర్మరాజునాజ్ఞ శిరసావహింపక తీరదుకద! ఇంతలోనే యలకసుందరుఁడు భరత ఖండమునకు సార్వభౌముఁడని ప్రకటించుచుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడాయెను. కాని యామహోత్సవము చూచుటకు నార్యుఁడెవ్వఁడును పోఁడాయె.

అలక :—సిసిరో! ఏమిది. ఆర్యులింకను దమపురాతనపద్ధతులఁ మానినటులఁ గాన్పింపదు—మనరాజధానిని వీడి దేశపరిత్యాగము గూడఁ బూర్వమువలెనే నేతురు కాఁబోలు.

సిసి :—అటులనే తోఁచుచున్నది. ఆప్రభాకరునెడల వారల కింతను భక్తిశ్రద్ధలు నశింపవాయె. వాఁడును రంజని యున్నతావున గాని మన యంతిరోముకు నుంచిన నెలవుగ్గాని చెప్పఁజాలఁడఁట. ఆయుత్తరము కల్పితమని యెవరును నమ్ముటలేదు.

అలక :—మంచిది. మూఁడు దినములలోఁ బ్రభాకరుఁడు రంజని యున్న చోటును, నంతిరెడ్డి నుంచిన నెలవును, వానిని గొంపోయిన విద్రోహుల నామనివాసములను నెఱిగింపనిచో వాఁడు మరణశిక్షకుఁ బాల్పడవలసి యుండును.

ఈవార్త నీటిపైఁ దైలబిందువువలె దేశమునందెల్ల బ్రాకిపోవు చుండెను. మొదటిదినము గతించినది. రెండవదినముగూడ జరిగిపోవు చున్నది. ముగిసినది మూఁడవదినము, గడువునకు తుదిదినము ప్రవే శించినది. జాములు గడుచుచున్నవి. కాలచక్రము నిర్లక్ష్య ముగ ముందునకు సాఁగిపోవుచున్నది. కాని ప్రభాకరుఁడేమియు దిగులు పడఁడాయె. గడువు దాటినది. ప్రభాకరునకు నల్లని దుస్తులను దొడిగిరి. ఎఱ్ఱనిటోపిని బెట్టిరి ఎఱ్ఱని పూలదండను మెడను వేసిరి. వధ్యస్థానమునకుఁ గొంపోవుచుండిరి. యమకింకరులవలె యవనభటులు చుట్టును విచ్చుకత్తులతో నడచుచుండిరి. అలకసుందరుఁడు, సిసిరో, తక్కినమంత్రులు, నాయకులు సామంతులు నందఱు నాస్థలము పరివేష్టించి సుఖాసీనులై యుండిరి. ప్రభాకరుఁడు వధ్యశిలపై కెక్కెను.

సిసి :—ప్రభాకర ! రంజని యెచ్చటనున్నది ?

ప్రభా :—(మాటలాడఁడు).

సిసి :—అంతిరెడ్డి యెచ్చటనుండెను ?

ప్రభా :—(మాటలాడఁడు.)

సిసి :—ఆరాత్రి యెవరు వానిని గొంపోయిరి ?

ప్రభా :—(మాటలాడ లేదు.)

అలక :—ప్రభాకర ! నిన్నిప్పుడు వధింప బోవుచుండిరి. కావున నీప్రాణముదక్క మఱి యెద్దియైన నొకకోరిక నీవు కోరినచో యది నెఱవేర్పఁబడును.

ప్రభా :—యవనసార్వభౌమా! అలకసుందరచక్రవర్తి! మీ భుజబలమునకు దైవము తోడగుటచే నా రాజ్యాశక్తుడు, మీ కాశ వశ మైనది. యవనగౌరవమునకు గాని సార్వధర్మమునకు గాని యెట్టి హానియుఁ గలుగకుండులాగున సామ్రాజ్యము పరిపాలింపుము. నాకు వేఱుకోరిక లేదు.

ఆవాక్యమచ్చటివారిహృదయములెల్లఁగరగించెను. అలకసుందరుఁడు కూడఁ దనహృదయమందు "నిజముగ రాజవు కమ్మనియే వీనిని ప్రకృతిసృష్టించినది" యని తలఁచెను. ఇంతలో సభలో కలకల ముదయించెను." రంజని యిదిగో! నేనే వచ్చుచుంటిని. తండ్రీ! కావుము—నానాథుని రక్షింపుము. నన్ను శిక్షింపుము." అని యుచ్చైస్స్వరమున నఱచుచు రంజని ప్రవేశించెను. అందఱు నిర్ఘాంత పడి చూచుచుండిరి. శిలాప్రతిమవలె నిలిచియున్న ప్రభాకరుఁడు తలవంచుకొనెను రూపుదాల్చిన శోకమువలె వీడిన కేశపాశముతో, కన్నీటఁదడిసి పాలిండ్లపై నంటుకొనియున్న వల్కలములతో దుఃఖా వేగమునఁ గంపించుచున్న మైతిఁగతోఁ గన్నెదుట నిలచియున్న కన్న కూఁతును రంజనిని జూచినంతనే యలకసుందరునకుఁ దొల్లిటివాత్సల్య మును దదనుగుణముగ విచారమును గలిగి వాని విశాలనయనంబు లశ్రుపూరితము లగుచుండెను.

రంజ :—హా! తండ్రీ నేను మిక్కిలి పాపినైతిని. నీముఖము చూడ ధైర్యము చాలకున్నది. ప్రభాకరుఁడు దేవుఁడు. ఆమహాత్ముని ధర్మపత్నినై యుండియు — వారి యున్నతాదర్శముల కనుగుణ్యముగ నా జీవితమును నడుపుకొనఁజాలక తుచ్ఛమగు నింద్రియ సుఖముల కొఱకు నానతీత్వగౌరవమును, ధర్మమును గోల్పోయితిని. కావున పరిత్యజింపఁబడితిని. తపోవనంబుల వల్కలంబులఁ దాల్చి తాపసి వృత్తిఁ బూనియుంటిని. ప్రభాకరుఁడు నేనెందుంటినో యెఱుగఁడు. ఈ నీచురాలు కానరాకె యామహాత్ముఁడు ప్రాణముల విడుచ

కలసి వచ్చుచుండెనని నాకు వినబడినవెంటనే వచనము చేసికొనుట్లై తెచ్చుచుండిన కందమూలమ్ముల నచ్చటనే పాఱవైచి రెండుదినముల నుండి వరుసపరుగున నిద్రాహారములకూటఁ దలపక రేయెండలెఱుఁగని వేగమున నిటవచ్చి పడితిని.

అని చెప్పుచు నతఁడు నందినిప్రభాకరుల నమస్కరించి "తండ్రీ! నానాథుని గాపుము. నన్ను శిక్షింపుము. వలయునన్న నీకావురి శిక్షయు నేనే యనుభవించెద. ప్రభాకరుఁడు మహాత్ముఁడు. దేవుఁడు" అనెను.

రంజని యిట్టుల చెప్పుచు తండ్రిని వేఁడుకొనుచుండ జూచువారల కును వినువారలకును మనసు నీరగుచుండెను. హృదయము కరుణారస ముతో నిండుచుండెను.

అలక :—కానిమ్ము. నిన్నే యందును! నీవు మిక్కిలి దురదృష్ట వంతురాలవు రంజనీ! ప్రభాకరుని క్షమింపనే వచ్చును. కాని యవన రాజకుమారిని యార్యుఁడొకఁడు రహస్యముగఁ గొనిపోయి వివాహ మాడుట మనజాతి సహింపకున్నది.

రంజని :— ఈపరిణయమువలన యవనునికంటె నార్యుఁడే యెంతయు గౌరవము గోల్పోయెను. మన్నించిన నొక్క ప్రశ్న యడిగె దను. యవనులు యార్యులు, యనినపులులా, మేకలవలె సహజవైర జంతువులా! తండ్రీ!"

ఈప్రశ్నము జాతివైషమ్యానలదగ్ధంబు లగుచున్న హృదయసీమ లపైఁ బ్రేమామృతవర్షము కురిసెను. అలకనుందరున కేమని సమా ధానము చెప్పుటకును దోఁచకుండెను. ఇంతలో నతిరయంబున విజయ సింహుఁడును, చంద్రహాసుఁడును, నంతిరోజాకుని వెంటఁబెట్టుకొని యచ్చటకు వచ్చిరి.

ప్రభా :—ఇఁక నాహానమున కేవిచారమును లేదు. సుఖముగఁ బ్రాణముల విడుతును.

విజయ :—మాసార్వభౌముని యాజ్ఞానుసారముగనిదిగో యువన సైన్యాధ్యక్షుఁడు వంతిరోకుఁడు యువనసార్వభౌముని కిచ్చివేయఁ బడుచుండెను. అంతిరోకవీరాగ్రణీ! నీవు మాబందినుండి విముక్తుఁడ వైతివి. అలకసుందరచక్రవర్తీ! వీరిడుగో మీ సైన్యాధ్యక్షుఁడు మహాత్మా! ప్రభాకర! తమయాజ్ఞ మీఱుంచుక విడిచితిమి. సాధారణ మానవుల మగుటచే మాకారాత్రి కోప మాగినదికాదు.

చంద్ర :—దేవా! ప్రభాకర! ఈదృశ్యమును జూడఁజాలను. సేవకుఁడు సుందరిగి తమరాకకొఱకై స్వర్ణకవాటమున నిరీక్షించు చుందును. ఆశీర్వదించి యనుజ్ఞ యిండు.

అని కన్నులు మూసికొని రొమ్మునుండి కత్తిదూసెను.

ప్రభా :—కుమారా! చంద్రహాస! వలదు. ఆత్మహత్య నీచము పాపము కానిచో నీవలెనే యీప్రభాకరుఁ డీలోకమును విడిచి యుండెడివాఁడు.

అలక :— అంతిరోకుఁడా! కుశలమా! సప్తసముద్రములఁ దాటివచ్చి తుదకు పంటకాలువలో మునిఁగిపోయినట్లున్నది.

అంతి :—సార్వభౌమ! ఏమనిచెప్పుదును! ఎంతని వర్ణింతును! కలనైన నేనెన్నఁడటులఁ దలపనైతి. శత్రువు నగునన్ను తమతో సమానునిగ సోదరునివలె భావించి గౌరవించిరి. ఆర్యు లనాగరకు లను కొంటిమి. అది పొరబాటు. వారు నాగరికులన్నంతమాత్రమున చాలదు. నరునకు నీశ్వరునకు నడుమ నొకజాతి యుండెనేని నార్యులే యాజాతివారని చెప్పుటయం దతిశయోక్తిలేదు. స్వార్థత్యాగము, పరమతసహిష్ణుత, సత్యసంధత, ధర్మతత్పరత, ఆర్యునకు సహజలక్ష ణములని నాకు తోఁచుచున్నది. అట్టి యీజాతితో వైరమూనుటచే మనము ఘనతఁ గాంచితిమి.

అందఱు చిత్రరుపులవలె నుండి వినుచుండిరి. అలకసుందరుఁడు కన్నులమూసికొని యొక్కటఁ జబూత్రమునుండి దిగ్గునలేచి ప్రభాకరుని

డాయుంజని దగ్గఱకుఁ దీసికొనెను. అచ్చటి వారందఱు "ఏమది" అని మిక్కిలి యాశ్చర్యముతోఁ జూచుచుండిరి. లోక మంతయు బాలస్త్రవేళ్ళపై లేది చూచుచున్నటులుండె. సూర్యుడటులనే యాగి చూచుచున్నటుల నుండెను. దేవతలు మేఘమాలికల నత్తరించుకొని పుష్పహారముల నెత్తి పట్టుకొని యుండిరోయన నంతరిక్షము మనోహర చిత్రవర్ణ శోభితమై యుండెను.

అలక :—ప్రభాకర! నీవ యీ ఆర్యావర్తమునకుఁ దగిన సార్వభౌముఁడవు. కావున నీసామ్రాజ్యము నీవ యథోచితముగఁ బరిపాలించుకొనుము. నీయౌదార్యము ప్రత్యక్షముగ నెఱిఁగియున్న మేము మమ్ముల మన్నింపుమని యడుగుటకూడఁ దగదు. ఇటుపై యవనార్యావర్తములు రెండునుగూడ సంతసముతో నన్యోన్యమైత్రిం దవిలి యభివృద్ధిఁ గాంచుఁగాక! దశదిశల వాద్యధ్వనులు పిక్కటిల్లె.

ప్రభా :—యవనసార్వభౌమ! మీస్నేహము తప్పక స్వీకరింపఁ దగినది. కాని నాకింకను రాజ్యము సేయవలెనను కోరిక లేదు. రాజనీతి విశారదుఁడవు. సకలసద్గుణసంపన్నుఁడవు. నీవె ధర్మమార్గమున భరతఖండమును గూడఁ బరిపాలింపుము.

అలక :—అటులకాదు. ఆంతియోకుఁడా మన సైన్యముల నెల్ల మూఁడుదినములలో నీయార్యావర్తమును విడిచి స్వదేశమునకు మరలునటుల నాజ్ఞాపింపుము.

"ఆంతియోకుఁడా చిత్త" మని యటులనే యుత్తరువులు జారీ చేయుచుండెను.

ప్రభా :—అయినచోఁ జంద్రవాన! నీవె యీభారతసామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడ వగుటకుఁ దగియుందువు. కావున రాజ్యభారమును మనమిత్రులగు యలకసుందర సార్వభౌముని భుజస్కంధముల నున్నదానిని పంచుకొని వహించి, వారికిఁ గొంతవిశ్రాంతి కలుగఁజేయుము.

చంద్ర :— సేవకుఁడు సదా విధేయుఁడు.

అలక :— ప్రతాపసింహుఁడు సింహావతారుఁడు. వాని పుత్రుఁడు కాఁడా యీచంద్రహాసుఁడు. నిజముగ సింహకిశోరము. (అని చంద్ర హాసుని తలను దువ్వెను. కిరీటమును శిరమున నుంచెను.)

అంతి :— పాప మామహావీరుఁడు మొన్న మొన్ననే మర ణించెను. మరణ శయ్యపై నుండి "ఏమి! నేనమ్మజాల. ప్రభాకరుఁడే పరాజితుఁడయ్యెనేని దేవుఁడే లేఁడనవలయును" అని చెప్పెనఁట.

ప్రభా :— కటకటా! ప్రతాపుఁడు మరణించెనా! భీష్మా చార్యునిఁబోలు నుత్తముఁడు!

వశిష్ఠుఁడును నగస్త్యుఁడును గాషాయాంబరముల దాల్చి యోగ దండముల చేతఁబూని ప్రవేశించిరి — విజయుచంద్రహాస ప్రభాకర రంజనిలు వారలకు సాష్టాంగప్రణామము లాచరించిరి. అలకనుందరుఁ డును లేచి నమస్కరించెను. అంతియోకుఁడు మొదలగువారు కూడ నొక్కమారు లేచి నమ్రతఁ జూపిరి. ఋషులు నందఱను యథో చితంబుగ నాశీర్వదించిరి.

వసి :— యువనసార్వభౌమ! నీవు ధన్యుఁడవు. ఏమనందువా భౌతికసామ్రాజ్యమును వదలుకొనుటచే మాయార్యజాతి హృదయ సామ్రాజ్యమును వశముచేసికొంటివి.

అగ :— ప్రేమయందుగలశక్తి స్థూలదృష్టికగోచరము. తుదకు నీవు కనుగొన్న నీపరమరహస్యమును లోకమందలి సామ్రాజ్య కాంక్షాపరులెల్ల నెఱింగినచో వేఱే స్వర్గమేల? స్వర్గమే యీభూలోక మున కవతరింపదే?

వసి :— ఈఆర్యయువనమైత్రి లోకములో సధర్మమును వశింపఁ జేయవలసి నిప్పు డగ్నియు వాయువు కలసినట్లును, నిజధర్మములను సంరక్షించుకొనుచుఁ దమతమ సంఘముల సౌఖ్యములఁ బెంపొందించు

గాన యవనరాజు బుద్ధియు శక్తియు కోల్పోయినట్లుగ భగవత్కరుణా
మయమునందను నాచంద్రార్కము వర్ధిల్లుగాక——
అందఱును మహాప్రసాదమని యాయాశీర్వాదము గ్రహించిరి.

ఉపసంహారము

తరువాత గొప్ప యుత్సవములు జరిగెను. అందు యవనులును నార్యులును గూడ మనస్ఫూర్తిగ సంతోషపూర్వకముగఁ బాల్గొనిరి. విందులతోఁ గానుకలతో యవనుల నార్యావర్తమునుండి పెండ్లివారిని వలె సాఁగనంపిరి. చంద్రహాసుఁడు సింహాసనమెక్కి రాజ్యము సేయ మొదలుపెట్టెను. మణిహారము పద్మినిమెడయందు స్థిరముగ నిలిచెను. ప్రభాకరుఁడు తాపసవేషము దాల్చి వనములకుఁ బోయెను. రంజనియు వారికిని శిష్యురాలై సేవఁజేయుచు దత్వము గ్రహించుచుండెను. విజయసింహుఁడుకూడఁ ప్రభాకరునితోఁ బాటు తపోవనములకుఁ బోగోరెను గాని ప్రభాకరుఁడు "వలదు చంద్రహాసుఁ డింకను బాలుఁడు. వానికి నీవు సహాయుఁడవై మంత్రివై అన్నివిధములఁ గాపాడుచుండుము. వాఁడు స్వతంత్రముగ రాచకార్యములఁ జక్కబెట్టుకొనఁ గలుగునంతవఱకు నీవు మునివృత్తి స్వీకరింపకుము" అని చెప్పుటచే విజయుఁ డటులనే యాఁగి యుండెను.

తాపసియైన వసుమతి తపోవనంబునఁ దన యాశ్రమప్రాంగణమునఁ గూర్చుని రాత్రివేళ రంజనియుఁ దానును గూర్చిన ప్రభాకరునిమీఁద పాట పాడుచుండెను——

కావుననే సామ్రాజ్యలక్ష్మి యింతవఱ కెవ్వరిని వరించియుండలేదు. అందుచేతనే సముద్రమందలి తరంగములవలె భావతరంగములు లేచుచు పడుచున్నవి.——అన్యాయముగ లక్ష్మిని చంచల యని దూరుచుంటిమి. మనకర్తవ్యతలేదుగదా యని యూహింపకుంటిమి. నాఁడు చేసినదాన నేఁడుకూడ గలదు. లక్ష్మి తానాడినమాట తప్పు

నదికాదు. కాని యర్హత కలిగిన నిప్పారాయిఱువదినాలుగు మణుల హారమును గంఠమున స్థిరముగ దాల్చుకొని ధన్యులు కాఁగలరో కదా! నేటివఱకు దేశచరిత్రలన్నియు నీమహాలక్ష్మి స్వయంవరమహోత్సవమునే వేనోళ్ళ వర్ణించుచున్నవి.

సమాప్తము
